KRUPA SÁNDOR, O.F.M.

MÁSARIÓ ✠ KALAPÁCS ÁLDOZATAI

A SARLÓ—KALAPÁCS ÁLDOZATAI

A szerző kiadása
Nyomatott az Ohio állambeli Youngstownban,
a Katolikus Magyarok Vasárnapja gépein.

KRUPA SÁNDOR, O.F.M.
MASARIÓ KALAPÁCS
ÁLDOZATAI

A SARLÓ—KALAPÁCS ÁLDOZATAI

KRUPA SÁNDOR

DeWitt, Michigan
1979

ELŐSZÓ

Könyveim olvasói vagy 1350 levélben kerestek fel. Ezekben nemcsak elismerésüket, köszönetüket fejezték ki, hanem kívánságaikat is tolmácsolták.

A harmadik könyvemben ezeknek próbálok eleget tenni, amikor nagyobb ölelésben bemutatom a kommunizmus áldozatait Magyarországon és az egész világon, *tekintetbe véve a vallás áldozatait is.*

Kívánságukra pár személyen keresztül érzékeltetem, egyeseknek mit és hogyan kellett szenvedniök a zsarnokoktól. Típusok ők, akik mindnyájunk poklát érzékeltetik.

Sokaknak nagyon tetszettek a történelmi elbeszélésekben *nyújtott élmények. Kértek, írjak még ilyeneket, „hiszen márkázott íróink a börtönvilág csodás, hősies, izgalmas légkörét oly ritkán veszik tollukra, és nagy nemzeti eposz a mai napig sem született meg róla". Sok oly börtönélményben volt részem, amik eddig könyveimben nem kaphattak helyet. Ezekből itt közlök párat a kívánt formában. Elnézést kérek, hogy leginkább vallásos témájúak, elvégre pap vagyok. Ezek a civileket úgyis kevésbé érdeklik. Tehát papnak kell rögzíteni azokat.*

Az első könyvemben érintettem az első kommunizmust. *Erről sokan már vajmi keveset tudnak. Érdekelné őket: „Milyen lehetett az a mostanihoz képest?" Azok pedig, akiknek volt élményük róla, „szeretnék újra átfogni ezt a szédületes bemutatkozást". Az egyik fejezetben ezek kívánságát tartottam szem előtt, amikor Eger első kommunizmusán keresztül — az említett irodalmi formában — az egész országét bemutatom. Mint vízcseppben benne van az egész tenger, úgy egy helység történetében az egész országé.*

Meglepő: író és olvasó között mily bensőséges kapcsolat indulhat el! Együttérzésüknek, kiváltott gondolataiknak, reflexüknek, elhatározásaiknak számos jelét adták versben, rajzban, prózában, könyveik és írásaik stb. elküldésében. Függelékként ízelítőül ezekből közlök egy-kettőt annak szemléltetésére is, hogy olvasóim menynyire egyek velem a kommunizmus elítélésében és elvetésében.

Hiszem, egykor ugyanilyen egyek leszünk a „feltámadás" örömében is!

A szerző

Történelmi mérleg

A sarló—kalapács áldozatai

„Tökéletesen mindegy, hogy egy vagy kétmillió oroszt kell-e megölnünk, ha ezen az áron megvalósítható a bolsevizmus!"

(Trockij)

„Igába hajtani a nyakunkat annyi, mint meghalni! Férfias harcban elbukni nem halál, hanem élet!"

(Ősmagyar harci biztatás)

I.

Már A sarló—kalapács bilincseiben és börtöneiben c. könyveimben felvetettem azt a kérdést — mint előttem annyi más —: a kommunizmus hány embernek lehetett hóhéra Magyarországon és széles e világon? Most újra felvetem, hogy összefoglalóan felelhessek rá.

Amilyen könnyű ezzel a kérdéssel előhozakodni, oly nehéz rá feleletet adni. Mégpedig azért nehéz, mert a kommunista rendszer magatartásához tartozik, hogy áldozatairól ne vezessen listát, hivatalos feljegyzést, legalábbis a nyilvánosság számára. De kinek és minek is kellene az ilyen lista? Ocsmányságát elvégre még a macska is eltakarja. Hogyan mutogathatná csonthegyeit és vértengerét az a rendszer, amely magát a leghumánusabbnak hirdeti, és minden, vele szemben elkövetett „hibát" eltörülhetetlen betűkkel „bűnként" mázol az égre. Miért számolná a skalpokat, miért rakná gúlákba a koponyákat? Talán elszámolással tartozik valakinek? Megszámolja-e a gazdasszony, ha kiszórta DDT-jét, hogy hány legyet ölt meg vele? Ki kíváncsi rá? Összesepri. Kihajítja. Hiszen ezek csak dögök!

Ezt félreérthetetlenül nem egyszer szemünkbe vágta Bánkuti fogházparancsnok szája által: „Vegyék tudomásul! Nem vagyunk kötelesek elszámolni a maguk életével! Számunkra legfeljebb a vödör mész előkerítése a probléma!"

Ellenségeiket érdekelné! Még csak az kellene, hogy a párt öntudatosan kezükre játsszék ellenpropaganda-anyagot. Inkább úgy eltüntetni mindent, hogy a legkisebb nyoma se maradjon! A halott akkor válik igazán némává, ha még halála sem bizonyos. A mártír kiontott vére akkor válik igazán értéktelenné, ha szenvedéseiről meg sem mer mukkanni, nemhogy kapott sebeit mutogatná. Szerintük már csak azért is jobb, ha nincs statisztika: ha egyszer visszaüthetnének a halottak és mártírok, jobb, ha nem tudják, hányért kell visszafizetniök. A céljuk tehát az: lehetőleg mindent úgy összegabalyítani, hogy ne lehessen többé kibogozni; az életben maradottak száját úgy bekötni, hogy még maguk előtt se merjenek semmi efféléről megmukkanni!

Így hát nem csoda, ha csak lassan tudunk meg valamit, s hogy hosszú évtizedek kellenek, míg valami bizonyosat állíthatunk. Az 56-os forradalom rövid ideje sok titokról lerántotta a leplet. Ekkor szereztünk bizonyságot olyanokról, amikről eddig esetleg csak sejtésünk lehetett. Szabadságharcosaink betörtek hét pecséttel zárt pártházakba, Rákosiék féltve őrzött villáiba. Hozzájuthattak bírósági aktákhoz, nyomozási jegyzőkönyvekhez, mikro-fényképek ezreihez. Átkutattak rendőrségi épületeket. Bementek helyeket és épülettömböket összekötő titkos alagutakba, elhagyott földalatti vasútmélyekbe. S bárhová léptek, mindenhol a titkok forrásai gejzírként buggyantak fel. A beavatatlanokat kivéve, az egész ország titok volt, a rendszer meg a titkok titka. Bűnbarlang, amit Ali Baba negyven rablója uralt.

Rákosi és két társának villái 27 millióba kerültek. Vajon a szabadságharcosok csak tobzódó luxust, az egész országot drótokkal és dróttalan rendszerekkel behálózó készülékeket és hallatlan életbiztosítékokat találtak bennük? Nem! Leltek krematóriumi kemencét, melyben áldozataikat nyomtalanul eltüntethették. Hullakamrákat mésszel, formalinnal leöntött ismeretlen holttestekkel. Dunába vezető csatornákkal. Emberdarálót, mely húsával a Duna halait etette.

A földalatti vasút egyik félbemaradt részében 3000 cellából álló börtönre akadtak, melyekben rabok szenvedtek. A váci börtönben csatornaásáskor emberi csontokra, női hajakra bukkantak. Kik lehettek ezek? Hol lajstromozhatták őket? Miért kellett ide kaparniok? Az ávósok eltüntetett áldozatai közé tartoznak?

Magyarországon nemrég pityókás társaságban egy rendőr beszélte, hogy a budapesti Manrézában, a jezsuiták volt nagy lelkigyakorlatos házában, amely a szerzetesek feloszlatása után ávós börtön lett, új szárnyat akartak emelni. Munka közben a kotrógépek váratlanul pincére bukkantak összefüggő zárkákkal, melyekben férfi, női csontvázak hevertek összevisszaságban, köztük kereszteket, rózsafüzéreket és érmeket lehetett látni. A mesélő rendőr úgy vélte, hogy a jezsuitáknak a pápától bizonnyal kivégzési joguk lehetett, s így titokban bűn nélkül elintézhették ellenségeiket, a nemkívánatos papokat és apácákat! A gépek ezek csontjaira akadtak. (Nagyon valószínű, hogy ez nem az ő véleménye volt, hanem a párt így adhatta be nekik, egyben takarván a saját gyalázatosságukat, másrészt gyalázva hitet és jezsuitákat.) Mikor erre valaki azt a megjegyzést tette, hogy az a ház harminc év óta az ávósok börtöne, rémület szállt mindnyájukra. Egyszerre józanok lettek! Mi lesz most, ha az ávó megtudja, hogy erről a titokról tudomást szereztek, és hogy a gyilkossággal egyikük az ávót merészelte gyanúsítani?! Ilyen véletlenek lepleznek le sok olyan titkot, amelyekről a hóhérok azt hitték, hogy sohasem fognak napvilágra kerülni.

Veér Imre író — Károlyi Mihály volt titkára, kommunistákkal szimpatizáló, Rákosival Horthy börtönében ülő — írja Ma Magyarország, holnap az egész világ című könyvében, hogy 1946 elején interpellálni akart az Országházban, mert azt hallotta, hogy 2500 toloncházi „végelgyengülésben" halt meg. Ám azt is megtudta, mit jelent ezen ártalmatlannak látszó kifejezés. Azt, hogy 2500 embert bírói eljárás nélkül intéztek el. Kivégzésük után vitték testüket a toloncházba, s itt állíttatták ki róluk a halál különös okát: végelgyengülés. Interpellálni nem engedték. . .

Ki tudja, az országban hány helyen jártak el így, úgy, amúgy, s tüntettek el ezreket, hogy soha senki meg ne találhassa őket. Ilyenek már csak azért is titokban maradhatnak, mert akik tudtak róluk, vagy kereshetnék őket, meghaltak vagy elmenekültek. Hogyan lehetne ily körülmények között pontos adattal szolgálni és biztos feleletet adni?

Fehérváry (Börtönvilág Magyarországon) szerint Magyarországon az első *tíz évben tizenötezer* halt meg kihallgatás, kínzás, börtön s kivégzés következtében. Ebben a számban nem lennének benne az internálások, munkatáborok, elhurcolások áldozatai.

Fiala, Marschalkó, Padányi nagyobb időközt ölelve át, *ötvenezerre* teszik a halálos áldozatok számát. De ebben sem lennének benne az 56 utániak.

Őrült számok? Az! Megértésük miatt örökké szemünk előtt kell tartanunk, hogy el akarták pusztítani mindazokat, akik az el-

múlt száz év alatt azok ellen harcoltak és „vétkeztek", akik most a hatalomra kerültek; azokat, akik bármilyen módon akadályozhatnák ennek az uralomnak szilárdságát; azokat, akiktől tartaniok lehetett, mert ilyen vagy olyan vonalon valamik voltak; azokat, akik a keresztény életszemlélet talapzatán álltak. „A múltat végképp eltörülni!" — volt jelszavuk, mert egészen új világot akartak építeni, új, maguk nevelt emberekkel, bolsevistákkal. A kommunisták ugyanezt teszik az egész világon!

Hogyan bírtak ennyi emberrel végezni? Ne feledjük, hogy az államvédelmi hatóság *százhúszezer emberrel működött!* Ezek voltak az ország legjobban fizetett emberei. Például az ávósok 18—20 ezer forint havi fizetést vágtak zsebre, amikor mások örülhettek, ha havi 800 forintos álláshoz juthattak, a kegydíjasok pedig ha 250 forintot hajítottak oda nekik! Ám ezeknek ezért a kiváltságos bérükért meg is kellett dolgozniok. Nem varjú-, héjakarmokat és rókafarkakat kellett nekik ezért beszolgáltatniok, hanem emberkoponyákat. Emberelvesztésben versenyben voltak — bíráikkal együtt —, mint minden más munkában a többi halandó. Jutalmazták azt, aki kiugró eredményt tudott felmutatni hóhérkodásában. Sztahanovistáik nekik is voltak. Dicsekedtek is vele, mint dr. Ferenc Sándor, ávós őrnagy, aki 204 kivégzésnél ügyködött. Bogár Ferenc hóhér, aki egymaga 3500 embert akasztott fel. Maguk között a gyilkolás nem szégyent jelentett, hanem dicsőséget!

Ne feledjük, hogy ezek Lenin, Sztálin tanítványainak vallották magukat, azokénak, akik legalább 60 millió embert intéztek el országukban! Annak a Mao Ce-tungnak példája ösztökélte őket, akinek lelkén Kínában legalább ugyanannyi szárad! Aztán Hruscsov volt a vezérük, aki 1957-ben Maóval arról beszélt, hogy atomháborút kellene indítani az imperialisták ellen, ha mindjárt ez 1350 millió ember halálát jelentené is. Azokat az oroszokat követték, akik 1917—18-ban a cári családon kívül megöltek 260 ezer katonát, 150 ezer rendőrtisztet, 48 ezer csendőrt, 355 ezer intellektuelt, 6575 tanítót, 8500 orvost, 198 ezer munkást, 915 ezer parasztot, hogy a vallás áldozatait ne említsük.

Azok az oroszok voltak mintaképeik, akik Katynban tizenötezer lengyel tisztet legyilkoltak, 1946 nyarán pedig Kis-, Nagydobronyt letörülték a térképről. Tisza melletti két *magyar* falu volt ez, az oroszokhoz csatolva. Legalább hatezer lakossal. Éhséggel küzdöttek. Nem akarták búzájukat beadni, beszolgáltatni. Félelemből sokan mégis valamit összehordtak. Valaki ezt petróleummal leöntötte, s meggyújtotta. Mire az orosz repülők robbanó és foszforos bombáikkal pár órán belül eltüntették őket a föld színéről. Csak kilenc ember maradt életben, s menekülhetett el. Ám ezek fejére is

személyenként ötvenezer rubel vérdíjat tűztek ki. Azóta ez a két falu nem szerepel a térképen, mert nincsenek. A vérengzés után összeszedték Kárpátalja magyar papjait. Elhurcolták őket. Sohasem kerültek vissza. A hatóság pedig messze vidéken kihirdette: Így vesznek mindazok, akik a szovjet hatalommal szembe mernek állni.

Pedig a halálosak számával nem teljes az *áldozatok* száma. Dr. Perecz János szerint 1952—56 között 1136434 ember ellen tettek feljelentést, és indítottak vizsgálatot Magyarországon. Ebből 516708-t elítéltek. Szédületes emberhajsza! Mintha már a csecsemők is gonosztevők lettek volna! Kilencmillió lakosból másfélmillió börtönjelölt! Az első tíz esztendőben 700 ezer embert tartóztattak le, internáltak vagy vittek kényszermunkára. (Ebben nincs benne a 400 ezer közbűntényes, vagyis a „csöves".) Ehhez az áldozathoz tartozik a Nyugatra menekült 500 ezer ember, az a 600 ezer, akiket az oroszok hurcoltak el országukba fogolyként és „élő jóvátételként". Föntiekben nincs benne az a 40 ezer sem, akiket Tito partizánjai gyilkoltak le a Délvidéken. Sem azok, akiket a románok, csehek intéztek el halállal, internálótáborokkal, kiűzéssel. Utóbbiakról számban semmit sem tudunk. Pedig bizonnyal nem voltak kevésbé buzgók a magyarirtásban, mint itthon maguk az úgynevezett „magyarok".

Kitelepítés címén 250 ezer embert vertek ki háza négy fala közül, és csordaként sűrítették be őket ólakba, istállókba, csak azért, mert a zsarnokoknak nemkívánatos elemeknek számítottak.

Nógrádi Sándor, 1956 előtt a néphadsereg legfőbb vörös politikai tisztje írta a Rákosi-korszakról: „Ahhoz, hogy valakit internáljanak, nem sok kellett. Ahhoz, hogy valakit kitelepítsenek, úgyszólván semmi sem kellett azon kívül, hogy ‚nemkívánatos' elemnek nyilvánították. Budapesten még akkor is, ha történetesen ott született, és semmi bűnt sem követett el. Mikor erről az igazságtalanságról Moszkvában a már lebukott Rákosival beszélgettek, ezt mondotta: ‚Hadd érezzék, a szentségit, hogy proletárdiktatúra van!' Forradalmi törvényesség fából vaskarika!"

A Rajk-per által is sok ember kerülhetett börtönbe, mert amikor már vagy félezret kiengedtek közülük, még mindig háromezer maradt bent.

És az 56-os szabadságharc áldozatai? A harcokban háromezer halt meg, tizenkétezer megsebesült, 200 ezer Nyugatra menekült. Méray Tibor, aki maga is e kor fiatal kommunista írója és a forradalom szereplője volt, Nagy Imréről írt könyvében írja: „Magyarországon a forradalom leverését követő hónapokban *terrorhullám söpört végig.* A megrögzött sztálinista elemek, akiket a forradalom megalázott, s néhány napig létükben is fenyegetett, most könyör-

telen bosszút álltak hatalmuk rövid elvesztéséért, egyes társaik haláláért, meglincselésééért. A forradalom alatt készített fényképek, besúgások, személyi gyűlölködésük alapján *tízezrével tartóztatták le az embereket, elsősorban fiatalokat és munkásokat.* A halálos ítéletek száma *2000—2500-ra tehető.* Az ismert nevű bebörtönözöttek mellett a névtelenek száma *több tízezerre rúgott.* Per pert követett, zárt tárgyalás zárt tárgyalást, mivelhogy a bírósági eljárások kivétel nélkül a nyilvánosság és a sajtó kizárásával zajlottak le. Legtöbb esetben még az ítéleteket sem hozták nyilvánosságra." Ezek a bíráskodások és a szabadságharcosok elintézése nem történt meg egy év alatt, hiszen Nagy Imrét és társait is csak 1958 nyárközepén végezték ki. Méray nem említi azt a tömeget sem, amit az oroszok az ifjúság közül a Szovjetunióba szállítottak. Pedig ez akkora arányú volt, hogy azt hihették az emberek: egy fiatalt sem hagynak vissza az országban.

Ugyanekkor a román kommunisták is terrorakciókat kezdtek az erdélyi magyarok ellen, mert együttéreztek a magyar forradalommal. *Ezrével vetették börtönbe a magyarokat,* vagy deportálták a Dunadeltába. Sok száz román egyetemi hallgató és értelmiségi hasonló sorsra jutott. Bizonnyal voltak ilyen áldozatok cseheknél, lengyeleknél, keletnémeteknél és Titóéknál is.

Azt bizonnyal tudjuk, hogy a Szovjetunió kegyetlenül lesújtott azokra az oroszokra és főként nemzetiségi eredetű katonákra, akik Magyarországon a felkelőkkel rokonszenveztek vagy nem voltak hajlandók a szabadságharcosokkal tűzharcba bocsátkozni. Ugyanígy sújtott azokra a civilekre és diákokra, akik a magyar forradalmárok iránti együttműködésüket nem rejtették véka alá. Számukra külön „magyar tábort" állítottak fel.

Világviszonylatban a kommunizmus azt jelenti, hogy legalább harmincmillió ember menekült el onnét, ahová a kommunizmus betette a lábát vagy szelleme uralomra jutott. Ezek a menekülések napjainkban is áradatszerűen folytatódnak, és növekedésüknek csak a legkegyetlenebb akadályok szabnak határt. Akkora mennyiség ez, hogy csak tengerhez hasonlítható. Harmincmillió ember menekülésének, hontalanságának, semmi nélkül új élet kezdésének elviselhetetlen gyilkos holttengere. Pedig a kommunizmus áldozatszedésében nem állapodott meg. Napról napra újabb országokat nyel el. Mintha csak étvágyat kapott volna népek behabzsolására, bátorítva Nyugat és Amerika gyávaságától, ha ugyan nem cinkosságától. A bibliai Jónás cetjeként feneketlen s elviselhetetlen bendőjébe akar gyömöszölni minden embert, minden népet. Hasára vág: „Világ proletárjai, itt *egyesüljetek!*" Ez már nemcsak kommunista hódítás, hanem még inkább az orosz szlávságnak kérlelhetetlen világhatalomra törekvése.

Ha minden elnyelt országról, azok áldozatairól, jajaikról csak keveset írnánk is, mégis hatalmas könyv lenne belőle. Így csak ízelítő nyújtására vállalkozhatunk.

Kezdjük ETIÓPIÁVAL, az egyik legújabb áldozattal. 1977 márciusában 120 diákot dinamittal robbantottak fel. De májusban már 655-nek vágják el a nyakát. 1978-ban az Amnesty International —világhírű intézmény, amely a világ üldözötteit veszi pártfogásába — „vádiratot" adott ki a kommunista Etiópia ellen, mert zsarnok kormánya ezreket tartóztat le a népből, diákokból, iskolásgyerekekből. Rabjaikat verik. A lefogottakat villamos ütésekkel kínozzák. A vallani nem akarókat forró olajba mártják, s nemi kínzásokkal gyötrik őket. Táplálásuk és orvosi ellátásuk elégtelen. A legutóbbi három hónapban harmincezer személyt tartóztattak le, és igen sokat kivégeztek.

KAMBODZSÁBAN, az angol hatóságok jelentése szerint, három év alatt 100 ezer embert végeztek ki, de lehet, hogy ennek háromszorosát. Kétmilliónál több lehet azok száma, akik éhségtől, orvosi kezelés hiánya vagy bántalmazás miatt haltak meg. Vannak falvak, melyeknek 90%-a elpusztult. Nincs bírói eljárás, nincs védekezési lehetőség. A halálhoz elég, hacsak valaki halványan céloz a nehéz viszonyokra. Apát, anyát, gyermekeket elválasztottak egymástól. Városokat dzsungelekbe ürítenek ki, ahol csak elpusztulhatnak. Százezrek menekülése állandó. Különösen csónakokon, halászhajókon próbálkoznak. Azonban tengeren s folyókon nagyon sokan elpusztulnak. Akik meg partra jutnak, nem találnak befogadót. Az Egyesült Nemzetek panaszára a kormány hivatalosan ezt válaszolta: *„Csak maréknyi árulóról van szó!"*

A dalai láma szerint TIBETBEN a kínai kommunisták nyolc év alatt 200 ezer embert öltek meg a tibetiek közül.

VIETNAM. Ki tudja, mi van itt, hiszen titkukra nagyon vigyáznak. A világ nemtörődömsége és bűnös cinkossága a hallgatásnak és kendőzésnek oly áthatolhatatlan ponyváját teríti föléje, hogy hír alig szivároghat ki alóla. Állítólag, aki 2—5000 dollárt lefizet vörös urainak, az elhagyhatja az országot. Aki nem, csak szökni próbálhat. De ez csak életkockázattal tehető. Mégis százezrek kísérleteznek vele. Ám sok úgy jár, mint az a hat, akiket a víz lakatlan szigetre vetett. Élve maradtak, mert megették halott társaikat. John McCarthy — a menekültek amerikai igazgatója — szerint eddig legalább *tízezer ember fulladt* a Dél-kinai-tengerbe. 1977 második felében 160 ezer ember menekült el. 1978 tavaszán 320 ezer kínai származásút deportáltak. Egyébként csaknem minden délvietnaminak, illetőleg azoknak, akik északról menekültek — legtöbbje katolikus —, mindnek átképző lágerekbe vagy halálra dolgoztató munkatáborokba kell mennie.

Az imént említett Amnesty International 1978-ban 48 oldalas „vádiratot" adott ki ROMÁNIA, 176 oldalasat KÍNA, s nagyobb terjedelműt KUBA ellen. Mindegyiket a törvénytelenségek, embertelenségek minden válfajával vádolja. Romániánál kiemeli, hogy „mindenki gyanús és üldözendő, aki nem kommunista!" Egyetlen bányászsztrájk után négyezer magyart börtönöztek be, illetőleg szórták szét őket az egész ország kényszermunkatáboraiba. Kínzások, kegyetlenkedések miatt a rabok között sok az öngyilkos. Halálra éheztetik és dolgoztatják őket.

KUBÁBAN is hasonló a helyzet, ha az emberek úgy menekülnek, mint Tomy Cuesta, aki — hogy ne kerüljön a partőrség kezére, azaz a börtönbe — tenyerében robbantotta fel kézigránátját, mely leszakította bal karját, s megvakította. Az ország lakosságához viszonyítva itt lenne a világon legtöbb rab. Minden tizedik kubai külföldre menekült. Tízezrei meg idegenben harcolnak a kommunizmus hatalmának megszerzéséért.

KÍNA ellen annyi minden van a 176 oldalon, hogy még ízelítőt is nehéz kiszedni belőle. Eljárásuk és vérengzésük, börtön- és kihallgatási módszerük s osztályok kiirtásában ázsiaiabbak az oroszoknál. Itt aztán igazán ismerik és alkalmazzák az agymosást és az emberi elképzeléseket felülmúló kínzási módokat. Az ázsiai ravaszság, fortélyosság és hazugság millióféle fegyverének mesterforgatói. Hallatlan gyűlölet lángol szívükben a múltat illetőleg, s azokkal szemben, akiket ellenségeiknek neveznek. Uramisten, ha egyszer ez a 900 millió ember megindul a világ ellen... korszerű fegyverekkel és mai gyűlöletükkel...??? Teng Hsziao-ping most engedett ki börtöneikből 110 ezer szakembert, hogy az új technikai érájukat elindíthassák.

GUINEA (Afrika) 350 ezer lakosú „állam" vörös diktátora, Marcias Nguema húsz év alatt ötvenezer embert megölt, húszezret bányai munkára ítélt, és kilencvenezret menekülésre kényszerített.

UGANDA vörös Hitlere, Idi Amin, hétévi uralkodása eredménye 50—300 ezer ember megölése — köztük püspök is —, s nyolcvanezernek az országból való kiutasítása. És még ezer minden, majd látni fogjuk.

ANGOLÁBAN a kubai terrorlegények két év alatt több bennszülöttet gyilkoltak le, mint a portugálok ellen haramiáskodó gerillák tizenöt év alatt. Már a hatalom átvétele előtt lemészároltak kétszáz európait és háromszáz afrikait. Itt aztán igazi kannibál módon történik a szocialista állam alapjainak a lerakása. Buelában a helyi elöljárót és feleségét deszkához kötözték, és hosszában elfűrészelték őket. Ugyanitt egy fekete anyát megbecstelenítettek, felvágták, kihúzták belőle gyermekét, és lefejezték. M'Bridgenél fekete és fehér

szülők szeme láttára vágták le gyermekeik kezét-lábát. Majd megcsonkított testeikkel futballoztak. A banditák egy portugál származású farmerre rátörtek. Hároméves kisfiának levágták kezét-lábát. Így tették ágyban fekvő atyja arcára. Aztán rájuk gyújtották a házat.

Így sorolhatnám és beszélhetném el a kommunizmus rémségeit az öt világrész bármelyik országában, ahol az ő hatalmuk zsarnokoskodik. Mindről ugyanazt írhatnám, hiszen mindegyikük Moszkvában járta iskoláit. Ugyanazt az elvet vallják, mint Marx, Lenin, Sztálin. Ugyanaz a céljuk is. Csak a kegyetlenség fokában és módjában különbözhetnek valamit. Mindegyikük Trockij, Sztálin, Mao Ce-tung elvét vallja: „Semmi áldozat sem elég nagy a bolsevista hatalom megszerzésére és megtartására." Céljuk és hitük, ami Lenine: „Az első háború kezünkbe adta Oroszországot. A második kezünkbe *adja* Európát!" A harmadik világháború pedig — mindnyájan hiszik — *kezükbe adja az egész világot!* Ők már ezt a harmadik világháborút vívják. A harmadik hódításnak előcsatározói... Mit hiszünk mi?... És mit teszünk??

II.

Történelmünk és sorsunk legtitokzatosabb és legszomorúbb ténye meg tragédiája az, hogy a Sátán fiai legtöbbet Isten fiaiból, *a keresztényekből* vertek láncaikra, vetettek börtönükbe s tettek földönfutóvá. Csak a *katolikusokból 76 millió került uralmuk alá!* Ha erre gondolunk, nem bírunk szabadulni attól a gondolattól: Isten azért engedte meg ezt a borzalmat, mert hitünkben, életmódunkban már jóval előbb elszakadtunk tőle. *Életünkkel, bűneinkkel a Sátán uralmát akartuk!* Isten engedett választásunknak. Engedte, zuhanjunk oda, hová kívánkozunk és törekszünk: *a szolgaság és szenvedés legmélyére.* Hátha egyszer az evangéliumi dúsgazdaggal irgalomért égre emeljük szemünket a pokol kínjaiból, és a tékozló fiúval vágyakozunk vissza az elhagyott atyai házba... Esetünket elrettentő példának is szánhatta azok számára, akik kívül estek ezen az istentelen zsarnokságon. Hogyha van szemük a látásra, lássanak; ha van fülük a hallásra, halljanak; s ha van szívük a megtérésre, megtérjenek, aztán úgy éljenek, hogy a földi pokolt kikerülhessék. Ha pedig mások tragédiája számukra nem jelentene okulást, ám lássák, miként ássák meg önnön kezükkel önmaguk sírját.

Ezek után ejtsünk pár szót azokról az áldozatokról, melyeket az embereknek vallásuk miatt kellett meghozniok a bolsevizmus oltárán. Mindjárt le kell szögeznünk, hogy a helyzet itt is ugyanaz,

mint az előbbi áldozatoknál. Sőt: nehezebb. Ugyanis vallása miatt lehetőleg senkit se bántanak, legalábbis hivatalosan. Más címet adnak a kötélnek és akasztófának. Jézust is lázításért, királyságáért feszítették keresztre — mondták. Pedig az igazi ok mégiscsak az volt, hogy „Isten fiának mondta magát", vagyis a hite, vallása!

Pontos adatokról szó sem lehet. Ezekről az áldozatokról aztán igazán nem vezet senki listát. Még maguk a szenvedő alanyok, az egyházak sem. Mintha nem érdekelné őket vértanúik halála, fiaik szenvedése, gyermekeik üldöztetése. Mindenkiről beszélnek, csak ezekről hallgatnak, mint a sír. Bárki bármiért szenvedjen, vele együtt jajgatunk és segítségére sietünk. Csak azokról nem akarunk tudni, akik hitükért szenvednek. Mintha törvénytelen fattyúk lennének, akiket szégyellni kell. Nincs, aki szót emelne érdekükben. Aki meg szólna, nincs rá eszköze, módja. Mintha minden egyes áldozat új lakat lenne a *nem szenvedők* száján. Egyetlen kivétel a zsidóság. Nem fáradnak bele áldozataik számlálásába, mártírjaik listázásába, bántalmaik világgá kiáltásába. Igaz, nem vörös kéz volt „millió" áldozataik gyilkosa! A vörös kéz őket vallásukért nem bántja. Erről rabbijaik számtalan országban nyilatkoztak. A börtönben nem káromolják Mózesüket, nem verik fejükhöz a tízparancs kőtábláját, s nem űznek gúnyt körülmetéltetettségükből. Egyet sem feszítettek még közülük a puszta oszlopára Mózes rézkígyójaként...

Ha egyszer valaki pontos statisztikával szolgálhatna azokról az áldozatokról, amit az embereknek vallásuk miatt kellett meghozniok, *úgy megdöbbenne a világ, mint még soha!* A háromszáz évig tartó pogány római vallásüldözés és minden más, csak gyerekjátéknak tűnnék ehhez a mészárláshoz képest, és üldözési módjuk kívánatosnak.

Veér Imre, amikor az emlegetett könyvét írta, 600 bebörtönözött papról tudott Magyarországon, és legalább kétszerannyi internáltról. De fogalma sem volt, mennyit vihettek ki Oroszországba. Hányat tartóztattak le. Mennyit kínoztak meg kihallgatással, helyezésekkel, állásvesztéssel, örök zargatással. Még kevésbé tudott arról, hogy mit és mennyit szenvedtek a hívek ezrei, milliói, mennyi áldozatot kellett hozniok hitükért. A rendek feloszlatásakor legalább *négyezer férfi és női szerzetest internáltak,* majd szórtak szét az országban a legnyomorultabb anyagi s egyéb körülmények közé taszítva. Ezt tette minden csatlós állam. A csehekről tudjuk, hogy *tízezer apácát és sok ezer papot* szórtak szét és tettek lehetetlenné szent hivatásuk gyakorlásában.

Fantáziánk segítségére lehetnek Oroszország kezdeti adatai, mert minden kommunista államnak minden cselekedetében ő a

példaképe. Első éveikben megöltek 28 püspököt és 7776 papot! Becsukták templomaik százait, ezreit, 50 ezerből 7 ezer maradt nyitva. A szerzeteseket itt is kiűzték kolostoraikból. Legtöbbjüket internáló-, munkatáborokban elpusztították. Majd a hívekre került rá a sor azzal a kegyetlenséggel, mely irgalmat nem ismer.

Ötvenévi mészárlás után gondolhatjuk, hogy mindez csak a múlté? A vallásüldözésnek vége? Nem bántanak már hitéért senkit? Ha nem is nyitják ki a bezárt templomokat, de nem is bántják a híveket? Nem gondolhatjuk! A véletlenül kiszivárgó hírek azt mondják: minden úgy van, mint régen! Ezt igazolja a legújabb hír:

Az ukrajnai Csernyevsij városban egy anya kísérte temetőbe meghalt katonafiát, Szedleckij Viktort, pár ismerősével s három katona kíséretében. Mivel az anya nem láthatta fiát a koporsóba tétel előtt, a koporsót ki akarta nyitni sírba engedése előtt, hogy legalább egyszer még láthassa. A kísérő katonák azonban ezt határozottan megtagadták. Az anya fájdalma és vágya dulakodásban robbant ki. A katonákat elzavarták, a koporsót pedig a temető pap segítségével kinyitották. Rettenetes látvány tárult szemeik elé. A húszéves halott koponyájából rongyfoszlányok lógtak ki. Szeme kiszúrva, ujjai levágva. Egész testét bajonettszúrások tarkították, kékítették. Közben megérkezett a város elöljárója, jöttek az emberek. Rövid időn belül több száz szemlélte a koporsóban nyugvó emberroncsot. Ám hamarosan ott termett a félelmetes GPU is. Letartóztatták a papot. „Szanatóriumba" szállították az anyát. Minden jelenlevő nevét felírták... Miért kellett ennek a fiatalnak ily gyalázatos módon meghalnia? Azért, mert hivő keresztény volt, és az esti pihenők alkalmával, többszöri figyelmeztetés ellenére is, felolvasást tartott bajtársainak a Bibliából! (Kérdem: Botránkoztak ezen az eseten az újságok? Tombolt-e a tv? A vallásszabadság ily brutális megsértése miatt? Tiltakoztak-e a rádiók? Rendezett-e valahol az ifjúság tüntetést az oroszok ellen? Nem?? Miért nem? Talán a papok emlegették a templomban? Ők sem? Miért nem?)

ROMÁNIÁBAN, egyet kivéve, minden katolikus püspök börtönben halt meg. 800 görög katolikus pap nem működhet, mert nem dolgoznak együtt a kommunistákkal. 1200 görög katolikus templomot vettek el. 182 ortodox kolostorból 74, 6100 szerzetesből pedig 2000 szerzetest hagytak meg.

KINÁBAN két millió katolikust tartottak számon. Protestáns 900 000 lehetett. Mi lett velük? A misszionáriusokat (6 ezer) ha nem ölték meg, kiüldözték (negyedik könyvünk erről szólna). Mi lett a hívekkel? Szinte semmit sem tudunk róluk. Kezdetben a katolikusokat arra kényszerítették, hogy szakadjanak el Rómától, alakítsanak nemzeti egyházat. És azóta? Minden jel arra mutat, hogy

teljesen eltüntették őket. A *hatvanmilliós* kínai áldozatba ők is beletartoznak! Turisták láthatnak olyan keresztény templomot, melyet nyilvános illemhelynek használnak. Kínából is milliók menekültek el, s menekülnek ma is. Kedvelt menekülési módjuk, hogy négy futballt kötnek maguk alá, és így úsznak át Honkongba. Az egyik ifjú tizennyolc órát úszott. Mikor megkérdezték, nem félt a cápáktól, azt felelte: „Inkább a cápák gyomrába kerülni, mint kommunista uralomban élni!" Természetesen a kínai kommunisták nemcsak a keresztény, hanem minden vallást üldöznek, a pogányt is. De mindenekelőtt a kereszténveket, illetve a katolikusokat. (És a kereszténységnek ezzel a halálos ellenségével köt most Amerika, a legnagyobb keresztény állam, puszipajtásságot! Félelmetesen beteljesedett Leninnek az a jóslata, hogy a kapitalista világ örömmel szállítja nekik azt a kötelet, amivel majd felakaszthatják őket.)

A párt már 1948-ban kiadta utasítását a fő kommunista vezetőknek „a katolikus egyház elpusztításáról". Ebben az utasításban ilyen mondatok állnak: „A katolicizmus — és protestantizmus — kapitalista és imperialista *kémszervezet!*" „Tanításuk *méreg* a szociális kommunizmus ellen." „Minden részükbe bele kell *szivárogni*, hogy minden kémkedési munkájukról tudjunk." „Légy barátságos az ellenséggel, hogy elnyomhasd." „Megosztani őket, hogy uralkodhass fölöttük!" „A *beszervezett katolikusok kezdjék azt a tevékenységet, mely romlásukat célozza!*" Egyik beépített s kinevelt papjuk mondotta: „Remélem, hogy a harmadik Vatikáni Zsinaton megjelenhetek kalapáccsal és szöggel. Nem azért, hogy velük Istent keresztre feszítsem. Hanem hogy beszögezhessem koporsójába! A III. Vatikán lesz a kereszténység és marxizmus *eljegyzése.*"

A világ turistáit nem érdeklik az üldözöttek, elpusztítottak milliói és a hit áldozatai. Őket csak két fal érdekli: a „siratófal" Jeruzsálemben, és a kínai Nagy Fal Pekingben! Még a bibliás Cartert is csak az érdekli: mit hoz a velük való ölelkezés a konyhára. Nixon is csak erre gondolt, aki pedig kommunistaellenességével került a hatalom polcára. Az ártatlanok szenvedése és halála nem érdekli azokat az ifjakat sem, akik a szabadság barikádra menő harcosai, ha kommunistaüldözésről van szó. Mit törődnek ezek a kétfal-imádók, ha majd egykor úgy járnak, mint költőnk cserebogara: zúgnak az éj sötétjében, nekimennek *a falnak,* nagyot koppannak, s lehet, hogy akkor örökre elhallgatnak! Pedig jó lenne, ha törődnének, mert ez a falnak menés olyan koppanás lesz, amilyent még nem látott a világ! Földünk ily hazug, álnok, képmutató, gerinctelen, hamis értékek után futó és vak sohasem volt, mint napjainkban!

VIETNAMBAN a vallásüldözés nagyságát mutatja annak a tizenhárom emberfáklyának a fénye, melyet saját testükből gyújtottak! Önként lettek Néró-fáklyák! Hátha borzalmas halálukkal felhívhatják a világ figyelmét, és felébreszthetik bűnösen alvó lelkiismeretüket a vallások zsarnoki eltiprására.

KAMBODZSÁBAN, melynek lakossága 90%-ban buddhista, a szerzeteseket kiűzték pagodáikból; megölték, internálták, bebörtönözték őket. Azoknak, akik megmaradtak, világiakként dolgozniok kell. Nem élhetnek szerzetesi életet. Szent irataik helyett Marx könyveit kell forgatniok. Imádság helyett kommunista *szlogánokat* kell hajtogatniok. Beszédeikben nem Istent, hanem csak a kommunista rendszert dicsérhetik. „A vallás romboló és reakciós, ezért tilos a népnek" — mondja a törvénykönyvük. Templomaikat bezárták, ezer másfélére használják. Szobraikat összetörték, s útkészítéshez használták fel. Akkora a vallás elleni nyomás, hogy vezetőik úgy vélekednek, ha a buddhizmus mégis megmarad, Nyugaton marad meg, ahol a buddhista bölcselet és elmélkedés térhódításban van.

Alig lépett trónjára II. János Pál pápa, máris LITVÁN katolikus küldöttség kereste fel olyan pap vezetésével, aki maga is 16 évet töltött orosz börtönökben. Kérték, emelje fel szavát érdekükben, mert egyházukat kegyetlenül üldözi a Szovjetunió!

RHODESIÁBAN kezdetben a kommunista gerillák nem bántották a papokat, misszionáriusokat, hanem csak papírokat ragasztottak épületeikre: „Le a Krisztussal!" Később egyik vezetőjük ezt mondotta a misszionáriusoknak: „Ha a zsidók nem ölték volna meg Jézust, én magam kezével megtettem volna." S ettől kezdve ölik a misszionáriusokat, apácákat, püspököket. 1978-ban már egy tömegben megöltek közülük nyolcat négy gyermekkel együtt. Először bunkókkal verték áldozataikat. Majd bajonettel halálra szurkálták őket.

GUINEÁBAN, melynek lakosa 95%-ban katolikus, a vörös gazdájuk — Nguema — bezáratta templomaikat, mert nem voltak hajlandók képét oltárukra tenni, és így érte nyilvánosan imádkozni. Az Amnesty International jelentése szerint is a „végtelen kínzások központja". Egyik börtönükben az elnökük eljátsszatta a rabokkal Jézus keresztre feszítését. Az áldozatoknak először végig kellett járniok a keresztutat. Végén, a Kálvárián, *keresztre feszítették őket.* A többi rabot pedig kényszerítette, hogy haldokló társaik felett „gúnymisét" végezzenek. Ma Afrikában legtöbb az áldozat a fehér misszionáriusok és fekete keresztények között.

ANGOLÁBAN, Pangela közelében az olasz Graziani missziós atyát kétnapi kegyetlen kínzás után fekete segítőtársával együtt

oszlophoz kötözték és megölték. Máshol egy 18 éves leányt fához kötöztek, *keresztre feszítették.* S míg élt, levágták mellét, s kiterjesztett kezeibe tették. . .

Az előadott kevés példából is láthatjuk, hogy az áldozat a vallás vonalán sem kisebb, mint a másikon. Az áldozat mindenhol felmérhetetlen. Ez a vörös zsarnokság az emberiségnek azt a kincsét teszi tönkre, mely léte óta eddig a legnagyobb értékként kísérte, mely az állatból embert formált, és formálna továbbra is. De mintha *nem akarna ember maradni!* Határozott törekvése: vissza a legösztönösebb állati állapotba! Oda, honnét — szerintük — elindult. Olyan állattá tenni, mely társának *gázkamrát készít;* mely egyszeri drezdai bombázással 300 ezer menekültet öl meg: *égő grafittal, tűzlevegővel;* mely Tito partizánjaiként *őrölt üveget etet* a gyermekekkel; mely, ha kell, 1350 milliót kiirt pár órán belül *atombombájával;* amely csehekként *benzinnel önti le* élő áldozatait, hogy meggyújtva útszéli fákra akasztva fáklyákként világítsák be győzelmi útjukat.

Ivan Duncan már 1942-ben azt követelte, hogy majd a győzelem után negyvenmillió németet sterilizáljanak, a másik negyvenmilliót pedig pusztítsák el!

David Salamon őrnagy a háború után ezt írta: „Ha én választhattam volna, hogy mi legyen a munkám ebben a háborúban, pontosan azt választottam volna, amiben részt is vettem. Keresztül Franciaországon, egyenesen be Németországba *mindent megsemmisíteni!* Ilyen hasonló háború nem volt még a történelemben, és valószínűleg ilyen többé sohasem lesz. *Boldog vagyok,* hogy unokáimnak elmesélhetem, hogy én is ott voltam, és a *megtorlásban részt vehettem.*

Mikor végre eljutottunk Németországba, *kezdtünk mindent elpusztítani, törtük magunkat előre, megsemmisítve mindent.* Ekkor tudtam meg, hogy ez az, amire vágytam, amiért éltem évek óta. Egyedüli dolog, amit *sajnálok, hogy nem tudtam többet pusztítani és ölni. . .* Mikor Wiesbadenbe értünk, akkor lelassúdott a tempó, mert *már nem volt semmi, amit le kellett volna rohanni, bombázni vagy ölni!* Olyan tökéletes munkát végeztünk, hogy egy időre meg kellett állnunk."

Az egész világ a megváltás, szabadulás után sóhajt — írja Szent Pál apostol. Most is ezt teszi az a világ, mely a vörös zsarnokság igájában görnyed. Szeretné visszaszerezni azt a szabadságát, melyért nem tudott és nem is akart meghalni! Mástól várta és várja szabadulását. Mástól várjuk azt, amit magunknak kellene megtennünk. Pedig rég megtanulhattuk volna IV. Béla királyunktól, hogy ez „hívságos reménykedés", aki a tatárdúlás után ezeket írta a pápának: „A szóban forgó ügyben (segítségkérés) megkerestük

az egész kereszténység három legfőbb udvarát, de mindezektől *semmiféle vigaszt vagy segítséget nem kaptunk, csak szavakat!*" Legtöbbünk most is csak sóhajtozik. Égre-földre forgatja szemét. „Sültgalambot vár!" Szeretnénk, ha Mária, Isten tenne csodát! Mintha Isten szeretne egyedül menni harcba. Mintha sohasem kívánta volna, hogy vele együtt álljunk csatasorba. Miért felejtettük el őseink tanítását: „Segíts magadon, akkor az Isten is megsegít!" „Isten mindig a küzdőket segíti!" „Áldozat nélkül nincs megváltás!"

Nem akarjuk megérteni, nem akarjuk elhinni, hogy a *maga helyén és módján mindnyájunknak mindent meg kell tennünk, ha kell, áldozatok* árán is, hogy ezt az igát lerázzuk a világ nyakáról. Úgy, mint Mindszenty tette otthon s a fél világon. Úgy, mint Maximilian Kolbe a náci internáló haláltárborban.* Úgy, mint Árpádházi Szent Margit a szigeti zárda rejtekében: „Népe bűneit siratja, és szíve oltárán magát Istennek élő áldozatul felajánlja" naponként testét vérig ostorozva!

Állnunk kell ezt a vártát, és vívnunk kell ezt a csatát. Magyarok volnánk, akiknek Dugovics Tituszért, Szent Lászlókért, Dobókért, Zrínyiekért és 56-os szabadságharcosokért sohasem kellett a szomszédba menni. A magyar hős volt és bátor, amikor kellett. Csak nem fajzottunk el annyira, hogy Árpádék, Istvánék, Rákócziék és Kossuthék már nem ismerhetnek ránk?

Őseink alig tették lábukat földünkre, máris számos országot végigportyáztak. Eljutottak Velencéig. Visszafelé a Brenta folyónál, Lombardia ura, Berengár őrgróf serege állta útjukat. A magyarok látták, hogy túlerővel állnak szemben, melyet se legyőzni, se tőle elmenekülni nem bírnak. Alkudozni kezdtek. Ígérték, minden zsákmányukat átadják. Sőt: erre a földre többé lábukat sem teszik, ha bántatlanul hazavonulhatnak. Azonban az ellenség, győzelme biztos

---

*Maximilian Kolbe lengyel ferences atya volt, aki a nácik auschwitzi haláltáborába került. Itt kérte, hogy egyik kivégzendő rabtársa helyett ő halhasson meg, mert annak családja van. Az *áldozatot* elfogadták. Mária mennybemenetelének vigíliáján kilenc társával együtt kivégezték. Lengyelországban elhurcolása előtt úgy ismerték mint a „Szeplőtelen Szűz lovagját". Ő volt az, aki a Szeplőtelen Szűz Légióját alapította. Céljuknak tűzték: *„az istentelenség és a materiális világszemlélet elleni harcot"*. Ez a cél hozta őket összeütközésbe Hitlerrel. Kolbe ezért került a haláltáborba.

Mikor tízéves volt, álmában megjelent neki a Szeplőtelen Szűz. Választásra egy fehér és egy piros, a tisztaság és vértanúság koronáját nyújtotta neki. Kolbe nem választott, hanem mindkettőt egyszerre akarta. Ezért lett ferences pap és mártír.

VI. Pál pápa boldoggá, majd szentté avatta. Eddig tiszteletére 25 templom és 23 kápolna épült.

(Kolbe atya előbbi könyveimben több helyen szerepel.)

tudatában, nem fogadta el ajánlatukat. Mire a magyar vezér így biztatta harcosait:

„Igába hajtani a nyakunkat annyi, mint meghalni! Miért féljünk a fegyverek közé rohanni, és halált szegezni szembe a halállal? *Férfias harcban elbukni nem halál, hanem élet!* Ezt a hírnevet és ezt az örökséget hagyjuk örököseinkre úgy, ahogyan azt mi kaptuk atyáinktól. *Önmagunkban, csupán önmagunkban bízhatunk,* hiszen nem egyszer csekély csapattal leterítettük a túlerőt."

Erre elleneikre rontottak, és pozdorjává zúzták őket.

Ha olyan élményben akarunk részesedni, mint ezek a magyarok, amikor megszabadultak kérlelhetetlen ellenségeiktől, akkor nekünk *hozzájuk hasonlókká kell lennünk, és hasonlóan cselekednünk!* Csak így élheti át mindenki azt, amit én éreztem börtönből való szabadulásomkor:

„Szabadság! Úgy éreztem, a börtön minden sötétsége eltűnt, és fény árasztja el az egész mindenséget. Fizikailag éreztem, hogy a sarló-kalapács bilincsei pattognak, recsegnek-ropognak és csörömpölve hullanak le a kövezetre.

Szabad vagyok! Undorral, megvetéssel rúgtam ezekbe a bilincsekbe, melyek még milliókat tartanak rabságban, és vernek még újabb milliókat. De ÉN szabad vagyok!

Lehetséges? Szikráztak felettem a csillagok. Vidáman görgött aranyhídján a hold. *Szabad vagyok!* Egyszerre sírni szerettem volna, és kacagni, és a zsoltárossal világgá kiáltani:

Mikor a szolgaságból megszabadította népét az Úr,
Álomnak tűnt fel.
Szánk repedt a nevetéstől!
Milyen hatalmas csodát művelt az Úr!"

(A sarló-kalapács bilincseiben)

Nézze el, olvasóm, ha utolsó szavaimmal hitet teszek a jövőt illetőleg, bármennyire sötétre is festettem azt. Úgy, mint Fülöp esztergomi érsek tette Szent Margit koporsójánál. Hallván, miként zokognak Olimpiádisz főnökanyával sorortársai, tudván a királylány merhetetlen szenvedéseiről, a halott arcáról leemelte a vélumot, és így szólt: „Ne sírjatok! Hanem nézzétek őt, az örök király leányát, mert a feltámadás jele van az arcán!"

Én is, amikor látom Hazám szenvedéseit és azokét, akiknek arcán a vörös zsarnokság szöges csizmái taposnak végig, felemelve arcukról a halotti lepelt, Fülöp érsekkel világgá kiáltom:

„NE SÍRJATOK! HANEM NÉZZÉTEK!
A FELTÁMADÁS JELE VAN AZ ARCÁN!"

Rabinterjú

Rablevél

Rabönvallomás

Krisztus korbácsa

„Itt én vagyok az Isten! Itt én vagyok a Lucifer!"
(Bánkuti fegyházparancsnok)

„Most van az a kor, amikor vádlótanúk kellenek!"
(Ruttkay A.)

Meglátogatott. Délceg, intelligens, kemény akaratú katonaalakja feszült előttem. Mélyen fúrt belém szeme, mintha embert keresne. Állt előttem, mint számtalan kitüntetéssel megrakott katonaruhájában sokszor a nemzetiszínű lobogóval letakart, kettőskeresztel díszített, magyar földdel ékesített házioltára előtt, hogy imádkozzék Hadurához és a Magyarok Nagyasszonyához.

Érzelmileg robbanásig feszült tüzér főhadnagy, akinek hatvankét éve ellenére is csak egy szikra kell, s máris lövelli magából a múlt érzelmeivel és emlékeivel töltött kartácsait. Három lovagrend tagja. Három gyermek apja. Három unoka nagyapja. Mégis legnagyobb dicsőségének azt tartja, hogy mártír csendőr fia és Székelyföld szülötte.

— *Katonaéletem szép volt, küzdelmes és veszedelmes* — mondja. — *Hivatásomat hazámért szerettem. Engem nem kellett sehová küldeni. Magam válogattam s verekedtem ki a legnehezebb helyeket: a Donnál, Székesfehérvárnál és Budapest védelménél. Említést sem érdemel: úgy megsebesültem, hogy tizennyolc napig eszméletlenül feküdtem, s lettem egy évig kórház kezeltje.*

— Ferikém, a keleti front összeomlása után mi lett a sorsod?

— *Négyévi frontszolgálat után testileg elcsigázva, betegségből lábadozva Budapestre mentem, hogy tovább harcoljak a vörösök és bűntársaik ellen. Szerencsétlenségemre itt egy „nyilas" csőcselék kezébe estem. Ki akartak végezni. Megkínoztak. Az oroszok váratlan betörése szabadított ki kezükből. Meztelenül futottam lakásunk-*

ra. Onnét azonnal a Ludovikára, hogy az általam szervezett Hungarista Légió egyik zászlóaljával Budapest védelmében Zuglón harcolhassak.

— Tehát a nyilasokkal együtt dolgoztál. Ekkor ők voltak az urak. Ha szerveztél, ha harcoltál, nekik tetted!

— Nem! Sándorkám, nem! Először is én sohasem voltam nyilas. Nem is lehettem! Másodszor, most semmi másról nem volt szó, csak a magyar nemzet becsületéről és jövendő életéről! *Én csak Hazám szolgálatában álltam, senki máséban! Érette harcoltam. Mivel Szálasi volt az, aki ugyancsak ezért küzdött a legtisztább szocializmust, kereszténységet, nemzetszeretetet valló hungarizmusával, mellé álltam, hogy vele utolsó csepp véremig harcoljak. Ettől engem nem tartott vissza a nyilas söpredék bűne. Ehhez Szálasinak, a hungarizmusnak semmi köze. Történelmet hamisít, és megbocsájthatatlanul rágalmaz, aki ezeket a kilengéseket Szálasinak tudja be, illetőleg a hungarizmus eszméjének. Szálasi szent volt. Hazánk nagy mártírja lett.*

— Szálasi magyar magatartását ellenségei tagadják. Hitlerimádónak, hitlerbábnak nevezik. Makacsul hangoztatják, hogy német uralom alá akarta vinni az országot.

— Báb volt, madzagon ráncigált báb? Elmentem egyik nagygyűlésére, ahol elmondotta, hogy Hitler Weesenmayer által magához „rendelte". Ő erre azt válaszolta: „A Führernek idejönni annyi, mint nekem odamenni!" Nos, bábok viselkednek így, s nem egy élethalálharcát vívó nemzet gerinces államférfia? Nemzetét németté akarta tenni? Ezen a gyűlésen kifejtette jövendő politikai tervét. Ezt mondotta: „A Kárpátok övezte Duna-medencében élő népek és nemzetségek békés együttélése magyar vezetés alatt! *Egyenlő jogok és egyenlő állampolgári kötelezettségek mellett. Ez alól egyetlen faj, egyetlen nép sem kivétel, még a németség sem! Ha ők lennének azok, akik a kormány rendelkezéseit nem hajlandók megtartani, átpakolom a határon még a németet is!" Azért gyalázzák németszolgasággal, mert nem tiportatta el nemzetét német tankokkal? Azok mellé kellett volna állnia, akik a magyar nemzet halálát már akkor elhatározták, amikor még csak a kommunizmus ellen harcolt?*

— Ferikém, Zugló után még hol harcoltál?

— Védtem az Egresi úti Kertészeti Főiskolát, a Danuvia fegyvergyárat. Részt vettem légoltalmi vészátjáróban kifejlődött őrült harcban. Két napig küzdöttem az Országos Kaszinó épületében. Innen kiszorulva immár 18-ra fogyott halálmegvető egységemmel a Hitelbanknál álltuk az ostromot. Majd a Lánchíd-fő oroszlánjai alatt. De itt nem maradhattunk, mert a németek ránk robbantották

a hidat. Innét visszaszivárogtunk a Semmelweis utcai ruharaktárunkba, ahol feleségemmel együtt magyar nők ápolták a sebesülteket. Előzőleg a bent dőzsölő oroszokat kifüstöltük. Ezzel utolsó töltényünket is kilőve, fogságba estünk. Bandába verve hajtottak bennünket a Teleki térre. A Múzeumkertben találkoztunk garázdálkodó román katonákkal. Egyik mindjárt leütött, s lehúzta csizmámat. A Teleki téren agyba-főbe vertek bennünket az állati rabtartóim. Vagy tízezrünket sorba állítottak. Kiszedték közülünk a német tiszteket, s előttünk halomra lőtték őket. Minket pedig elindítottak a gödöllői fogolytábora. Közben elénk botladozott egy félőrült, haját tépő magyar anya. Már alig bírt vánszorogni, mert dűlt belőle a vér. Eszelősen kiáltotta: „Magyar katonák, ne hagyjatok el bennünket! Nézzétek, mit csináltak velem! Kiverték belőlem gyermekemet!" Vánszorgása nyomán véres lett a havas út. Orosz nőkatonák behúzták egy udvarba, s agyonlőtték. Gödöllőn olyan szomorú volt annak a sok ezer rabnak az élete, hogy még visszaemlékezni rá sem jó. Éhségtől, hidegtől legyengülve, vérhasba estek, naponként százával haltak meg, sokan közülük úgy, hogy a nyílt latrinákba zuhanva belefulladtak.

— Te is beteg lettél, vagy mentél Oroszországba?

— *Egyik sem. Talán még ennél is szomorúbb történt. Egyik magyar tiszt feljelentett az orosz GPU-nál, hogy harcoltam, katona voltam. Kihúztak a többiek közül, és Debrecenbe szállítottak. Magas rangú orosz tiszt közölte velem, hogy Vörös János tábornok megalakította az új magyar hadsereget. Lépjek be! S velük harcoljak a német fasiszták ellen! Tagadó feleletemre átadott egy magyarul beszélő bandának, akik első látásra eszméletlenre vertek. Mezítelenre vetkőztetve pincébe dobtak végvonagló magyar katonák és halottak közé. Mikor a jelentkezők és bandájuk elment Ausztriába, a visszamaradt különítmény kiszedett bennünket a hullák közül, s beszállítottak a debreceni helyőrségi kórházba. Nem azért, hogy életünket megmentsék, hanem hogy feljavítva hóhérkézre adjanak. Itt talált rám hosszú kutatás után feleségem. Elájult, amikor meglátta, mit tettek velem. Innét láncra fűzve felszállítottak Budapestre a Nádor utca 9. alatt működő katonapolitikai osztályra, ahol hírhedt kegyetlenséggel működött három átálló tiszt: Kórondi, Szalai, Szőnyi. Én is kezükbe estem. Innét átvittek a Markóba. Itt már teljes gőzzel dolgoztak a hóhérok. Feleségem ide is követett, de már mint nyolc hónapra ítélt rab. Előzőleg az Andrássy úton megdolgozták, talpát ronggyá gumibotozták. A fegyház konyháján dolgozott, s így sikerült neki olykor nekem s a raboknak élelmet becsempészni.*

— Úgy hallottam, hogy feleséged a szabadulása után megszöktetett. Hogyan történhetett ez?

— Mindenét pénzzé tette. Ezzel megvesztegetett valakit, és hamis szabaduló levelet szerzett. 1946-ban egyik este ezzel eresztettek ki. Sándorkám, oly érzéssel szívtam a levegőt, ahogyan te azt leírtad magadról. Csak míg te a Fő utcán holdvilágtól mámorosan tipegtél-topogtál, én lélekszakadva futottam a Duna felé, hogy inkább a halál, minthogy még egyszer elfogjanak, ha rájönnének a csalásra. Feleségemmel a megbeszélt helyen találkoztunk. Azonnal nekivágtunk Erdélynek. És keserves viszontagságok után elértem a szülői házat. Szüleimet mindenüktől megfosztva, ezer módon gyötörve, egy család kamrájában találtam meg. Anyám nem ismert meg. Utána elájult. Apám súlyos betegen feküdt a sok bujdosástól és üldözéstől. Végzete is a románok lettek. Mielőtt lányom megszülethetett volna, az oláhok elfogtak, bebörtönöztek, majd kiadtak a magyar kormány kérelmére mint háborús bűnöst. Életem legszomorúbb pillanata lett, mikor megtudtam, hogy kiadási kérelmemet egykori osztálytársam dr. Vasary István intézte, s mint megbilincselt kellett újra elhagynom Erdélyországomat. A Markóba vittek vissza.

— A szökésedért megkaptad a külön porciót?

— De meg ám! Embertelenül megkínoztak, s fél évig negyvenkilós vasat viseltem magamon. Úgy meggyötörtek, hogy a helyőrségi rabkórház elmeosztályára vittek. „Feljavítani" vasráccsal, gumibotkolbásszal! Itt még pár apáca dolgozott nehéz körülmények között. Szolgálati helyükön maradtak, hogy szerencsétlen emberek sorsában osztozva szolgálják Istent. Egyikük ablakom vasrácsán adott be étkül valami löttyöt. Mivel láttam, hogy sorsom fájdalma az övé is, kértem, hagyja nyitva a zárkámat, vagy hozza be nővéremtől a revolveremet, hogy megszökhessem. Én semmivel sem vagyok bűnösebb, mint a nővér. Istenkísértésnek tartotta. Szép nagy, ártatlan égszemei felakadtak. Lélegzete elállt. Szólni sem bírt. Csak intett, hogy nem teheti. Akkor nehezteltem rá. Gyávának bélyegeztem. Ám azóta sokszor gondoltam arra, mi lett volna velük, a már eddig is annyira meggyötört apácákkal — s velem —, ha szökésem nem sikerül? Illetőleg ha sikerül? Ezért közben megenyhült szívem vele szemben, és drága emlékként hordom szép arcát lelkemben.

— Ferikém, szökésed nagy bűne mellé mikkel vádoltak még, hogy kötélre ítéltek?

— A gödöllői tiszt feljelentésén kívül nem volt ellenem más feljelentés, sem valami konkrét vád. Belőlem akarták veréssel, kínzással kiszedni, ami elég lenne a halálos ítélethez. De nem hitték, hogy ártatlan vagyok. „Nem kaphatta ingyen azt a sok kitüntetést — ismételték szüntelen. — Azért meg kellett dolgoznia. Azért sok oroszt és zsidót kellett megölnie!" Sorsom előre meg volt írva Rákosi

nagykönyvébem. Tucsek bíró egyből ki is vágta ítéletemet, mint kártyánál a huszonegyet szoktuk: „Kötél általi halál!" Mindjárt meg is indokolta: „Mint a fasiszta Horthy-rendszer tisztje, éveken át harcolt a dicsőséges felszabadító orosz hadsereg ellen. Ez idő alatt sok kitüntetést szerzett. Így feltehető, hogy sok oroszt megölt. Parancsnokló hatalommal önként végigharcolta Budapest ostromát. Így mindenért felelős, ami ott történt. A kötelet megérdemli! Fellebbez?" „Nem! Magától nem kérek semmit! Magának nincs joga elítélni engem!" „Azelőtt is a katonákat gyilkolta, most is ezt teszi! Vigyék el! — kiáltotta. — Majd megtanulja a fegyelmet az akasztófán!" Elvittek mint halálraítéltet. A Gyűjtő Kisfogházának 25-ös zárkájába rugdostak. Nem adtak zárkatársat. Egyedül őriztek. Ez pedig azt jelentette akkor, hogy pár órán belül felhúzás következhet. Nehéz napok következtek. Még ma is, annyi idő után visszagondolni rájuk: lidércnyomás, lidércnyomás... De az ígért és most már „jogos" kötelet nem hozták napok, hetek, hónapok múlva sem. Kezüket fogta valaki. Más nem tudta, de én igen, hogy: Isten és Máriám! Igaz, ezért nagy árat kellett fizetnem. A kommunista börtönökben élni nehezebb, mint meghalni!

— Máriát emlegeted, holott akkor még nem is voltál katolikus. Miért éppen a börtönben tértél át? És mikor?

— Való, ekkor még kálvinista voltam, de Máriám már kezében tartott. Én még nem vallottam anyámnak, de ő már rég fiának nevezett. Azért tértem át, amiért a többiek is, mint dr. Kemény Gábor, Görgey Vince, dr. Budinszky László, Kolosváry-Borcsa Mihály. Azért a börtönben, mert ott nyílt meg az én szemem is. Én a halálos zárkában éreztem magam legközelebb az Istenhez. És legközelebb a halálhoz. A mindkettővel való végleges találkozásra méltón akartam elkészülni. Elviselhetetlen volt az a tudat, hogy míg protestáns papok alig voltak börtönben — egyik-másikat bár soha meg ne ismertem volna —, addig a katolikusok nyüzsögtek Zadravecz püspökükkel, majd Mindszentyvel élükön. Nagyon szégyelltük, hogy Tildy református pap országelnökünk beállt a magyar hóhérok hóhérainak sorába, hogy minden halálos ítéletet aláírt. Mikor pedig Debrecenben a Református Zsinat kimondotta: „Egy emberként sorakozik fel a demokrácia soraiba" — betelt a pohár. Szent Istvánhoz, Mindszentyhez, a Magyarok Nagyasszonyához akartunk tartozni! Karácsony szent ünnepén történt az áttérésem. A Gyűjtőfogház kápolnájának utolsó miséjén, mert másnap már szétverték. Előzőleg halálos zárkámban levizsgáztam a katekizmusból, és meggyóntam. Az első áldozásomra vőfélyként ötvenöt halálraítélt kísért s azok az áttértek, akik még éltek, nagy őrségi kísérettel. A templom zsúfolva rabokkal. S a karácsony angyalával mind rám

ragyogott... Kedvelt ferences papom körülmények engedte módon beszélt: Jézusnak földi és emberek iránti szeretetét hangsúlyozta. *„Otthagyta a szabad eget, hogy rabtársunk lehessen. Bölcső helyett jászolyban születik. Így helyett bitófán végzi életét. Értünk! Közületek az utóbbiban is sokan lesztek sorstársai, s ezzel igazi barátai! Sohase feledjétek: Ilyen bitófásnak ígérte először a mennyek országát!" Kifelé éreztem: Mária fogja kezem! S nemcsak innét vezet ki, hanem az akasztófa árnyékából is!*

— Máriából jut eszembe: te Márianosztrán is voltál.

— Voltam! Ugyanis közben a legfelsőbb bíróság halálos ítéletemet életfogytiglani kényszermunka-börtönre változtatta. Ügyvédem szerint csak egy szavazaton múlott, hogy nem a kötél maradt! Ekkor és előtte is már nagy rabszállítások voltak a különböző börtönökbe, de különösen Vácra, a legkutyább ávós börtönbe. Engem nem oda szállítottak, hanem amely az Ő nevét viseli, Márianosztrára. *Bennünket már szőnyegszövő, fonó, asztalos, cipész stb. munkaosztályok fogadtak. Igazán nem azért, hogy termeljünk, hanem hogy a munkával végezzék el, amit a kötél nem tehetett meg.*

— Az idősebb őreink között találtunk egy őrt, aki a cipész osztályt vezette. Az öreg Kiácz bácsi keze alá kerültem tanulónak: cipő- és csizmakészítésben. Két év alatt tökéletesen megtanultam a mesterség minden csínját-bínját ától cettig. Vizsgáztunk belőle, és szabaduló levelet kaptunk. Az öreg mester alatt viszonylag jólétnek örvendtünk. Egyik társammal rádiót szereltem be a hatalmas cipész munka-dobogónk alá. Vele fogtunk a rabokat éltető hazai és világhíreket. Általa hamarabb megtudtuk Sztálin halálát is, mint őreink. Gyorsírással lekapkodtam a bemondásokat. Többit az emberi szájakra bíztam. Szinte pillanatok alatt megtudta híreinket az egész börtön. Keresztes fogházparancsnok ezredes — aki még nemrég Budapesten vezette a villamosokat — és bandája majd megőrült, honnan tudnak a rabok minden hírt. Hipist hipis követett. Még a padlót is felszaggatták, a kis rádiót mégsem találták meg, mert arra nem gondoltak, hogy a nagyon nehéz dobogó alatt van. Az öreg Kiácz tudhatott valamit titkunkról, mert amikor a híradás ideje közeledett, diszkréten mindig eltűnt.

— De nehogy azt hidd, hogy itt aztán aranyélet folyt! Olyan éjjeli kihallgatásban nekem is volt részem, hogy utána őröm tüntette el a földről véremet. Innét is rántottak ki embert. Egyszerűen agyonverték. Hullaszállító kosárba dobták. S a legközelebbi árokban elföldelték. Nagyon elrongyosodott a bakancsom, s nem adtak cipőt, hanem faklumpát. Ekkor még nem voltam cipész. Nővéremnek adtam rossz bakancsomat látogatásakor, beleírván, azonnal csináltassa meg, mert nincs másik. A cédulát megtalálták. Ezek

voltak érte a főbb büntetéseim: egy évig nincs beszélő és levélírás, tíznapi sötétzárka féladag kenyéren és vízen, és húszórás kurtavas, *naponként négyórás adagolásban.*

— Már sok rab írt a kurtavasról. Akadt, aki halálos rímekbe is szedte. Mégis állítom, mind csak mond valamit, de nem az egészet, mert azt leírni nem lehet, hanem csak átélni!... Az áldozatnak félholtan kell eltüntetnie kínszenvedésének látható nyomait. A zárkában a test minden részének dörzsölése következik, hogy a vérkeringés meginduljon, a görcsök megszűnjenek, a fájdalmak valamelyest szűnjenek. Sokan a kurtavas roncsolását egész életükön viselik, különösen a szívben, hogy azután ez sokakat idő előtt sírba vigyen.

— Én csak hallásból és leírásból ismerem. De így is borzalmas. Mondd, ez volt börtönéleted legborzalmasabb élménye?

— Nem ez, hanem a már említetten kívül még pár más. Egyik nap földrengés rázta meg a börtönünket. Képzeld el azt az érzést, mikor táncol veled zárka-koporsód, mintha temetőbe vinnék, te pedig benne leszögezve. Élve! És tudod, hogy minden rándulással közelebb kerülsz a sírgödrödhöz. Hamarosan rád zuhan a hideg, sírt záró föld... Sokan pánikba estek. Kelepcébe szorult állatként ordítottak, hogy az őrök nyissanak ajtót. „Kuss! Dögöljetek meg!" — kapták vissza. S a rabokat magukra hagyva kirohantak az épületből. A lelki állapot ecsetelésére azt hiszem, elég, ha csak azt említem meg, hogy a szomszédos sötétzárkában agyonverték egyik társukat.

— A másik. Jártam a börtönöket, mint Rómában a zarándokok a szent helyeket. Így kerültem a P.V.-be is. Éppen akkor akasztottak fel egy tíz- és tizenkét éves testvérpárt, egy fiúcskát meg egy lánykát. Rendőrt játszottak a Körúton. Az autók számát írták fel versengve, melyikük bír többet felírni. Sírva könyörögtek még az utolsó pillanatban is: „Bácsi, kérem, ne akasszanak fel bennünket! Nem csináltunk mi semmi rosszat!" Hiába. Nem volt irgalom a „kémeknek". Beindították a szokványos motorokat, hogy a rabok ne hallják a gyerekek sírását, jajgatását. Erre az egész fogház tüntető ordítozásba kezdett. Mindenki siratta szegényeket saját gyermekére gondolva: játékos kedvükben talán nekik is ez lesz osztályrészük: a bitófa! Hová süllyedt ez az ország, ha már gyermekjátékban is kémkedést és hazaárulást lát?!

— A harmadik lélekborzongatóm pedig ez. A Gyűjtőfogház Kisfogházának 25-ös halálos zárkájában Megadja László esztergályos halálraítélttel laktam együtt. Nagyon szépen tudott énekelni. A rabok kérésére esténként vasrácsos ablakunk alá állt, és énekelt. Mit? Rabsága alatt felesége hűtlen lett hozzá, mégpedig ávóssal. Ez jobban fájt neki a halálos ítéleténél. Legtöbbször hűtlen párjához énekelt. Kivégzése előtti utolsó este is. Sohasem felejtem el, lángszóróval írta szívembe:

Gyönyörű szép nyári este volt,
bánatosan néz le ránk a hold.
Az elhervadt szerelmedért nem kár,
énrám úgyis csak a bánat vár!

Talán a többi verset már nem is hallottuk, mert mindegyikünk szeme és szíve ki tudja, hol lévő feleségét kereste.

— Mikor reggel akasztásra kiszólították mellőlem, szinte vidáman ugrott fel. Átölelt: „Isten veled, Ferikém, legjobb barátom! Tudod, ártatlanul halok meg! Add majd hírül ezt a nagyvilágnak!" A föntiekhez hasonlóan ezek a szavak is szívembe égetődtek. Ekkor biztosra vettem: Élve maradok! Élnem kell! Egyszer világgá kiáltanom a mérhetetlen sok gazságot, és leleplezéseimmel végigkorbácsolnom azokat, akik ezt Isten és emberek igazságos ítélete szerint megérdemlik!

— No még csak egyet! Már az első kommunizmusban szokás volt a terrorlegényeknél, hogy a börtönben a túszok egyik-másikát levitték az udvarba. Bekötözték szemét, és feje felett lövöldöztek. Ezt nevezték ők próbakivégzésnek. A terror hóhérlegényei mindig szeretik látni mások félelmét. Valami lelki-testi kéjt vált ki ez belőlük. Bezzeg ők annál gyávábbak, ha saját nyakukról van szó. Azért általában értékelik is a bátor embert, a bátorságot, *ami bennük nincs. A mi időnkben már nem ez, hanem a próbaakasztás volt divatban. Legalábbis Mihalicska főpribékünk így nevezte, s úgy gyakorolta mint saját szabadalmát. Rajtam háromszor próbálta ki.*

— Pribékjeivel ünnepélyesen belépett zárkánkba. Kaján, karvaly szemeivel végigpásztázott bennünket. Villámsújtással rám bökött: „No, maga jöjjön!" Így szokta kiszólítani azokat, akiket akasztani visznek. Megöleltem, megcsókoltam megszeppent bajtársaimat, s kiléptem zárkám elé, hogy az ilyenkor szokásos motozást elvégezhessék. Igyekeztem oly katonásan állni, mintha Haduram előtt tisztelegnék. Ekkor ez az emberbőrbe bújt vadállat vállamra ütött: „Kemény gyerek! Most még az egyszer menjen vissza!" Zárkámba előttem lépett vissza. Újra végigégette a még jobban megszeppent rabtestvéreimet, s egyikükre rámutatott: „Ugye, maga a H. L. csendőr százados? No, akkor jöjjön!" Elment, és felakasztották.

— Sándorkám, könyvedben olvastam, nem egyet vittek ki mellőled akasztani. Így hát te is tudod — mert csakis ilyenek sejthetik —, mit jelenthet próbaakasztáson háromszor átmenni. Nem a haláltól való félelem reszketteti meg az embert, s borítja verejtékbe testét, hanem valami hihetetlen élniakarás: *a JÖVŐÉRT!* Hivatástudattal erőszakosan meghalni: idegbontó! *Te el tudod képzelni, azóta hányszor mentem át rajta álmaimban. S ezek az utóbbiak rettenetesebbek az előbbieknél! Csak a halál szabadíthat meg majd bennünket börtöneink e boszorkánynyomásaitól!*

— Úgy hallottam, hogy rab-kényszermunkásként bányában is dolgoztál. Hogyan kerülhettél oda, hiszen a „benti" rabok szerint bányába kerülni kiváltságot jelent, te pedig nem egyszer kaptál büntetést, sőt: kurtavasat is?

— Nosztrán az a Kolos ávós volt osztályvezetőnk, aki elcsípte a javításra kiküldött bakancsomban levő írást, és az említett büntetéssorozatot szerezte nekem. Vizsgatételként oly szép csizmát készítettem neki, hogy jutalmul — talán engesztelésül is — elengedett Tatabányára bányásznak. Ámbár sokszoros drótsövény és géppuska-őrtornyok vették táborunkat körül, mégis itt szabadabban éltünk. Nemcsak dolgozni kellett, hanem pihenni, sőt: szórakozni is lehetett. Itt már nemcsak kínzásra ment a munka, hanem a szükségelt széntermelésre is, azért engedményeket kaptunk. Szabad volt a dohányzás. Jobb és több koszt. Sőt: kilenc futballcsapatot is szervezhettem mint régi focista. Bajnokságokat rendeztünk. Oly nagyszerű játékosokat neveltünk ki, hogy kinti sportegyletek szabadulással kikérték őket.

— Engem nem bányai munkára osztottak be, hanem bakancsjavító üzembe, ami még nem volt. Húgom szerszámokat hozott be, és két segéddel megnyitottuk az üzemet. Jól ment az üzem. Szinte szabad életet éltünk. Hanem az ördög nem alszik. Nem bírja elviselni, ha az embernek csak egy kicsit is jobban megy a sora, mint az övé. Jöttek a perek felülvizsgálatának izgalmas idei. Persze csak a „csirkeügyeseké", s leginkább a csöveseké. Tömegben szabadultak. Minket pedig, politikaiakat, vagy ezerkétszázunkat, akiket külső forrongás esetén egy tömegben akartak kinyírni — ránk robbantanak egy bányarészt —, átszállítottak Csolnokra. És itt már nem lehetett cipészkedni. Lekorbácsoltak bennünket a bányába; ez biztonságos ketrecnek látszott az ávósok szemében. Bele kellett hasalnunk a vízbe. Szorítani a csákányt. Tolni a csillét, és fulladozni a nehéz levegőben, sorstársként a patkányokkal. Nem nyalánkság a bányászélet! Különösen, ha az rab! Hamarosan kikészített bennünket ez a baromi munka. Mégis, tudod mit, két kőréteg közé szorítva, könnyen találkozik az ember az Istennel. Érzi a rab, hogy ott van mellette.

— A ti ügyeteket nem vizsgálták felül, csak a tolvajokét? Hiszen ekkor már 56-ban jártatok. A közeli forradalom előszele lengedezett.

— Ó, igen. Minket is kihallgattak. Eredmény? Láncra fűzve irány Csolnok. És mégis valami pokoli remény vetett bennünk dinamitszerűen lobbot, csaknem szétfeszített bennünket a várakozás. Ez a belső feszültség nem sokáig tartott, mert a mi táborunk kapujánál is megjelent a forradalom. Civil bányászok jöttek a hírrel:

Budapesten kitört a forradalom!!! A hír hatása leírhatatlan. Mintha az egész földgömb hánykolódott volna talpunk alatt. Egyszerre forradalmárok lettünk mi is! És hogyan? Olyant produkáltunk, amilyent ez az ország 1945 óta nem látott. Sztrájkba léptünk! *Érted, Sanyikám,* sztrájkolnak a rabok. *A rabok! Hallatlan tettnek látszott ez előttünk is. Megmámorosított bennünket. Nagyhangúak, bátrak lettünk. Kapujainkat lezártuk. Őreinkkel többé nem tárgyaltunk. Barakkjainkat óriási forradalmi jelszavakkal festettük tele. Rádiót szerkesztettünk. Vedtük, adtuk a híreket. Mindent tudtunk, mi történik Magyarországon. Kitörésre készültünk, mert ávós tankok vettek körül bennünket, ágyúiaik torka ásított ránk, és okádta tüzét a hegyekről kiszabadításunkra törő gyerekekre. A kitöréstől megijedt a minisztérium. Nehogy valami hallatlan vérengzésnek legyen oka, küldöttséget menesztett szabaduló levelekkel és szállító teherautókkal. Mindenki mehetett, amerre akart!*

— *Sándorkám, tizenkét éves reménytelen remény pillanatok alatt megvalósult. Észbontó! Hihetetlen! Ezt a drámai eseményt, ezt a csodálatos hangulatot, ezt a le nem írható boldogságot az Árpád Akadémiától díszoklevéllel kitüntetett egyfelvonásos színdarabomban próbáltam megörökíteni. Csak próbáltam, mert tökéletesen leírni nem lehet. Azért most sem beszélek róla. Csak annyit, ha valamikor az égből a mennyország leszállt a földre, akkor ez szabadulásunkkor történt! Istenem,* szabad vagyok, s velem szabad az egész ország!

— Itt volt az alkalom, hogy ezrekkel irányt végy nyugatnak, a szabadság égtájának!

— *Nekem nem! Én úgy tudtam, hogy a hazát akkor kell legjobban szeretni, mikor bajban van, mint édesanyánkat is! A hűtlenség a legcsúnyább bűnök egyike. Hazát nem lehet könnyen cserélni, mint szívet sem! Haza csak egy van, s ez örök, mint az Isten! Melyért itt „élned és meghalnod kell!" Aztán, ha az ember* szabad, *nem kell neki Nyugat szolgasága.* Hazáján kívül igazán senki sem szabad! *Ezért a mi csoportunk jelszava ezt volt:* „Aki magyar, az Pestre tart!"

— *Teherautónk lerakott bennünket a Margit-hídnál. Nem mert átmenni Pestre, mivel a híd zsúfolva volt orosz katonákkal. Gyalog bevágtattunk az Egyetemi Forradalmi Tanácshoz. Pillanatok alatt ismét nyakig benne voltam a katonai életben, sőt: harcban. Hosszú lenne elmondani, mi és hogyan történt ebben a csodálatos nemzetfelkelésben, ebben a felejthetetlen szabadságharcban. Azért csak pár helyet említek meg, ahol harcoltam, hogy a vörös patkányt visszakergessük bűzös lyukába. Először Jutadombon foglaltunk el tüzérállást, és lőttük az oroszt utolsó töltényünkig. Majd Erzsé-*

beten és a Baross utcában harcoltunk. Mikor lőszerünk s vele mindenünk elfogyott, az orosz bolsevikik meg egyre jobban nyakunkon, a gyerekeket hazaküldtem, magam pedig beálltam cipészsegédnek egy öreg mesterhez.

— Nemsokára egy banda vörös katona rontott be műhelyünkbe. Egy hadnagyféle kért, segítsek lehúzni csizmáját, s verjek rá patkót. „A demokráciában nem húzunk csizmát még a tiszt uraknak sem!" — morogtam. „Igaza van!" — felelte. Fizetett, s elmentek. Mesteremet verejték öntötte el: „Ferikém, nem volt még elég bajod velük?" „Nem, míg ők vagy mi meg nem halunk!"

— Győzött az orosz fegyver. Győztek a vörösök! A terrorgépezet megindult. Lankadatlan igyekezettel szedték össze mindazokat, akik bármiképpen részt vettek a forradalomban, vagy börtönből szabadultak. Búcsút mondtam hát öreg mesteremnek, s lementem Pécsre. Az urániumbányáknál s egyebütt még tartott az ellenállás, de már csak haldokolva. Mivel itt is szedték össze az embereket, menekülésre gondoltam. Friss és hamis igazolványaimmal a jugókhoz akartam átszökni.

— A jugókhoz, Ferikém, hiszen Tito helyeselte a forradalom leverését, s úgy hallottuk, hogy visszaadta a menekülőket. Neked mégis sikerült?

— Ha nem sikerült volna, most nem beszélgethetnénk. Bajáról egy garai szekért vitt át az utolsó ávós sorompón. A vámőr ávósnak azt mondottam, hogy disznótorra mennék Garára. Sokáig nézte írásaimat, s ugyancsak szemelt engem is. Látszott rajta, tudja, látja, hogy bujdosó szabadságharcos vagyok. „Menjen — mondotta —, s majd mondja el abban a disznótorban, hogy még ávós rongyban is vannak jó magyarok!" Megfordult, s visszaballagott kicsi épületébe. Engem meg kicsordult könnyem fojtogatott, s alig bírtam utánasuttogni: „Áldjon meg az árva magyarok Istene, testvér!" De azért is fojtogattak könnyeim, mert úgy éreztem, most szakadt el az a köldökzsinór, amely testileg hazámhoz kötött. Pusztán életem megmentéséért kell elhagynom azt, akit édesanyámként szeretek...

— Másnap tizenkét órakor nekiindultam a határnak. Semmi más nálam, csak tenyerembe rejtett revolverem. Két őrtorony közt átmentem minden baj nélkül. Mikor megláttam a jugó határ bunkerét, futni kezdtem. Onnét már lesett rám a jugó határőr. Mivel el akartam mellette futni, utánam szaladt. Szántásokon a térdig érő hó hamar kifullasztott. Megálltam. Készen arra, inkább azonnal ott lövöm agyon magam, minthogy visszamenjek, ha vissza akarna adni! Eszében sem volt, hiszen tegnap óta már nem adják vissza a menekülőket. Telefonált, kijött az őrség, és a zombori menekültek táborába szállított. Aztán jártam sorban őket: Bajna, Bastan, Gero-

von, Neresnican stb. Őreink általában embertelenül viselkedtek. Éheztettek, vertek. Ettől az élettől egy ENSZ-küldöttség szabadított ki. Nyolcunkat kiválasztott, s elvitt a francia követségre. Innét Franciaországba irányítottak, ahol szabadok lettünk, de árvák és kenyértelenek.

— Hogy a hontalanok irgalom-kenyérkéjéhez hozzájuthassunk, beálltunk munkásnak a híres sochaux-i sörgyárba. Rakodók lettünk. Innét átmentünk a Peugeot autógyárba, ahol először a legkegyetlenebb munkába osztottak be bennünket. Közben mindent megtettünk, hogy Amerikába mehessünk. De csak három év múlva indulhattam Kanadába családommal, mert ekkor már velem volt. Nagyon nehezen lehetett munkát kapni. Én vettem létrát, vedret, szivacsot, s házról házra mentem ablakokat tisztítani. Aztán betoncső készítő lettem. Nem könnyű munka. Majd vállaltam tizenkét emeletes épület takarítását, gondnokságát. Innét csak két év múlva nyílt ki számunkra Amerika kapuja. Itt sem terített asztal várt, hanem az élet újrakezdése semmi nélkül. Három évig géplakatoskodtam. Majd olyannak lettem üzlettársa, aki hatezer dollártól megszabadított. Takarítást kellett vállalnom. Nappal a műszaki egyetemre jártam „jettechnikát" tanulni, éjszaka meg bankokat takarítottam. Majd felvett az egyik repülőtársaság, ahol repülőmérnöknek készültem. Amire végeztem, rendelet tiltotta meg, hogy ötven éven felüli repülhessen. Így csak repülőműszerész lett belőlem, egyben marós és vasesztergályos. Ma a világ legnagyobb repülővállalatának vagyok műszaki alkalmazottja, kiváló munkafeltételek, nagy megbecsülés között töltöm immár a tizennegyedik, s lehet, hogy az utolsó évemet. Ugyanis jövőre tervezem idő előtti nyugdíjazásomat.

— Miért sietteted nyugdíjazásodat? Meguntad a munkát? Öregnek érzed magad? Vagy talán valami nagy terved van?

— A legutóbbiért. Való, terveim és kötelességeim vannak. Halálba induló bajtársaimnak tett ígéretemhez híven könyvet szeretnék írni *az igazságtalan elítélésükről, ártatlan halálukról és sokak feloldozhatatlan bűnéről. De oly nyíltan, mint ezt még senki más nem tette, hogy egyeseknek belecsengjen a füle, és káprázzon a szeme! Tizenkét év alatt úgy megismertem a börtönt, mint kevesen mások; annyi embert ismerek, titkaikat, viselkedéseiket, hogy se szeri, se száma. Világosan látom,* sokan ártatlanként élnek, holott nagy bűnösök. Mások meg nagy bűnösnek vannak elkönyvelve, holott tökéletesen ártatlanok! *Könyvemmel Krisztus korbácsa akarok lenni. Nem a kommunistáké, nem a zsidóké, nem a nyilasoké, hanem az* emberi és isteni törvények ellen vétőké! *Ezeket a kufárokat ki kell takarítani országunk és a nagyvilág templomaiból.*

— Sándorkám, könyveid döbbenetesen hatottak rám. Annak a kommunista kornak minden borzalmát újból átéltem általuk. Könyveid olvasása nyomán sokszor feltör belőlem az őrjítő emlékezés, s valami belső kényszer űz, hogy írjak le mindent. Ne legyek a leleplezésben irgalommal egyetlen igaz bűnössel szemben sem. Imádkozom, hogy a mi Urunk Jézus, akinek korbácsa akarok lenni, adjon nekem még nehány évet, hogy könyvemet megírhassam. Ruttkay Arnold hangsúlyozza versében: „Most van a kor, amikor vádlótanúk kellenek. . ., mert a holtak már nem beszélhetnek." Ha pedig Isten nem adna időt és módot korbácsom megsuhogtatására, akkor legyen Ő e kornak büntetője és bírája!

Világbajnok az akasztófa árnyékában

„A nép ellenségével szemben tanúsított kíméletlen *magatartás csak erősíti az osztályöntudatot!"*
(Ávósok börtönfelírása)

„Akit sohasem vertek bilincsbe, az nem tudja, mi a szabadság!"
(Finn közmondás)

Nem volt neve ismeretlen otthon, de a nagyvilágban sem, mert több hazai és három világbajnokságát a céllövészetben nagybetűkkel hirdették az újságok, dicsérettel emlegették a rádiók, a sportolók pedig meséket regéltek róla. Országunk nagy büszkeségének tartotta.

Nem lett ismeretlen később sem CSAGOLY TIBOR, mert halálos ítélete miatt a lapok leggyalázatosabb áldozatai közé tartozott, a rádiók pedig naponként öntötték rá gyűlöletük kénsavát. Országunk becstelenévé változtatták, s azt akarták, hogy a nagyvilág is így tekintsen rá.

Én is tudtam róla, hiszen a budai rendi kertünk mögött, a Marcibányi tér sportlőterén szerezte győzelmi érmeit. Akkor lövész világbajnokként állt előttem. Most mint volt rabtestvérem, mint a börtönvilág irgalmas bibliai Tóbiása. Úgy nézek rá, mint a mérhetetlen szenvedések pusztájában élő szerény virágszálra, mely kuporgatott nektárait, megviselt szirmaira gyűjtött harmatait élete kockáztatásával „rab-bogártársainak" osztogatja. Már 69 éves, de még ma is a céltábla kellős közepébe talál. Ezen a központi lyukon át nézi az őszek bölcsességével és a hívők megbékélt lelkével szenvedésektől terhes múltját.

— Mondd csak, kedves Tibor, ha valaki céltáblára lő, hogyan talál mégis bitófába? A Marcibányi tér lőfegyvere bitófához vezet?

— Nem! Katonaságomért és tizenhárom zsidó állítólagos meggyilkolásáért lettem háborús főbűnös. *Lévén ludovikás és hivatásos katona, azok közé tartoztam, akik az utolsó pillanatig harcoltak az orosz vörös horda ellen. Éppen őrnagyi előléptetésem előtt álltam, amikor Szálasi váratlanul — minden tiltakozásom („Nem vagyok nyilas párttag, nem politizálok!") ellenére — kinevezett a győri, illetve kapuvári nyugatra menekült Hungarista Légió vezetésére ezredesnek. Életem legszomorúbb beosztása lett. Legénységünk kiképzetlen. Felszerelésünk silány. Így a német páncélos hadosztályhoz beosztva csak határtalan lelkesedésünkkel harcolhattunk az ellenünk hömpölygő orosz áradat ellen. Részt vettünk a véres székesfehérvári harcokban. A várost egyszer vissza is foglaltuk. Ám a nagy túlerővel szemben tehetetleneknek bizonyultunk. Préseltek bennünket Győrig. Majd kiszorultunk nyugatra.*

— A pockingi táborba kerültem. Veremben éreztem magamat. Hazavágytam. Ámbár figyelmeztettek az amerikai tisztek, hogy hivatásos katonáknak hazamenni nagyon veszélyes, nem hittem el. Az első szerelvénnyel családostul elindultam. Miért ne mennék haza? Semmit sem tettem, amiért félnem kellene! Az igaz, katona voltam, s mint ilyen, az oroszok ellen harcoltam. No de ez katonának kötelessége! Ez pedig a világ egyetlen törvénye szerint sem lehet bűn! Elindulásomkor még nem tudtam, hogy most nem törvények szerint igazgatják a világot. S ha mégis igen, akkor azok a törvények a történelem legaljasabb „törvényei"! Már a határállomáson kirángattak vonatomból nagy csatakiáltással: „Na, te piszok, csibész nyilas, fasiszta briganti, gyilkos, hazajöttél? Már vártunk!" Kinyitottak egy fekete könyvet, és a nevem az első keresettek között szerepelt mint „háborús főbűnös".

— Mindjárt a kihallgatásomkor ért a második váratlan villámcsapás. Tizenhárom munkaszolgálatos zsidó meggyilkolását kérték tőlem számon. Tőlem, aki egyetlen zsidóra sem tettem rá kezemet, hiszen nem is voltak hozzám beosztva! A súlyos vádból semmit se ismertem be. De hiába! A szakértők biztosra vették a kötelet. Győrött nagy pert rendeztek. Két vádló államügyészem is lett. A győri főügyészhez Budapestről leutazott a hírhedt Alapi Gyula is, aki vért izzadt, hogy kötelet húzhasson a nyakamra. Őreim körülöttem suttogták: „Nagy kutya lehet, ha ennyien ügyködnek körülötte." A győzelem biztos tudatában sorakoztatták fel tanúikat. Egyik hamisabb volt, mint a másik.

Alapi személyes vezetésével még a Duna-parti Likocs-pusztára is kivittek, a gyilkosság színhelyére „tetemrehívásra". Akkor hallottam életemben először, hogy Magyarországon ilyen nevű helység is létezik. Itt begyeskedett az egyik koronatanú is, az öreg *zsidó,*

aki azt állította, hogy összekötöztük kezeiket, lábaikat, s bedobtuk őket a Dunába. Majd géppisztoly-sorozatot adtunk le utánuk. De ő átúszta a Dunát, s megmenekült! (Tagadhatatlan, hazugságban nem mindennapi teljesítmény.) El kellett volna játszanom: hogyan kötöztettem meg a tizenhárom zsidót, hogyan vettettem őket a Dunába, s hogyan kaszaboltattam őket le. Természetesen semmit sem tudtam bemutatni, mert semmiről sem tudtam.

— A tárgyalás három napig tartott reggeltől estig. Ötven vádpontjukat kellett pozdorjává törnöm. A termet bosszút lihegő ellenségeim tömege tömte meg. Olykor a hivatásos „kórus" üvöltötte: „Kötelet neki! Kötelet!" S ha netán ők hallgattak volna, akkor az ott kötögető zsidó nénikék ringó fejbólintással zümmögték: „Kötelet neki! Kötelet neki!" Még csak fel sem néztek munkájukról halált kérő sóhajtásaik között. A kötélből szabtak is tizenkét darabot, minden vádlottnak egyet, mert tizenketten voltunk. Mi volt a mércéjük? Miért osztották a halált? Csak egy példát. Egyikünk civil gépkocsivezető volt. Őt azért ítélték halálra, mert megjavította *— géppisztollyal kényszerítették — a motorhiba miatt elakadt autót, mely a zsidókat vitte a Duna-partra.* „Ezzel elősegítette a zsidók kivégzését." *Kivégeztek minden vádlottat, kivéve engem, aki végül is megúsztam nyolc évvel! Így lettem korom János evangélistája, aki a tizenkét apostol közül egyedül végezheti életét természetes halállal.*

— Miért menekültél meg a bitófától, Tibor? Ha pedig ártatlannak találtak, miért kaptál nyolc évet?

— Ma sem tudok arra felelni, miért nem kaptam kötelet. Csodát látok abban, hogy életben maradtam. Csodát, Wass Albert: Elvész a nyom című remek könyvének cserkészcsodáját. Isten Kháron-csónakját, melyben engem vitt, megállította az akasztófánál. Istennek még tervei voltak velem? Ő tudja, én nem!

— Hogy mégis miért kaptam nyolc évet? Nem nyolc évet kaptam, hanem elsőfokon tizenöt évet. Csak a NOT szállította le kegyesen nyolc évre. Az évek osztása akkor könnyen ment, mert minden bíróság a farkas és bárányka patakparti drámáját játszotta: *ha te nem vétettél ellenünk, vétettek szüleid; ha azok sem, akkor a nagyszüleid. Mindenáron bűnhődnöd kell! Elég bűnnek számított az, hogy ludovikás hivatásos katona voltam; hogy az oroszok ellen harcoltam; hogy Szálasi seregébe tartoztam.*

— Természetesen még a véglegesített nyolc év sem azt jelentette, hogy most már nyugodt lehetek, elmúlt a veszély, és a bitófa árnyéka nem vetődik rám. Itt semmi sem volt biztos. Alapi személyesen adta tudomásomra: Ne bízzam el magam! Ez még nem végleges! Erről ő maga fog gondoskodni! És aki ismerte Alapit — mód-

szereit —, tudta: mire számíthat! Egy bitófa helyett még kettő is jöhet! Ismertem egy őrmestert, akinek ötéves végleges ítélete volt. Mégis egy szép napon kihívták a cellájából, és másnap hajnalban ő is a bitófán fejezte be életét. Alapi biztatása után mit várhattam, mit remélhettem? Csak a legrosszabbat: a halált! Így éltem nyolc évig állandóan rettegve és várva, mikor hívnak engem is így ki, és akasztanak fel. Nyolc évig így élni: őrjítő! Csak Istenbe vetett hitem mentett meg az őrülettől! Egyébként is ebbe a nyolc évbe beleszorították a pokol minden kínját. Bele mindent, még a rab szénbányászatot is, a test és lélek nyolcszoros halálával.

— Tibor, a börtönben az a hír járta, hogy szökéssel is kísérleteztél? Igaz ez?

— Igaz. Ám nem előre gondosan kitervelt szökési kísérlet volt, hanem a szabadulás lehetőségétől pillanatra megszédített rab ösztöncselekedete. A kudarc miatt szégyellem is. Nem szívesen beszélek róla. De ha érdekel, neked elmondom. Győrből tanúkihallgatásra szállítottak Budapestre. Őrömnek régi vágású, megértő embert adtak. Még csak meg sem láncolt. Menet közben rávettem, hogy Budán menjünk be egy utunkba eső irodába, ahol barátaim dolgoznak, s akiktől pénzt és ruhasegélyt kérhetek. Az őröm ráállt. Mikor az iroda folyosóján mentünk, pár méterről láttam, hogy az egyik ajtóban kívülről benne van a kulcsa. Mint a villám cikázott át az agyamon: a szökésre itt az alkalom! Nem kell hozzá más, csak belökni az őrt a szobába. Rázárni az ajtót. És máris repülhetek a szabad világba. Kinyitottam a kulcsos ajtót. Őrömet udvariasan tessékeltem befelé. Mivel nem akart előttem belépni, hirtelen tarkón vágtam — szánalomból csak mérsékelten —, s belöktem a szobába, melyben páran dolgoztak. Rájuk fordítottam a zárt, és iramodtam le a folyosón, le az utcákra, és meg sem álltam, míg a ferencesek terén be nem futottam a ferences szerzetesek templomába, ahová annyiszor jártam imádkozni. Egyenesen Szent Antal szobra elé roskadtam. Sokszor imádkoztam már hozzá életemben, de most kiszakadó szívvel kértem: Tegyen csodát, mint életemben annyiszor. Mentsen meg pribékjeim karmaitól, mert ha az emberek nem is, de ő igazán tudhatja, hogy ártatlanul üldöznek és akarják halálomat...

— Égetett a szabadság utáni vágy. Ezért már pár perc múlva kiosontam a templomból, hogy továbbálljak. Ámde amint a Kígyó utcában lopakodtam, kereső őrömmel találtam magam szemközt. Csaknem bálvánnyá meredtem. Azonnal felismert. Revolvert rántott s „Gyilkos, fogják meg!" kiáltással rohant utánam. Minden erőtartalékomat összeszedve futottam. A Váci utcának vettem az irányt. Gondoltam, hogy a déli tömegben egérutat nyerhetek, az embernyüzsgésben nem mer utánam lőni. A lélek ugyan kész volt a

legnagyobb erőfeszítésre, de a kiéheztetett, lesoványodott, elcsigázott test erőtlen. Nem bírtam az iramot. Az őr kiabálására szabad „magyar testvéreim" is nem nekem segítettek, hanem őrömnek. Üldözőim lettek. Mint vadászaton az ebek a sebzett vadkanra, úgy vetették magukat rám. Ordítottak. Visongtak. Bekerítettek. Elfogtak. Ismét rab lettem. Szegényebb és nyomorultabb, mint azelőtt, mert még máig sem tudtam elfelejteni azt az érzést, ami akkor lávatűzként halálra égetett: Az életemért rohanok! A megtöltött fegyver csöve hátam közepét keresi. Magyar testvéreim ebekként kapkodnak utánam harapásra vicsorított fogakkal... Brrr! Míg elvezetett az őröm, gúnyoltak, gyaláztak. Ó, Uramisten, mily gyalázatos tud lenni az ember! Arról pedig semmit se mondok, ami a börtönben szökésem után következett. Könyvedben tökéletes leírását adod ilyen esetnek. Úgy volt!

— Mondd, Tibor, és lelkileg hogyan tört össze az eset? Mit lett kedvelt Szent Antaloddal? Mi lett Istennel?

— Akkor elszorult a szívem, hogy Szent Antal nem segített, holott ő igazán tudhatta, hogy ártatlanul üldöznek. Kissé nehezteltem rá. De rabságom alatt később rádöbbentem, mennyire, de mennyire helytelenül viselkedtem elkeseredésemben. Először is, Isten szándékával szemben ő sem tehet semmit. Másodszor, hosszú rabságom alatt annyiszor tapasztaltam oltalmát és segítségét, hogy azt elmondani nem lehet. Kértem is tőle bocsánatát számtalanszor. És ő még ma is meghallgat, ha meghallgathat!

— Másik segítőm volt — és ma is az — a Szűzanya, akinek skapuláréérmét nemcsak megőriztem nyolc éven át a smasszerok legnagyobb kutatásai között — legtöbbször számban, nyelvem alá rejtve —, hanem még ki is hoztam magammal. Pecsétgyűrűmre tetettem, hogy éjjel-nappal magammal viselhessem, és vele mindenkinek vallhassam: Mária segít minden bajban!

— Isten szeretete sem tört össze bennem. Sem ezért, sem egész börtönéletemért. Hamarosan beláttam: Jónás prófétaként akartam a szenvedés ninivei küldetésétől szabadulni. Ez nem lehet! Isten, ha másként nem teheti, a börtöncet gyomrában visz oda, ahol lennem kell. A Quo vadis Péterként próbáltam megfutni attól a kereszttől, amit pedig nekem viselnem kell. És nem is ártatlanul! Atya, oly igaz, amit könyved utolsó lapján irsz: „Isten olykor büntetésként kinyitja a pokol kapuját, és ránk szabadítja kínzóinkat. De csak azért, hogy a szenvedéstől megtisztulva új, szabadabb, Istennek tetszőbb életet élhessünk." Én első pillanattól tudtam, hogy nem azért szenvedek, amivel vádoltak s amiért elítéltek, mert azokat a vádakat szemenszedett hazugságok láncolatából kovácsolták össze olyannyira, hogy még a kommunista bíróságnak is el kellett ismer-

nie: a zsidógyilkosság vádja merő koholmány. Szenvednem kellett tehát, és szenvedtem az ifjúkori bűneim miatt, amiket csak Isten tarthatott számon. Rákóczival be kellett vallanom: „Uram, az én bűnbe temetett szívem távol volt azon ösvényektől, amelyek tehozzád vezettek. Fájdalom, hogy nem mindig szerettelek!" Nos, ezekért meghajtott fővel szenvedtem. Istenben megtisztulva és megerősödve kerültem ki a börtönből. Sőt, hogy őszinte legyek, hálás is vagyok neki a börtönéletért. Utána más szemmel nézem a világot. Más lett az életfelfogásom. Más az életszemléletem. Vallom, a börtön lehet a Krisztusban való nagykorúsághoz újoncév!

— Tibor, nem mondanál el pár jellegzetes szenvedést, megrendítő élményt börtönéletedből?

— *Kedves atya, könyveidben mindezeket oly tökéletesen leírod, hogy azokban benne van minden. Nem magadat mintáztad. Mindnyájunkról alkottad művedet. Miért ismételnék? Ahhoz hozzáadni nem, csak elvenni lehet. Édesanyád örök érvényű igazságához tartom magam: „Az ember nem dicsekszik azzal, melyet Hitéért, Hazájáért szenvedett. Elég, ha ezt fent beírják az Élet könyvébe." Aztán ebben is Rákóczi Vallomását tartom: „Nem fogom elbeszélni az érdekes dolgokat, melyek élvezetesebbé szokták tenni az elbeszélést, mert nem a világ fiainak és az érdekesség hajszolóinak írok, hanem a* te gondviselésed imádóinak, hogy lássák és csodálják annak nagyszerűségét, és megtalálják a benned való megnyugvást." *Inkább mondanék pár szót arról, amit szépnek, jónak találtam a börtönben.*

— Kitűnő! Ilyenről úgyis kevesen írnak. Mintha a börtön csak szenvedésből állna, csak pokol lenne, és oda az ég fényéből semmi sem juthatna be.

— *Szép volt, jó volt, s ezért hálát adok érte Istennek, hogy a börtönben a legkiválóbb katonákkal, civilekkel, a legnagyszerűbb papokkal kerülhettem össze. A Kisfogház harmadik emeletének jobb szárnyán hónapokat töltöttem együtt papokkal. Ez lelki felüdülést és erősödést jelentett számomra. Örültem, ha a séták alatt náluk meggyónhattam, és boldog voltam, ha megáldozhattam. A két szentség nagy értékére itt döbbentem rá. Az imádság erejét és hatalmát itt tapasztaltam meg igazán. Börtönből örököltem öreg rabtól olyan imát — a kereszten függő Jézushoz —, amit még ma is reggelenként együtt végzek a családommal. Az is javunkra vált, hogy örökké zárkákat cseréltettek velünk. Így sok embert megismerhettünk. Boldoggá tett, hogy bent sok jót tehettem és hogy tettem, ha érte mindjárt fejemmel játszottam is. Hálát adok Istennek, hogy végigcsináltam ezt a „tragédia-komédiát". Bár nagy volt az ára. Nagyon nagy. Az a nyolc év borzalmaival úgy beleágyazta*

magát idegeimbe, csontomba, vérembe, hogy még harminc év után is havonta legalább egyszer visszajön, összetör, kimerülésig gyötör álmaimban.

— Kedves atya, engedd meg, hogy könyveidről is tanúságot tegyek, mert ezek olvasását is a fönti áldások közé számítom. Sok magyar könyv jelent már meg hasonló tárgykörrel. Mégis ilyen részletes, alapos, személyélményű, papi szemű és szívű *munka nincs. Minden volt rabnak át kellene elmélkednie. Nem olvasnia, hanem elmélkednie. Mikor olvastam, minden sorában magamra ismertem. Újra és újra átéltem keserves rabéletem minden részletét. És újra feltöltődtem azzal a szilárd elhatározással, hogy a vörös sátán ellen küzdeni fogok minden erőmmel az utolsó leheletemig. De el kellene olvasni azoknak is, akik oly szerencsések voltak, hogy nem kellett semilyen formában megízlelniök a rabok, elhurcoltak, internáltak, kitelepítettek túl keserű kenyerét, hogy lássák: mitől mentette meg őket az Isten, s legyenek érte hálásak; hogy tanuljanak belőle, térjenek észhez. Higgyék el, ami késik, nem biztos, hogy nem érkezik meg. Ők is kerülhetnek a sarló-kalapács bilincseibe és börtöneibe, ha kacérkodnak a kommunizmussal, ha támogatják, ha aljasságait önző érdekeik miatt takargatják. Iskoláinkban pedig tankönyvnek, olvasókönyvnek kellene lenniök, hogy az ifjúság már zsenge korában megismerje hitelesen a zsarnok, istentelen kommunizmus fátyolozatlan arcát.*

— Tibor, az imént említetted, hogy a börtönben sok jót is tettél. Olvastam Borbély László: „Halálraítélt. Gyakran ellenőrizendő!" című kiváló rabkönyvét. Ebben sokszor emleget egy bibliai Tóbiásként jótékonykodó rabkertészt, aki rabtársait ezer módon eteti: kenyérrel és hírekkel. Párszor meg is nevezi. Csagolynak írja. Mondd, te lennél ez a kertész? Hogyan kerülhetett ily nagyon is bizalmi és kiváltságos állásba az, aki szökni próbált, akit háborús főbűnösként ítéltek el?

— Én voltam az a kertész. Állásomat az emlegetett csodáim közé számolom. Nem akartam elvállalni. A börtönben azt suttogták, hogy az ilyen bizalmi állásokban levők általában beépítettek, besúgók, az ávósok emberei. Én nem akartam ez lenni. De papjaim biztattak, hogy vállaljam, mert majd sok jót tehetek a rabokkal. Így is lett. Atya, tudod, hogy a rabok hírekkel keltek, hírekkel feküdtek. Ez volt ételük, ez volt italuk. Mindegy, igaz hír vagy rabfantázia szülötte. Csak olyan BIZTATÓ legyen, amely neki egy napi továbbélésre erőt ad. Különösen állt ez a halálraítéltekre.

— A Kisfogház udvarán egyedül én járhattam szabadon, amikor a halálosak sétáltak. Libasorban öt-tíz méterre egymástól. Mikor elhaladtak mellettem, mindennap odasúgtam nekik valamit: „Ame-

rikaiak felvonultak a határainkon." „Nagy amnesztia aláírva!" „Kint lázong a nép!" „A szabad világ új perfelvételeket és új bírákat követel." „Rákosi trónja ingadozik" stb. Hozzásúgtam nekik: „Mindez a legmegbízhatóbb forrásból." Még akkor is ezt mondottam, ha a legnagyobb és legízletesebb „kacsákat" magam tömtem, magam sütöttem és tálaltam. Ilyen hírek után új erőre kapott az egész börtön, mert pillanatok múlva mindenki tudta. Ugyanezt tettem a zárkák ablakai alatt. Amikor bedobtam egy kis kenyeret, mellette beeresztettem a legújabb szenzációs hírt. Az udvaron az őröktől eldobált cigarettavégeket összeszedtem. Belőle csikk-dohányt készítettem. Ezeket is a legújabb „hírekbe" csomagolva juttattam el hozzájuk. Ilyen dohányadag szüretet és pirosbetűs ünnepet jelentett a szerencséltetett zárkának. Mint kertész, ételből dupla adagot kaptam. Felét mindig más rabhoz juttattam el. Mintha pelikán lettem volna, úgy etettem őket, különösen a leggyengébbeket. Nem tudom, melyikünk volt boldogabb: az-e, aki adta, vagy aki kapta? De azt tudom, ha köszönő mosolyukat láttam, hálát adtam Istennek, hogy rab lehettem, hogy börtönbe vezérelt, hogy kertész sorhoz segített. Ezért a boldogságért vállaltam minden kockázatot. És azt is a csodáim közé sorolom, hogy ezért a mikuláskodásomért — én így mondanám — sohasem csíptek el.

— Tibor, ugye, 1953-ban telt le a nyolc év, s ekkor szabadultál a várpalotai szénbányából? És utána?

— Aki egyszer a sarló-kalapács bilincseit hordta, az mindig rabja marad. Homlokomon viseltem rabságomnak letörülhetetlen káini bélyegét. Munka után futkároztam, de képesítésemnek megfelelőt nem kaphattam. Nagy nehezen olykor mehettem trógernek, csatornatisztítónak, malterhordónak, rakodónak, vagyis efféléknek. Még a sportélettől is végleg eltiltottak. „Veszedelmes az ifjúságra!" A régi dicsőségem színhelyére, a Marcibányi tér sportlőterére be sem tehettem a lábam.

— Ily gyötrelmesen, megbélyegezetten ki tudja, meddig nyomorgatott volna az élet, ha az 56-os forradalom után nem kezdik összeszedni a volt hivatásos katonatiszteket. Menekülnünk kellett ismét. Karácsony napját választottuk abban a reményben, hogy ezen a szent ünnepen talán az ávósok is emberségesebbek.

— Elég símán csúsztunk át a határon. Egy napot sem éltünk lágerben. Ismerősöknél laktunk. Esketŏ papunk, a Caritas vezetője, Paulai atya pár nap alatt már állást szerzett nekünk. Először Kammerben — a magyar iskolában —, majd Iselsbergben én mint tornatanár, feleségem mint ápolónő, fiam pedig mint tanuló. Életem két legszebb éve következett.

— Ezután kedves ismerőseink segítségével Amerikába kerül-

tünk ki, és itt Wichita Fallsban, mostani helyemen, Ifjúsági Klub (Boys Club) igazgatója lettem, s vagyok a mai napig, nevelvén az amerikai neveletlen srácokat. Közben fiam ledoktorált, és kis városunkban jólmenő fogorvosként működik. Most várjuk első unokánkat.

— Tehát a hazátlanságom, elüldözésem a békés, boldog életben virágzott ki! Atya, kevés ember dicsekedhet ennyi istenáldással, mint az én családom. De mondd, történhetett volna ez másként olyan családdal, amelyik annyira tiszteli Szent Antalt és szereti a Szűzanyát?

Kakastollas csendőrangyalok

Akácos országutakon
Járőrök nincsenek,
Tömegsíroknak hőseként
Békésen fekszenek.
Ők védtek Téged, nemzetem,
Végsőkig, mint sasok,
Oltárodért véreztek el
A Kakastollasok.
(Hajas István: Kakastollasok)

1945 májusában mint magyar királyi csendőr estem az amerikaiak fogságába az ausztriai Borbach környékén. De mivel ők foglyaikat átadták az oroszoknak, megszöktem tőlük, s elszegődtem munkásnak egy ausztriai gazda tanyájára. Azonban itt sem maradhattam, mert a tanyákról is szedegették össze a foglyokat. Én pedig kiadottként semmi áron sem akartam hazakerülni, illetőleg orosz fogságba. Pozsonynak vettem utamat.

A pozsonyi állomáson hosszú tehervonat vesztegelt. Ablakait szögesdróttal zárták le. Mögülük magyar hadifoglyok halálhörgőn egy kis vízért rimánkodtak. Ha segítő szándékkal feléjük közeledtünk, az orosz őrség azonnal lövöldözni kezdett. Borzalmas élmény volt! Inkább halál, mint ilyen rabság!

Betegségemből lábadozva alig tettem be lábamat Miskolcra, máris barátaim hozzám lopakodtak: „Fuss! Fuss ki az országból minél előbb! Akasztófa vár itt a volt csendőrökre!" Miért fussak? Tudtommal semmi törvényellenest nem cselekedtem! „Értsd meg, itt most nincs törvény, se szabály, csak börtön és akasztófa azoknak, akik közszolgálatot teljesítettek!"

Nem futottam. Sőt: ártatlanságom biztos tudatában önként jelentkeztem a rendőrségen. Kihallgattak, s utána rögtön letartóztattak. Kezdetnek hat hétig tartó fogságba vetettek. A fogdában

Medgyi csendőr őrmester fogadott, s egy csomó, kínzásoktól eltorzított, véraláfutásos civil és katona. Estéink, éjszakáink rohanó lépésektől, ajtócsapkodásoktól voltak zajosak, sírásoktól és jajgatásoktól áloműzők, rabtársaim mesélésétől pedig rémesek.

Egyik délutánon, amint vallatni vittek, a folyosón megszólított egy férfi: „Hát kedves uram, nem ismer?" Akkoriban az ilyen kérdések nagyon gyilkosan hangzottak. Legtöbbször jaj volt annak, akinek felvetették. Gondoltam, hogy valami gonosz szándékú detektív, azért azt feleltem: „Nem. De ha megmondaná nevét...?" „Nem emlékszik Kopácsi Sándor szociáldemokratára és az iratokkal tömött zsákjára?" Már emlékeztem. Hogyne emlékeztem volna. A szocialista és kommunista pártok bizonyos iratait ő rejtegette. Nekem kellett felkutatnom. Szívére beszéltem. Átadta az iratokat, én meg nem tettem ellene feljelentést. Hálát érzett irántam, s most ezt ki akarta mutatni. Neki tulajdonítottam, hogy fogságom első heteiben nem bántottak, míg zárkatársaimat félholtra verték a jajokkal és sírásokkal süketítő éjszakákon. Eszméletlenül, összeverve dobták be közénk Ilosvay nyugalmazott csendőr özvegyét, mert férje tartózkodását nem akarta elárulni.

Innét októberben átszállítottak a miskolci törvényszék fogházába. Csupa ismerős csendőr fogadott. Közöttük Szalay László törzsőrmester, Sashalmi Imre őrmester. Majd Oroszországból hozzánk került a rendőrség által kitördelt fogaival és negyven kilójával Géczi Mihály is. Hozzánk cipelték be Udvarhelyi Mihály őrmesterünket, akinek egész testét még ekkor mindig fekete-kék foltok borították. Közénk rejtették Kaffka tábornok urat is, akit a budapesti Andrássy út 60-ban két lábánál fogva felakasztva ütöttek-vertek. Aztán még sok-sok mást a ciszterci papokkal együtt. Majdnem mind a régi társadalom javából. Jóval később hallottuk csak, hogy Oláh András alhadnagy bajtársunk is a rendőrség foglya.

Fogházba lépésem előtt akasztották fel Tóth Sándor honvéd őrmestert, akinek a népbírósági tanácselnöke a kegyetlen Meisz Egon volt. Rabtársaimtól megtudtam, hogy négy népbírósági tanács működik a törvényszéken. A leggyengébb ügyek elnöke Rázsó. A nehezebbeké Kardics, akit Sarkadi követ. A legsúlyosabb ügyeket pedig Meisz intézi.

Ezért nagyon fellélegeztem, mikor közölték velem, hogy készüljek fel tárgyalásomra, melynek elnöke Sarkadi lesz. Tehát nem Meisz, a főgyilkos, hanem csak a mellékgyilkos. Így is vérszegény reményem lehetett csak, hogy talán megúszom a kötelet, mert ha még a gyerekembereket sem kímélik, mit remélhet a felnőtt, különösen a csendőr? A vörös uralomban ők a világ legnagyobb bűnösei! Ugyanis közülünk sok-sok 16—19 éves gyerekembert szállítottak

már el 8—12 évig terjedő kényszermunka ítélettel, mert önként jelentkeztek a Hunyadi Páncélosokhoz vagy a Szent László Hadseregbe. A csendőr büntető kvótája pedig tizenkét évi kényszermunkával kezdődik. Sokaknak ez hihetetlenül hangozhat, de így volt.

*Másnap délelőtt zsúfolt terembe vezetett a fegyházőröm. Sarkadi tanácselnök elsőnek a könnyebbik vádamat, a már említett Kopácsi-ügyet vette elő, vagyis „hogy őrizetbe vettem volna őt"! Alig kezdtem válaszomba, Fekete Mihály népbíró, a moszkovita bérenc, gyűlölettől fuldokolva szavamba vágott: „Mert szadista! Mert népnyúzó! Mert horthysta hóhérlegény" stb. Méregbe gurultam. Legyen, aminek lenni kell! Ha veszik a kalapács, vesszen vele a nyele is! Fekete orra alá vágtam: „Hivatalos eljárásomra vonatkozólag kérdezze meg Kopácsi Sándort, akit a törvényadta jogom ellenére sem vettem őrizetbe." Erre Fekete visszavágott: „Maga nem vette őrizetbe, de mással őrizetbe vétette!" Ám szavai alig hangzottak el, Kopácsi felugrott a hallgatóság soraiból, és erélyesen kijelentette: „Se később, se mással nem vett őrizetbe!"**

Pillanatra csend lett. Mintha mindenkit torkon vágtak volna. A bírák taglót éreztek fejükön, én pedig megkönnyebbülést a mellemben. Sarkadi tanácselnök gyorsan rátért a nagyobbik vádamra, mely szerint munkaszolgálatos zsidókat Jolsván értéktárgyaik eladása miatt ütöttem-vertem, sőt: többet közülük halálra kínoztam. Különösen két tanú kardoskodott, hogy személyemben kétséget kizáróan felismerik a szadista gyilkos csendőrt. Ez a vád már tökéletesen bitófát jelentett még Sarkadinál is.

Hiába hangsúlyoztam most is, hogy életemben Jolsván még csak nem is jártam, nem hogy munkaszolgálatosokat kínoztam volna, mert a két koronatanú esküdözött: felismerésükben nem csalódhatnak! Halálos ítéletet kértek, mert bibliájuk szerint fogért fog jár, halálért halál!

De miť tesz Isten? Az egyik bíró szinte véletlenül megkérdezte az egyik fővádlómtól, melyik évben, hónapban történtek az inkriminált esetek? A tanú pontos évet, hónapot s napokat mondott!

Ez a pontosság lett a vesztük, mert gyorsan kiderült, hogy abban az időben a Kopácsi-üggyel foglalkoztam. Tehát két helyen nem lehettem egyszerre.

**Ritka tett! És lehet, hogy bűnös tett is, amelyet későbbi cselekedeteivel ki kellett engesztelnie, mert Miskolc nyomozó osztályának vezető őrnagyaként, az 56-os forradalomig Budapest rendőrségének ezredes vezetőjeként szerepelt. Neve annyira hírhedt lett, hogy Fehérváry: Börtönvilág Magyarországon c. könyvében azok között sorolja fel, akiknek nevét meg kell jegyezni. Ő az, akiről Méray azt írja Nagy Imre c. könyvében, hogy nagy „kanyarok" voltak életében.

A bírák formaság kedvéért még kérdeztek tőlem egyet-mást, majd visszavonultak ítélethozatalra.

Nyugodtan ültem. Nem kötelet, talán még egyebet sem kapok! Ámde a bíróság mögött alig zárult be az ajtó, hátulról adott két hatalmas pofon csattan el az arcomon. Még a szelíd Jézus is megszólalt az ilyen pofonokra, hát hogyne ugrottam volna fel én! Lángbaborult képpel visszafordultam. Elvégre nem mindennapi, hogy csendőrt nyilvánosan pofozzanak, s melléje a bíróságnál! Farkas (Frenk) Györggyel, a Felvidéki Népszava mindenható szerkesztőjével találtam magam szemben. Láttam, hogy ő ütött meg. De azt is láttam, hogy körülötte vagy tízen a padok tetején állva készek, hogy rám ugorjanak, és hogy szét is tépjenek. Hirtelen az ügyész felé ugrottam. Farkas hasonlóan kilendült padjából, s dúvadként ordította: „Lelőni! Szökik! Lelőni!" És pisztolyát előrántotta. Ám fegyverét nem merte rám sütni, mert az ügyészt találhatta volna el. A nagy lármára visszajött a bíróság. Farkast revolverével hadonászva találták, engem pedig fegyházőröm közelében. „Mi történt?" — kérdezte Sarkadi. Az ügyész felelt nagy sietve: „Úgy láttam, hogy a vádlott verekedést kezdett!" Kijelentése ellen mind ügyvédem, mind a fegyőröm határozottan tiltakozott. Mire Farkas hatalmának tudatában kijelentette: „Jogot formálok ahhoz, hogy szüleim és testvéreim gyilkosának egy pofont lekenhessek!"

Nem nagyon bántam volna ezt, ha a bíróság a két pofonnal megelégszik. De nem. A két pofon mellé még tizenöt évi kényszermunkára is ítélt.

Farkasék nem voltak az ítélettel megelégedve. Elvezetésemkor rám ugrani készültek. De ezt megakadályozták a közben védelmemre megérkezett újabb fegyházőrök.

Mivel a miskolci fogház kicsi volt, kéthetenként az elítélteket különböző börtönökbe szállították. Rám pontosan 1946. április 4-én, azaz a „felszabadulás" első évfordulóján került sor. Ez a nap is jól kezdődik, mondhattam azzal a cigánnyal, akinek reggel a hóhér nyakára tette kötelét. Bilincsekben felszabadulást ünnepelni? Ez a kegyetlen sorsnak külön iróniája. De hát mindig legjobb nyugtával dicsérni vagy átkozni a napot, mert addig sokszor a lehetetlen is lehetővé válik.

Minket a váci fegyházba szántak. Három társammal olyan láncra fűztek, amelynek két végét lakat zárta le. Csak este kaptunk vonatot. Kocsinkban nem volt lámpa. Annál több utas zsúfolódott össze benne. Ez a zsúfoltság, ez a sötétség nekem nagyon jól jött. Fantáziám működésbe lépett. „Tizenöt év kényszermunka! Tizenöt év kényszermunka!" — zakatolták alattam a kerekek egyre elviselhetetlenebbül! Hát ezt nem! Inkább a halál! Mélykút közelében si-

került láncunk egyik lakatját észrevétlen feltörnöm. Bilincsemtől megszabadultam. Gondolkodás nélkül az ablakon kiugrottam. Ha robogott a vonat, robogott a lelkem is, most meg repült a testem...

Visszanyerve eszméletemet, az életmentő ösztön gyorsan dolgozott. Láttam, hogy a vonat tőlem vagy háromszáz méterre álldogál. Majd a kavicson közeledő futólépést hallottam. Felkaptam a sapkámat, és vakondként befúrtam magam az éj sötétjébe. Rohantam. Hamar folyó állta utamat. Beleugrottam. Nyakig érő vízben a túloldalra gázoltam, honnét ismét futottam, futottam Alsógeredely felé. Amikor gőzöm kifogyott, megálltam. Visszanéztem, mint az üldözött vad. Mikor láttam, hogy a vonatom elindult, a folyam menti nádasban térden állva hálát adtam Teremtőmnek szabadulásomért.

Talán én voltam az országban az egyetlen, aki e napon „szabadulását" méltán ünnepelhette.

Csuromvizesen, lakhelyeket kerülve, az üldözött vad életszomjától hajtva, tarlón, szántásokon át csörtettem nyugat felé. Éjfélre járhatott már az idő, amikor éles fájdalom hasított fejembe. Sajgó fejemet tapogatva, ujjam jókora felhasított bőrbe akadt. Meleg vér szivárgott alóla. Bal vállam, derekam és bal térdem is fájni kezdett, ahogy testemre figyeltem. Érthető, szárny nélkül repülni nem lehet, ha csak nem rakéta az ember. De volt nálam nyugtató, vérelállító, fájdalomcsillapító pirula: az a gondolat, hogy tizenöt évi kényszermunka büntetéstől szabadulok meg általuk.

Noha menekülésem alatt kétszer is kerültem rendőrkézre, mégis két hónap múlva az osztrák határt átléphettem. Szabad lettem! Itt értesültem Oláh András alhadnagy és Krajcsi János bajtársaim felakasztásáról. Aztán a sok százéról, a sok ezeréről, akik bitófára kerültek, kivégző osztag elé álltak, vagy a börtönélet borzalmait szenvedték éveken át, ha nem halálukig. Ki tudná őket elsorolni? Ki tudna mártírlistájukon csak végig is pillantani? Megszámlálhatatlanok, mint az ég csillagai. Véget nem érő listájuk, mint a szivárvány híd. Sorainkban 22 ezer csendőr sorakozott szolgálattételre. A vörös tornádó közéjük viharzott. Közülük tizenegyezer elesett a harcokban. Háromezer mártírhalált halt. Ugyanannyi végezte életét börtönben, internálótáborban, Szibériában. Száműzetésbe került négyezer. Egyezret pehelyként fújt szét a világban, hogy még csak létükről sem tudunk. Egyik kiválóbb volt, mint a másik. Csendőrtenyereikben nyugodtak éjjeli párnáink.

Acélhegy oldalába kellene bevésni mártírneveiket — ha a világon találnánk hozzá megfelelő nagyságút —, hogy örökre megőrizzük emléküket. Könyvünk fehér lapja még arra is gyönge, hogy jó párat elsoroljunk benne. Ezért csak belezengünk a nagy mártírkórusba, hogy aztán mindenki tudása szerint pótolja, folytassa:

Vitéz Temesváry Endre vezérőrnagy, a csendőrség utolsó felügyelője. Háborús főbűnös, mégis önként ment haza, hogy a testület tagjaiért a felelősséget vállalja. Ezért a lépéséért tizenhárom év börtönpoklát nem sajnálta.

Ferency László alezredes, aki megmentette Budapest zsidóságát. Hálából kapott akasztófát.

Láday István alezredes, aki a felakasztása előtt a halhatatlanságról beszélt, s halálával fia tettét engesztelte.

Dr. Balassa Bálint főhadnagy, akinek védelmére Mindszenty hercegprímásunk is elment. Életfogytos ítélete után új ítélettel kötelet kapott.

Endrődy Barnabás alezredes, akinek felesége is osztozott férje mártírhalálában.

*A két méternél magasabb id. Horváth Ferenc főtörzsőrmestert éhen halatták.**

Hajnácskőy László ezredes, a nagy Mária-tisztelő is a kommunisták áldozata lett. Kivégezték. (Lásd A sarló—kalapács börtöneiben a 125. oldalon!)

Árbócz János ezredes, Cserkúti Rudolf őrmester, Bugyi Sándor törzsőrmester, Dinnyés József főtörzsőrmester, Gönczy Márton főtörzsőrmester, Inczédy Gusztáv alezredes, Képiró László főtörzsőrmester, Keresztes István törzsőrmester, Kiss Aladár ezredes, Korom István alhadnagy, Kürthy Sándor alhadnagy, Majoros István alezredes, Máté Sándor, v. Nagy Lajos főtörzsőrmester, Nagy Sándor főtörzsőrmester, Nyulas István alhadnagy, Pogány Ferenc ezredes, Rácz József főtörzsőrmester, Révész Ferenc alhadnagy, Tóth Kálmán százados, Schrantz János őrmester, Székely András alhadnagy, Ugray Gábor hadnagy, Vukováry Kálmán alezredes... Mind, mind ilyen vagy olyan címen a mártírlistára került.

Nem én mondom, hanem Veér Imre — aki Károlyi Mihály titkára is volt — Ma Magyarország, holnap a szabad világ c. történelmi adattárában: „A magyar csendőrök a rend rendjének szerzetesei voltak. Kemény fegyelemben éltek, vallásosan és puritánul. Brevi-

*Amikor bekerült közénk, már megjárta az Andrássy út 60-at. Ez a hatalmas ember úgy nézett ki, mint a saját árnyéka. Háta meggörnyedt, keze ügyetlenül lógott a teste mellett. Amikor Szalma és a többi pribék megtudta, hogy az öreg katona valamikor csendőr volt, akkor elhatározta, nem ad neki enni. „Itt fogsz megdögleni, rohadt zsandár!" Fenyegetésük be is következett.

Azután, hogy tizennégy napig csupán kenyerének egy részét adták be, az öreg csendőr éhen halt. Sokan próbálták saját részüket átadni annak ellenére, hogy az őrök ezt megtiltották, és vigyáztak, hogy senki se juttasson valami élelmiszert Horváthnak. De erre nem is volt szükség, mert az öreg csendőr visszautasított minden feléje nyújtott élelmiszert. Nagyon jól tudta, hogy aki adja, annak is kevés, amit kap. Ezeket Fehérváry írja Börtönvilág Magyarországon c. könyvében.

áriumuk a Szolgálati Szabályzat volt, melynek számtalan cikkelyét betéve tudták. Volt valami bennük ama római katonából, aki Pompei pusztulásakor nem hagyta el őrhelyét. Az égő láva örök vigyázzállásba merevítette. Saját húsának izzó matériájából öntötte ki a kötelességtudás szobrát. Ilyen anyagból volt gyúrva a magyar csendőr is."

Ezért álltak otthon helyt a legnehezebb napokban. Ezért teljesítették feladatukat Ukrajna véres sártengerében. Ezért tettek eleget csendőresküjüknek és tízparancsolatuknak Budapest védelmében!

Mégis ők lettek a magyar föld legüldözöttebbjei. Csak egyetlen keresztrefeszítésről tudunk, amit Kárpáti-Krausz volt birkózó ávós hajtott végre 1954-ben. És ez az áldozat is őrnagy csendőr volt!

Közéjük tartoztam, nem tagadom. Közéjük tartozom, megvallom. Ma sem szégyellem, hogy Fery Oszkárnak, a magyar csendőrség megalapítójának fia lettem. Nem szégyellem, dehogyis szégyellem, hogy annak az altábornagynak váltam követőjévé, aki Budapestről nem menekült el az 1918-as vérgőzös forradalom zivatarából, hanem lelke lett az ellenforradalomnak, s kezében fegyverrel várta, hogy a haza szolgálatra szólítsa. Rettegett tőle a véres kezű Kun Béla. Féltek tőle a gyilkos Szamuely moszkovita hóhérok. *De benne reménykedtek a budapesti földönfutók, és általa vártak szabadulást a meggyötört pesti magyarok. Nem szégyellem, és nem is bánom, hogy annak a Fery Oszkárnak nyomdokain jártam, aki végül meggyilkolt bajtársainak megcsonkított mezítelen testein át lépett a Mozdony utcai kaszárnya pincéjébe, hogy a bukott vörös diktatúra kezéből utolsónak vegye a dumdum golyót.* Mártír az apa. Mártír a fia. Reméljük, ha szükség lesz rá, mindig mártír tud lenni a csendőrunoka! *Nem, nem, nem szégyellem, hogy csendőr voltam. Sőt: oly büszke vagyok rá, mint csendőréletem folyamán soha!*

Azt mondotta valaki, hogy kakastollas csendőreink a csendőrangyalok! Most ideiglenesen az Úr trónusánál teljesítenek szolgálatot. Én pedig hiszem, hogy onnét egyszer — talán hamarább, mint reméljük — visszatérnek magyar földünkre, hogy haza nyomukban tódulhasson a hontalanok százezre. Istenem, ez lesz aztán az igazi honfoglalás! Ez lesz az Árpád vezette új hazaszerzés és honalapítás! Ekkor válik valóra: „Magyarország nem volt, hanem lesz!" *Ez lesz a Bibliában ígért ezeréves boldog uralom. De míg ez bekövetkezik, addig vértanú bajtársaimért naponként imádkozom:*

Új hajnalunk, ha felvirradsz,
Ragyogd be sírjukat!
Harmatozd, Ég, álmuk felett
A vadvirágokat!

Emléküket vigyék tovább
Az ifjú harcosok,
Hadd álmodják a szebb jövőt
A Kakastollasok!
*(Hajas István: Kakastollasok)**

*Ezt az *önvallomást*, amely BATA JÓZSEF (Franciaország) csendőr őrmesteré, *Jegenyés Pál* csendőr főtörzsőrmester juttatta el hozzám. Ő maga is hazánk pribékjeinek kezébe került volna, ha nem hallgat az angol hatóságok figyelmeztetésére: „Csendőrnek hazamenni életveszélyes!" Az áldozat vérdíját így is meg kellett fizetnie tele marokkal. Lebombázott garázsban lakott, és kőművességgel kereste az üldözöttek szűkös kenyerét. Még így is az országból egyre menekülők vezetője, őrangyala és táplálója lett, mert az osztrák határszélen lakott. Ő a csendőrtársaságok többszörös alapítója, és a csendőrökről szóló írások gyűjtögetője.

Csak 1951-ben jött át Amerikába. Itt is kőművességgel kezdte, majd gyári munkásként folytatta a megélhetésért való küzdelmet. Több gyermekkel és unokával áldotta meg az Isten, *akik büszkeségére magyarul is beszélnek.*

„Csendőr a test őre, pap a léleké" — volt jelszava. Mégis ezt a kettőt már otthon egybeforrasztotta. Így Istennek és hazának oly lelkeket nyert meg, akikről a papok már lemondottak. Munkás élete nem tudta megakadályozni abban, hogy irodalmi munkát is fejtsen ki. Cikkei, tanulmányai jelentek és jelennek meg a magyar újságokban. Hogy a Szentírásban elmélyülhessen, öregségében bibliai tanfolyamot végzett.

Nyugdíjas életét — most 76 éves — háromholdas, saját kezével ültetett fenyvesektől díszített farmján éli. „Minden reggel a fenyvesekben a madarak dalával, a virágok illatával és a felkelő nap sugaraival dicsérem az Istent. Hálát adván neki, hogy megmentett a sarló—kalapács borzalmas börtöneitől, gyalázatos bitófájától, és nehéz viszontagságokon át ide segített."

Festékkeverő vezérkari ezredes

„Amely korok letépik a
Megváltót a keresztről,
mindig az emberiséget sze-
gezik a helyére!"

(Tormay Cecil)

„Nem hiszek a lánc és a rab
édes nászában."

(Mikes Imre)

Katonapályán indult Gyertyánfi Kornél, s azt vezérkari ezredességgel végezte. Az első világháborút hadnagyként küzdötte végig. Utána hazafiúi buzgalommal harcolt a bennünket övező, rabló szándékkal ránk törő népek ellen. Mikor látta, hogy az 1918-as *őszirózsás forradalom* miként engedi hazánk vármegyéit ellenségeinktől leszakítani, beállott harcolni az ellenforradalom táborába.

A második világháborúban különféle beosztásban s egyre emelkedő rangfokozattal serényen tevékenykedett. Közben Németországban is tanult, s itt megismerkedett Hitler nemzetiszocializmusával, mert az egyetemen hivatalosan tanították. „Sok vonatkozásban elfogadta tételeit, sokban nem!" Holott Gyertyánfi Szálasit már előzőleg ismerte „mint jónevű vezérkari tisztet," és híve lett, „mert rendkívüli puritán, becsületes, igen vallásos ember volt, önzetlen, és csak jót akart mindenkinek", pártjába mégis csak az utolsó hónapokban lépett.

Szálasi Gyertyánfit kinevezte a prágai főkonzulátus vezetőjének azzal a feladattal, „hogy a magyar csapatokat és menekülteket minél előbb juttassa Nyugatra." Így történt. Velük ment ő maga is. Együtt kerültek amerikai fogságba. A salzburg-glasenbachi internálótáborba szállították. Ugyanis ide gyűjtötték mindazokat, akik Magyarországon magasabb hivatalt viseltek. Drótsövényekkel

övezett, őrtornyokkal körülvett táborban raboskodott az ország színe-java: Bárdossy, Imrédy, Szálasi, Hóman, Kunder, Rátz, Temesváry, Fiala, Vajna és még legalább vagy kétszázötven. Itt gyötrődtek mindazok, akiket a kifürkészhetetlen sors eltiport nemzetünk magyar áldozatainak, mártírjainak szánt. Innét szállították őket haza a hírhedt véres kezű és kincsgyűjtő Himler Márton ügyködésével. Egyenesen a borzalmas Andrássy út 60. vérfoltos, bűzös, piszkos, ablaktalan, poloskás, nedves zárkáiba.

Testileg nem bántották a legfőbbeket, de enni csaknem semmit se adtak nekik. Számukra ez a börtön a poklok pokla lett. Ezért, amikor Gyertyánfit innét elszállították a Fő utcai börtönbe, azt minden nyomorultsága mellett is mennyországnak találta. Majdcsaknem az összes börtönt végigjáratták vele, hogy azok különböző ízeit élvezhesse.

Gyertyánfi Kornélt négyszer állították bíróság elé. Holott vádló tanúi mellette tanúskodtak, s ellene semmi komoly vádat felhozni nem bírtak, mégis hat évet kapott, „mert állást vállalt, és így hozzájárult a háború meghosszabbításához!" Ítélete ellen a jelenlevők felzúdultak. Ő maga fellebbezett. S ennek eredményeként csak három és fél évet kellett raboskodnia.

Gyertyánfi Kornél könyveim elolvasása után a következőket írta:

Kedves Atyám!

Könyvei nagyon megnyerték tetszésemet. Valahogy magam is hasonló formában képzeltem el a börtönélet leírását, amikor úgy terveztem, hogy én is leírom. Gyönyörű és hézagpótló munka nemcsak azok számára, akik átélték, tapasztalták és saját bőrükön érezhették annak minden borzalmát, hanem azok számára is, akik csupán olvasták. Külön köszönetemet fejezem ki, hogy rólunk is megemlékezett, akiket annak idején Himler Márton, Greenville György és társai hazaszállítottak. Atyám, ebben a két könyvben benne van minden úgy, ahogyan volt, inkább szelídebben írva, mint vadabbul. Könyveiben tükörként nézve életemet, ismételni nem akarok. Inkább csak olyan eseményekről és élményekről szeretnék írni pár szót, amik mint papot érdekelhetnék, és személyileg élményben újak.

Sokszor vissza kell gondolnom börtönéletemre, mert asztalomon áll az a kereszt, amit a szegedi Csillagbörtönben egyik rabtársam faragott nekem. Ezt a keresztet sikerült minden körülmény között megőriznem. Ha ránézek — sokszor megtörténik —, börtöneim keresztre feszítéseire kell gondolnom, és szenvedő, meghalt, mártír rabtársaimra emlékeznem.

Emlékeimben vannak megdöbbentők, kedvesek és vallásosak.

Első legmegdöbbentőbb élményem az volt, hogy amikor megérkeztünk az Andrássy út 60-ba, rólunk, az úgynevezett háborús főbűnösökről filmet forgattak. Mivel az első nem kellően sikerült, megismételték. Halálraszántakkal színészkedtetnek. Elképzelt jeleneteket játsszattak velünk. Véres komédia bohócai, cirkusz mutatványos állatai lettünk. Mindent megtettek, hogy képekben úgy állítsanak bennünket a magyar nép elé, mintha a világ legaljasabb, legszadistább bűnözői lettünk volna! *Már ekkor nem tényeket rögzítettek, hanem koholmányokat gyártottak. Azért, mert a jövendő halálos ítéletekhez az ő „tényeik" sem látszottak perdöntőknek? Ekkor kezdett derengeni előttünk, hogy* nem az igazságkeresők kezeibe estünk, hanem bosszút lihegők karjaiba zuhantunk.

Második nagy megdöbbenésem az volt, amit az Andrássy úti börtönünkben hallottam. Azt mondották, hogy egy ügyvéd — nevét már elfelejtettem, de írásaim között valahol megvan, mert szabadulásom után ezt az esetet is jelentettem az ENSZ-nek — férfiszervét szalámiként darabolták le. Képtelenek voltunk elhinni. Szédültünk: micsoda ősbarlangba kerültünk! Állatot megszégyenítően viselkedik az ember? Most már kezdtük hinni, hogy a legszörnyűbb sorsnak nézünk elébe.

Az elítélésem volt a harmadik, noha az elmondottak után már nem lett volna szabad, hogy az legyen! De hát a nem gonosz ember a gonosz viselkedését nem bírja elhinni. Sehogy sem ment a fejembe, hogy a modern, kultúr, humánusnak nevezett századunkban ártatlan embert lehet hat évre elítélni!? Sőt: melléje még az igazság nevében! *Ámbár a termet ellenségeim töltötték meg — csupa idegen, kivéve két rokonomat —, mégis igazságtalan ítéletem után felzúdultak, sokan könnyeztek és sírtak, mert ez még nekik is — még akkor — hallatlannak látszott. Megdöbbenésem megkoronázását jelentette, hogy nemcsak a jelenlevő nép volt idegen, hanem minden bírám, ügyészem is az, sőt: még védőügyvédem is félig. Mi lett országunkból? Hitlerék nem közülük nyírtak ki hatmilliót! Hová lettek hát a magyarok? Ez lenne a* magyar *népbíróság? Úristen, mi lett velünk!*

Kedves Atyám, nem sorolok el belőlük többet. A keserűből a kevés is sok. A szívbe döfő tőrből egy is elég. Inkább egy kedves emlékemet mondom el. Már csak azért is, mert ferencesekről van szó. Örültem, hogy Zadravecz püspökükkel találkozhattam a Markóban. Annak mutatta magát a börtönben is, ami kívül is volt, ha nem kiválóbbnak. Gerince, hite, oszlopa volt nemcsak a börtönöknek, hanem a düledező Magyarországnak is. Igazi utóda a düledező Egyházát támogató Assisi Ferencnek. Rátámaszkodhattunk... Róla jut eszembe, hogy éltem együtt két másik ferencessel is. Sohasem

felejtem el azt, aki a Gyűjtőben séta alatt rózsafüzérrel ajándékozott meg. A kereszttel együtt ezt is megmentettem, kihoztam. Ütöttkopott, öreg már — mint a gazdája —, mert mindig a zsebemben hordom, hogy örökké kéznél legyen. De nekem ma is olyan kedves és értékes, mint amikor markomba nyomta. Szeretném, ha halálomkor koporsómban ezzel fűznék össze imára kezemet, s velem jönne a síromba is.

*Rendkívüli börtönélményeim közé tartozott az az érzés, hogy körülöttem a levegőtér élőlényekkel van tele, akiknek mozgását semmi sem akadályozhatta: se ablak, se az én testem, se a fal, ajtó. Közülük egyesek jóindulatúnak, mások ártóknak mutatkoztak. Még máig sem tudom, kik voltak, mik voltak: ördögök, angyalok vagy...? A világmindenség telve lenne lényekkel, akikről fogalmunk sincs?**

*Mielőtt ilyen élményhez hozzá tudnánk szólni, sok mindent kellene tudnunk annak testi-lelki állapotáról, körülményeiről, társairól, akinek ilyen élménye volt. Egyházunk tanítja a jó és rossz angyalok létét, s azt, hogy ezek tevékenykednek a világban. Ugyancsak tud arról is, hogy emberek lelkei — különösen a szenteké — megjelenhetnek közöttünk, s tehetnek jót, miként megjelenhetnek a rosszaké is, s azok is tehetnek rosszat Isten engedelmével, hiszen a régi, mise utáni imádságunkban is kértük, hogy Isten a Sátánt és a gonosz szellemeket taszítsa vissza a kárhozat helyére. De hogy ezeken kívül más lények is léteznének a világmindenségben, az Egyház nem mondja, s nem is tagadja, mert róla kinyilatkoztatása nincs! Ezzel kapcsolatban hadd mondjak el egy közlést, melyet a kanadai Kékújságban olvastam:

Bill Mattock denveri protestáns lelkész „természetfeletti" élményét a következőkben mondotta el:

Kórházban feküdt. Egyik reggel rendkívüli mellfájdalmat érzett. Nyomban ápolónőjét kérte. Két perc múlva több orvos és ápolónővér állt körülötte. Hallotta, amint az egyik nővér súgta a másiknak: „Nem szörnyű, hogy 37 éves férfinak meg kell halnia?" Mire az egyik orvos kijelentette: „*Ez az ember meghalt!*" Többet nem hallott a pap, és másról sem vett tudomást egészen tizenhárom percig.

Hanem azt érezte, mintha „kilépett" volna testéből. Hirtelen egy vízparton állt. A víz „mélységesen kéknek" látszott. Tőle körülbelül három méternyire a vízben egy magas, szőke hajú, gyönyörű arcú férfi állt hosszú, fehér tunikában. Hirtelen sugárzó fény öntötte el a szőke férfit, aki kétségtelenül Jézus lehetett. Majd hangot hallott, mely Isten hangja volt: „Fiam, jelenleg nincs szükségem rád a túlvilágon. Térj vissza a földre, és mutasd meg az embereknek a mennybe vezető utat!" Ezután a vízparton sok száz embert látott, köztük a meghalt nagyanyját is, aki barátságosan integetett feléje... Ezután a pap „halálából" felébredt.

Az orvosok és ápolónők szerint tizenhárom percig *klinikai halottnak* volt tekinthető, mert ennyi ideig a szívverése állt. Ebből a halálból támadt ő fel. Ilyen „feltámadás" nem ritka eset az orvosi gyakorlatban.

„Feltámadása" után a pap ezt mondotta: Most már tudom bizonyosan, hogy van túlvilág! Hiszen halott voltam és feltámadtam!

Érdekes, ámbár világunk a tudomány világa, mégis egyre többen állítják, hogy természetfeletti élményben volt részük. (Lásd A sarló-kalapács börtöneiben című könyvemben a IV. és VIII. fejezeteket!) Továbbá olvasóm figyelmébe ajánlom dr. Raymond A. Moody: Life after life (Élet az élet után) című művét, amely 1975-ben jelent meg, és már több mint harminc kiadásban forog közkézen.

Legmélyebb, legmaradandóbb és legértékesebb élményem az volt, hogy olykor csodálatos tisztaságot *éreztem. Határozottan azt éreztem, hogy* Isten bennem él, és én őbenne! *Földöntúli boldogító érzés volt ez. S mivel féltem, hogy ilyen érzés csak a börtönben lehetséges — kint, a szabad életben nem — bizonyos mértékig sajnáltam, hogy majd szabadulni fogok. Ilyen élmény megér egy börtönéletet. Hittem, hogy börtöntársaimnak hasonló élménye van, de erről csodálatosképpen sohasem írtak, sohasem beszéltek. Talán csak nem azért, mert ilyen élményről beszélni annyi, mint annak mennyei hamvát letörülni?*

Kedves Atyám, még csak pár szót a kiszabadulásom utáni életemről, hogy lássa, mindaz, aki börtönben volt, börtönmúltját magával viszi letörülhetetlen anyajegyként. Ettől megszabadulni nem lehet. Ez otthon a poklosság, a kivetettség jele, amitől és akitől mindenkinek óvakodnia kell. Szabadulásom után hamarosan tapasztalnom kellett, hogy ilyen jegyekkel és terhekkel, mint az enyém, itt nekem élni lehetetlen. Ámbár vérzett a szívem, mégis önkéntes száműzetésre, új honkeresésre szántam el magam. Nem Jancsi és Juliska mesebeli mézeskalács háza után vágyódtam, hanem az után a hamuban sült pogácsa után, amit a Miatyánk mindennapi kenyerében kérünk. Amit majd szabadon törhetek meg egy szűztiszta forrás mellett, és falatait rettegés nélkül nyelhetem le.

Szökéssel próbálkoztam. Csak a harmadszori kísérletem sikerült Ausztria felé. Expressz vonat paklikocsijában a csomagok és ládák alatt hagytam el drága hazámat. Istenem, sohasem hittem volna, hogy valamikor menekülök hazám „ölelő" karjából, bársonyselymes ölétől, második édesanyámtól. Szinte úgy szakadok ki belőle és tőle el, mint amikor megszült: semmi nélkül, mezítelenül!... Jaj, de hideg ez az új világ! Csak újszülött sírásom köt már össze vele. És ő se bebugyulálni, se ölébe venni, se mellére szorítani nem tud, de még csak megcirógatni se. Mezítelenül, elhagyatva a dideregtető világban ne sírjon az ember? Kezdődhet-e az új világ is másként, mint sírással...?

Salzburgban hamarosan könyvtáros állást kaptam. Ez a foglalkozás nagyon alkalmas volt arra, hogy közben adatokat gyűjtsek könyveim megírásához. A sors összehozott Szitnyai Zoltánnal is, ezzel a csodálatos emberrel és íróval, hogy vele megalakítsuk a Politikai Foglyok Szövetségét.

*1954-ben Amerikába kerültem: az igéret földjére. De csak irgalomból befogadottként, aki örüljön, ha mindennapiját összekuporgathatja.**

---

*Hogyan fogadta az „új világ" ezeket a hontalanokat, üldözötteket, földönfutókat? Bizony, nem tálcán hozott sóval és puha kenyérrel! Nem kitárt karral és öleléssel!

Az első bevándorló hajó megérkezésétől már jó pár évtized eltelt, de az első fogadási szellemből még mindig sok maradt. Enyhített ezen valamit kezdet óta egyesek önzetlen igyekvése, a rokonok áldozatos szeretete s az egyházak segítsége. Nehéz a gyűlölet tengerét gyűszűvel kimeríteni, a pokolt kagylóval kiemelt vízzel eloltani!

Kedves Atyám, én egyszerű, rendes magyar embernek tartom magam, akinek vannak hibái, de lehetnek erényei is. Mindig jót akartam minden ember számára. És ha ez olykor nem úgy sikerült, ahogyan én elgondoltam, nemcsak akaratomon múlott, hanem az emberi gyöngeségen is.

Most a nyolcvanadik életévemet taposom. Sok tervem volt, amit nyugdíjas koromban meg akartam valósítani. Rengeteg gyűjtött anyagomból olyan könyvet akartam írni, mint Atya. De közben a hontalanok kemény kenyeréért való küzdelemben és a munkában úgy elfáradtam, hogy minden álmomról lemondtam. Az amerikai hatóságoknak az a hivatalos kijelentése, hogy a magyaroknak való kiadatásom tévedés *volt, nem hozta vissza életem elvesztett éveit és elhasznált erejét. Nincs már más kívánságom, csak az, hogy békében, csendben, nyugalomban élhessem még hátralevő napjaimat.*

Jó, ha gyűlölet helyett közömbösséggel, ha kő helyett szánalomból eléje vetett lerágott csonttal, száraz kenyérkével. Jaj volt a pártfogolatlannak, a magányosnak, az elhagyottnak!

Bécsben, Münchenben halálos veszélyt jelentett magyarul megmukkanni. Lábon a birgeri csizma sokak szemében a gyilkos csalhatatlan ismérvét jelentette. Sokaknak rettegniök kellett életükért az utánuk küldött, rájuk vadászó ávósok tőreitől. Nem egy vesztette életét, mint Kovács Attila, orgyilkos fegyverük által. Hosszú a bosszú keze, és hatalma messzire ér!

Az üldözött, a menekülő, életet, új hazát kereső alig tette be lábát az új földre, a gyűlölet ügynökei már várták, hogy végigkorbácsolják a megaláztatások, szennybemártások golgotáján. A gyűlölet világszervezetének hóhérai beletúrtak a szívébe, érzelmeibe, becsületébe, mert ez a gyűlölet parancs: „*Halálra üldözni mindenkit, akiről csak feltételezhető, hogy soha nem állt be a gyűlölők táborába!*"

Kik voltak ezek a gyűlölködő vendégfogadók? Leginkább azok, akik az *üldöztetésből lettek urak, nyomorúságból dúsgazdagok!*

Hogyan fogadták az első hazát keresőket? Göndör Ferenc lapjában Havas Emil így foglalta össze: „Szabad-e támogatni a Nyugatról menekülteket? Igen, *azokat* a szerencsétlen félrevezetett áldozatokat, akik semmit sem követtek el, hanem a *náci agitáció hatása alatt menekültek el* családtagjaikkal. Ezek száma azonban legfeljebb *ötszáz. A többi közönséges gyilkos, tolvaj, gonosz zsidóölő, munkásnyúzó, akik a Szálasi-banditákkal együtt menekültek Nyugatra. Ezek száma körülbelül félmillió volt. A nyugatos név alatt élő emberek 99 százaléka magából kivetkőzött bestia, akiket nem segíteni, hanem lebunkózni kellene. Akiket talán még meg lehetne menteni, azok ezeknek a tömeggyilkosoknak gyermekei — amennyiben még kicsinyek és a szülők még nem fertőzték meg gyenge agyukat. Ezeknek megmentése helyes volna, ha el lehetne választani őket a szülőktől. De ezek a banditák a gyermekeikhez ragaszkodnak.*"

Kérem, imádkozzék értem is, testileg-lelkileg elnyűtt rabtestvéréért, miként ezt teszem én is az Atyáért.

Köszöntöm öreg magyar szívemmel:

Gyertyánfi Kornél

A halált választottam

„A nemzet szolgálatában meghalni lehet, de elfáradni soha!"
(Szálasi Ferenc)

Politikai, világnézeti magatartása és cselekedetei miatt hamarosan a hatalom malomkövei közé került. És ezek a kerekek forgatták Hunfyt. Ez a malom őrölte, akár fehér, akár vörös víz forgatta lapátait. Fogainak marása megmaradt testén-lelkén. Mindenki tudja: jaj annak, aki Isten őrlőkerekei közé kerül. Ámde ő azt is megtanulta: Még inkább jaj annak, aki az emberek malomkövei közé esik. Ha pedig egyszerre mindkettőbe zuhan, akkor az élet már elviselhetetlen, és az életnél kívánatosabb a halál. Feleségének költeménytöredéke ezt árulja el, amikor édesanyja ezerszép örökségét férjének szeretné adni:

Örökségem most nekem adom,
cserébe összetört hitedet akarom,
a bitófára jutott eszmét,
fakó gondolatát, elátkozott kedvét,
fáradt, eltévedt életednek,
hogy aztán egy csendes nyári éjen
a csillagok közé szórjam az égen.

Hogyan történt ez a kettős őrlés?

Hunfy Szálasi Ferenc legbelsőbb munkatársai közé tartozott. Többek között grafikonokban feldolgozta Szálasi gazdasági, szociális, pénzügyi, bel- és külpolitikai nézeteit és a nemzet újjáépítési tervét még 1937-ben. Kezdettől annyira aktív tagja volt a Hungarista Mozgalomnak, hogy már 1938-ban letartóztatták Szálasival és hatvan társával együtt. Ámde három nap múlva szabadon bocsátották őket. Azonban Hunfy rendőri felügyelet alá került. Vagyis, már egy bilincset hordozott. Azaz a hatalom malomköve őrölni kezdte.

1939-ben Kovarcz Emillel az élen újra letartóztatták harminc eszmei társával. „Összeesküvést szőttek Horthy kormányzó ellen" — hangzott a hamis vád. Mivel nem kellően vallottak, kényszerítették őket. Ez a fogság, ez a vallatási mód a későbbi vörös módszerek édestestvérének látszott. Nem egyszer őt is ájulásig verték, hogy hamis beismerő vallomásra bírják. Ezek miatt politikai társai interpelláltak, és bizonyítékként véres ingeket tettek le az Országház asztalára. A Markó utcai börtönből harmincnapi vizsgálati fogság után nemcsak elengedték őket, hanem az a fellebbviteli bíróság, amely Szálasit elítélte — Töreki ötös tanács —, bizonyítékok hiányában felmentést hozott. Azonban a rendőri felügyeletet mindnyájukra érvényesítette. Ezek a üldözések és korlátozások züllesztették, málasztották a pártot, s bénították tevékenységében. Ez is volt a cél: *megakadályozni a Hungarista Mozgalom előretörését!*

Erre Hunfyék, hogy ne tehessék őket teljesen lehetetlenné, földalatti propagandába kezdtek. Három rövidhullámú rádióleadót építettek. Azért hármat, mert ha három helyről ugyanazon a hullámhosszon ugyanazt a műsort egyszerre sugározzák, műszakilag lehetetlen a leadók leleplezése. Kitűnően működött Hunfy elgondolása, míg az egyik adó meggondolatlanul önálló műsort nem közvetített. A rendőrség egyszerre nyomon volt. Azonnal letartóztatta Hunfyt és négy társát. Tehát immár harmadszor a börtönben, s a malom kerekei ugyancsak zakatoltak felette, mert ez a rabélet sem mutatkozott semmivel sem jobbnak az előbbieknél. Szerencsére hamarosan a Conti utcai katonai fogházba kerültek, ahol sorsuk már elviselhetőbbnek bizonyult.

Itt a katonai bíróság 5—15 évig terjedő börtönnel sújtotta őket. Noha nem Hunfy volt az elsőrendű vádlott, az ügyész mégis csak az ő fejére kért *halálos ítéletet.* Hunfyt egy évig magánzárkában gyötörték. Nem vallási, hanem erőnléti szempontból jógázni kezdett oly sikerrel, hogy elérte azt az abszolút kikapcsolódást, amikor már „sehol sem volt". Két és fél évi raboskodás után elengedték őket: *„mert ítéletük tévedésből történt".*

— Hunfy, ha annyira összeforrt sorsa Szálasiéval, akkor az agyongyalázottat nagyon becsülhette. Értékelését még ma is fenntartja, amikor „törvényes" elítélése után bitófán végezte életét?

— *Ítéletem és becsülésem semmit se változott. A bosszú rágalmai és a hazugság örvényei engem nem szédítettek meg, s az úgynevezett „törvényességek" nem húzhattak szememre hályogot. Meggyőződésem most is az, hogy* ízig-vérig magyar volt, *és* kiváló elme! *Mélyen vallásos. Kifogástalan tiszta erkölcsű és nemes szándékú! Méltán sorolja a nemzet hazánk legnagyobb mártírjai közé. Még* antiszemitának se mondható *a neki tulajdonított értelemben.*

Ellenségei minden értékes emberi tulajdonságát tagadják. De perdöntően cáfolja őket az a két hivatalos okmány, amelyek őt mint vezérkari tisztet a legtehetségesebbnek minősítik *Horthy Miklós kormányzó és Szombathelyi vezérkari főnök aláírásával. Ezek az okmányok nemcsak katonai képességének elismerései, hanem pénzügyi, gazdasági és politikai tudásának legfőbb minősítései is. Az is sokat mond, hogy Gömbös Gyula miniszterelnök szerint: „Szálasi tarsolyában hordja a marsallbotot!"*

— Ön szerint Szálasi ízig-vérig magyarnak mondandó. Mivel tudná perdöntően bizonyítani, a maga életéből véve az anyagot, hogy nem volt németbarát, nem akarta országát német vazallusnak, s nem volt szándéka népünket elnémetesíteni? Ugyanis a mai napig ellenségei effélékkel vádolják. Makacsul!

— Amikor Hitler két megbízottja titkos tárgyalásra jött Szálasihoz, a tárgyalótermük melletti szobában tartózkodtam. Innét nyitott ajtón át mindent hallottam. A megbízottak Hitler súlyos kifogásait tolmácsolták kül- és belpolitikai téren, s ezek haladéktalan megváltoztatását követelték. Többek között politikai téren szabad kezet kívántak a német ajkúak (volksbundisták) szervezésében. Külpolitikában pedig követelték, hogy álljon el attól az államszövetségi elgondolástól, amely Kelet és Nyugat között jönne létre, belevonva finn, lett, litván, lengyel és balkáni államokat. Tehát az Északi-tengertől egészen a Fekete- és Földközi-tengerig — Magyarország irányításával — elképzelt európai államegyesülés tervétől. Ha Szálasi ezeket a kívánságokat teljesíti, Hitler biztosítja, hogy pártját hatalomra segíti legkésőbb 1939 végéig. Ha meg akaratuk ellenére kísérelné átvenni a hatalmat, vegye tudomásul, hogy a németekkel találja magát szemben. Szálasi ezeket a követeléseket kereken és erélyesen visszautasította. *Ennek pedig az lett a következménye, hogy Horthyék szabad kezet kaptak a Hungarista Párt eltiprásához. Így 1944 áprilisában sem őt segítették hatalomra, hanem a német orientálódású Sztójay Dömét. Megemlíthetem még azt is, hogy Szálasi legközelebb álló hívét és barátját, dr. Málnási Ödönt is kizárta pártjából, mert ő már akkor a Nyilaskeresztes Pártban német befolyást akart biztosítani. Nekem pedig egyszer azt mondotta: „Ha netántán a németek megnyernék a háborút, nagy harcunk lesz velük!"*

— Joggal állíthatom tehát, hogy Szálasit nem a németbarátság, hanem a németellenesség jellemezte. Való, nemzetiszocializmust akart! De nem németet, hanem magyart! *Nem fajit, hanem* nemzetit! *Nem istentelent, hanem Krisztusra építettet. Nem másoknak alávetettet, hanem a* némettől is független!*

*1940-ben a *Magyarság* — vezető nyilas újság — címlapján olyan vers jelent meg,

— Hogyan hát mégis, hogy Szálasi Hitler kezéből vette át a hatalmat, miként ezt annyian állítják?

— *Nem kezéből,* hanem engedelmével, *vagy ha így jobban hangzik: támogatásával. Ámde ezt nem a németek két szép szeméért tette, hanem* hazája iránti szeretetből! *Sőt: Európa iránti félelemből! Ugyanis semmi áron sem akarta, hogy a vörösök tatárhordája árasszon el bennünket és Európát. Világosan látta, ha ily keserű pirulában nem veszi át a hatalmat, Horthyék megegyeznek a Szovjetunióval, s akkor országunk és egész Európa talán százados sírjába zuhan. Ha nem is remélt már győzelmet, de időt szeretett volna nyerni, hogy a „keresztény" Nyugat érje el előbb hazánkat, s ne az istentelen bolsevista áradat. Ezt az utolsó szó jogán meg is mondotta világosan: „Ha nem veszem át a hatalmat, az oroszok a Rajnánál találkoznak az amerikaiakkal, s akkor nemcsak Magyarország, hanem Európa is elveszett!"*

— *Szálasinak ez a kifogásolt lépése és magatartása a legendás hírű József főhercegéhez hasonlítható, aki királyi, császári vérrel ereiben, mély undorral és utálattal szívében ment fel 1918 őszén a budapesti Városházára, hogy Hock János kezébe letegye esküjét a Nemzeti Tanácsra. Ennek a nemes, magyar, bátor királyi embernek tragikus és áldozatos lépésére nem lehet más magyarázatunk, mint az, hogy ezt a végzetes lépését nem magáért, hanem csakis hazájáért tette meg.* Mindenáron meg akarta menteni azt, ami már menthetetlen volt. Ha ez bűn, akkor olyanok közül való, mely másik oldalról nézve erénynek mondható és mondandó!

— „Még antiszemitának sem mondható a neki tulajdonitott értelemben!" — mondta az imént. Megmagyarázná, mit jelentett ez Szálasi számára?

— *Szálasi nem antiszemita volt, hanem* aszemita! *Vagyis nem Hitlerként akart tőlük megszabadulni, hanem* békés módon! *S ezt sem fajuk, vallásuk miatt, még kevésbé azért, mert megölték Jézust. Út és cél című könyvecskéjében ezt félreérthetetlenül kifejti. Fajnélkülinek, hazátlannak, a befogadó nép ellenségének látta őket. Nem alkotnak egy testet az együttlakó néppel. Idegenek maradnak. Nem a hazáért dolgoznak, hanem önmagukért. Ha a két cél nem egyezik, megtagadóik lesznek. Ezért élősdinek vélte őket, akiktől meg kell szabadulni, nem gyilokkal, hanem új hazához való segítéssel.*

— Aszemitizmusa *nem az ő találmánya, hanem a legnagyobb magyaroké. Tőlük vette. Rájuk épített. S ezt megvallotta. Ebben is Kossuth, Széchenyi, Istóczy, Prohászka, Gömbös hitét vallotta. Elsősorban Kossuth tanítványa volt. Azé a Kossuthé, aki az or-*

---

melynek sorkezdő betűi egybeolvasva ezt adták: *„Légy résen, én népem, felfal a német!"* (Ezért a Horthy-rezsim fél hónapra betiltotta a lapot!)

szággyűlésen azt mondotta: „A zsidókat nem lehet emancipálni, mert vallásuk politikai alapelvek, melyek a fennálló országlási rendszerrel politikailag egyhangzásba nem hozhatók!"

— *Hite semmiben sem különbözött Kossuth kortársától, a nagy Istóczy Győzőétől, „aki a nemzetnek egy idegen uralom alóli felszabadulásáért harcolt". Aki szerint: „A tőlük való szabadulás módja: zsidó állam alapítása Palesztinában.* A zsidókérdés nem vallási, felekezeti, hanem közgazdasági, politikai, hatalmi kérdés!"

— *Szálasi úgy látta, ahogyan kortársa, Veér Imre, aki igazán nem vádolható antiszemitizmussal, hiszen mindig mellettük állt, és érettük harcolt Horthyék minden börtönén át. Veérnek, hazájától messze űzve, s visszatekintve a mostani otthoni állapotokra, ez a megállapítása: „A zsidó bosszúállás benyomult már az államigazgatás pozícióiba. Öntudatlanul is kasztot alkotnak, és államot az államban, éppen úgy idegen elnyomóként kerül szembe a magyarsággal,* mint a megszállók!"

— *A németek zsidóirtását helytelenítette. Barbár eljárásnak minősítette. A budapesti gettók nem kiirtást, hanem védelmet jelentettek. Nem rajta múlt, hogy nem úgy mentek a dolgok, mint szerette volna.*

— Ne haragudjék, ha megkérdezem, hogyan tűrhették meg soraikban Kun pátert és a nyilasság bűnöző bandáját, ha a hungarizmus krisztusi alapokra épült, mint mondotta? Annyi szennyet írnak ezek számlájára és így a hungarizmuséra.

— *Személyes tapasztalatból én csak azt tudom Kun páterről, hogy ez volt a jelszava: „Jézus a mesterem, Szálasi a vezérem!" Abban a zavaros időkben csak azt hallottam róla, hogy pap létére géppisztollyal a kezében védte hazáját az orosz horda s belső halálos ellenségeink ellen nem mindennapi bátorsággal, elszántsággal és hévvel. Természetesen, azóta magam is hallottam és olvastam az ő és a nyilasok „borzalmas tetteiről". De leginkább ellenségeinktől. Ha eszmetársaival ő is elkapatta volna magát — vérgőzös napok voltak azok, élet-halálra ment a küzdelem —, megérteném. Ilyen helyzetek oly tulajdonságait is kihozzák az emberből, melyről maga sem tudott. Aztán minden embervihar sok szennyet vet fel a színre. Ez sodorhatta magával? Elvakították a túlzott nézetek? A gyűlölet benne is gyűlöletet fakasztott? Nem tudom. Szálasi mindent megtett a bűnözés megakadályozására. De eltorlaszolhatatlan a Duna, ha az áradás a gátját már átszakította. A gátszakadást nem a hungaristák robbantották, hanem azok, akik vörös uralom után lihegtek, és az oroszban felszabadítót vártak. A hungarizmus nem keverhető össze a nyilassággal, különösen nem azokkal, akik tényleg bűnt követtek el! A hungarizmus nemes és nemzeti töltésű mozgalom volt.*

— *Tudom, sokan csak megvetőn legyintenek az ilyen beszédre: „Nyilas duma, undok és hamis önigazolás! Értéke, mint a holdra ugató farkas hangja. Semmi! A kutya ugat, a karaván halad!" — mondják. Azért engedje meg, atya, hogy olyan valakit idézzek, aki igazán nem vádolható nyilassággal. Korunk egyik legsavósabb tollú bírálója, pap, Nyisztor Zoltán, aki napjainkban — tehát több évtizeddel a borzalmak után — Vallomásában ezt írta:* „Minden jel arra mutatott, hogy a Szálasi Ferenc által kezdeményezett Hungarista Mozgalom kezdi kitermelni az első öntudatos magyar munkásokat, akik a szocializmus mellett a hazafiságot és kereszténységet is egyformán tudták vállalni. Nagy, mérhetetlen kár, hogy ezt a fejlődést megállította s talán mindörökre elseperte a kommunizmus második hulláma!"

— Hogyan alakult élete a magyar dráma utolsó napjaiban?

— *Családomat elindítottam nyugatra. Magam Szálasi mellett maradtam. Ha én elveszek, legalább ők éljenek. Ha rám szenvedés vár, ők ettől meneküljenek meg. Útközben bombatámadás érte vonatjukat. Pillanatok alatt elveszítettem feleségemet, egyetlen, tízéves kislányomat, öcsémet s feleségét. Halálukkal egyszerre rám szakadt a végzet sötét éje s annak végtelen alagútja... Sírjuknál kértem Istent, adjon rá módot, hogy szeretteim és hazám bűneiért — ha voltak ilyenek — vezekelni tudjak... Isten megadta az alkalmat rá — legalábbis egy időre — akkora mértékben, hogy összeroskadtam alatta...*

— A nagy csapás miatt talán elveszítette Istenben való hitét?

— *Ó, nem! Az Istenben való hitet józanul elveszíteni nem lehet! Ettől a természet csodái engem mindig vasmarokkal tartottak vissza. Különösen az utóbbi időkben, amikor a tudomány találkozni kezd a neki ismeretlen Istennel. A tudósok közül Einsteinnel együtt már sokan hisznek a „nagy robbanásban", a „big-bang"-ben,* vagyis*

---

*Tudós csillagászaink és fizikusaink szerint a világ kezdetén csak egyetlenegy atom volt, az *ősatom*, amely magába sűrítette a leendő világ minden anyagát. Ez az atom vagy 20 billió évvel ezelőtt felrobbant. Ezt a robbanást nevezzük „big bang"-nek. Kirobbant részei azóta szédületes gyorsasággal rohannak „előre" összesűrűsödve csillagokká, napokká, galaxisokká. Hová előre? Nem tudjuk! Csak előre? Örökké előre? Nem!

Ugyancsak tudósaink állítják azt is, hogy a központi vonzóerő egyszer megállítja ezt az őrült előrerohanást. Megáll minden. Majd, mint a feldobott kő, kezd visszafelé zuhanni. Oda, ahonnét elindult. És így rohan vagy 50 billió évig. Közben minden csillag, minden nap, minden galaxis egyberohan — ezek lesznek aztán az igazi nagy égi jelek, jelenetek s balesetek! —, és megalkotják az egyetlen gigantikus, úgynevezett „fekete lyukat", a mai tudósok előtt a világ legnagyobb, legrejtélyesebb és legmegoldhatatlanabb titkát...

Tudósaink nem adnak feleletet arra a kérdésünkre: honnét lett az ősatom? Miért robbant fel? S mi lesz az egyetlen, utolsó, gigantikus „fekete lyukkal"?

abban, hogy a világnak volt kezdete. Ha pedig volt kezdete, akkor valakinek vagy valaminek azt létre kellett hoznia s indítania. Robert Jastrow, a NASA világűrtudományokkal foglalkozó Goddard Institute-jának igazgatója elismeri, hogy a mai asztronómiai bizonyítékaink a Biblia Istenének teremtésével egyeznek. A fizikus Werner Heisenberg — 1939-ben kapott Nobel-díjat — már kénytelen bevallani, hogy a „személyes" Isten létét el kell ismernie.

— Vagy itt van a rejtélyes „fekete lyuk" csillag. Mostanában fedezik fel őket. Olyan csillag ez, melyből még egy fénysugár sem bír kijönni. Ezért láthatatlan, „fekete". Olyan az ilyen csillag, mint valami elképzelhetetlenül nagy ragadozó állat, mely mindent felfal, amivel útjában találkozik. Olyan feneketlen zsák, amelyben porszemek, csillagok és napok nyomtalanul eltűnnek. Ez oly fantasztikus „csillaglyuk", melyben látszat szerint az ismert természeti törvények és természeti erők nem érvényesek. Ez a titkos valami csontjuk velejéig megrázta a tudósokat: hogyan tűnhet el meglevő anyag? S ha eltűnt, honnét jött? *Mert valahonnét származnia kellett... Csodálatos, tudósaink a „fekete lyukban" kezdik meglátni a fényes Istent, azt, „akinek léte világít, mint az égő nap, de szemünk bele nem tekinthet!"**

Nem felelnek, mert erről műszereik egyelőre hallgatnak. De a hívő, a Biblia és az Evangélium lapozgatója már ma tudja azt, amit ők talán évszázadok múlva sejtenek.

**Holott a mindenség előreszáguldása tart, csillagászaink és fizikusaink legnagyobb csodálkozására mégis már napjainkban fedeznek fel ilyen „fekete lyukat", amelyről Hunfy beszél. Lélekrázó kérdés lett belőle. Történelme folyamán a gőgös tudomány most dadog először, mert műszerei cserbenhagyták. Csak arról beszélnek, amit műszereik igazolnak. Történetesen arról, hogy ilyen „fekete lyuk" a galaxisokban akár ezer is lehet. Keletkezését így írják le: Amikor egy csillag elhasználta nukleáris fűtőenergiáját, összeesik — mint a tűzrakás, ha elégtek hasábjai —, *zéróra zsugorodik, sűrűsége és súlya végtelen lesz.* Állítják, hogy ha Napunk három kilométernél kisebbre zsugorodnék össze, „fekete lyukká" válnék. A világ összes ereje nem tudna egy atomot kihúzni belőle mérhetetlen vonzási ereje miatt. Mégis a Nap eltűnne a világ számára. A Nap számára nem léteznék többé se idő, se tér. Valóban *eltűnik, mégis létezik!* De csak a MI szemünk és műszereink számára! Létéről nem tud önmaga beszélni, környezete árulkodik róla valamit. Ám ezzel nincs vége a problémának.

Mi lesz, ha minden ilyen „fekete lyukká" válik? Újra „big bang," a nagy robbanás? És kezdődik a világalakulás elölről? Ekkor történnék a Szent Pétertől emlegetett „új föld és új ég teremtése"? A „fekete lyukakat" csillagkoporsóknak is nevezik, mert benne halnak meg a csillagok, benne nyugszanak. De vannak „fehér lyukak" is, az úgynevezett „kvazárok". Ezeket meg csillagbölcsőknek hívják, mert belőlük születnek az új csillagok. Ezek a bölcsők is oly messzire vannak, hogy fényeik évbilliók alatt érnek hozzánk.

— Igen érdekes, amikor nem pap bizonyítja Isten létét. A csillagos ég mindig csodálattal töltötte el az embereket. Valami nagy misztikumot sejtettek mögötte. Tudna mondani valami hasonlót az élővilágból is, mely kicsinységében éppen úgy tanúskodnék Isten létéről, mint mérhetetlen nagy csillagtársai?

— *Itt van a most született első „tubusbébi", vagyis a „kémcsőbaba". Anyja méhén kívül fogantatott. Mielőtt anyja „bölcsőjébe" kerülne, megkezdi bontakozó életét. Ámde hogy ez megtörténhessék, ötven válogatott anyagból kell összeállítani tápláló folyadékát. És ebben is az apai „mag" legfeljebb csak ötven óráig tud élni. Utána leendő anyja méhébe kell tenni, hogy megkaphassa mindazt — a legalább 140 alkotó elemből álló tápanyagot —, amit orvosaink kint még nem tudnak neki biztosítani. Ezer és ezer éveknek kellett eltelni, míg idáig jutott el a tudomány. Míg a természetet valamelyest utánozni képes. Hogyan, hát a vak, értelmetlen természet okosabb lenne, mint az értelmes ember? Vagy áll valaki az értelmetlen természet mögött, s az bűvészkedi ezeket a csodálatos dolgokat? A világbűvész? Örök káprázatónk?*

— *Erről a „tubusbébi"-ről jut eszembe a* fokföldi őslégcsöves *csodálatos állatka. Hiszen ez sem apja által kerül anyja méhébe. Megdöbbentő, csaknem millió évek óta azt teszi, amivel tudósaink még csak most kísérleteznek, de ő már megoldott formában! Trópusi erdők avarjában élő, lassú mozgású, hernyószerű lény. Jó tízcentinyi. Már az sem mindennapi, ahogyan a gyors százlábúakat is elfogja, holott ő lassú. Olyan folyadékot lövell ki magából — akár ötven centire is —, mely a levegőn pókhálószerű anyaggá merevedik, s így hálóként borul a megcélzott féregre. Mintha az ősi pogány cirkuszban lenne, hol az egyik hálóval, másik meg szigonnyal viaskodik. A hálós hálójával igyekszik ellenfelét földre rántani, ártalmatlanná tenni. És ha ez sikerült a kis őslégcsövesnek, áldozatából szájával egyszerűen kipumpálja a táplálékot. Ha meg őt ragadná meg az ellensége, kibújik bőréből, mintha zsákban lett volna, és továbbáll. Ha meg étkezés után könnyíteni akar magán, beleinek belső falával együtt kihajítja a szennyet, miként mi tesszük a szeméttel műanyag zsákjainkkal.*

— *Ám ennél sokkal érdekesebb a szaporodása. Éppen emiatt jutott eszembe. A hím végigszaladgálja társait, s csak úgy találomra minden válogatás nélkül rájuk pöttyent termékenyítő magjából.*

„Fehér lyuk", „fekete lyuk" között szédül most a tudósok feje. Ilyen szellemi tűzijátékban, ily szédítő keringésben még sohasem volt részük. A teremtő Isten meg csak jóízűen mosolyog felettük: kisgyermekei felett. Hadd szédüljenek egy kicsit szellemi körhintájukon! A gyermekek szeretik a szédítő játékokat!

*Ami így a hímekre vagy nem fejlett nősténye*kre esik, elvész. Nem lesz belőle semmi. Azonban az alkalmas nőstényen a „pötty" alatt hólyagocska keletkezik. A hólyag felszakítja az anyaállat bőrét. A kis pöttyöcske pedig rajta keresztül sallangos mozgással behatol az állat testüregébe, s hosszú centimétereken át megkeresi a petefészket, és megtermékenyíti a ráváró petét. Az új élet teljes lendülettel fejlődésnek indul... A bűvészmutatvány sikerült. És a természet zengi Isten dicséretét és csodálását...

— Az őslégcsöves valóban nagyon érdekes állatka. Csupa kérdés az egész lénye. Pöttyei miért nem szakítják fel minden társának a bőrét? Mi vájja neki az alagutat? Mi vezeti a petefészek felé a magot? Csak nem tanult mindegyik alagútfúrást és bemérést? Miért éppen csak ő szaporodik így? Miért nem vették át tőle ezt a praktikus, egyszerű módot a madarak, négylábúak, emberek? Vagy ezt a módot nem ő találta ki, s nem ő határozta meg, hogy miként cselekedjék (miként a gép sem a maga alkotója)? Hanem az a Valaki, aki meg akarta mutatni általa, hogy nála minden lehetséges, és semmi sem lehetetlen, mert ő a törvények alkotója is. Úgy, mint Jézus mondotta: „Ha Atyám akarja, Ábrahámnak a kövekből is tud fiakat támasztani!..." Hunfy, aki így lát, az tényleg nem veszítheti el az Istenben való hitét. Mit akarhatott hát azzal mondani: „Összeroskadtam"?

— *Németországban gyűjtőtáborba kerültem társaimmal. Az embervadászat világszerte folyt. A fejvadászok hozzánk is eljutottak a hírhedt Himler személyében. Gyászmagyarjaink segédletével én is kezükbe kerültem. Himler arra akart rávenni, legyek segítségére azok felkutatásában, akik engem is háromszoros börtönükkel kínoztak. Mivel nem vállalkoztam erre az áruló Judás és embervadászó véreb szerepére, mint háborús bűnöst letartóztattak. Majd kitűzték hazaszállításomat.*

— *Saját bőrömön ismertem meg a börtönélet borzalmait. Ezeké sem lehet jobb, mint amiket megismertem. Sőt: magatartásuk a legrosszabbra engedett következtetni. Még egyszer végigmenjek a szenvedés minden skáláján, a megaláztatások minden formáján? Nem! Soha! Ez nem élet, hanem halál. A halálok halála! Ha meg kell halnom, magam választom meg halálom módját. Az esetleges élet helyet a biztos halált választom...*

— *Tettem nem tervem szerint sikerült. Életben tartottak. Felerősítésem után tizenhat társammal egyik nyomorékabb fogházból a másikba szállítottak. Mikor a bécsi fogházban ismét kitűzték a hazaszállítást, [illegible] imádkoztam: „Teremtő Atyám! Meghajtom fejemet. A továbbiakban legyen meg a Te akaratod!" Ettől a pillanattól*

kezdve olyan békesség, nyugalom szállt meg, amilyet azóta sem éreztem soha. Egyszerűen nem érdekelt, hogy mi lesz, hogyan lesz! S valahogyan el sem tudtam képzelni, hogy bekövetkezhet az, amitől annyira féltem.

— Két zárkatársam volt. Az egyik nagyon vallásos, és folyton imádkozott, a másik folyton sírt. Én elővettem rajzeszközeimet, és fütyürészve, dúdolgatva rajzolgatni kezdtem. Rabtársaim nem értették viselkedésemet. Velük együtt halál előtt állok, és fütyürészek? És éppen az mutat ilyen közömbösséget, aki még nemrég halállal akart a haláltól megszabadulni? Érthetetlen! Érthetetlen! Ám kitartó békém, nyugalmam hatott rájuk. Ők is nyugodtabbak, csendesebbek lettek. Mellém ültek, s nézték, hogyan rajzolok, és mit.

— Amerikai börtönőrmesterünk is felfigyelt rajzolgatásomra. Annyira tetszettek neki képeim, kért, nagyítsam meg neki színesben felesége kis fényképét. A kép várakozásomon fölül jól sikerült. Az őrmester hálás volt, nemcsak elhalmozott bennünket érte cigarettával, csokoládéval, konzervekkel, hanem hozott újabb rendelőket is. S mivel apáca nővérem által még csomagot is kaphattam, csaknem megfeledkeztünk, hogy mi előtt állunk és mire várunk.

— Egyszer csak az a hihetetlen hír robbant be zárkánkba, hogy Amerika többé egyetlen háborús bűnöst sem ad ki. Állítólag bombáztak az oroszok, és amerikai gépekre is lőttek. Tizenhat társam odavolt a boldogságtól. Én a hírre meg sem lepődtem. Magától értetődőnek tartottam, hogy így történt, ahogyan történt. Mintha csak tudtam volna, nem lehet baja annak, aki sorsát Isten kezébe teszi. Inkább azon csodálkoztam, mily különös az Isten útja, módja. Ha nem akarom halálomat, talán már nem élnék. Mivel halálomat akartam, életben maradtam! Mintha esetem Jézus szavait igazolná: „Aki elveszti életét, megtartja az; aki pedig megtartja életét, elveszíti azt!" Micsoda hatalom, micsoda jelent és jövőt döntő mondat és elhatározás ez: „Atyám, legyen meg a Te akaratod!"

— Más táborba kerültünk. Nürnbergből küldött bírák vizsgálták felül ügyeinket. Felmentettek bennünket. Egy év múlva kiszabadultunk.

— Megszabadulásomban Isten kezét láttam. E áldó kéz kísért életem további útján. Kisegített Amerikába. Adott feleséget, megajándékozott gyermekekkel. Életemnek azt a fonalát ma is kezében tartja, amely egyszer csaknem kicsúszott kezemből...

— Befejezésül nem mondana el egy verset felesége írásaiból?

— Nagyon szívesen. Hazánk legtragikusabb napjáról szól, amikor mindnyájunk előtt elsötétült az ég. Címe: 1956. november 4.

Elveszett Hazám. . .
csókolni tépett szemfedőd,
virrasztani Téged
éjjente hazajárok;
a vért, a gyászt,
mi régi súlyos örököd
lemosni örökszép
meggyötört orcádról,
Hitem utolsót lobbanó
sápadt fényéből
glóriát fonok köréd,
s égő könnyemmel
templomok csendjében
lélekveszve keresem
elvesztett Istenem.

Élmények tollon

Legyőzve győz

„A marxizmus ópium az intellektueleknek!"

(Raymond Aron)

„A politikai rabok börtöne tulajdonképpen nem más, mint olyan hely, ahonnan nem szabad az elítélteknek élve kikerülniök."

(Rákosi Mátyás)

I.

A szenvedés által lesz ember az ember!
Igaz, testileg olykor csak roncs-ember!
Csak az érti meg mások szenvedését, aki maga is szenved!
Aki szenved, hamar a kereszt tövében találja magát: átkarolva azt, vagy káromolva!

Az előbbi erőt talál a keresztben, az utóbbi kétségbeesést!. . .

Ezek a gondolatok foglalkoztatták dr. Baranyay Jusztin volt budapesti egyetemi professzort a váci börtön úgynevezett Doberdó-részlegében. Doberdó a bolseviki ávósok mérőszalagja szerint is a legkegyetlenebb büntető helynek számított. Azért ide vágták be azt, akit halálra akartak senyveszteni.

Ez a kis termetű, hetvenéves, törékeny testű szerzetes, akit a teológia világhírű tudósaként s Mindszenty hercegprímás tanácsosaként ismert a világ — vele kapcsolatban buktatták is le —, még nem ment át Dante poklának minden kínján. Még „nem döglött meg", mint őrei szokták mondani. Kárhozatba taszítására hóhérai találtak elegendő okot, ürügyet. Most azt, hogy munkahelyén asztalánál nyilvánosan imádkozni merészelt. Ez pedig nemcsak tör-

vénysértés, hanem nyílt lázadás is a rendszer ellen. Hóhérai remélték, ez lesz az utolsó állomása.

Kint a barkák már cirmosodtak. A tulipánok pattantgatták bimbóikat. A nárciszok próbálgatták tavaszi illatukat. Délutánonként a város templomharangjai keresztútra hívogatták a szenvedőket.

Dr. Baranyay lélekben velük tartott. Hol lehetne üdvösségesebben elmélkedni Jézus szenvedéséről saját keresztutunkat is járva, mint a börtönben? Hol dönthetné el biztosabban az ember, hogy Jézus nyomában jár-e, vagy tőle messze elmaradt keresztjének hordozásában? Cirenei Simonként halad Jézus mellett, vagy valahol hátul latorként lődörög hóhérok korbácsától biztatva? Megdöbbentőbben hol hallhatná az ember Jézus szavát, mint itt: „Aki utánam akar jönni, vegye fel keresztjét, s úgy kövessen engem!"

Föld alatti zárkájában szerette volna a stációkat legalább kereszttel jelölni. A falak tele voltak frivol, üres rabírásokkal, bántó és bátorító firkálásokkal, rajzokkal. A sok piszok között a kis keresztek meghúzódhatnának észrevétlen. Ám semmi eszközt sem talált, amellyel ezt a pár vonást meghúzhatta volna.

Minden másnap-harmadnap gömbsúlyokkal terhelt láncot vertek csuklójára. Ezzel sétáltatták olykor. Egyik visszatérésnél a lelógó láncában megbotlott, s elvágódva csuklóját felhasította a bilincse. Bőségesen csorgott vére, mintha minden cseppje szabadulni szeretne nemkívánatos börtönéből. Pár pillanatig nézte a kis piros csermelykét. Örült neki. Enélkül börtön a börtön? Bilincs a bilincs vér nélkül?... Belemártotta csont-bőr ujját, s tizennégy keresztet rajzolt vele a falra. Lehetne ennél alkalmasabb festék a stációk ábrázolására? Az élet még senkinek sem burkolt keresztutat másból, csak vérrögökből. Ezért nem is lenne szabad mást használni hozzá, csak ezt. Miként keresztutat sem lenne szabad másként járni, mint keresztünkkel vállunkon, vagy legalább szenvedésünk mankójával a kezünkben.

Ő ezután, ha tehette, mindig bilincseivel járta zárkájának keresztútját.

Ha cellájában a rab járkál, mint a ketrecbe fogott állat — s ez egyébként nincs neki megtiltva —, olyan természetes, mintha kint sétálna. De ha a rab, mint Baranyay is, fal felé fordulva járkál, s ezt is csak ritka lépésenként, sőt: közben térdet hajtva, ez az őrnek már gyanús. Sőt: bizonyos, hogy valami tilosat cselekszik, ha ugyan nem az elme borult el, ami itt eléggé gyakori.

Nem meglepő hát, hogy az ügyeletes főhadnagy rajtaütéssel beugrott a zárkájába. Ez a tiszt nem a legrosszabb hírnek örvendett. Arca intelligens. Mozdulatai fegyelmezettek. Sohasem adta jelét,

hogy a papok nyomorgatására különösebben vadászott volna. Talán ezért is nevezték a rabok „Jámbor" főhadnagynak. Kérdése most is nyugodtan hangzott:

— Mit csinál, Baranyay?

— Elmélkedem — hangzott az éppen olyan nyugodt felelet.

— Miért kell ahhoz a fal felé fordulni? A cellát így körbejárni? Olykor térdet hajtani? S melléje bilincseivel!

— A keresztutat végzem.

— Ó, a keresztutat? Így már érthető. Mondja, Baranyay, nem elég a sajátja, hogy még Jézusával is gyötri magát? A józanok futnak a kereszttől. Az eszelősök veszik fel önként.

— Igaz. A keresztutat, illetőleg a keresztet csak a eszelősök veszik fel önként, s járják vele a keresztutat. *A szeretet eszelősei*, főhadnagy úr.

— Eszelősnek tartja magát, Baranyay?

— Szeretnék a szeretet eszelőse lenni. De nem könnyű az, főhadnagy úr. Nem könnyű! Önzésünk jobban szeretné lábunk alatt látni a keresztet, mint súlyát vállunkon érezni. Ezért kell Jézus keresztjére gondolnunk, hogy példáján buzdulhassunk.

— Vigyázzon, Baranyay, mert itt már sokan lettek eszelősök, ha nem is a szeretet eszelősei. Vigyázzon! A kereszt könnyen eszelőssé teszi az embert. S legtöbbször nem a szeretet eszelősévé. Egyébként a keresztút végzéséhez kép is kell.

— Nem föltétlen. Olykor elég csak keresztjel.

— Itt van keresztjel?

A főhadnagy nem várta meg a választ. A falhoz ugrott, s tüzetesen megvizsgálta. Hamar ráakadt a kis piros keresztecskékre. Végigfutott rajtuk. Haragba indulón kérdezte:

— Mondja, honnét szerezte a festéket?

— Nem festék az!

— Nem? Mi más lehetne?

— A vérem!

A főhadnagy hátrahőkölt:

— Vére? Lehetetlen! Ezért csak nem vágta fel erét? Öngyilkos akart lenni? Mutassa, honnét vette vérét?

Baranyay megmutatta az elgennyesedett, vörös szegélyű, bekötetlen sebét a piszkos rabgúnya és bilincse alatt, a bilincstől most is elevenre dörzsölve.

A főhadnagy hol a rabra, hol a sebre nézett. Látszott rajta, kezdi hinni, hogy a szerzetesnek már nem tiszta az elméje:

— Felvágta?

— Nem. Esés közben a bilincs szakította ki.

— S maga, ahelyett, hogy bekötötte volna, piszkos kezével be-

lemászott a sebbe. Elfertőzött seb. Vérmérgezés lehet belőle. Miért nem kötözte be azóta?

— Lehet? Szabad?

— Imádkozni sem szabad, mégis megtette!

— Reméltem, nem veszik észre. De a kötést már másnap meglátták volna. Mondja, főhadnagy úr, mit kaptam volna én azért a kötésért?

— Baranyay, miért kellett a vérével festenie?

— Van más? Van-e nekünk még másunk, mint pár el nem vett vércseppünk? És testünkbe vágott keresztünk?

— Miért gyötri magát a keresztúttal?

— Már mondottam, hogy Jézus példájából erőt merítsünk sajátunk elviselésére!

— És merített?

— Ha nem merítettem volna, már nem élnék. Régen azt tettem volna, amit az imént emlegetett. Élet ez itt? Ennél nem kívánatosabb-e a halál? De ha ő kitartott szenvedésében haláláig, mégpedig a kereszthalálig, nekünk is ki kell tartanunk utolsó leheletünkig!

— Miért?

— Mert ha az ő szenvedésének volt értelme, a miénknek is kell, hogy legyen! Ezen a világon mindennek van értelme. Csak a szenvedésnek nem lenne? Nemhiába viselt töviskoronát! Nemhiába viselünk mi sem!

A főhadnagy vonásai meglágyultak. Szinte kedvesekké váltak. Szemével messze nézett, mintha emlékei között járna, s ott kutatna. Mintha nem a bilincseit csörgető szerzetes válaszait hallaná, hanem egészen mást. . .

Egészen más emberként fordult véres kezű rabja felé:

— Tudod-e, Baranyay, hogy általad a börtönben másodszor találkozom a szenvedő Jézussal? A tövissel koronázottal? Az első találkát nem felejtettem el. A másodikat sem fogom. De mindkettő érthetetlen számomra. Veronikaként mutattok nekem egy arcot, amit én el nem fogadhatok.

— Ki volt az első?

— Mindszenty. A gazdád. A bűntársad!

— Ő is itt van?

A főhadnagy felelet helyett kinézett a folyosóra, nem hallgatja-e őket valaki. Aztán suttogóra fogta hangját:

— Ilyet ne kérdezz! Hol van, hol nincs! Inkább elmondom esetemet vele. De hallgass róla, mint a sír. Én nem vadászom keresztre, és nem óhajtok töviskoronát.

— Elfogatása után nyomban az Andrássy út 60-ba hozták, és rögtön megkezdték kihallgatását. A kihallgatói közé tartoztam én

is. Nem akart vallani, mint te. Nem akarta aláírni az eléje tett vallomásokat, mint te. De sokkal kegyetlenebbül meggyötörték, mint téged, mert éjszakáról éjszakára mezítelenül végiggumibotozta egy őrnagy. Ezzel a „kezeléssel" tanították, hogyan kell vallani. Ilyenkor nem voltunk bent. Titkos nyíláson át figyeltük a kezelést és Mindszenty viselkedését. Mindegyiket borzalmasnak mondhatom. De az egyik felejthetetlen lett számomra.

— Ez a kezelés nagy teremben történt. Az őrnagy leszaggatta róla csíkos, bő, lebegő rabruháját, Egyik kezében gumibotot, a másikban hatalmas kést szorongatott. Parancsokat adott. Körbeűzte, -hajtotta már úgyis halálra gyötört áldozatát, mint lovardában hajkurásszák a lovakat. Ha elérhette, verte, ütötte, szabdalta, ahol találta. Mindszenty minden erejét összeszedve futott véres, összetört háttal s tagokkal, hogy kevesebb ütést kapjon. De az őrnagy utána futott káromkodva, ócsárolva, fenyegetve: „Szétverlek! Felakasztalak! Kutyának doblak! Csatornába vetlek!" S mint őrült csapdosott utána késével. . . És ez órákon át ment.

— Mindszentynek haldoklásában is maradt annyi ereje és akarata, hogy még ezután sem írta alá a szerinte hamisan megszövegezett vallomását.

— A kihallgatás és kezelés mindig éjszaka történt, mint nálad is. A nappalt ötünk között kellett eltöltenie. Vigyáztunk minden mozdulatára. Így az említett kezelés után is. Közelemben ült. Fél szemem mozdulatain. Egyszer csak azt vettem észre, hogy csíkos rabruhája alól előmesterkedett egy töviskoronás fejű Jézus-képet. És úgy nézte, mint a szerelmesek egymás fényképeit. Közben könnyek csillantak meg annak szemeiben, akiből a kínok nem bírtak egyetlen könnycseppet kipréselni; aki irgalomért még akkor sem esett térdre, amikor a nagy kés már a bőrét súrolta. . . A képet rövid idő múlva visszadugta. A kép eltűnt, s vele a megkínzott régi ember is. Megifjodott. Mintha titkos, új erőhöz jutott volna. Megélénkült. Szelíden viselte durvaságainkat. Szinte mosolyogva.

— Nem szóltam semmit. A képet nem vettem el tőle, pedig a szigorú szabályok értelmében rá kellett volna csapnom, mint macskának az egérre. Sőt: nagyon megbüntetnem, mert a világon semmit sem tarthatott magánál. Nem volt hozzá erőm. Azért, mert a kép Jézus-vonásaiban a prímás meggyötört vonásait véltem látni? Vagy egyszerűen csak azért, mert sajnáltam megfosztani erősítőjétől? Tudod, olykor vannak cselekedeteink, melyekről nem tudunk számot adni. . .

A főhadnagy megszakította elbeszélését. Ismét kinézett a folyosóra. Aztán a meghatódott öreg szerzetes kezéről lekattantotta a bilincset:

— Mára legyen ebből elég! — mondotta. — Sebedet ne törje tovább! Föltétlen be kell kötni!

Csak ezután folytatta megszakított élményét:

— Amikor őrtársaim elmentek ebédelni, megszólítottam: „Mindszenty, még mindig hiszel Istenben? Abban az Istenben, aki hűséges szolgáját ily gyalázatosan cserbenhagyja? Kisujját sem mozdítja megmentésedre. Szenvedsz, mint egy kutya. És urad enged halálra rugdosni!" Nagy szemeit csodálkozva meresztette rám, mint a gyermek, ha a szülők érthetetlen dolgot kérdeznek tőle: „Édes fiam! A hit nem olyan, mint ez a rabruhám, amelyet verés előtt levetünk, utána meg felöltünk. Nem alsóruha az, melyet mosásra leadunk. Nyűtt formájában elvetünk vagy kényelmesebbet veszünk fel helyette, ha nagyon melegünk van benne! A hit olyan, mint a bőrünk. Testünkhöz nőtt. Csontunk, vérünk, idegünk, agyvelőnk, szívünk terméke. Az egész emberrel él és hal. Szikla ez, édes fiam, hegynyi, amelyre életünk dómja épül. Isten létéről beszél a szenvedés is, mint vele együtt minden teremtmény, s nem ellene. Ő is az Istenről tanúskodók kórusában énekel!" „Ugyan — legyintettem lekicsinylően. — Mi a fene tanúskodna Isten mellett? Pláne, hogyan a szenvedés? Szerintem minden orkánként bömböl ellene. Csak egy példát. Csak egyetlen elfogadható példát mondj állításod igazolására, amit pillanat alatt hamuvá nem morzsolhatok!"

— Bosszantott, hogy válaszomra mosolygott az, aki még az imént a fájdalomtól jajgatott. Lenézést éreztem, és az elviselhetetlen fölényesség bűzét szimatoltam. Úgy ült mellettem, mintha gimnázium tantermében lenne, s nyolcadikosait akarná felvilágosítani. Hol vagyunk mi már attól? Na, csak hadd jöjjön elő Kolumbustojásával! Majd sárgájára rittyentem. „Édes fiam, tudod, korunk legnagyobb csodája az áram, a villamosság. Kultúránk ezen építette fel égig érő Bábel-tornyát. Büszkék vagyunk rá repedésig. Lehetünk is méltán. Melldöngetve hirdetjük: az a MI alkotásunk! A dinamót mi nemzettük! A mérnöki tudomány legcsodálatosabb alkotása. Isten, el a kezekkel a dinamótól! El az áramtól! De hát tényleg így van ez? Az áram, a dinamó teljesen a mi találmányunk? E világ üres bűvészkalapjából úgy rántottuk elő, mint cirkuszban szokták a fehér nyulat? Akkor Franklin és Volta, a villamos energia atyamesterei, tanulmányuk előtt miért figyeltek bizonyos halakat? Miért figyelték éppen az áramfejlesztő halakat? Az elektromos halakat? Mert, bizony, ilyenek is vannak, édes fiam, ami előtted sem lehet titok. De még az sem, hogy ezeket az áramtermelő halakat nem Franklin és Volta szerkesztette áramfejlesztőkké, hanem egészen más valaki, akit mi Istennek nevezünk. Történelmi tény: Prométheuszként tőle lopták el égi tudományát, és tőle másolták le

az áramtermelő rendszereket! Ugyanis ezek a halak, mielőtt az emberiség bármit is tudhatott volna az áramról, már áramot termeltek az erre alkotott szerveikkel, azaz bizonyos izomsejtjeik, sejtcsoportjaik elektromos lemezeivel. És termelnek ma is. És nem is semmitmondó mennyiségben, erősségben. Az elektromos angolna hatszáz voltos áramával még az embert is agyonütheti. A halakat pedig egy méteren belül elintézi. Sőt: ezek a halak, amik egyesek szerint véletlenül alakultak így, csak maguktól, tervező, alkotó nélkül, évezredek, évmilliók óta az áramot olyanra használják, amire mi, emberek csak most próbálunk ráállni a hihetetlenül tudományos felkészültségünkkel. Mert nekik az áram nemcsak védőfegyver ellenségeikkel szemben — hol vagyunk mi még attól, hogy olyan fény-, áramfegyvereink legyenek, meg ágyúink, mint a halaknak? —, hanem, olyan „szem" is — szemgolyó és lencse nélkül —, mellyel a tengerek legsötétebb mélységeiben is meglátják, érzékelik még a milliméter vékonyságot is. Hitler repülői ellen ezeket utánzó műszerekkel boldogultak a szövetséges csapatok! Édes fiam, ha józan ésszel nem fogadhatom el, hogy bizonyos ércek véletlenül, tervező és kivitelező nélkül maguktól állhatnak össze lemezzé, dróttá, dinamóvá, akkor miért lehetne és kellene elhinnem az áramtermelő halakról? Ha ilyen csodák véletlenül történhetnek, akkor a *véletlen* az Isten! Ilyen istenben hinni nehezebb, mint a mi Istenünkben. Tudósaitok állítása szerint nincs véletlen ezen a világon! Legfeljebb csak nekünk kiszámíthatatlan, előreláthatatlan. Véletlenül miért nem teremt minden élőlény magának ilyen áramot, hiszen védekezésre, sötétben nekünk, embereknek is nagyon jól jönne. De az én istenhivésemben nekem nem kellenek még ezek a bonyolult dolgok sem. Elegendő nekem egy tetű léte, amellyel itt ismerkedtem meg a börtönben." „Tetű? — ugrottam közbe nevetve, mert úgy éreztem, ezzel rossz helyre nyúlt érvei tárházában, s visszataglózhatom. Mert való, az előbbivel úgy megsújtott, mintha áramterébe léptem volna engedélye nélkül. Adtam a heveset örömömben, hogy az előbbi példájára nem kell válaszolnom. — A tetű csak Isten ellen tanúskodhat! Azért kellett őket a ‚jó Istenkének' teremteni, hogy embermilliók húsát lerágják, vérét kiszívják és a legborzasztóbb betegségekkel megfertőzzék? Isten, a ‚jó Isten' nem alkothat olyat, ami mindenre csak káros!" „Fiam, a tetű a maga nemében éppen olyan csodás alkotás, mint minden más. Már az is izgalmas, hogy három fajta él belőlük az emberen. Nem keverednek! A testnek másmás részeit használják. Ki húzta meg köztük a demarkációs vonalat? Ki állította fel közöttük a „kasztrendszert"? Tojásaikat, a sertét oly anyaggal kötik a ruhához, szőrzethez, mely napjainkig szinte feloldhatatlan vegyszereinkkel. Tojásaikat a hajszál legtövére ra-

gasztják, mert a legmegfelelőbb meleg ott van számukra. Ellenségeik által ott érhetők el legnehezebben. És ott szinte észrevétlenek. Sőt: élő tojásaik még átlátszóak is, hogy ellenségeik kutató szemét kijátsszák. Víz alatt napokig elélnek stb. Önmaguk okoskodták ki mindezt számukra, és kémikus tudósaik döntötték el, melyik kötőanyagot használják a sokból? Ugye, nem! Nem jogos hát állításom, hogy nekem egy tetű tanúsága is elég Isten léte mellett? És ezt a tanúságot képtelen eltörülni az én szenvedésem!" „A természetben azonban legalább ugyanannyi minden szól Isten léte ellen, mint mellette! — rugaszkodtam még egyszer az öreg pap ellen. — Gyönyörűen indul a tavasz, miként ti mondjátok: Isten terve szerint. S ekkor rájön olyan jégeső, hogy egyetlen virágszirom nem marad a fán. Milyen tervező az, aki egyik kezével megsemmisíti, amit a másikkal alkotott? Nem inkább a vak természeti erők véletlen játéka? Sáskajárás ront ránk, s embermilliók halnak éhen miatta. Pestis, kolera, rák s ezer betegség bacilusát, baktériumát, vírusát is a ti Istenetek alkotta? Hogyan teremthette az embert gyilkosabbnak az állatnál? Mi értelmét látja az ember a csillagmilliárdoknak? Még egy Istenről tanúskodó tetű sincs rajtuk! Azt még értem, hogy a hold, a nap világít nekünk, elősegítik életünket. De mire jó a többi? Különösen azok, melyekről ma még nem is tudunk?... Nem szédülhetünk bele a sok értelmetlenségbe? S miattuk nem lehet a mi hitetlenségünk éppen olyan szilárd, mint a tiétek?" A prímás fészkelődött a helyén. Látszott: gyürkőzött a felelettel. Mosolyogtam magamban: „Kölcsönkenyér visszajár! Nesze a felelet, te tetűimádó!" Beköpött nehézségeimmel Góliátként ültem a kis Dávidka mellett. Nem nézett rám most nagy szemeivel, hanem csak gyötörteráncos kezeit, és halkan kezdett beszélni: „Helyes a megállapításod. Mert vannak a világon olyan dolgok, amelyek valamiképpen Isten léte ellen *látszanak* kakaskodni. Nem is annyira léte ellen, hanem *összezavarják Istenről alkotott fogalmainkat!* Sokszor a tények nem olyannak mutatják őt, amilyennek elképzeljük. Ennek egyik oka az, hogy *istenfogalmunk még mindig nagyon emberi.* Istent minden tekintetben a magunk képére és hasonlatosságára formáljuk. Holott fordítva kellene. Ám mintha erre képtelenek lennénk. Másik ok, hogy nem vesszük tekintetbe a *bűn* tényét, ami miatt a világgépezet nem egészen Isten eredeti álmai szerint működik. Az emberi bűn és szabadakarat belépett és belép annak fogaskerekei közé. Mégis Istent hibáztatjuk, hogy recseg a gépezet, s akadozni látszanak kerekei. A harmadik ok, hogy *mindent az ember szemszögéből nézünk!* Miként te is a tetűnél és a többi nehézségnél. Ami nekünk hasznos, az célszerű. Ami nem, az értelmetlen vagy gonosz. Holott mindent az Alkotó, a mérnök szemszögéből kellene látnunk. Tőle

kellene megtudnunk: mit miért teremtett, s miért így, és miért nem úgy? Hányszor előfordul, hogy a gépnek bizonyos részeit fölöslegesnek, célszerűtlennek tartjuk. A mérnök meg csak mosolyog rajtunk, mert ő tudja, semmit sem tett a gépbe, aminek ott célja, rendeltetése ne lenne. Nos, mivel a mindenség Alkotóját nem kérdezhetjük meg, *türelemmel kell várnunk,* míg a titkok és ellentmondások nyitjára rájövünk. Éppen a még meglevő nehézségek miatt nem vethetjük meg s nem ítélhetjük el azokat, akik Isten létében kételkednek. Mi örülünk és boldogok vagyunk, hogy ezek a nehézségek nekünk nem végleges torlaszok, hanem csak olykori buktatók, melyet átlépünk vagy elmegyünk mellettük égre néző szemmel. Édes fiam, minden dolognak két oldala van, mint a goblennek. A hitetlenek a fonák oldalról nézik. A kuszált szálakból akarják kibogozni a képet. Mivel nem tudják, alkotóját tagadják vagy kételkednek értelmes voltában. Mi, hívek, elölről nézzük, s gyönyörködünk a mesterműben, ámbár tudjuk, hogy a túloldalon a szálak eléggé kuszáltak, és értelmetlennek látszanak... Ha a csillagos égről csak annyit tudok, hogy milliószor millión vannak, mérhetetlen nagyok s elképzelhetetlen gyorsasággal futják *kiszabott* pályájukat — például a Tejútrendszerünk másodpercenként 477 kilométert száguld! —, már eleget tudok ahhoz, hogy Alkotójuk előtt elmém térdet hajtson, s benne a hitem sziklaszilárdan álljon." Itt félbeszakadt a beszélgetés, mert jöttek őrtársaim. Megvallom, meglepett ez az istennézés. Holott katolikus vagyok, és a kecskeméti piaristáknál végeztem. De valahogyan nem így mutatták be az Istent. Vagy kamasz fejjel nem figyeltem rájuk? Még csak annyit, a tárgyaláson észrevettem, hogy Mindszenty magával hozta az említett képet, s nehezebb pillanataiban ránézett. Elítéltetése után ezt a képet a picurka asztalán láttam újra. Parancsot nem kaptunk elkobzására, se eltüntetésére. Az őrök gúnyolódtak fölötte, de Mindszenty nem törődött vele. Felírása is volt. Nem nyomtatva, hanem kézzel: DEVICTUS VINCIT! November 1948. Tehát még elfogatása előtt írta rá. Akkor még hitte, hogy egykor győzelemmel szabadulhat ki kezeink közül. Milyen naiv volt! Talán ezért hitte el azt is, hogy én megmenthetem. Ugyan, hiszi-e még ma? Vagy tudja, hogy innét élve ki nem kerülhet. Sőt: még halva is bajosan.

Baranyay felütötte a fejét, és a főhadnagy szeme közé nézett:

— Bizonnyal hiszi! Hiszen ő tudja, hogy Jézusról is ezt állították ellenségei, mikor lepecsételték sírját.

— Igen, de ilyen feltámadás csak egyszer történt a világ történelme folyamán, ha ugyan ez is megtörtént. Ám erről majd legközelebb. Hozok kötszert, és bekötözöm elfertőzött sebedet. A keresztút végzésénél vigyázz, mert nem mindegy, hogy ki csíp rajta!

Aztán elment anélkül, hogy a kézbilincset visszakattantotta volna.

II.

Az ávós főhadnagy Baranyay zárkájában nem mutatkozott vagy három hétig. Akkor is fáradtan, megtörten, sápadtan, soványan.

Első dolga volt, hogy megnézze az öreg szerzetes kezét:

— Majd bekötöm! — jegyezte meg még nála is szokatlan gyöngédséggel. — Közben azért nem jöttem vissza, mert beteg lettem. Itt e nyirkos, egészségtelen helyen tüdőgyulladást kaptam. Hogyan maradhattok ti itt élve? Előttem titok. Lázban, öntudatlan állapotban sokat hánykolódtam. Az álmatlan éjszakákon gondolkodtam Mindszentyről, képéről, keresztutadról, az élet sok dolgáról... Meggyőződtem, hogy a prímás hite őszinte és erős. Ez a kulcsa eddigi magatartásának. Látásmódom is változott. Már nemcsak fonákjáról, de elölről is igyekszem nézni a képet. És el tudom képzelni, hogy Mindszenty értelmezésében talán elfogadható Isten léte. Mennék is utána, ha ő és te nem hinnétek másban is éppen úgy, mint Istenben.

— Erről a másik hitről tanúskodik az ő töviskoronás képe és a te vérrel festett keresztutad. Hiszitek, hogy *Jézus Isten!* Megtestesült Isten! Istenember!

— Ne haragudj, ha ezt a lehetetlenségek lehetetlenségének mondom. Velem embermilliók ezt vallják. Ember nem lehet Isten! Ez contradictio in terminis. Fogalmi ellentmondás. Az agy zavarba kergetése. Talán ti is másként gondoljátok, mint a népnek mondjátok!?

Ez a kirobbanó előállás meglepte az öreg tudós papot, aki a teológia professzora. Egyben örömre is hangolta. Míg az ember az igazságot keresi, nem elveszett lélek! A Lélek fuvallatta nyugtalaníthatja ebben a sarkalatos kérdésben. A kereszténység lényegét markolta meg Jámbor főhadnagy. Ezen a kérdésen fordul meg a kereszténység léte, sőt: talán az egész világé is: *Jézus Isten volt, vagy sem?* Ez az a szegletkő, melyre épül keresztény hitünk, vagy amely összezúz. Jézus ezt a kérdést már az apostoloknak feltette: „Kinek tartotok engem?" Péter foglalta össze pár szóban eget mozgató feleletüket: „Te vagy az élő Isten fia!" Erre a kérdésre minden embernek felelnie kell legalább egyszer életében. Ettől a felelettől függ további élete. Nem nehéz kérdés ez, hanem irtózatos! A felelet vagy egekig emel, vagy örökre a földre sújt!

A főhadnagy szinte nyitott szájjal várta a feleletet. Dr. Baranyay nem is késlekedett vele:

— Úgy hisszük, főhadnagy úr, amiként megszövegezted: JÉZUS ISTEN! Minden fenntartás, minden csűrés-csavarás, magyarázás nélkül! Úgy, ahogyan a népnek mondjuk. Úgy, ahogyan hitték Péterék, Pálék, az első századok szentjei és vértanúi.

A főhadnagy feje lekonyult, mintha nyakát vágták volna. Szakadozva szedte a levegőt. Látszott, nem tudja értelmes mondatba gyűrni, amit a börtönben halálra kínzott pap vallomására szeretne felelni:

— Hogyan hihetitek ezt, dr. Baranyay, amikor Jézus még történelmi személy sem volt? Alighogy elhagytam a gimnáziumot, kezembe került és faltam Strausz Dávid, Dews, Samuel Reimar, Albert Bauer, Schweizer, Renan Jézusról szóló munkáit. Ezekből és a párt iskoláiból megtudtam, hogy Jézusról nem tudnak az első századok *nem keresztény írói.* Nem is tudhattak, mert nem létezett. Ha mégis lett volna, éppen olyan kitalált mítikus alak, mint a pogány istenek. Jézus az apostolok, az első keresztények kitalált legendás alakja, aki a zsidók messiásvágyából és -várásából született. Dr. Baranyay professzor, ti ezeket nem tudnátok?

— Mindent tudunk. Sőt: azt is, amiről nektek fogalmatok sincs. Mégiscsak ezt ismételhetem: hisszük, hogy Jézus Isten! És tudjuk, hogy történelmi személy. Ha főhadnagy úr óhajtja, pár szóban bizonyíthatom.

— Csak ki vele! Csak ki vele! Nagyon izgat!

— Jézus történelmi személyisége ma már annyira vitathatatlan, hogy szinte kár rá szót vesztegetni. De ha a párt még ma is mást tanít, állunk elébe. Bevezetőként említem meg, mint nagyon jellemzőt, hogy az első századok kereszténységének már voltak zsidó és pogány író támadói, mint például Kelsos és Porphirasz. És ezek közül egyetlenegy se vonta kétségbe Jézus létét! Minden mást támadtak, de ezt még csak szóvá sem tették! Holott ezen áll vagy dűl minden!

— Pogány történészek, igenis, tudtak Jézusról, mint például Suetonius a második század első felében. És írt is vagy róla, vagy a kereszténységről, ha nem is hosszan. Azonban Tacitus már azt is megírta, hogy Pilátus feszítette keresztre; hogy Rómában már nagyon sok követője van, és hogy Néró császár 64-ben „igen sokat megöletett belőlük válogatott kínzásokkal". Ifjú Plinius — a második század elejéről — azt írja a keresztényekről: „hajnalban összejönnek, és Krisztusnak, az ő istenüknek dicsőítő éneket énekelnek".

— A zsidók legnagyobb világtekintélyű történésze, Josephus Flavius, Jézust jóval túlélő *kortársa.* Megemlékezik Jakab apostol-

ról mint Jézus rokonáról. Magáról Jézusról pedig oly szép szövege van, hogy éppen ezért vált gyanússá az utóbbi időkben. Azonban a legújabb történelmi kritika szerint is szövegének lényege eredeti. Az eredetinek tartott rész így hangzik: „Ezekben az időkben élt Jézus, egy bölcs ember, aki rendkívüli tetteket művelt, s azok tanítója volt, akik az igazságot örömmel fogadják. Sok zsidót és görögöt vonzott magához. Legfőbb embereink felterjesztésére Pilátus keresztha lállal büntette. Mégsem hagyták el azok, akik kezdettől szerették. És a mai napig sem tűnt el azoknak az embereknek a tömege, akiket őróla keresztényeknek neveznek."

— A korabeli zsidók Jézust mint legnagyobb vallási ellenségüket igyekeztek elhallgatni. Ha mégis beszéltek vagy írtak róla — ezeket Talmudjaikban találjuk feljegyezve —, becsmérlőleg és még a neveket is megmásítva tették. Például: „Jesu-ha-Nocrit (ez Jézust jelentené) húsvét előestéjén felakasztották." „Balaám, a Sánta (azaz Jézus) 33 esztendős volt, amikor Pintiasz, a Rabló (vagyis Poncius Pilátus) megölte. Úgy mondják, hogy anyja fejedelmektől és uralkodóktól származott, de ácsokkal keveredett."* Főhadnagy úr, meg tudná cáfolni ezeket?

— Nem! Mindenesetre érdekesek. Utánanézek. Azonban a nehézségem ezután is megmarad: Ha Jézus Istennek tette magát, ha néplázításért feszítették a keresztre, akkor nem lehetett olyan makulátlan, mint amilyennek az Evangéliumok festik. De ha el is fogadjuk, hogy ő volt a világ legjobb embere, legbölcsebb tanítója,

*Csak mint érdekességet említem meg, hogy Jézus külsejéről is lenne leírásunk. Igaz, ezt az írást, vagyis Gnaeius Cornelius Lentulus római centurió levelét, az Egyház is apokrifnak, vagyis nem hiteles írásnak mondja. Ez lenne az egyetlen leírás, amely Jézus külsejével foglalkozik. Gnaeius ezt írja Lucius barátjának: „Van itt egy rendkívüli hatalommal felruházott ember, Jézusnak hívják. A nép az igazság prófétájának nevezi, de tanítványai az Isten fiának mondják. Feltámasztja a halottakat, és meggyógyít minden betegséget. Ő magas termetű ember. Méreteiben arányos. Szemeiből szigor árad. Aki őt látja, csak szeretheti, vagy félhet tőle. Hajának színe azonos a sorentói dió színével, és hosszú, középen elválasztott. Arcán nincs egyetlen ránc; folt. Orra tökéletes vonalú. Tömött szakálla van — hajával azonos színű —, de nem hosszú. Külseje egyszerű és férfiasan érett. Szemei kékesszürkék. Nagyon élénkek és csillogók. Rettenetesek, amikor elítél; szeretetreméltóak, amikor tanít, és még barátságosan tekintve is, bizonyos súly árad belőle. Senki sem látta még nevetni. De már látták könnyekkel a szemében. Kezei és karjai tökéletes idomúak. Röviden, súlyosan és belső meggyőződéssel jönnek ki a szavak az ajkán. Joggal nevezik őt az emberiség legszebb fiának."

Megemlíthetjük még itt az úgynevezett turini lepelt, amely magán hordozza Jézus egész alakjának negatív lenyomatát. Holott modern korunkban a legtudományosabb módszerekkel és műszerekkel vizsgálják, a mai napig még senkinek sem sikerült bebizonyítania, hogy hamisítvány. Az Egyház nem foglalt se mellette, se ellene állást. A kérdés eldöntését a tudományra bízza. Tiszteletét megengedi, mert a tisztelet Jézusnak szól.

akkor is utolsó lenne, népcsaló és ámító vagy őrült, ha hitte és hirdette, hogy ő Isten! Nem ő volt az első, aki ezt tette. Egyiptomban, Babilóniában, Asszíriában voltak uralkodók, akik istennek vallották magukat. Néró, Claudius császárok is azok voltak!

— Hogy lázításért feszítették volna keresztre, ez olyan mese, mint hogy Mindszenty hercegprímás és én azokért kerültünk ide a börtönbe, amiket a bíróság ránk kent. Elfogulatlan Jézus-tanulmányozó előtt az világos. Ha pedig Jézus őrült volt — akár a csendesekből való is —, hogyan adhatta a világnak a legszebb erkölcsi tanításokat és a legtisztább isteneszmét? Ha Jézus nem volt meggyőződve titokzatos istenfiúságáról, illetőleg ha öntudatosan hazudott, elítélő megbélyegzésünkre nincs megfelelő szó. Ha a legnyegesebb tanban félrevezette a népet, vagy tévedett, miképpen hihetnénk bármiben is neki, hogyan lehetnénk akárcsak tisztelői is? Buddha és Mohamed elérhetetlen magasságban állanának felette.

— Ámde ő nemcsak állított, hanem bizonyított is. Állítását bizonyította csodáival és perdöntően *feltámadásával!* Akik feltámadásáról tanúskodtak, meghaltak tanúvallomásukért. Mikor hal meg hazugságért az ember? Nem egy, hanem százezrek, milliók? Évszázadokon keresztül? Ezért minden a feltámadás tényén áll vagy bukik. Ezt már Szent Pál hangsúlyozta: „Ha Krisztus nem támadott fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem. Ráadásul még hamis tanúnak is bizonyulunk... sőt: minden embernél szánalomra méltóbbak vagyunk!"

— Meg kell engednünk, főhadnagy úr, Jézus feltámadását nem bizonyította be úgy, hogy a múlt, jelen, jövő emberei közül egy se akadhasson, aki ne kételkedhetnék. Jézus a *hitnek* ebben is helyet hagyott. Így *az ő istenségének titka a hit tárgya,* s mint ilyen csak hittel ragadható meg. Nem elég hozzá az emberi ész; kegyelem is szükséges! „Boldogok, akik nem látnak — mondotta ő maga —, és mégis hisznek!" Hogy ember Isten legyen, emberi értelmet fölülmúló követelmény. Hiszen ennél nagyobbat Isten sem tehetett. Ő is csak úgy, hogy lényegéből cselekedett, mert ő a SZERETET. A szeretet pedig mindenre képes! „Isten úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örökké éljen!" Az isteni szeretet mértékét ne a mi gyűszű szívünkkel mérjük! Se Isten nagyságát a mi gyufaskatulya eszünk mértékével.

Az ávós főhadnagy úgy hallgatta mindezt, mintha nem akarna fülének hinni. Ki is fejezte:

— Baranyay, dr. Baranyay, hiszel te a feltámadásban?

— Hiszek. Ezen áll az én Jézusom! Az elhengerített sírkövön. Ha elfogadjuk őt Istennek, minden könnyebb, még a börtönben is.

És ezen a földön csaknem minden érthető. Ő a kulcsa a világmindenségnek. Ő az Alfa és az Omega! Kezdet és vég.

— De ember, épelméjű ember elfogadhatja, hogy Isten keresztre feszíthető? Micsoda „isten" az ilyen? Semmivel sem tehetetlenebb, mint egy féreg, amit játszva eltaposhat egy gyermek is. Legalább ne a kereszten halt volna meg! Ne a kereszten szívenütő utolsó felkiáltásával: „Istenem, miért hagytál el engem?" Kinek kell keresztrefeszített Isten? Kinek? Elhagyott Isten?

— Isten nem feszíthető keresztre! Csak az Istenember! A történelem igazolja, hogy a Keresztrefeszített nem minden embernek kell. A kereszt sokaknak csak botrány vagy gúnytárgy. Kétezer év óta milliók mentek el mellette a kereszt miatt úgy, hogy még kalapot sem emeltek neki. És még sokan elmennek a világ végéig! Főhadnagy úr, a *kereszt „titka" nem mindenkinek érthető.* Mert *a kereszt a szeretet őrülete!* Ilyen őrületre csak ő volt képes. És ő tudta, hogy mit tesz, amikor a kereszt gyalázatát vállalta a megváltás eszközéül. Tudta, amennyien elvetik majd miatta, annyian átölelik. Ezt így fejezte ki: „Ha felemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok!" Mindszenty képének felírása is ezt hangsúlyozza: „Legyőzve győz!"

— Emlékszik, főhadnagy úr, a képre? Kétségbeesett Jézus az? Inkább vidám. Fiatalos erőtől duzzadó. Győző. Mintha csak feltámadása után ment volna vissza a keresztfára megnézni: Hogyan is volt az? Mivel a keresztet a szeretet ácsolta, csak az érti és fogadja el, akiben Isten Lelke van, a szeretet lakozik. Isten létét elfogadni könnyű. De a Keresztrefeszítettet átölni már nehezebb.

— Nem nehezebb, hanem a legnehezebb! — sóhajtotta a tiszt. — Az ész minden erejével kapálódzik ellene.

— Tudom, ezért kell hozzá az égből jövő segítség: a keresztről induló vonzás! Inkább a szívet kell befogadására kinyitni, mint az észt.

A főhadnagy tenyerébe hajtotta arcát. Hosszan elgondolkodott. Mikor ismét szembenézett Baranyayval, szinte kérte:

— Hadd kössem be sebedet! Biztos, ami biztos. Ha valaki kérdezne felőle, csak mondd, hogy én segédkeztem.

Zsebeiből előszedte a kötszereket: jódot, kenőcsöt, gézt. Közben úgy beszélt, mint aki lidércnyomástól szabadult meg az imént:

— Sok mindent elfeledtem piarista tanáraim szavaiból. Ám a következőket nem. A kereszt emlegetésénél jutott eszembe. A történelemtanárunk félig igazként, félig anekdotaszerűen mesélte az 1919-es kommunista utáni időkből: Idős, subás paraszt utazott a vonaton. Fülkéjében pár gyanús formájú nadrágos hangoskodott. A subás elővette rózsafüzérét, és minden takargatás nélkül imádkozta. Az úri útitársakat ez bosszantotta. Szerették volna kizökkenteni

áhítatából. Sőt: kicsit felpaprikázni az öreget. Ezért az egyikük így morfondírozott: „Én nem tudom, a keresztények miért vannak oda annyira Jézusért, és miért nem lelkesednek Kun Béláért?" Félszemmel rábandzsítottak az imádkozóra, vajon hallotta-e? De az úgy tett, mintha nem hallotta volna. „Mi köztük a különbség? Jézus is zsidó volt, Kun Béla is az!" A subás húzott egyet a rózsafüzér szemein, és szinte válaszként sóhajtotta: „Asszonyunk, Szűz Mária. . ." „Jézus is szegényekért dolgozott. Kun Béla is a prolik javát akarta." A heccelők egyre élesebb szemmel sandázták az öreget: mikor borul már ki? De az csak subáján rántott egyet, s most a Miatyánk szavait hangsúlyozta ki jobban: „Ne vigy minket a kísértésbe!" „Jézus is menekült. Kun Bélának is menekülnie kellett." Ekkor az öreg paraszt rózsafüzérével nagy keresztet vetett magára. Kezébe vette kucsmáját, és a csipkelődők felé fordult: „Engedelmet kérek, hogy beleszólok az urak vitájába. De úgy vettem észre, hogy nem tudják egymás között eldönteni: mi különbség van Jézus és Kun Béla között." „Talán maga tudná, gazduram?" „Mán hogyne tudnám! És ha megengedik az urak, engedelmükkel meg is mondom." „Tessék! Tessék! Nagyon örülünk neki!" „Hát, kérem, hogy mindketten zsidók voltak? Az igaz! Hogy mindketten a szegényekért dolgoztak? Hm, az is lehet. Hogy mindkettőjüknek menekülni kellett? Színigazság! Tehát ezekben egyformák. A különbség csak abban vagyon, hogy amikor Jézus menekült, Betlehemben hagyta az aranyát, de magával vitte a szamarát. Mikor meg Kun Béla menekült, magával vitte az aranyát, de hátrahagyta a szamarát. Hát, instálom, ez a kettőjük között a különbség. Bocsánatot kérek, hogy vitájukba beleszóltam! Isten velük. Az én állomásom következik. Jó napot adjon az Isten mindnyájunknak!" A szakaszban azok, akik a párbeszédben nem vettek részt, csak hallgatták, hangos nevetésben törtek ki. Az egyik még a kezét is megrázta az öregnek: „Gazduram, maga okosabb, mint az összes Kun Bélától itthagyott szamár együttvéve." „Adja Isten, hogy úgy legyen! További jó utazást!" Az érdekeltek csak hápogtak, s rákvörösen átpakoltak a szomszéd szakaszba.

Baranyay is mosolygott:

— Valami hasonló a mi korunkban is történt. De nem merem elmondani. Nem akarnám megsérteni, mikor oly jó velem, főhadnagy úr.

— Csak mondja, Baranyay! Ma már annyit mondtunk egymásnak, hogy pontnak jó lesz. Lehet, hogy ismerem is.

— Valamelyik kulák lázadozott Rákosi Mátyás ellen. Ezért a népbíróság elé került. Kérdezte a bíró: „Miért nem fogadják el Rákosit? Jézust elfogadják. Mindketten forradalmárok!" „Elfogadnánk

mi őt is, kérem alássan, ha keresztfára szegezve tisztelhetnénk!"

A főhadnagy ráütött az öreg pap vállára:

— Jó! Nagyon jó! Hamisítatlan paraszti észjárás! Pár barátomnak elmondom az este.

S jóízű mosolygással kilépett a zárkából.*

*Az őröket úgy vadították a rabok ellen, hogy előadásokon felolvasták nekik a rabok bűnlistáit. Természetesen a legtöbbje kitalált volt, nagyított, amelyekkel jól lehetett vadítani az őröket. Például Baranyay Jusztinról azt mondták, hogy a bencés rend birtokán korbáccsal verte a dolgozó lányokat és asszonyokat. Őróla állítottak ilyet, akinek talán még vessző sem volt kezében az életben.

A hosszú és sok szenvedés következtében dr. Baranyay Jusztin elméje elborult. Csont-bőrre fogyott állapotban halt meg. Így szállították gyorsan Pannonhalmára, hogy onnét temetve mondhassák: „Nem a börtönben halt meg."

A költő

„Gyűlöld ellenségeidet!
Nem irgalmazhatunk senkinek,
aki nem kommunista!"
(Dzerzsinszkij)

„Ne szeressenek bennünket az
emberek, hanem rettegjenek
tőlünk!"
(Lenin)

Mestersége szerint versírónak mondották a rabok Kotta Imre zárkatársunkat. Holott inkább *költőnek* kellett volna nevezniök. Ugyanis Kotta Imre szerint a versírás annyi, mint tyúknak a tojásleadás. A tojás pár óra alatt kész. Semmi gond vele. Magától jön. Szinte csak egy ötlet. Csak egy lázas pillanat. S mint meleg tojás, mely lehet arany is, máris a fehér lapfészekben pihen. A nehezebbje ezután következik: *a költés!* Hetekig tartó kotlás a tojáson. A lélek forróságában örökké forgatni. Féltő gonddal fölötte kotlani. Le nem szállni róla, nehogy kihűljön. Nem enni, nem inni, csak a tojást féltő gonddal babusgatni, hogy belőle rózsabimbóként kibontakozzék az aranypelyhes, élő, csipogó, beszédes szemű kis csibe, melyet az ember örökké a szíve tenyerében szeretne melengetni. Kotta így cselekedett, mert költő volt, mégpedig a javából való. Kotló-költő!

Az őrök Libásnak nevezték. Ha tiltakoztunk ellene, hogy nem ez a neve, csak somolyogtak vagy káromkodtak, de nem magyarázkodtak. Kottától tudtuk meg később, miért kapta ezt a gúnynevet. De nekünk sohasem lett Libás, hanem csak a Költő!

Budapest, sőt: az egész ország nem tagadta meg tőle a nagy költőknek járó babért. Újságok, folyóiratok, irodalmi körök foglalkoztak vele. „Lobogó fáklyának" nevezték, aki utat mutat a szellemi zűrzavar ködös éjszakájában. Mércézték Ady, Petőfi nagysá-

gával, s márkázták Arany nyelvezetével. De ő csak mosolygott ezeken. Ékszerei egyetlen megbízható becsüsének feleségét, Máriát tartotta, aki maga is írt. Ha kész lett a költeménye, először neki olvasta fel. Ilyenkor jobban izgult, mint amikor az Akadémián legújabb verseiből adott elő. Ítélete halálos biztonsággal talált. Nem elemezte szóval. Nem fejtette ki értékeit. Nem mutatott rá a rejtett gyöngyökre. Ha jónak találta, csókkal hitelesítette ítéletét. Ha pedig remeknek véleményezte, lába elé vetette magát. Átölelte térdét: „Imrém, aranyrögök szikráznak lábaid alatt!" — mondotta. Fehér szalagot kötött férje térdére: „Aranyom, trubadúrok lovagja vagy. Ez a versed azzá avat!"

Kotta Horthyék uralma alatt eldugott kis régiszerű vendéglőbe szeretett délutánonként járni. Itt találkozott író barátaival. Templomi áhítatban, március 15-i hangulatban vagy a szerelmesek izzásában olvasták fel egymásnak legújabb szerzeményeiket. Számára ezek voltak az élet legszentebb, legizgalmasabb órái.

Azonban a rájuk szakadt Rákosi-éra meghitt körük életében is változást hozott. Nem értették, mi történik kint. Miért az emberek között az egyre forrósodó izgalom? Hogyan és miért tűnnek el közülük nyomtalanul barátaik? Amikor kezdték érteni az eddig ismeretlen terrort, alkotásaik, beszédeik arányt és tartalmat változtattak. Egyre határozottabb néven nevezték meg a gonoszt. Mire az író barátok száma még jobban fogyott.

Ijedten figyeltek fel, hogy az eltűntek helyére ismeretlen újak ülnek. És ezek valósággal fújtatóval élesztik elégedetlenkedő, rezsimet bírálgató tüzüket. Az újak mondották a legérdekesebb és legcsiklandósabb vicceket. Például: „Az első kommunistáknak Ádámot és Évát kell tartanunk, mert egyiküknek sem volt még ruhájuk sem. Egyetlen almán ketten osztozkodtak. A bajt egyik sem akarta vállalni. Paradicsomban éltek. Kapitalista angyal üldözte őket!" Vagy pedig: „Meghal a kommunista meg a kapitalista is. Pokolra ítéltettek. Csakhogy a pokolba két ajtó vezetett. Egyiknek felírása: Kommunisták. A másiké: Kapitalisták. Tanakodtak, melyiken is menjenek be. A kapitalista természetesnek találta, hogy az övén, mert a kapitalista pokol is jobb lehet, mint a kommunista. Ott bizonnyal megvan minden, ami a kapitalista pokol kényelméhez szükséges. ‚Nem úgy, nem úgy — ellenkezett a másik. — Legalább most legyünk észnél. Szerintem csakis a vörös pokolba tanácsos bemenni. Ugyanis, ha van olaj fűtésre, nincs gyufa a meggyújtásához. Ha meg van gyufa, hiányzik az olaj. Ha meg mindkettő lenne, nincs, aki meggyújtsa, mert az ördög elvtársak fejtágítón vagy röpgyűlésen vannak. Így legalább a tűztől sohasem kell szenvednünk!' "

Az ilyen viccek tették egyre keserűbb életüket pillanatra elviselhetővé. Kezdetben. Később meg pokollá, hogy ez csak tőr és kelepce számukra. Provokáció, hogy nyilatkozzanak, s utána a börtönben találják magukat. Legutóbb egy sunyi képű, nyali viselkedésű tűnt ki ezekben a viccmondásokban. Ha valakit meg akart közelíteni, valósággal csúszott feléje, mint a farkán szánkózó kutya. Nyalta, falta, hízelgőn farkát csóválta, míg az ölébe nem hajtotta fejét. Később kitűnt, azok közé tartozott, akik Sztálinnal vallották: „Valakit gyűlölni s közben évekig tettetni, hogy legjobb barátod, míg fejét bizalommal öledbe nem hajtja. És ekkor hátába kést döfni. Ennél nagyobb gyönyörűség nincs a világon!" Kerülték is Sunyit, ahogyan lehetett. Álarcot öltöttek előtte. Kaméleonoskodtak, csak hogy kését és kivetett hálóját elkerülhessék. Ámde a vörös élet ezerlábú. Ha egyik lábával nem sikerül elbuktatnia, elbuktat a századikkal!

Egyik délután nagyon sok panasz és jaj hangzott el a vendéglőben találkozó írók ajkáról, mert ismét eltűnt egyikük, és a rokonsága rémségeket suttogott az ávósokról. Kotta Imre is elvesztette hideg józanságát. Egy pillanatra elfeledte, hogy kaméleon! Levágta álarcát, s vitriolos keserűséggel jellemezte az uralkodó rendszert. Többek között ezeket mondotta: „A ‚demokrácia' olyan, mint a liba téeszcsé! Úgy tesz, mintha szeretné libáit. Mindenféle finomnak hirdetett gezemicével, vágóhidak vér, belek és ezer más hulladékával eteti, sőt: *tömi őket!* Aztán megöli libáit: egyiket kövéren, másikat soványan, a fogyasztó úrközönség igényének megfelelőn. Vörösre süti őket. Rafinált fűszerekkel ízesíti. Feldarabolja. A májat sarló—kalapács védjegyű aranypapírba csomagolja. Külön árulja a vesét. Más csomagolásban adja el a tüdőt... Az új vörös urak dúsan terített asztalára rakja ‚paradicsomi' ételnek. Dögeszre falják magukat. Utána nagylelkűen kiszórják a libacsontokat az új proliknak: ‚Hadd marakodjanak rajta! Eddig úgy sem juthattak libahúshoz!' "

Megtapsolták. Sunyi rojtosra verte nadrágszárát. Harsányan követelte, hogy ismételje meg: „Ez az évtized legsikerültebb vicce, helyesebben rendszerbírálata! Halljuk, halljuk!"

Kotta Imre másnap már nem jelent meg a kávéházban. Éjjel eltűnt, mint napsugár elől a köd. Feleségéből nem lehetett mást kihúzni, mint könnytengert s véget nem érő zokogást. Négy apró gyermeke ugyanezt tette. Anyja szoknyáját markolászták, és szívet tépően jajgatták: „Mama, mama, hová vitték az édesapát?"

A népbíróság a demokrácia gyalázásáért, lázításért, összeesküvés szervezéséért stb. nyolcévi fegyházra ítélte a Libást. A bírók csak így nevezték. Tőlük tanulták meg az őrök. Ezzel a nyolcévi

kolonccal a nyakán dobták be a Gyűjtőfogházba. Valamelyik csillagba. Innét került hozzánk a Kisfogházba. Huszadiknak nyomták be a zsúfolt zárkánkba. Tudtunk róla, mielőtt közénk került volna. Rabtársai beszéltek tragikus sorsáról, verseiről. Sőt: egyik versére meg is tanítottak bennünket. Igyekeztünk szomorú sorsán megértéssel, szeretettel enyhíteni. Megkülönböztetett nyalisággal fogadta Sunyi, aki előtte pár héttel került zárkánkba mint Kotta összeesküvésének egyik főalakja. Ám Kotta csak fagyasztó hidegséggel viszonozta. Rámeresztette nagy költő szemeit, és kénsavas gúnnyal kérdezte: „Hogyhogy? Te is itt vagy?"

Közöttünk Kotta Imre elég magányos életet élt. Nem vettük tőle zokon. Költő! Érzékenyebb idegzetű. Az élet megpróbáltatásai jobban megviselik. Hátha mindig költeményeken, nagy dolgokon gondolkodik. Kotlik valamin! Szerette zárkánkat keresztbe járni. Ilyenkor hangosan kibuggyant belőle pár szó. Nyugtalannak látszott. Oka lehetett rá ezer, hiszen összeesküvésének minden tagját még nem göngyölítették fel. Gyakran kihívták zárkánkból nappal, de még inkább éjjel. A szokványos módon faggatták és nyaggatták, mert új neveket szerettek volna belőle kiszedni.

Ilyen járkálása közben egyszer csak azt kérdezte tőlünk, tudna-e valaki biztos módot, amellyel feleségével felvehetné a kapcsolatot. Gondoltuk, bizonnyal valami nagyon fontos közölni valója lenne. Talán pár lebukását szeretné megakadályozni. Esetleg magát védeni, hiszen ügye fellebbezés alatt van. Dőlhet még jobbra, meg balabbra is.

Mi nem tudtunk. De Sunyi jelentkezett. Négyszemközt megmondaná biztos módszerét. Ám Kotta úgy tett, mintha nem hallotta volna jelentkezését.

Ettől kezdve kis papirdarabkát vettünk észre kezében, s olykor mintha valamivel írt volna rá. Honnét vehette a papírt? Honnét az író valamijét? Hiszen ezek szerfelett tilos dolgoknak számítottak. Azt sem bírtuk megfigyelni, hová teszi papírját. Pedig Sunyi ugyancsak leste minden mozdulatát. Akkor még egyik-másik zárkában a kibliket lepedőkkel takarták el. Így volt nálunk is. Ha Kotta papírjával ment be a lepedő mögé, ki már nélküle jött. Ha ezzel feküdt le este, reggel nélküle kelt fel. Vagy fordítva. Gyanús hipisek záporozták zárkánkat, de a rejtélyes kis papír sohasem került horogra.

Később a költőnk nyugtalansága egyre fokozódott. Járkálása közben különféle mozdulatokat tett. Váratlanul szájából töredékszavak, mondatok hulltak ki, melyeket éhes verebekként igyekeztünk felcsípni, s ki-ki maga módja szerint azoknak értelmet adni. Ám mire mehet az ember ilyenekkel? „Nem jutott hozzám!" „Téged

nem gátol őr!" „Jobban vigyázz!" „Jelt is adhatsz!" „Én vagyok az áldozat!"

Mikor nem tartózkodott zárkánkban, Sunyi hangsúlyozta: „Ezek bizonnyal ügyével vannak kapcsolatban. Értelmes ember. Jobban kellene magán uralkodnia, hiszen itt még a falnak is füle van! Besúghatják. Szólni kellene neki. Lebuktathat másokat, vagy új tárgyalást varrhatnak nyakába." Mivel a figyelmeztetést senki sem vállalta, ő maga állt elő vele nyali módon. De Kotta csak intett, mintha azt akarta volna mondani: „Menj a fenébe!"

Kottát másnap délelőtt kihívták. Visszajövet megtudtuk tőle, hogy tökéletesen átkutatták. Valami papírkát kerestek nála. Határozottan tudták, hogy van ilyene. Idéztek neki olyan mondatokat, amiket ő kívülről tud, csakis ő. „Jobban vigyázz!" „Jelt is adsz!"

— Tudták azt is, hogy feleségemmel összeköttetést szeretnék szerezni. Megfenyegettek, ha elő nem adom a papírt, agyonvernek, vagy feleségemet is börtönbe juttatják — mondta.

Ezután kellemetlenebb lett zárkaéletünk, mert biztosra vettük, hogy Júdás rejtőzködik közöttünk. Legtöbbünk ugyanarra gondolt. Csak Kotta viselkedett úgy, mintha semmit se sejtene. Ezután is hol láttuk, hol nem láttuk a kis papírkát, és járkálása közben foghattuk a kiejtett rém gyanús szavakat.

Egyesek azt is megfigyelték, ha nem látjuk a papírt, Kotta hangja tompább. Mindenki talált valami magyarázatot rá, de egyik sem bizonyult perdöntőnek. A sok titok mellett ez is egyiknek számított.

Mikor legközelebb elvitték, egyenesen a börtönkórházba vezették. Az orvos megvizsgálta az osztályparancsnok jelenlétében. Utána így szólt Kottához:

— Gratulálok! Örömmel jelenthetem ki, nincs végbélrákja. Kezdeti jelei sincsenek. Sőt: még aranyérrel sem dicsekedhet. Ismétlem: e tekintetben makkegészséges... Semmi oka a nyugtalanságra!

— De doktor úr, én sohasem panaszkodtam efféle betegségekről. Még kevésbé kértem vizsgálatot. Örvendek a megállapításának, de csodálkozom a vizsgálaton.

Az orvos először hosszan meresztette a szemét, majd mosolygott:

— Ne csodálkozzék! A rab semmin se csodálkozhat! Bizonnyal rabtársainak és őreinek tűnt fel nyugtalan viselkedése, és ők javallták megvizsgálását. Talán sokszor megy szükségletet végezni? Aztán, tudja azt az esetet, amikor két tiszt fogadott, hogy egy harmadiknak aranyere van? Gyertyavilágnál állapították meg a tényt. Az is lehetséges, hogy maga ilyen fogadás tárgya. Fontos, hogy egészséges!

Az utolsó mondatot már tompa kacagással mondotta, de az őr beleszorította:

— Nem kabaré az orvosi rendelő! Különösen nem a rabok számára! Adja inkább írásban a vizsgálat eredményét, mert a börtönparancsnok ezt kívánja.

Mikor zárkánkban megtudtuk tőle az esetet, mi is nevettünk az orvossal, mert a történtek után túlságosan világosnak látszott: mire ment a bányászás! Az lett volna még csak a muris, ha maga a parancsnok végzi, s melléje gyertyánál! Világos, nagyon kellene nekik az a huncut kis papír, mely az egész börtönvilággal játssza: „Hol a piros? Itt a piros? Eltűnt a piros?" Nem nehéz elképzelni, hogy alacsonyabb-magasabb körökben mennyit beszélhettek róla. Semmi sem bántja őket jobban, mint az, ha a rabok átrázzák őket. Talán ilyen átejtésben sohasem volt részük. „Nem borzasztó? Itt a papír orrunk előtt — naponként kapjuk róla a biztos jelentést —, s nem tudjuk elcsípni. Mintha csak bűvészmutatvánnyal állnánk szemben!" A költőnket mi is kezdtük bűvésznek nézni, és előttünk egyre emelkedett az ázsiója.

Az orvosi vizsgálatnak mégis megvolt az az eredménye, hogy a papírka egyszer s mindenkorra eltűnt a szemünk elől!

Kottát titka után nem mertük faggatni, nehogy Júdásunk gyorsan beköphesse. Biztosra vettük, úgyis hamarosan kenyértörésre kerül a dolog. A vesztes csak a rab lehet. Alul csak az maradhat. Idő kérdése az egész.

Így is történt. Pár förgeteges eredménytelen zárkamotozás után Kotta Imrét ismét elvitték. Egyenesen a börtön parancsnoka elé állították.

Négyszemközt hagyták őket. Csak Sztálin, Lenin és Rákosi nézett rá villámló szemekkel a falakra akasztott nagy képekről. De Kotta ettől a gonosz háromságtól nem félt, mert a falon „lógtak". Finom dohány- és kávéillat csiklandozta az orrát. A parancsnok intelligensnek, tapintatosnak mutatkozott. Barátságosan széket mutatott neki:

— Rágyújtana? — kérdezte.

— Köszönöm, nem dohányzom.

— Talán egy kávét meginna?

— Köszönöm. Valamikor szerettem. De most nem akarom kínozni magam vele.

— Kotta, kérem, egy pillanatra felejtse el, hogy rab! Beszélgessünk, mint ember az emberhez. Higgye el, az ön javát is akarom. Nézze, Kotta, biztosan tudjuk, hogy önnél valami nagyon fontos papírka van. Már tudja, mi mindent tudunk. Mindent megtettünk, hogy megtaláljuk ezt a papírt. Őszintén be kell vallanom: mindeddig

sikertelenül. Ritka jelenség ez a börtönben, de így van. Csodálatos, ahogyan átejt mindnyájunkat. Megtehetnénk, mint a többi rabbal, hogy eszközeinkkel addig gyötörjük, míg a keresett papírt elő nem adja. Egy percig sem kételkedünk, hogy ez sikerrel járna. Nem akadt még rab, Mindszentyt sem véve ki, aki el nem árulta volna titkát. Sőt: el ne ismerte volna még azt is, amit soha el nem követett. Nézze, Kotta, én nem akarom magát eszközeink áldozatának odadobni. Ismerem és értékelem írói munkáját. Valamikor élvezettel olvastam költeményeit. Legyen irgalmas tekintettel saját értékeire! Ki tudja, mit hoz a holnap? Mit érne, ha szellemileg roggyantan kerülne ki innét? Ugyanakkor gondoljon rám is! Irtó nyomás alatt állok. Állásommal, ha nem fejemmel játszom. Könnyen rám bizonyítják, hogy az összeesküvői közé tartozom, ha nem szolgáltatom be azt, amit várnak tőlem. Az ávó, a minisztérium erről beszél. Nagyon dühösek, hogy annyira tehetetlenek vagyunk. Egy nyomorék kis papírt nem bírunk kezeikbe adni. A tehetetlenség bélyege izzik már homlokunkon. Ez az égő kín előbb-utóbb lehetetlen cselekvésre kényszerít. Gondoljon feleségére és kisgyermekeire is! Legyen irgalmas velük szemben! Éppen elég fájdalmuk van már így is.

Itt Kotta közbevágott:

— Egyik kihallgatásomra vezetéskor női sikoltozást hallottam valamelyik zárkából. Nem akartam fülemnek hinni. Gondoltam, nagyon izgatott vagyok, hallucinálok. De hogy most feleségemet említette, eszembe jutott. S ahogy most visszagondolok, az ő hangját vélem hallani. Mondja, parancsnok úr, lehetséges a demokráciában, hogy nőt kínozzanak? Kínozzanak ártatlanul és másért?

— Kotta, minden lehetséges! Azért döntése előtt gondoljon feleségére és gyermekeire! Kotta, hol az a kis papír?

Mivel költőnk olyan néma maradt, mint Jézus bírái előtt, a parancsnok folytatta:

— Nézze, ígérem, ha akarja, tanúk előtt is, ha előadja, bármi legyen rajta, miatta se magának, se másnak baja nem lesz. Úgy veszem, mintha nem került volna a kezembe. Majd elintézem. Ártatlan mulyaságnak jelentem. Csak végre tudjuk már meg, hová rejthet el előlünk valamit egy rab, hogy azt a börtönben nem bírjuk megtalálni. Ez a kérdés munkánk és megbízhatóságunk becsületét illeti.

Kotta nagyot lélegzett. Faggatójára nézett:

— Előadom, ha megesküszik Rákosira és a mindenható pártra, hogy a papír annak kezébe kerül, akinek szól.

A parancsnok egy pillanatra elsápadt. Majd veres lett, mintha a frissen festett vörös csillag. De végül is kinyögte:

— Megesküszöm!

Kotta felállt. Mintha közben remegőbbé vált volna a hangja, folytatta:

— Előadom, ha megesküszik, hogy az illetőtől választ hoz. Biztosítékot, hogy a papírt megkapta.

— Esküszöm, Kotta, esküszöm. Mindenre esküszöm, csak adja már elő azt a gyilkos papírt, mert megüt a guta.

— Tegye szívére bal kezét. Jobbjának ujjait Rákosi képére, és mondja utánam: „Kommunista becsületemre ígérem, és Rákosi Mátyás életére, hogy amit ígértem, szó szerint betartom!"

A fegyházparancsnok megtette. Soha hangja ily fátyolozottan nem hangzott annak, akitől ezrek reszkettek a börtönben. Nem akarta elhinni, hogy egy nyomorék rab előtt remeg a lába. Életében így még nem rab, de még Rákosiék sem szégyenítették meg. Egy vigasztalta: nincs tanú! Magában mindjárt letette másik esküjét is: „Ha egyszer ez az ember erről a szégyenletes dologról beszélni merne, letagadok mindent, őt meg eltüntetem a föld színéről, mint egy döglődő őszi legyet."

Az izgalom és kimerültség székére zuhantatta. Meredt szemekkel nézte pókját, mert úgy látta, hogy az megígézte, hálójába csavarta. Ha nem váltja be szavát, mehet a legutolsó temetőbe sírásónak, ha ugyan erre is engedi a párt. Érezte, hogy ezt az embert rettenetesen gyűlöli.

Kotta egy pillanatig farkasszemet nézett vele. Aztán kinyitotta száját. Könnyed mozdulattal kiemelte alsó műfogsorát. Motoszkált egy kicsit rajta. Majd celofán közül kivette a keresett kis gonosz papirost. Mosolyogva nyújtotta a révületbe esett parancsnoknak, aki első meglepetésében homlokára csapott, s felkiáltott:

— Vén marhák! Egyszerű, mint a pofon. Hogy nem gondoltunk erre?

De meg is döbbent. Mi lehet azon a halálrakeresett papíron? Ez az ember mosolyog, amikor féltve őrzött titkát feléje nyújtja? Őrült? Ennyire bízik esküjében? Ennyire tehetetlen rabjának tartja?

Remegő kézzel vette át a kis jószágot. Állva próbálta elolvasni. Egy szuszra! Arcszíne pillanatról pillanatra változott. Kapkodta a levegőt. Dörzsölte szemét. Egyszer a papírt nézte, máskor meg íróját. S mintha nem tudna vele mire menni, visszanyújtotta:

— Olvassa el! Nagyon rossz írás! Ákombákom! Gyűrött is. Nyáltól pecsétes. Nem bírom pontosan kibetűzni.

Leült. Állát tenyerébe fektette, s úgy hallgatta Kotta megváltozott hangú olvasását:

— Távol vagyok oltárodtól, Uram.
Mindennapi, egy és örök áldozatodat nem látom.

Nem jut hozzám az Életnek forrása,
Tested.
A mindennapi Kenyér.

El vagyok zárva minden ragyogástól,
Mindentől, ami életet lehel.
De Tőled nem zárhatnak el.
Téged nem gátol rácsos börtönablak,
Lakatos ajtó, őrség, fegyverek.
Eljössz a szívhez, beléköltözöl,
Ha téged igazán szeret.
Eljössz, Uram. Nem vagyok egyedül.
Vigyázol rám szülő, barát helyett.
Jobban vigyázol, mint az emberek.
És *jelt is adsz,* hogy megismerjenek,
Engem, kicsiny lakásodat:
Arcomra mosolygást derítsz,
S szememből fényt sugárzol,
A Te fényedet.

Távol vagyok oltárodtól, Uram,
Áldozatodat nem mutathatom be
Együtt a pappal.
De, ím, fogadd el: szívem az oltár,
Virágok rajta dalaim,
Gyertyák az őszinte sóhajtások Hozzád.
*És én vagyok az áldozat.**

Mikor Kotta befejezte az olvasást, gazdája a székében hátravetette magát. Kimondhatatlanul megkönnyebbültnek látszott. Mintha harmadnapos sírjából Lázárként jött volna elő: élve, a halott. Szeme új fényt kapott. Ő is mosolygott. S játszi könnyedséggel megnyomta a csengőt.

Az ajtónál álló őr beugrott.

— A 22352 számú rabot azonnal helyezzék át más zárkába! — mondotta az őrnek, Kottának pedig: — Kinek kellene ezt a verset eljuttatnom?

— A feleségemnek!

— Ő szereti és értékeli verseit? Vallásos?

— Nagyon. A legbiztosabb kiértékelő. Költő felesége csak vallásos lehet. Hiszen a költők Isten író ujjai!

— Mondja, Kotta, a börtönben írt más verset is? Ha igen, tudna egyet elmondani közülük?

---

*Kerényi Grácia börtönben írt verse.

— Igen. Most idejövet is megírtam egyet lélekben. Pár soros, mert rövid az út idáig. Ha óhajtja, elmondhatom. Csak engedje meg, hogy a nyitott ablakhoz menjek.

— Csak nem akar kiugrani?

— Nem. De ezt a verset csak égre tekintve tudom elmondani!

— Menjen!

Kotta a nyitott ablakhoz lépett. Két kezével megfogta az ablakszárnyakat. Tekintetét a kék égbe fúrta, s úgy szavalta, mintha az egész világ hallaná:

— Mikor minden a legrosszabbnak látszik,
Ha a költőnek már papírja sincsen,
Ha az embernek minden hiányzik,
És semmi sincs már, amit elveszítsen,
Ha sírnod kell, mert tested-lelked fáradt,
Segítségével közel van az Isten.*

Amikor Kotta visszatért a zárkánkba, s az őr ránk vágta cellánk ajtaját, örömünkben felugrottunk. Egyikünk pedig szavalni kezdte Koósa Antal híres rabversét:

— Rangunk a rongyos „R" betű,
Barátunk koldus és tetű,
A kenyerünk csak fél falat,
A falak itt sem vallanak,
Sorsunk ma még a szolgaság,
De holnap miénk a világ!

Az utolsó versszóra visszaugrott az őr:

— Mi történt? Miért ordítanak? Nyúzzák egymást?

— Nem, tisztelettel jelentem — vágta magát haptákba a zárkafelelősünk —, nincs semmi baj. Csak köszöntjük a visszatérő rabtársunkat.

— Ne cirkuszozzanak! Ne ordítsanak itt, mert az egész bandát sötétbe vágom!

Kotta nagyon meglepődött, hogy Sunyit nem találta a zárkánkban. Mindnyájunk meglepetése pedig az lett, hogy a költőnk visszatérése után zárkánkban nem tartottak motozást, míg ő közöttünk tartózkodott.

Pár hét múlva ismét kiszólították közülünk. Most is a börtönparancsnokhoz vitték.

— Itt a válasz! — kiáltással fogadta, s zárt borítékot nyújtott feléje. — Magam hoztam. Felesége, gyermekei szomorúak, de megvannak. Köszöntik, és várják haza.

---

*Ez is Kerényi Grácia börtönverse.

Kotta a levelet oly gyöngédséggel igyekezett kinyitni, mintha rózsabimbót feszegetne. Csak egy pillantást vetett a levélbe. Máris könnybe borult a szeme, s alig tudta kinyögni:

— Uram, köszönöm! Nagyon köszönöm! Ez életem legboldogabb pillanata.

A parancsnok csodálkozott:

— Hát nem olvassa el? Vagy olyan rövid?

— El. Elolvastam. Ez a világ leghosszabb szerelmes levele. Mégis már szórul szóra tudom minden sorát. Másnak csak egy év alatt tudnám elmondani tartalmát.

— És biztos benne, hogy nem hamisítás?

— Nem hamisítás! Ezt nem lehet hamisítani! Ezt csak egyedül ő, egyedül ő írhatta. Senki más el nem tudja olvasni, csak én!

— Nagyon kíváncsivá tesz szavaival. Őszintén: nem is értem, mit mond. Ígérem, bármi legyen írva levelében, visszaadom, megőrizheti. Nem használom fel senki ellen. Belenézhetnék?

— Tessék!

A parancsnok csak egy pillantást vetett a levélbe. Majd másik oldalára fordította, és máris adta vissza:

— Kotta, ebben a levélben egy szó sincs írva! Csak valami rajzolt térdet látok, amelyre fehér szalagot kötöttek.

— Úgy van. Jól látta. Csak rajz van. De ez a rajz beszél évekig: a beavatottnak!

— Nem mondaná meg, mit mond az a rajz magának?

A parancsnok megfigyelte, hogy Kotta arcát ugyanaz a fény és mosoly borította el, mint amikor a papírról versét olvasta.

— Nem, igazgató uram! Erre nem kötöttünk szerződést mint emberek sem!

— Jól van, Kotta. Itt van az elsőhöz hasonló vékony papír. Legyen szíves, írja le azt a verset, amit itt az ablaknál szavalt. Ezt adom be a hatóságnak, mintha ezt találtam volna. Olyan semmiségnek tüntetem fel, mely szót sem érdemel. Hiszen amit ezzel kapcsolatban jelentettek és feltételeztek, mind agyrém! Itt a ceruza.

— Köszönöm. De ezzel nem tudom hitelesen leírni.

Lehúzta bakancsát. Egyik lábbélését felemelte, s kivett alóla egy másfél centinyi ceruzabelet. Ezzel írta le versét.

A parancsnok őszinte érdeklődéssel nézte ezt a görcsösködést. És őszinte megindulást érzett, amikor az utolsó sort leírta, s határozott vonással aláhúzta:

"SEGÍTSÉGÉVEL KÖZEL VAN AZ ISTEN."

Imádkozó mozdony

„A kommunizmus csak addig tartja elveit és jelszavait életben, amíg ezek a harci eszközök a másik rendjét döngetik."
(Tormay Cecil)

„A kommunizmus nem egyéb, mint gengszterek csoportja!"
(56-os forradalmi ifjú)

Egyik gyűjtőfogházi esténk csendesnek, békésnek és meghittnek látszott. Vasrácsos ablakainkon kívül a verebek elcsiripelték esti zsolozsmájukat. Mi pedig ámenként rátettük imádságunkat. Akácillatot lehelt be hozzánk a fáradt esti szellő. Valahonnét altató harangszó lopakodott be egyre csendesülő zárkánkba. Szinte hallani lehetett a rabszívek dobogását. Az együvé tartozás érzésének vattás paplana kötött bennünket közös börtönpólyába.

Ebben a hangulatban, ebben a puha testvéri együttesben virágbimbóként pattanhatott ki olyan kérdés, amelyet máskor a feszült hangulat, egymás közelségének elviselhetetlensége fagyos rögként tartott fojtva. Ami máskor bántóan hatott volna, most szerető érdeklődésnek, egymás őszinte megismerési vágyának hangzott. Sőt: álomba ringató dalnak éreztük.

— Atya — suttogta egyikünk —, ti papok, szándékotok nélkül kiestetek az emberek közül. Körétek nemcsak ruhátok von nehezen áthágható falat, hanem egész életmódotok, viselkedéstek s gondolatvilágtok. Ne haragudj a hasonlatért, de olyanok vagytok, mint az öszvér: se ló, se szamár! Hanem a kettő keveréke. Valami új. Valami más. Nem e világból valók. Se nők, se férfiak! Nem vagytok apák, mégis atyáknak hívnak. Nem vagytok nők, mégis szoknyában jártok. A szentek virágoskertjei vagytok, és mégis több rosszat, mint jót suttognak rólatok. Jézus örökségének ti vagytok a leg-

szorgalmasabb gyűjtői, és mégis a legnyitottabb markú tékozlói. Hat szentséggel felvértezve, mégis gyöngeségek között botladozva jártok. A szegény Krisztus követői, mégis a gazdagság kedvelői. Nekem egy öreg pap azt mondotta: Ha Jézus valamiben tévedett, akkor abban, hogy papságot alapított. Mert noha ti lettetek az Egyház sziklái, alapkövei, de tiközületek kerülnek ki az Egyház málasztói. Titkok vagytok. Az Egyházunk legrejtélyesebb titkai... Igaziból nem ismerünk benneteket, pedig fiaink vagytok, köztünk éltek. Fantáziánkra vagyunk hagyatva. S legtöbbünk azt gondolja, hogy éltetek sivár, szomorú, terméketlen... Mondd, vannak nektek a miénkkel egyenértékű élményeitek? Élmények, amelyek testet-lelket ünnepnapra virrasztják; melyek a lélekből mosolyt, kacajt és boldogságot fakasztanak? Mondhatnál egyetlenegy esetet, egyetlen példát, mely a papi lélek titkos szentélyéről fellebbentené fátyolát?

Első feleletem mosolygás volt. Nem a sajnálkozásé, a lenézésé, hanem a papi élet titkos örömeié és boldogságáé. Mert ha a pap igazi pap, *élete a legszebb, legtisztább élmények és örömök ismeretlen kéklő tengerszeme.*

Örültem a kérdésnek. Örömmel nyíltam meg.

— A papi életnek éppenúgy megvannak a maga örömei, ünnepnapjai, mint bárki másnak. Az igaz: más természetűek! Ezeket a világ talán meg sem értheti. Mégpedig azért nem: nem szájnak, szemnek, húsnak, vérnek szólók, hanem inkább a léleknek! Mégis megdobogtatják a papi szívet. Mosolyra szivárványosítják az arcát. És táncra lendítik lábát. Boldoggá teszik! A ti nagy élményeiteknek: érettségi, esküvő, gyerek, temetések stb., nálunk is megvannak az ellenpárjai: hivatásébredés, pappá szentelés, első mise, első gyóntatás; megtérő, szomorú megvigasztalása; szenvedők enyhítése, sokaknak békés kapunyitás az örökkévalóságba... De a legtöbb élmény „kis" élmény, mint a tiétek. Napra szóló, mint a Miatyánk mindennapi kenyere. Ezekből élünk. Ezek éltetnek. Ezek teszik életünket színessé, és oly varázslatossá, hogy *ha százszor születnék is újra, ismét pap lennék, s ebből is ferences!* A papi pálya olyan, amelyet érdemes végigélni!

— Nos, kérelmetekre elmondok egy esetet. Picurka eset volt, mégis akkora, hogy a nagyokból százakat elfeledve, ez megmaradt. Örök boldogságforrásnak számomra.

— Messziről kezdem, mert minden élményhez föld, víz, napsugár kell, mint minden virához. A szép élmény a lélek virága! Már harmadikos gimnazista lehettem. Édesanyámmal hazafelé jöttünk földünkről, az Almagyarról. Az angolkisasszonyok Bikakútjánál járhattunk, amikor hallottuk, hogy a Putnokra igyekvő tehervonat mozdonya ugyancsak keservesen sóhajtozik, nyög, szu-

szog, amint kapaszkodik fölfelé szokatlanul meredek és tekervényes pályáján. A főállomástól a tihaméri állomásig oly szabályos körben és laposan szegélyezi a várost, mintha menyasszonyi szoknya szegélyén futna. De innét kezdve az útja a szoknya fodrait utánozza. Édesanyám szerint nincs a világon még egy ilyen tekervényes pályarész, mint ez. A régi jámbor egriek szerint a mérnök nem azért tervezte meg ilyen kígyózón, mert részeg volt, s ceruzája a papírutca két oldalát járta egyszerre. Ó, nem! Hanem azt akarta vele a templomvárosnak szimbolizálni: „Isten útjai tekervényesek, mégis célba találnak!" Holott a mérnök pályatervezésénél nem kímélte Magyarország ékszerdoboz városának három temetőjét és várát, mert szívtelenül ketté hasította őket, mégis a pályából Mózes rézkígyója lett. Putnokról hazajövet a vártól kezdve a mozdonyvezető sehol sem láthat annyira előre, hogy ha valami elébe kerül, meg tudna állni, s nem kellene elütnie. Így a putnoki vonal Eger olyan híressége lett, mint a bikavér bora, lótuszos meleg vízforrása ehető békáival és Gárdonyi óta kiskerekeseivel, nagykerekeseivel.

— Atya, én jól ismerem Egert, rokonaim élnek ott, de sohasem hallottam kiskerekes-nagykerekes híresség*é*ről. Mi a csuda ez?

— Tényleg csoda. Legalábbis Gárdonyi szemében, és az enyémben. A kiskerekes nem más, mint Gárdonyitól a meleg forrásból kiemelt moszatban élő, tűhegynél kisebb „állat". Feje körül levő sallangcsillangóit forgatva kerek örvényt formál. Ebbe sodródnak táplálására szolgáló áldozatai, az amőbák. Tudományos neve rotator, forgató. Ezért nevezte el Gárdonyi magyarul: kiskerekesnek, ugyanis nagykerekesnek az embert tartotta. Ámulattal nézte mikroszkópja alatt a mákszemnyi szétnyomott vízben nyüzsgő életet. „Micsoda élet van itt! — kiáltott fel. — Ebben a pontszerű világban. Ádáz küzdelem az életért. Közben vidám játszás és gondtalan szerelmeskedés. Hogyan értik meg egymást? Hogyan udvarolnak? És ha gondolkodnak, ugyan mit is gondolnak a világról? Bizonnyal azt, hogy az *egri meleg víz a világ. Ez a végtelenség!* Ugyan, mit tud ez a Kerekes István vagy Kerekes Sári arról, hogy ő most mikroszkóp alatt van? Ha tudná, bizonnyal nem forgatná sallangjait oly hevesen, hanem rémülettől dermedten várná azt a negyedórát, amelyben a levegő elfogy a mikroszkóp és üveg alatt, a víz kiszárad, s következik a halál. Ez a kiskerekes bizonnyal nem ismer magánál nagyobb lényt. Ha valamelyik társa állítaná neki, hogy van, sőt: a *vízen kívül él,* s akkora, hogy szeme egyetlen pillaszárán sem tudna végignézni messzelátójával, mosolyogna Kerekes Pál nekiszabadított fantáziáján. *,Ez a világ van csak! S ezenkívül senki más!* — mondaná. Mi, nagykerekesek is így vagyunk a mi kis elménk értelmének istenfogalmával. *,Csak ez a világ van, s kívüle senki és sem-*

mi más?' Így a mi bölcsességünk semmivel sem nagyobb a kiskerekesénél, és látásunk semmivel sem messzenézőbb az övénél. Természetesen vannak kivételes nagykerekesek, mint lehetnek a kiskerekesek között is, akik már láttak csíkbogarat is, nemcsak amőbát, nemcsak rotatort...

— Én ezt Gárdonyitól kispapkoromban olvastam Mai csodák című könyvében. Annyira elbűvölt a kiskerekes világa, hogy térdre roskadtam. Térden állva olvastam tovább. Imakönyvemen kívül ez volt az egyetlen könyv, amit imádkozva olvastam. Ez a könyv a csodák könyve. „Azt mondják — kiált fel könyve elején —, a csodák világa lejárt! Bizony, mondom: Soha nem látódott még annyi csoda a világon, mint attól az időtől kezdve, mikor az emberi szem a természetre fordul." Nos, éppen ezért nagyon szégyelltem azt a papot, s haragudtam rá, aki a vendéglőben izzad a csirke szeletelésében, a legyek és szúnyogok hajkurászásában, de nem tudja megmondani, miért vannak legyek és szúnyogok. Orvos barátja tudja, mikor ezt vágja fejéhez: „A Bibliában ugyan nagy csodák vannak... *De én sokkal több csodát látok mindennap, mint amennyit a Biblia felsorol.*" Ekkor határoztam el, olyan pap leszek, aki mindig *két Bibliát hord magával. Másodiknak a természet Bibliáját.* Azzá lettem. Kiskerekest soha el nem feledtem.

— Azóta nekem — Gárdonyival — egy kiscsirke érdekesebb a szép Meluzinánál, mert a végtelen Istennek egy kis titkocskája. Mint ahogy egy tollpehely szerkezete is csodásabb nekem a legkomplikáltabb gépsárkány szerkezeténél. Egy közönséges tyúktojás pedig többet mond nekem Istenről — pap létemre is —, mint Aquinói Tamás...

— Azóta magam is vallom: *Istenhez legegyenesebb és legtermészetesebb út a természet!* Isten ezen az úton minden teremtményében szédületes nagyságban áll. Egyik hatalmas kezével mérhetetlen nagyságú csillagmilliárdok halmazát szórja polyvaként a végtelen mindenségbe. Lehelet finomságú ujjakkal, hogy ezekbe az icipici lényekbe szívet tudjon formálni, a szívekbe csatornákat tudjon vésni, érző idegekkel átszőni és mozgató izmokba pólyálni. A tojásban pedig az életszikrát kipattantani... És olyan nagy szívvel, melybe az egész látható és láthatatlan világ belefér. Bele, mert maga az egész Isten nem más: MINT SZÍV!

— Szóval, erről a kiskerekesről is híres lett Eger, mert Gárdonyi előtt senki sem írt róla ilyen elbűvölően. Aki egyszer elolvasta, életre szólóan olvasta el... Úgy látszik, kicsit eltértem a mozdonyunktól. De nem. Ez is a feledhetetlen papi élményeim közé tartozik. Amely nemcsak emlék, hanem éltető boldogság.

— „Tudod, mit nyög ilyenkor erőlködésében a putnoki mozdony?" — kérdezte édesanyám. „Tudom! Isssten, sssegítsss! Isssten, sssegítsss!" — feleltem, s karjaimmal utánoztam a mozdony jellegzetes mozdulatát, számmal meg a kiszoruló gőzének sistergését. „Helyes. Úgy tesz, mint a legtöbb ember. Istenhez sóhajt, ha elakad, ha szenved, ha baj van. Ilyenkor a mozdony: ember! Ösztönember. Olyan ösztönös ember, aki nem szívével, hanem ajkával imádkozik. Gőzével, s nem vérével!"

— Közben az elakadt mozdony kétségbeesett fütyülésbe kezdett. A nagyállomásra adta le jeleit, hogy az küldjön segítséget, tolatómozdonyt. „Hallod-e? — szólalt meg édesanyám. — Már nemcsak Istent, de a segítő szenteket is hívja. Ha nagy baj van, eszébe jutnak ezek is."

— Mikorra az angolkisasszonyok tyúkászatához értünk, ott is voltak a tolatómozdonyok. Ketten is jöttek, mert kicsik voltak. Csak olyan aprószentek, Szent Antalkák. A baromfiudvaron nyugtalanul figyelő apácák álltak. Fohászkodtak. Látszott rajtuk, hogy Szent Józsefhez! Tolja meg ezt a tehetetlen mozdonyt. Ne rémisztgessék itt a baromfiakat. Ugyanis kacsák, libák, gyöngytyúkok riadoztak a nagy sistergésre, míg a pulykák dühösen köpködték: lub-lub-lub! Én azt hittem, hogy a mozdonyra. De mintha édesanyám mást gondolt volna, mert ezt mondta: „Látod, a pulykák itt lublubjukkal az ördög jelenlétét szimbolizálják. Fiam, ahol szenvedés van, és baj, a Sátán mindig ott settenkedik lub-lubjával. Tartósítani szeretné a bajt, mert neki öröm az ember szenvedése. Pulykavörösre dühösül, ha segítőt lát, ha Istent vagy aprószenteket! Ilyenkor mérgüket köpödik: lub-lub-lub!"

— Az Agyagos nevű utcához érve, már hetyke vidámsággal szaladtak szembe nekünk hazafelé a tolatók. Egy gyűszűnyi gőz nem sok, de még ennyi sem fodrozódott ki dugattyújukon át. Egy szusszanás sem hagyta el torkukat. Talán már a tűz sem égett kazánjukban. Nincs már semmire szükségük. Hazalendülnek maguktól. Hja, lejtőn könnyen gurul az élet gőz nélkül is. Csak a kerekei zötyögtek, az én fülemnek daloltak. Mondtak valamit. Tudtam mit, mégis megkérdeztem édesanyámat: „Hazamenet Te Deumot énekelnek kerekeikkel a mozdonyok?" „Bár azt tennék! Ez lenne a természetes. De inkább hencegnek, s ezt hetvenkedik: ‚Ha segítel, ha nem is, hazaérek magam is!' Fiam, félelmetesen úgy viselkednek, mint hasonló esetben az ember: az ösztönember! Jajgat Istene után, ha bajban van, de elfeledkezik róla, ha jól megy sorsa! Üres, gőz nélküli mozdonyok! Sohase légy gőz nélküli mozdony! Te Deumra mindig legyen tele a kazánod: gőzzel! Fiam, kérd segítségét egyszer! Ugyanakkor százszor adj hálát! Ha így teszel, életmozdonyod so-

hasem akad el! Kocsid egyik oldalán a kerekek kérjenek, a másik oldalán meg hálálkodjanak!''

— Még fiatal pap voltam, mikor Pécsett beteghez hívtak. A Radnics utcába kellett mennem Tallós Tamáshoz. Középkorú férfit találtam a jelzett házban. Belépésemkor is nagyon szenvedhetett, mert szeme, szája inkább fájdalomra torzult, mint köszöntésemre nyílt. A szentségek felvétele után beszélgettünk. Betegsége lett a főtéma. „Gyomrommal van baj 1919 óta. Kun Béla bőrruhás, kézigránátos Szamuely-legényei ugráltak akkor gyomromon. ‚Büdös ellenforradalmár, kinyomjuk belőled fehér lelkedet!' — ordították. Az orvosok azt mondják, nem tudnak segíteni.''

— Örültem, hogy az első kommunistavilágot említette. Majd másról beszélhetünk, mint nyomorúságáról, s talán egy pillanatra elfeledkezik róla. És azért is, mert szemtanútól hallhatok erről a rémuralomról valamit. Kértem, beszéljen élményeiről. Én nem sokat tudok róluk, mert akkor még fiatal gyerek voltam. Érdekelne.

— „Mikor elfogtak a hóhér Szamuely-legények, Kaposvárott laktam. Később sodort az élet ide, Pécsre. Negyvenünket fogdostak össze. Homlokunkra szorított fegyvercsövekkel vallattak bennünket. Hatot egy szuszra kinyírtak közülünk. Köztük volt Pintér Pál csendőrőrmester is. Akasztásához kisgyermekeit is kihozták a pribékek. Apjukat szemük láttára verték és szúrták agyon. Majd párunkat kényszerítettek, hogy az akasztott hullákkal kezet fogjunk, s így köszöntsük őket: ‚Lásd, miért nem nyugodtál meg a dicső proletáruralomban! Most így kell bűnhődnöd!' Még sok mindenre emlékszem — sok szenvedést okozott ez már nekem —, bár a mindent felejtető és gyógyító idő sokat eltüntetett belőlem. Így nem felejthető el Kalocsa és környékének megrendítő ellenforradalma. És annak áldozatai. Közöttük legkegyetlenebb volt Jászfalussy Károly jegyző esete. Szülés előtt álló felesége térden állva könyörgött férje életéért. Szamuely megígérte neki, ha férje lába alól saját maga rántja ki a sámlit, utána férjét levágatja a kötélről. Az asszony végső kétségbeesésében megtette. Ám Szamuely csak arcába röhögött. Helyette a fájdalmában zokogó asszonyt elhúzatta a tett helyéről. Más akasztandóknak maguknak kellett sámlijukat kirúgniok. Aki vonakodott, addig verték, amíg meg nem tette. Főtisztelendő atya, hogyan felejthetném el Megyeri Antal tiszavárkonyi gazdát? Félholtra verték. Seblázában vizért könyörgött. De vörös hóhérai víz helyett sót tömtek a szájába. Még így sem engedte, hogy agyonlövése előtt szánalomból bekössék a szemét: ‚Gazemberektől semmi kegyelem nem kell!' Igazi magyar hősként halt meg. Vagy Schmidt Mátyás fia kitörülhető-e az emlékezetből? Életét ajánlotta fel apja életéért. A kommunista népbiztos nem fogadta el a nagy áldozatot.

Sőt: egy helyett kettőt akasztatott fel. Az apa védelméért a fia életét is elvette. Ugyanarra a fára akasztották őket. Először az apát. Majd a fiát."

— Tallós bácsi visszaemlékezésében elakadt. Elfáradt? Fájdalmai fojtották el hangját? Nyögött. Sóhajtozott, mint a letapadt putnoki mozdony. „Imádkozzunk!" — biztattam részvéttel. „Ha menne. De ilyenkor nem megy." „Pedig mennie kell!" — hangsúlyoztam. De mivel nem mondotta utánam, hanem dagasztó asszonyként gyömöszölte gyomrát, abbahagytam. Helyette elmondottam a putnoki mozdony esetét, édesanyám tanácsát. Biztattam, mondja sokszor: „Isten, segíts!" Mikor meg eláll a fajdalom, azt köszönje meg. Így szenvedése kérő- és hálaima lesz. Pár nap múlva hívtak hozzá, de szentségek nélkül. „Ugyan mit akar? Miért hívathat, ha ugyan még él. . ." Ágyában ragyogó arccal fogadott. S amint beléptem, köszönés helyett a putnoki mozdonyt utánozta hangban, mozdulatban, és sisteregve mondta:

„Isssten, sssegítsss! Isssten, sssegítsss!
Ésss ha jól megy, ha szenvedsz isss,
Issstent dicsérd akkor isss!"

Egyre gyorsabban mondotta, s közben elhagyta a sziszegő hangokat. Majd elhagyta az első sort, és csak a két utolsót mondta. Szinte éreztem, már lefelé gördül a mozdony Te Deumos könnyedséggel.

— Megdöbbentem. Ijedten néztem a feleségére. Mi történt? Talán elborult. . .? Fájdalma agyára ment? Az asszony helyett Tallós felelt: „Kitünő orvosságot adott, atya! Éjjel álmomban megjelent az édesanyám, s azt mondotta: ‚Cselekedj úgy, mint az atya tanácsolta!' Azóta, ha megindul a fájás, rákezdek a putnoki elakadt mozdony imádságára. De nemcsak a felmenőjére, hanem a lejövőjére is Te Deummal! Közben kézzel-lábbal utánozom mozdulataikat. Ha hiszi, ha nem, fájdalmaim gyorsan elcsitulnak. Köszönöm az orvosságot. Ezért hívattam."

— Magához húzott. Megölelt, megcsókolt. Majd intett asszonyának, hogy hozzon be a jó pécsi sörből. „Töltsük meg a kazánt gőzzel!"

— Legközelebb hivatás nélkül mentem el hozzájuk, hogy lássam, üdvösségesen működik-e még az új orvosság. S ha igen, a vitt vörös borral koccintsunk egészségére és az én papi — kicsi, mégis — végtelen örömöm megszentelésére.

— Így volt. Az új orvosság működött. A vörös bor elfogyott. . .

Ekkor rabtársaim legtöbbje már aludt.

Együtt szuszogtak a kinti tücskök ciripelésével. S lehet, hogy a papi örömökről álmodtak. De ha ők nem, én minden bizonnyal azon az éjszakán, s nem egyszer még mostanában is.

Én vagyok a bűnös

„Miután hatalomra kerültünk, szörnyetegnek látszunk, de vele nem törődünk!"

(Marx K.)

„Kommunista rendszerben az élet reménytelen!"

(Szabadságharcos ifjú)

A három király és a napkeleti csillag ünnepe: január 6.

A kalendárium szerint ez volt még a budapesti Markó utcai börtönben is.

Délelőtt derekán a nap valósággal tavaszi biztatással ragyogott. Mintha egész Budapestet a napkeleti bölcsek csillag-aranyával — s nem Rákosi vörösével — akarná teleszórni. Az emberek szokatlan élénkséggel huppolták az utcákat takaró mennyei vattát. Legtöbbjük templomba sietett. A katolikusoknak ünnepük volt: Vízkereszt.

Ezt tenné az a tizenhat vádlott is, akiket börtönük folyosóján most láncoltak két fűzőláncra, ha nem tárgyalásukra vinnék őket. Népbírósági tárgyalásra, amelyről legtöbbjük — az ígéretek szerint — mint halálraítélt térhet vissza.

Csaknem mind fiatal. Egyetemisták. Munkások. Volt katonák. Több gyermekes apák. Sőt: egy fiatal lány is. Közöttük a két Ráth testvér: Gedeon és József. Nyakukban a kommunista államrend elleni fegyveres összeesküvés és szervezkedés vádjával indultak, mint Jézus saját vád-táblájával Golgotájára. Leginkább Egerben s környékén szervezkedtek. De az egész ország területéről tartoztak hozzájuk. Lehettek talán még háromszázan is. Hogy mégis csak tizenhatan kerültek rendőrkézre, annak köszönhették, hogy sejtekben szervezkedtek. Így mindnyájukat egyszerre nem tudták felgöngyölni. Még ennyit is csak Pálos Ferenc árulására.

Míg láncolásában rákerült a sor, a huszonnégy éves Ráth Gedeon a folyosó nagy ablakán át kitekintett az utcára. Angyalként egy fiatal lány röppent a havon. Látszott, élvezi a szűzi fehérséget. Nem is jár, hanem táncol rajta. A tünemény Ráthnak Julikáját, a tizennégy éves szerelmét juttatta eszébe. Lefogása előtt csak pár hónapja ismerte, mégis mindig maga előtt látja, valahányszor szemét behunyja. Ilyenkor a szőke tündér ibolyakék szemével néz rá. Szűzies szépségét, kifogástalan arányos alakját állandóan szívében hordja. Testben-lélekben teljesen ártatlannak ismerte. Romantikus izzású egyéniségnek mutatta magát. Minden szép és jó iránt telve lelkesedéssel.

Miatta őt is bezárták pár napra. Tudott róla. S ez még most is kénsavként marja lelkét. Ugyan mit csináltak vele? Tudta, körömszakadtáig védte. Mikor vallatói kérdezték: „Miért védi azt a fasisztát?", szemükbe kiáltotta vallomását: „Mert szeretem!" „Julika, — sóhajtotta magában Ráth — köszönöm a világ legáldozatosabb vallomását. Minden pillanatot köszönök, amit nekem adtál, és a jövőben nekem szántál. De a jövő már nem az enyém! Julikám, Isten veled! — akarta kiáltani. — Talán *örökre.* Nem ezt kiáltottam-e, amikor lefogtak: ‚Istenért és a hazáért halok meg.' Nem azt mondták-e nyomozóim: ‚Bűneid nagyságát csak kötéllel lehet mérni!' Ékszerdoboz Egerből, kicsike városkámból már dögként szállítottak fel. Hajamnál fogva rángattak a rabszállító kocsiba, véresre szaggatva fejbőrömet. Sebesre rugdaltak, mint télen elcsúszott állatot, mert láncommal lezuhantam a kocsiról. Falhoz nyomták vérző fejemet. Lecsorgó vérem pirosra festette megláncolt kezemet. Julikám, a halál már akkor kezdődött. Isten veled! A halál jegyese vagyok, s nem a tied!"

Tudatlanul Verdi operarészletet hümmögött: „Szívemet ontom érted. Álmomban áldlak én. Ha jön a halál, ne felejts el soha! Isten áldjon téged, Julika!"

Bilincselő őre hófehér kesztyűs kezével fejbe vágta, amikor rákerült a sor a láncolásban:

— Mit dünnyögsz, te eszelős jenki? A levegőt meddig fogod még szennyezni? Hamarosan megdöglesz!

— Hová visznek bennünket?

— Hová? Álarcosbálba! Kint farsang van. Te a csárdást a bitófán járhatod. A böjti szél fújja majd hozzá a muzsikát.

Józseffel, testvérbátyjával láncolták egybe. Véletlen? Szándékos, hogy egymás keresztjét látva, kínjuk nagyobb legyen? Testvérével, a volt repülő hadnaggyal, aki háromévi kegyetlen fogság után most tért haza. És már ismét a vörös gyilkosok rabja. Életénél

is jobban szerette. Lánca számára kegyetlenebbül vágott, mint a sajátja.

A beszéd súlyos fegyelemsértés! Érte kurtavas, magánzárka és minden pokol jár! — visszhangozta a folyosó az őrök kiáltását.

Ám ők mégis vállalták a kockázatot, s megtalálták a módját, hogy gondolataikat egymás fülébe súgják. Csodás börtöntudomány ez. Csak az hallja, akinek szól. Csak ott sajátítható el, ahol füle van még a falnak is. A titkos beszélgetést József kezdte:

— Tudom, a nyomozáskor mindent magadra vállaltál. Nemcsak az enyémet, hanem még Szabó Miklósét is, akit a nyomozó hatóság az elsőszámú bitófajegyesnek tart. Itt az utolsó alkalom, hogy vallomásodat visszaszívd, és élj!

— Igaz. Ám miért haljon meg négy, ha eggyel három élet megmenthető? Aztán, te is ugyanazt tetted! Magadra vállaltad nemcsak az én bűneimet, hanem Miklósét is. Sőt: Miklós is ezt tette. Mindent magára vállalt. Tudom a borbélytól, aki neked is juttatott kenyérdarabkákat.

— Gedeon, én tehettem. Sőt: tennem kellett, mert Miklósnak őrnagy és százados testvérei hősi halált haltak az oroszok elleni keleti fronton. György alezredes testvére börtönt szenvedett mint háborús bűnös. Apjának négy gyermekéből Miklós az, aki még szabad lehetne, aki egy meggyötört özvegy anyai szívet még életben tarhatna. Neked meg tündér választottad van. Most kezdesz élni. Miért halnál meg? Haláloddal megölnél egy ártatlan kislányt is.

— Neked kell élned, József. Három éven át az orosz fogságban halott voltál. Csak a földi poklot ismerted meg. Kóstold meg a földi életet is, hiszen oly szép az, gyönyörű, az örökélet előíze zamatosítja, ha az emberek nem kevernek bele mérget. Én ezt huszonnégy évig élveztem.

— Ha te miattam mennél el, életem örök halál lenne. Az ég szerelmére, könyörgök, vonj vissza mindent! Élj, hogy anyánk is éljen! Veled halna, kis Benjáminjával, ha elvesztene. A borbéllyal Miklósnak is üzentem, másítsa meg vallomását. Én mindent magamra vállalok!

— Ki lenne a család atyja apánk helyett, ha. . .

Ki tudja, meddig ment volna ez a lelki párbaj, ez a önmáglyagyújtás, ez az önfeláldozási vállalkozás, ha az őrük beléjük nem fojtja sugdolódzásukat. Mert való igaz az is, ha a rabnak hallhatatlanná válik a hangja, az őrnek élesre köszörülődik a füle.

A fegyházi ügyészség 27-es kis tárgyalótermébe vezették őket. A helyiségben csak a hivatalos személyiségek voltak jelen. Olti Vilmos tanácselnök, aki bőkezű a halálosztásban. Dr. Alapi népügyész, az ávó hű bulldogja. Dr. Egri — védőügyvédje — s még egy

másik ügyvéd, dr. Virág. Népbírák és a többi. Kiegészítve három ávós megfigyelővel, akik előre megmondották a vádlottaknak: „Ezerszer is gondolják meg, mit vallanak, és nyomozási vallomásukból mit változtatnak meg. Jaj azoknak, akik újra kezeink közé kerülnek!"

Ügyükben zárt tárgyalást rendeztek. Duplanullás politikai bűnügy. Már azt hirdették nagybetűkkel a zsarnokok és e rendszer urai, hogy eltűntek a kizsákmányoló urak, a szabadságtipró fasiszták, az önző reakciósok, a demokráciát megdönteni akarók. Szereti a nép demokráciáját. Békében és boldogan élnek a párt bölcs vezetése alatt. És, íme, most itt van egy országot behálózó összeesküvés! Legtöbbje fiatal. Hogyan árulhatnák el a népnek, hogy hazudnak? Csak nem lesznek öngyilkosok? Egy szót se róluk! E tekintetben legyen néma az egész ország!

A tizenhat megbilincseltet egy kis mellékszobában állították falhoz. Innét vezették be őket egyenként a tárgyalóterembe. Először Szabó Miklóst, a fővádlottat. Másodiknak Pék Károlyt, a másodrendű vádlottat, aki Szabó Miklóssal vállalta a „vezetést", akinek felesége babát várt. Utána Ráth Józsefet, majd Ráth Gedeont.

Mikor Gedeont Olti tanácselnök bírói asztala elé ültették, az előbbiek már a vádlottak padján őreik között helyezkedtek el. Nem összeroskadtan, mint akik nyakukon érzik a kötelet. Ámbár izzadságot törülgettek homlokukról, mégis kemény gerinccel vetették hátukat a durva lócának. Szemükből biztató fény pásztázott Gedeon felé. Mintha azt mondották volna: „Öregfiú, fel a fejjel! Istenért, hazáért, fel a fejjel!"

Az egyik asztal roskadásig megrakva fegyverekkel, robbanóanyaggal, lőszerrel, kézinyomdával, kommunistaellenes propagandairatokkal és a többi. Gedeon szinte büszkeséggel nézett rájuk. Mennyi élmény! Mennyi lelkesedés és tűz! Mily nagy hazaszeretet van ezeknek a szívébe rejtve!

De azok komoran, ijesztően néztek vissza rá. A fegyverek kötelekké csavarodtak. Gilisztaként vagy tizenhat rángatódzott előtte. Pedig Gedeon csak egyet szeretett volna látni, a magáét!

A másik asztaltól mérges, vádló szemmel égeti dr. Alapi, a demokrácia egyik kipróbált hóhérügyésze. Szinte villámokat szór feléje. Mintha nem kedve szerint menne a tárgyalás. Szeretné megfélemlíteni. Szeretné látásával pozdorjává zúzni a harmadik áldozatát. Nézése a bűvölő kígyóé. Bezzeg nem őt nézi a két kirendelt védőügyvéd, hanem a mellükön levő hivalkodó kommunista jelvényeket. Mintha ezzel is azt akarták volna jelezni: Nem az ő kedvéért vannak itt, hanem a vörös sárkány, a sarló—kalapács szolgálatára.

A tanácselnök felolvastatta Gedeon vádiratát. Az ügyész szavai kivégzőosztag golyóinként pattogtak véget nem érően. Mintha nem

egy, hanem száz embert akarnának sortűzzel legéppuskázni. Milyen feneket kerítenek mindennek! Hogy felfújják a legkisebb dolgot is! Pedig csak ez a lényeg: A kommunista államrend megdöntésére fegyveres összeesküvést szervezett mint az egyik csoport fővezetője.

Igaz, ez éppen elég egy kötélért!

— Egyetért mindenben a vádiratban felsoroltakkal? — kérdezte Olti Vilmos tanácselnök Gedeont. Szava, mint metsző kés, mely ellenállást nem ismer.

— Nem mindenben.

— Figyelmeztetem, a bíróság szándékos félrevezetését és a makacs tagadást a törvény az elkövetett bűncselekményen felül is büntetéssel sújtja. Miben nem ért egyet a vádirattal?

— Nem volt két külön csoport: egy a Miklósé és egy az enyém! Egyetlen szervezkedés volt, amelynek *én* voltam a vezetője.

— Így van ez, Szabó Miklós? — kérdezte a tanácselnök az elsőrendű vádlottat.

— A szervezés vezetője én voltam, és nem ő!

— Hallja, Ráth, mit mond a bűntársa?

— Tanácselnök úr, a bűnös én vagyok! Én voltam a vezér! A szervező. Én voltam a fegyvergyűjtő. Betűvágó! A motorkerékpáros röpcédulaosztó. A forradalom tervkészítője!

— Szabó Miklós, ezután is fenntartja nyomozási vallomását, és az imént elhangzott kijelentését, hogy ön volt a szervezkedés fővezetője?

— Igen, fenntartom! Én vagyok a bűnös! Én, és nem ő. Ő hihette, amit állít. Ám valójában nem az volt. Én vállalok mindent. Én vagyok a bűnös!

— Szabó Miklós és társai, itt nem az a lényeg, hogy mit *vállalok*, mit hiszek, hanem az, hogy mit tettem. Csak tettekért büntet a törvény, és nem vállalásért meg hiszemért! Nem megváltókkal van dolgunk, hanem bűnözőkkel!

— Bocsánatot kérek! Talán helytelenül fejeztem ki magam. Én vagyok a főbűnös, és senki más!

— Ráth József, mit szól Szabó Miklós és testvéröccse, Ráth Gedeon nyilatkozatához? Ön mindig amellett kardoskodott, hogy ön a főbűnös.

— Úgy van, ahogyan mondtam. Szabó Miklós vallomására már megtettem a megjegyzésemet. Ami testvéremet illeti, nem beszámítható. Idegállapota dúlt, zavart. Nem ismerek rá. Nagyon megviselte a vizsgálati fogság.

— Ráth Gedeon, mi a válasza bátyja válaszára?

— Ragaszkodom az előbbi vallomásomhoz!

Ekkor dr. Alapi ügyész ugrott szólásra:

— Tanácselnök elvtárs! Világos, hogy itt második összeesküvéssel állunk szemben. Ezért megérdemli mindegyik, hogy tanúvallomásaik szerint ítélkezzék fölöttük a tisztelt bíróság. Amit kívánnak, kapják meg! Kapják meg halálos ítéletüket utolsó kívánságukként!

Alighogy az ügyész székére vetette magát, máris a tanácselnök dörgött:

— Mit cirkuszoznak itt, mintha tacskók lennének? Papircsákóval a fejükön, fakarddal az oldalukon játsszák a forradalmárt, a hősieskedést? Nem babra megy itt a dolog, hanem életre! Nem érzik, mindegyikük saját hóhérkötelét fonja? Ébredjenek! Ámokfutók! Józanodjanak ki nagyzási hóbortjukból! Hősies magatartásukról nem vesz tudomást a világ. Egy betű nem sok, de ennyi sem jelenik meg esetükről az újságokban. Legfeljebb majd halálukat hozzák az apróbetűs hírek. Egymás mentegetésével semmire sem mennek. Sőt: ártanak ügyüknek. „Vállalásukkal" miért akarják a bíróságot összezavarni? A nyomozóhatóság és bírák előtt világos, hogy ki volt a vezér. Ráth Gedeon, még egyszer kérdezem: visszavonja-e a vezérségét?

— Nem! Én vagyok a bűnös! Énkívülem senki más!

— Mondja, Ráth Gedeon, maga vallásos?

— Igen! Mély hitéletet élő katolikus vagyok!

— Akkor megérti, ha azt mondom: maga azt hiszi, hogy a gabonát cséplő, guruló zabkenyeret látó bibliai Gedeon, akinek az Úr megjelent a terebintfa alatt, s azt mondotta: „Hős vitéz! Menj, szabadítsd ki népemet Mikián kezéből!" Az a Gedeon, aki pocsolyába hasaltatja embereit, hogy titkos sejtjeibe kiválaszthassa legjobbjait. Az a Gedeon, akinek kötelessége megölni Orebet és Zebet, hogy utána 1700 sékel értékű aranygyűrűt szedhessen össze. Nos, Ráth Gedeon társai, és maga, Gedeon hős, vegye tudomásul, itt nem fog szólni se angyal, se az Úr senkihez, még annyit sem: „Ne félj, nem fogsz meghalni!" Itt csak a bíróság fog szólni, amely azt mondja: „Félj, mert halál leselkedik rád!" Az a bíróság szól, mely nem aranygyűrűket, hősi koronákat, hanem köteleket tárol asztalán számukra!

— Tanácselnök úr, én nem hiszem, hogy a bibliai szabadító Mózes vagy a hős Gedeon lennék. De azt hiszem, hogy az Istenért és a hazáért indultam harcba. Hiszem — én is hadd éljek bibliai hasonlattal! —, hiszem, hogy a kis gyerek Dávid parittyájának sima patakkövecskéjét Isten keze lendíti meg, és így képes lesz a tetőtől talpig páncélba öltözött filiszteus Góliátot homlokon sújtani.

— Őrült? — nézett Olti zavarodott, kérdő tekintettel bírótársaira és az ugrásra kész dr. Alapira. Intett neki, maradjon helyén, mert őt is fojtogatja a benne szoruló szó. Illatos, fehér zsebkendő-

jével közben törülgette gyöngyöző homlokát. Ilyen leckét ritkán kapnak. Húj, mily pirulás lenne, ha Gedeon a szavait néppel zsúfolt teremben mondja el. Ilyen gyilkos, fullasztó gombócokkal nem szokták a vádlottak etetni őket.

— Mondja, Ráth Gedeon: ki ellen és miért szervezkedtek? Azonkívül, amit az imént mondott, kiért és miért indultak harcba? Ki, mi a filiszteus Góliát?

— A hit és Magyarország szabadságáért! A kommunizmus és az orosz elnyomás ellen. E két Góliát ellen!

Ráth még be sem fejezte számukra Dávid parittyaköveként vágódó szavait, a tanácselnök máris felugrott:

— Magyarország független és szabad! Az országban semmiféle elnyomás nincs! Itt minden ember azt hiszi és teszi, amit akar! A kommunizmus ellen parittyáznának, ami felszabadulást és boldog életet hozott a nép számára? Mi kifogása lehet a kommunizmus ellen?

— Nem sok. Csak ennyi: kommunista rendszerben az élet reménytelen. Jövőben értelmetlen. Minden elveszett tegnap. Minden veszve van ma. És minden veszve lesz holnap is. . .

Alapi ügyész nem bírta. Belevágott Gedeon szavába. Azzal sem törődött, hogy a tanácselnök nem adott neki engedélyt a szólásra. Mintha elvesztette volna a fejét. Hadonászott. Láthatatlan támadó darazsakat hessegetett magáról:

— Tanácselnök elvtárs, tisztelt bírák, új vádiratot nyújtok be Ráth Gedeon ellen, mert előttünk, hivatalos személyek előtt gyalázni merészelte a felszabadító, szabadságot, boldogságot hozó dicső orosz népet. Ez hallatlan! A kommunizmust pedig nem átallotta itt az igazság székházában leokádni! Tűrhetetlen! Vakmerő magatartás! Lázítás! Mi szükségünk van még további eljárásra? Már csak ítélethirdetés lehet hátra! Ami csakis kemény lehet, mint Sztálin ökle!

A bírák is rángatództak, mint a siklókígyó, ha átmegy rajta a kerék. Szinte befogták fülüket, hogy ne hallják a „káromlást". Eltorzult arccal meredtek egymásra, és gyűlölködő szemmel az akasztófajegyesére.

Jézus elítélését látjuk lelki szemeinkkel. Akkor is ugyanez történt Kaifásnál. Nem cáfolnak semmit. Helyette műfelháborodásukban szaggatják ruháikat: „Káromkodik, méltó a halálra!" Ennyire egyformák lennének azok az ítéletek, amelyeket zsarnokok hoznak? Ahol előre elhatározzák, hogy a vádlottnak pedig meg kell halnia?!

A roppant kényes és feszült helyzetet a tanácselnök próbálta feloldani:

— Ráth Gedeon, fejtse ki bővebben és őszintén, miért ellensége a kommunizmusnak? Előbb csak szólamokat pufogtatott. Kézzelfoghatót mondjon!

— Azért, mert a kommunizmus kollektív gondolkodást és cselekvést ír elő, amely minden önálló egzisztenciát könyörtelenül megsemmisít. Kérlelhetetlen ellensége minden más rendszernek, gondolatnak, hitnek, Istennek... A rendszer alapja a vasterror. Ha kell, rabol, bebörtönöz és gyilkol! Én minden ember elvét tiszteletben tartom, de a kommunizmus nem lehet elv. A gyilkosság Isten és ember előtt egyformán a legnagyobb bűnnek számít. A kommunizmus pedig egyértelmű a törvényesített gyilkossággal, ami nem lehet elv, hanem csak bűn! Mivel már az imént is őszintén feleltem a kérdésre, az ügyész úr új vádirattal, duplakötéllel fenyeget. Mintha nem tudná, hogy aki egyszer a halált vállalta — mi pedig vállaltuk, amikor szervezkedni kezdtünk! —, azt többé fenyegetni nem lehet. Az ilyenek már eleve meghaltak. Két halál pedig nincs! Tanácselnök úr az előbb azt mondotta, hogy a bibliai Gedeon vagyok. Én meg azt állítom inkább, hogy Mucius Scaevola. S vele együtt a hóhér bárdja alatt vallom, hogy az ember, aki az elvet képviseli, *megölhető, de maga az elv, az igazság megölhetetlen!* Én meghalhatok, de *százak és ezrek állnak utánam, akik készek ugyanazért az elvért meghalni! Ha nem ma, majd holnap.* Amikor erre legalkalmasabb lesz az idő. Ilyen értelemben halhatatlanok vagyunk. Így igaz, amit az Úr Gedeonnak mondott: „Ne félj! Nem halsz meg!" Rajtunk golyónak, kötélnek nincs hatalma! De tanácselnöknek és ügyésznek sem!

— Elég! Elég! — vágott szavába Olti elnök. — Elég a buta gyalázkodásból! És a pávatollas hencegésből. A blöffökből s üres szópufogtatásból. Ráth, nagyon visszaél türelmünkkel! Tudja, mi beszél magából? Eger, a reakciós érseki város! Kriston püspök ministránsa és a Lyceum szelleme. Ősei kék vére! Ráth Józsefé, a kommunistagyűlölő, reakciós Eckhardt Tibor korteséé. Dr. Ráth Sándoré, a kapitalista, népnyúzó gróf Bethlen István és a hírhedt Gömbös Gyula politikai szekértolójáé, akit ávósaink halálra kerestek. Ő ugyan megmenekült kezeinkből, de fia nem! Ha Ráth Gedeon Mucius Scaevola, ám legyen, de akkor sorsában osztozik! És minden utána álló! Ezt garantálom én, a bíróság és pártunk! Mondana még valamit?

— Szíves engedelmükkel még csak ezt: mi, akiket ma ez a bíróság súlyosan el fog ítélni, a keresztény világ elveit választottuk, amely biztosítja mindazt, amit a kommunizmus megtagad. Isten, haza és emberiség iránti szeretetből akartunk szembeszállni a kom-

munizmussal és azzal a néppel, mely e rendszer atyja és népünk elnyomója...

— Ugyan, őrök, fogják már be a száját! Nyomják le a megérdemelt helyére! Magatartásáért vessék majd magánzárkába! Dugják a sötétbe! Kosztelvonás! Kevés alvás legyen addig is mellékbüntetése, míg a főt meg nem kapja. Megrögzött antikommunista, akire örök börtön vagy kötél vár.

Dr. Alapi államügyész négyüknek kötelet kért vádbeszédében. A többieknek pedig a törvényadta lehetőség legsúlyosabbját.

Mig a bíróság ítélethozatalra elvonult, a két Ráth illemhelyre kéredzkedett. A nagy belső feszültség most éreztette hatását. Roskadásig fáradtnak és erőtlennek érezték magukat, de ugyanakkor valami érthetetlen nyugalom szállta meg őket. Idegeik még citeráztak, de lelkükben a lillafüredi tó nyugalma honolt. A halált biztosra vették. Már nyitva látták számukra az eget, mint Szent István vértanú.

Őrük kísérte őket az illemhelyre. Itt Gedeon megszólalt:

— Valószínű, hogy halálra ítélnek. Búcsúzom hát örökre tőled. Ne feledd, József, „Istenért és hazáért" kiáltással fogok meghalni őseim bátorságához méltón. Édesanyámnak millió köszönet. Ne hullasson miattam könnyeket! Viselje büszkén szenvedését! Julikát szeressétek, mert én is szerettem. Imádkozzatok lelkem üdvösségéért!

Egymás nyakába borultak. Így az ölelő karok között akarta József végrendeletét elsuttogni. De az őrük tettetett keménységgel közbelépett:

— Mit gondolnak, nem elég, hogy tilalom ellenére fecsegnek, hanem még szerelmeskednek is?

— Testvérek vagyunk! — felelte József. — A bitófa ránk veti árnyékát. Talán ez az utolsó ölelésünk.

Mintha az őr szemében könny csillant volna meg. Parányi, de igazi, hamisítatlan gyémánt. Talán saját gyermekeire gondolt, akikre hasonlóan rávethetné árnyékát az akasztófa. Sokszor mondanak olyat, hogy égnek áll a haja. Mi lenne velük, ha valaki besúgná?

— Ha minden magyar fiú ilyen kiállású lenne, mint maguk, nem kellene az ország fiainak illemhelyen búcsúzkodniok! — mondotta, s visszavezette őket a terembe, hogy meghallgassák ítéletüket.

A bíróság hamarosan visszatért fekete ruhájukhoz illő halálos komorsággal.

Az ember életében nem sok olyan leírhatatlan pillanat van, mint amilyet él, mikor várja ítéletének kimondását. Különösen, ha az halálos is lehet. Valami ismeretlen, súlyos sötétségű csend szakad az emberekre. Még a szív sem dobban.

Ebbe a földrenyomó csendbe vágott bele az első döbbenetes ítélet: Szabó Miklós kötéláltali halála!

A többiek úgy néztek Miklósra, mint ahogyan arra a fára nézünk, amelyet mellettünk hasított ketté a villám. Mi *még* élünk! De élve maradunk-e, hiszen a vihar most kezdi tombolását. Mégis a tizenöt várakozó számára nem a halálos ítélet jelentette a megdöbbenést, hanem annak a felismerése, hogy vállalásukkal Miklóst nem bírták megmenteni a haláltól. Hiábavalónak látszott bűnvállalásuk az első lecsapó villám vakító fényénél. Most még jobban reszkettek azokért, akiknek leginkább ítéltek kötelet.

Ebben az újabb villámot váró feszültségben az ítéleteket magukon viselő papírlapok forgatása mennydörgésként recsegett.

Amikor Ráth Gedeon meghallotta, hogy *csak* életfogytot kapott, nem hitt fülének. Azonban Miklós mosolya és testvérbátyja ragyogó arca azt bizonyította, jól hallott. Ő mégis sírni szeretett volna. Keservesen sírni, mert úgy gondolta, hogy mások áldozatának köszönheti életét. Igaz, az életfogyt a halál egyik neme és formája. De ebből mégis ezerféleképpen lehet és van szabadulás, feltámadás. Azonban a bitófa halálából csak az ítélet, a végítélet napján!

Ráth József tizenöt évet kapott. Erre Gedeon valamelyest felvidult. Úgy látszott, vállalása mégsem volt hiábavaló. Még inkább könnyebbedett lelke, amikor már több halálos ítéletet nem olvastak fel. Az már szinte ajándéknak számított, hogy a tizenöt elítélt összességben legalább 200 évet kapott, amelyet a vörös terror legkegyetlenebb börtöneiben kell majd letölteniök, hacsak az Isten másként nem dönt, mint a gyűlölködő zsarnokok döntöttek. Ők ebben a pillanatban szentül hitték, egyikük sem tölti ki a rájuk kirótt büntetést. Miklós halála lesz az ő feltámadásuk záloga. Szerettek volna hozzáugrani, megölelni, simogatni. És kérni, hogy ne feledkezzék el szegény hazájukról az Úr trónusánál. De őreik még moccanni sem engedték az elítélteket.

A büntetés kihirdetését követő levegőkapkodást csak azok a hangok törték meg, amelyek fellebbezést jelentettek be. Mikor Miklós ajkán hangzott ez el, mérget vettek volna rá, hogy az ő köteléből sem lesz semmi. Mit mondott Gedeon Ura, Istene? „Ne félj! Nem halsz meg!"

Mindannyiuk megdöbbenésére Miklós ajka tovább mozgott. Nem sírt, nem jajgatott. Kegyelemért sem esdekelt, hanem átszellemült arccal, mintha a vesztőhelyen hóhéra előtt állna, a Bánk bán operából a világ fülébe kiáltotta:

— Hazám! Hazám, te mindenem!
Szép érted élni, érted halni!
Te hős, magyar hazám!

Se az őrök, se a bírák nem tudták, hogyan vessenek véget ennek a kínos jelenetnek. Valami repesztő düh és kétségbeesés fojtogatta őket tehetetlenségükben. Most érezték annak kegyetlenségét, hogy csak az emberek *teste* felett van hatalmuk. A lelkük kicsúszik gyilkos markukból. Mit tehetnek még azzal, akit halálra ítéltek? Akiket a börtön tüze lassan úgyis elemészt? Beköttetik szájukat? Vasba, béklyóba veretik, éheztetik? De hiszen ez csak a testnek szól! A lélek meg csak nevet édestestvére kínja felett... Mégis igaz az: legnagyobb győzelem, amikor a lelket kettétörhetik! S ez a győzelem ma megtagadtatott tőlük.

Mi mást tehettek volna, mint kommunista undorral és megvetéssel még egyszer végignéztek ezen a szerintük patkány bandán, és hosszú léptekkel kiosontak vereségük színteréről.

A tizenhat elítéltet láncrafűzve vitték vissza a most már jogos és hivatalos lakásukba, a börtönbe. Miklós felemelt fővel, büszkén lépdelt közöttük. Aki csak tehette, vigasztaló, bátorító szavakat kiáltott feléje. Most is tilos volt a rabbeszéd. Nem törődtek vele. Nekik már mindegy. Ami ezután jöhet, csak szúnyogcsípés lehet. „Miklós, Isten veled!" — „Imában veled leszünk!" — „Miklós, életáldozatod nem volt hiábavaló!" — „Miklós, példádon valamikor az ifjúság új magyar életet indít el!" — „Miklós, éljen a haza!..."

A két Ráth testvért ismét egybeláncolták. Könnybelábadt szemmel szorongatták egymás kezét az úton. Közben az öröm és szomorúság szavait gügyögték egymásnak. „Ne búsulj! Nem üljük le! Vörös láncunkat az élet rozsdája hamar szétmarja... Csak Miklóst is megmenthettük volna! De nagy az Isten! Utolsó pillanatban is tehet csodát... Testvér, élsz te. Élhet anyánk! És élhet Julika!"

Mikor leszedték róluk bilincseiket, a két testvér egymás nyakába borult. Az egyik őr a bilincsükkel arcuk közé akart vágni, hogy szétválassza őket. Ámde az az őr, aki az illemhelyen bizonyos értelemben „rabtársuk" lett, elkapta a láncot, és rákiáltott:

— Ne bántsd őket, hiszen édestestvérek!*

*Lásd: Csárdás József: Életfogytiglani börtön című könyvét. És A sarló—kalapács börtöneiben a 130. oldalt.

Rabhárfa, raborgona

„Az ember életét elveheti mindenki, de a halálát senki!"

(Seneca)

„Nem ismerek erkölcsöst és erkölcstelent. Én csak egyet ismerek: azt, ami használ a proletariátusnak, és azt, ami árt!"

(Kun Béla)

Még hosszú évtizedek után is csak úgy tudok rá visszagondolni, mint az álomra. Nekem oly szép és izgalmas volt, mintha igaz sem lenne. Holott annyi nagy eseményt elfeledtem, ennek még dátumát is megjegyeztem. Pontosan május 17-én történt a debreceni börtönben. A dátumot azért tudtam megrögzíteni, mert jellegzetes ferences szentről volt a szentmise. Őt tartjuk az Oltáriszentség és a szentmise védőszentjének. Előtte mindig megnéztem, milyen mise lesz holnap. Egész nap ennek lelkületével készültem a másnapi legszentebb áldozat börtönbemutatására.

Ó, mily csöndesek, elhagyatottak, magánosak voltak ezek a vértelen áldozatok! Senki sem lehetett jelen. Csak a bűnt kereső őr kutató szeme bújhatott utánunk. Magam álltam volna a Keresztrefeszített lába alatt, ha zárkatársaim — s azok, akik tudták, hogy misézem — nem ígérik, hogy lélekben körülzsongják magányos Golgotámat, ha Jézussal nem szállnak le oltáromra a mennyei seregek. Hányszor s mennyire kívántam, legalább egy hús-vér ember lenne jelen velem, egy ministráns, ha mindjárt szunyókálna is, mint Péter az Olajfák hegyén, mert tudtam, Jézus szereti, ha nem magányosan, nem elhagyatva szenved; hogy ha szomjúságában kiált, legyen, aki legalább ecetet nyújt fel neki. . .

Ezen a korai reggelen, amikor a sekrestyéből kápolnánk kis oltárához igyekeztem, orgona helyett szokatlan, halk mocorgás fogadott. Észrevettem, de nem érdekelt. Ösztönösen mégis a padok

felé néztem: Talán az előttem misézö világi pap itt maradt? Szigorúan tiltották. Egymás miséin nem maradhattunk. Még csak nem is találkozhattunk. Itt egyformán bűnös és gyanús mindenki. Nem ismernek angyalokat, csak ördögöket. Első villantásra senkit se láttam, csak a hátsó sarokban gubbasztó seprőt felmosórongyok s veder társaságában. Közben emelkedett fel a padokból egy fej. Két szem legalább olyan nyugtalanul nézett rám, mint én őrá. Feje teljességben még nem látszott, de szája máris suttogásra nyílott:

— Atya, ne ijedjen meg! Ma szentmisét kell hallgatnom!

— Misémen más nem lehet jelen! Ha megfognak bennünket, rajtavesztünk!

— Nem fognak meg. Én takarítom a kápolnát. Csak misézzék úgy, mintha itt sem volnék. Az éjjel álmot láttam. Ez kényszerít a kockázatra. Mindent kiterveltem, mindent elkészítettem.

Felállt. Elém lépett. Még börtönrongyaiban is angyali jelenség. Karcsú volt, mint Gábor főangyal, ráfaeli arcvonásokkal. Szemei szikrázó, öklömnyi gyémántok, melyeket nagy ívben keretezett két olyan szemöldök, mintha Noé szivárványai lennének. „Csak apáca lehet ilyen szép" — gondoltam. Szeméből lövellt a tisztaság és az égből lopott hitláng. Ha lépett, emberi szemnek úgy tetszett, hogy leheletkönnyedséggel biceg. Azonban angyalszemnek: madárszárnyként billent, amely valamikor megsérülhetett.

Jó tenyérnyi, hófehér vászondarabkát tartott elém. Istenem, mily szabályos kéz! Mintha Michelangelo Máriájának mintázta volna és a Pietától viselné kölcsönben. Ujjai? Mintha sohasem érintkeztek volna mással, mint illatos szirommal, harmatgyöngyös virággal.

— Apácafátyolom foszlánya. Azok tépték darabokra, „akik nem tudják, hogy mit cselekednek". Kérem, törjön le ostyájából egy darabkát! Tegye rá! Majd ezzel áldozom.

Mintha álomban cselekednék, szó nélkül teljesítettem kívánságát. Ő pedig a kis ostyadarabkáját Szent Kláraként vitte tenyerén, s elbújt vele az oltár mögé, illetőleg alá, mert az üresen állt. Itt akarta velem együtt bemutatni rabmisénket.

Végre kettesben szentmise! Ádám és Éva? Jézus és Mária?

Boldognak éreztem magam. És ő?

Ahogy kezdeném a lépcsőima Confiteorját, hallom suttogását:

-- Atya, gyónni szeretnék!

Pillanatra elnémultam. A papnak mindig el kell némulnia, ha a bűnös száját önként vallomásra nyitja, hogy az Isten zavartalanul hallgathassa azt, amit úgyis tud. A gyónónak mondania kell gyarlóságait, mert mint Szent Jánosnál, ajka által változik át a keserű édessé, a kárhozat üdvösséggé, a gyűlölet szeretetté, a pokol menny-

országgá. Feloldozásommal nemcsak őt, magamat, hanem minden, lélekben jelenlevő rabtársamat oldoztam fel azon börtönbűnök alól, melyeket a földi pokol kísértései, szenvedései csiholnak ki belőlünk. Isten ajka mozdult meg, amikor velem a feloldozás szavait elmondatta. De már a Kyriében a mi tiszta ajkunk rebegte: „Uram, irgalmazz, Krisztus, kegyelmezz! — kilencszeres ismétléssel.

Felajánláskor messziről hangzó, vattába bugyolált csöngetést hallottam. Ő csengetett, ő, aki Máriaként kuporodott a kereszt lába alatt. Megijedtem. Egyben örültem, mert ez a kis csilingelés visszavarázsolt a hívek közösségébe, melyben erre a csengetésre a pappal együtt százak emelték fel tenyerük arany paténáján áldozatként szívüket.

Azonban a kápolna ajtaja is kinyílt. Az az osztályvezető őrmesterünk lépett be, aki Wolafka-telepünkre járt szentmisére. Ismert és szeretett bennünket, ferenceseket. Velem sok jót tett. Elszállításomkor ő csempészte be táskámat.

Oltárom sarkához állt:

— Krupa, ne csengessen! Tudja, tilos!

— Őrmester úr, én nem csengettem. Miért csengetnék? Eddig sem tettem soha... Talán, talán véletlenül eldöntöttem a lábammal? Látja, tényleg el van dűlve.

A csengőt felvette, s az oltárra tette:

— Nehogy elrúgja még egyszer! Nem titok maga előtt sem, hogy nem mindenki örül misézésüknek. Várnak, ürügyre lesnek, hogy betilthassák örökre.

Kiment. Én meg remegve súgtam az oltár alatti angyalnak:

— Nővérke, az Isten szerelmére, ne csengessen! Agyonverik, ha megfogják.

Néma hallgatását kemény ígéretnek vettem. Mégis Úrfelmutatáskor újra megkondult a túlvilági, bűbájos harangocska. Lélegzetem elállt, s őröm máris farkasszemet nézett velem:

— Krupa, az Istenért, nem megmondtam, hogy ne csendítsen? Mi van ma magával? Nincs elég baja? Újabb zuhanyt akar a nyakába?

— Őrmester úr, igaza van! Bocsánat! Elnézését még egyszer! De kérem, vigye innét ezt a kis csengőt! Megbabonázott. Azt hittem, hogy a Wolafka-telepen vagyok. Tudja, hogy ott a pap volt a ministráns, kántor. Még a csengetést is a pap intézte. Ösztönösen cselekedtem. Könyörgök, vigye ezt a kis kísértőt a sekrestyébe!

Szótlanul bevitte. Köhécselve kiment.

— Nővérke — rimánkodtam a gyémántszemű bűntársamnak, a kísértő Évának, hogy ne kényszerítsen a „szent" hazugság bűnébe.

— Atya, kérem, de én csengős miséről álmodtam. Az is benne volt, hogy én csengetek. Ígérem, az utolsót nagyon halkra veszem.

És ezt úgy mondta, mintha élete függne, hogy a csengőt még egyszer megszólaltathassa. Éreztem, valóban Ádámja vagyok, és bűnös csábításának nem tudok ellenállni. Inkább jöjjön a kárhozat, a paradicsomkertből való pallosos kiűzés, minthogy elszakadjak tőle. Bűnös tettünk gyümölcsét szenvedjük közösen... Mégis reszkettem, s nagyon örültem volna, ha már túl vagyunk az utolsó csengetésen.

Istenbárányakor csalhatatlanul megkondult a varázslatos hang. Finoman, amily finomsággal egy apáca csöngethet. Inkább angyal-, mint emberfülnek szólón.

— Konok ez a nővér, és még az ördögtől sem fél — ájtatoskodtam magamban. — Jó, jó! — villan át agyamon. — Mehet az akasztófára is, ha akar. De miért nincs rám tekintettel? Csak azért menjek kurtavasra, mert ő valamit álmodott? Miért akarja, hogy kordámmal mindkettőnket felhúzzanak? Gyorsan fohászkodni akartam: „Uram, csak most, csak most ne jöjjön be az őr! Csak most!" De nem volt rá időm, mert az őrmesterem már ismét mellettem állt. Nem szólt. Ám szemét annál jobban forgatta. Hol rám, hol az oltárra nézett. Majd beugrott a sekrestyébe: Ott van-e a kis csengettyű? Ott volt! Még meg is tapogatta, nem csapja-e be a szeme?

— Krupa, hogyan történt? Hiszen a csengő a sekrestyében van!

— Őrmester úr, talán ismét csengetést hallott?

— Határozottan! Megvallom, hallgatóztam. Fülemet a nyílásra tapasztottam.

— Itt nincs csengő! Én nem csengettem. Mégis őrmester úr hogyan hallhatott csengetést? De ahogyan mondja, már nekem is úgy tűnik, mintha csengő aranycsilingelését hallottam volna... Valami különös nap ez, őrmester úr. Mintha velem hallucinálna az egész világ...

Fejcsóválva elment.

Sekrestyébe menet bujkáló angyalom kidugta kezét rejtekhelyéről. Borítékot szorongatott benne:

— Atya, olvassa majd el, hogy tudja, mit bíztam rá. Kezelje, mint a gyónásomat. Csak édesanyámnak szántam. Ha tudja, juttassa el hozzá! Ha nem, tüntesse el! Köszönöm, hogy miattam még bűnre is kész volt. Sohasem felejtem el ezt a napot...

— Megpróbálom, nővérke. Megpróbálom! Jól tette, hogy csengetett... Ez volt életem legszebb és legizgalmasabb miséje. Köszönöm. Én sem felejtem el soha. Soha! Meg... meg nővért sem... imádságaimban!

Istenem, mily hálás gyémántszikrázással égett arcán az a két öklömnyi gyémánt... Mintha könnyek aranytengerében úszna...

Zárkámba menet találkoztam az őrmesteremmel.

— Miért siet annyira? — kérdezte. — Mintha üldözné valaki!

— Őrmester úr — lihegtem a gyémántoktól vakítottan —, aki örül, az repül. Repül, repül föl a holdig, mint a szerelmesek. Május van! Őrmester úr, május van!

— Csak nem szerelmes?

— Hm! Furcsa kérdés... Ha nem is lennék, de örülök, boldog vagyok! Csak örülhet és boldog lehet, akire két öklömnyi gyémántcsillag ragyog.

— Maga örül, boldog a börtönben?

— Igen. Életem legizgalmasabb és legrejtélyesebb miséje volt a mai. Tudja, Szent Paskál ünnepe van ma, azé a ferences szenté, aki temetése miséje alatt felült a koporsójában... És ezen a misén szivárvány szemöldökű angyalt láttam, és mennyei csengő bongását hallottam...

Az osztályparancsnok legyintett:

— Nem rossz! Maga éppen olyan álmodozó, mint az egyik rabapácánk.

Nevetve elment.

Én pedig szívemre szorított kézzel — mert oda rejtettem a levelét — rohantam a biztonságos zárkába.

— Miért látszol olyan izgatottnak? — estek nekem zárkatársaim. — Valami balhé történt? Láttál valakit? Olyan piros vagy, mint az érett som.

Mit árulhattam volna el nekik titkaimból? Az igazi titkomból? Hiszen az ilyen titok elárulása olyan, mintha gyöngyeinket disznó elé vetnénk. Mintha gyöngyvirágunkat reggeli dérnek tennénk ki. Olyan a titok, mint ősszel a kék érett szilva. Nem szabad hozzányúlni, mert hamvát veszti. Még levelét sem bonthattam fel. Pedig a kíváncsiság égetett, mint a két szeme. Nem árulhatok el semmit. Gyónási titkot őrzök. Nem buktathatom le „Évámat". Nem mondhatom az első Ádámmal: „Az asszony adta, hogy egyem belőle!" Meg kell várnom, míg levelet kapok otthonról. Azzal együtt ezt majd elolvashatom észrevétlen. Akkor börtönpecsétes borítékba tehetem. Azt hiszik, hogy most jött, s ez is láttamoztatott...

Felelet helyett elterelő mozdulatként visszakérdeztem őket:

— Valóban apáca is van a börtönünkben?

— Hát te ezt eddig nem tudtad? — álmélkodott kórusban az egész zárka.

— Nem! Most említette az őrmester úr: Olyan álmodozó, mint én! Tényleg van apácánk?

— De van ám! Nem is egy! Az egyik pedig? Hajaj! Láttad-e már közelről az esthajnalcsillagot? Nem? Akkor az ő szemébe nézz! Aki egyszer meglátja, május nélkül is szerelmes lesz. Aki meg börtönéletéről hall, megszereti és nagyrabecsüli. Azt suttogják róla, hogy nagyon megkínozták Budapesten. Ám megtörni nem tudták. Pár hete van itt. Mások ügyében kihallgatásra szállították ide. Egyik este közvetlen zárás előtt őrmesterünk a kápolnában találta az oltár előtt, amint kitárt karral imádkozott. Azóta ő takarítja a kápolnát, hogy zavartalanul kedve szerint imádkozhassék... Csak nem találkoztál vele?

— Olyan könnyű nőrabbal találkozni? Nem jártam a második emeleten. Különösen ily korán reggel? Talán még fel sem ébredtek.

Ezzel a deres válasszal lehűtöttem társaim fellángolt érdeklődését. Én azonban annál égőbb forrósággal vártam, hogy levelet kapjak, s vele titkát is elolvashassam.

Ez a pillanat végre elérkezett.

Remegő kézzel bontottam fel a borítékot. Egyre remegőbb szívvel és növekvő csodálkozással olvastam. Sor és betű szerint hosszú levél. Tartalmában lélegzetnyi rövid. Olyan, mint a miséje: feledhetetlen. Léleknyilatkozat, vértanú apáca mártíraktája:

Drága Édesanyám!

Lélekben most úgy ülök melléd, mint amikor füledbe súgtam az akkori legnagyobb titkomat, azt, hogy azt a menyasszonyi fátyolt választom, amelyet nem földön készítenek, hanem az égben szőnek... Most meg szívedbe súgom a mostani titkaimat, nehogy mástól hallva elszomorodj, ahelyett, hogy örülnél.

Emlékszel még, hogy nyolcadikos gimnazista koromban az osztályfőnök nővér a hivatásokról beszélt? Gondolatait régi, felejthetetlen legendában varázsolta elénk. „Az oroszlánölő, Góliátot legyőző Dávid — mesélte — Saul király udvarába került. Dávid nagyon szerette a muzsikát. Azért szerfölött örült, hogy a királyi palotában hatalmas aranyhárfát talált. Amikor nézegette, királya ezt mondotta neki: ‚Sokat fizettem ezért a hangszerért. De becsaptak vele. Kellemetlen, csúnya hangokat ad.' Dávid kezébe vette, és Saul király meglepetésére csodás hangokat hozott ki belőle. A hárfa hol kacagott, hol zokogott. Egyszer szerelmet vallott, másszor meg imádkozott... ‚Hogyan lehetséges ez? — kérdezte Saul. — A leghíresebb zenészeket játsszattam rajta, s mind csak zörejt tudott kicsalni belőle. A te kezedben pedig szirének eolhárfájaként zeng.' ‚Királyom — felelte a leendő nagy király, Dávid —, az eddigiek saját dallamaikat akarták játszani húrjain. Én a hárfa saját énekét játszottam rajta. Vele visszaemlékeztettem fiatal éveire, faéveire, amikor madarak daloltak virágos ágai között, és ő is velük együtt éne-

kelt. Visszaemlékeztettem a kivágás napjára, amikor sírt és zokogott... Ezeket hallotta királyom ujjaim által megzendülni...'

Mindnyájan hárfák vagyunk! — fejtegette a legendát főnöknőnk. — Sokan úgy intézik életüket, hogy férfi játsszék húrjaikon. Őt akarják gyönyörködtetni. Lesznek, akik csak magukat törekszenek vele szórakoztatni, boldoggá tenni. Ám lesznek, akiken nem Dávidok, hanem maga Isten játszik: isteni muzsikát, az ő muzsikáját, az ő dalát és himnuszát...''

Drága Anyám! Ennyit mondott a nővér, de én tovább folytatom. Talán eddig nem Isten játszott az én hárfámon — pedig őt választottam. Eddig! És most? Most: igen! *Ő vett a kezébe, s most próbálja megzendíteni bennem és általam azt, amit mindig szeretett volna hallani.*

Emlékszel, mennyire örültél, Édesanyám, hogy látszólag véletlen folytán megszabadultam nővértársaim borzalmas sorsától, amikor a helyőrségi katonai kórházban megmenekültem az oroszok állatiasságától? Álmaimban visszajáró rémképekben látom most is, miként tiporták le az ápolónőkként működő szerzetes nővéreimet. Miként szaggatták le róluk fátyolaikat és ruháikat. S mikor már vérükben fetrengtek, hogyan gúnyolták őket rövidre nyírt hajuk miatt: „Mik vagytok ti: nők vagy férfiak? Szajhák! Se nők, se férfiak!'' Aztán... Aztán revolvergolyót eresztettek rájuk...

Édesanyám, közösen hetekig zengtünk Te Deumot megmenekülésemért. De, tudod-e, az nem megmenekülés volt számomra, hanem előkészület. Akkor még gyönge lettem volna elviselésére. A kettős mártíromsághoz pedig erősnek kell lenni! Isten maga készítgetett, nehogy lerogyjak koronáim súlya alatt.

Egyik éjjel levittek a kínzókamrába. Röhögő férfiak fogadtak, s egy nő. Mint „Jézus szeplőtelen szüzecskéjét és az Égi Bárány makulátlan jegyesét''. Ekkor még a szentelt ruhámban, az apácaöltönyömben jártam. Leírhatatlan módon nekem estek. A nő adta meg rá a jelet. „Ki a szűzi hártyájával!'' — kiáltotta. Először fehér fátyolomat tépték apró darabokra. Aztán minden ruhámat, le egészen a bőrömig... sőt: azon túl is martak, szaggattak...

Édesanyám, csak te, te, a tisztaság kedvelője értheted meg, mit jelentett lányodnak, aki példád szerint eddig Isten és emberek előtt mindig a tisztaság, szemérem fátyolában járt, kéjes kezek által ettől a fátyoltól megfosztva, mezítelenül égni buja férfiszemek tüzében, szemérmetlen korbácsszavaikat hallani, tisztátalan érintésüktől remegni... Szent Cecília is tudta, mit jelentenek ezek. Ezért kért védőangyalt az égből. Édesanyám, az én védőangyalom a le nem téphető, darabokra nem szaggatható, be nem mocskolható, tőled örökölt hitfátyolom *volt.*

Így megalázva, csontom velejéig elpirulva zavartak vissza gumibotjukkal a zárkámba, mint cirkuszban a vadállatokat mutatványaik után a ketrecbe. Rab társnőim vetettek rám lepedőt, hogy valamelyest szünjék lemérhetetlen szégyenem és zokogásom... „Apor püspök, nők pásztora, hol vagy?...''

Szenvedéseimmel csak egy tenyérnyi kis darabocskát vittem szétszaggatott fátyolomból, melyet első földre zuhanásomkor markoltam fel, és kezemből többé nem engedtem ki. Ennek az éjnek emlékét ebben a kis fehér vászonban mint oltárom korporáléjában őrzöm a mai napig.

Reggel hozzám lopakodott az egyik apácanővérem. Úgy szorongatott markában valamit, mint én az enyémben. De nem fátyolfoszlányt, hanem gondosan összehajtogatott papírdarabkát. Markomba ügyeskedte. Odanyomta az én titkom mellé. Mintha együvé tartoznának, mintha édestestvérek lennének. Nő őrünk meg rabruhát dobott lábamhoz: „Ezt viselje ezután!''

Mihelyt tehettem, nagy titokban elolvastan a kis papírt. Olvastam. Tanultam egész nap. Gondolkodtam, elmélkedtem fölötte, mert már tudtam: sok olyan éjszakám lesz még, mint a tegnapi. Édesanyám, nem ismeretlen szöveg volt. Szent Péter levelének pár sora. Csak pár sor! Valamelyik Újszövetségi Szentírásból szakíthatták ki, s őrizték meg adhatták kézről kézre azok, akik talán előttem lehettek a kínzókamrában. Nemcsak gyűrött volt, és sárga, hanem vértől pettyezett. Mintha csak írója egyenesen börtönéből küldte volna nekünk. Hányszor olvastuk mi együtt ezeket a gyönyörű misztikus mondatokat! De akkor még csak sejtettük, hogy ezek a koronatövisből formált szavak az Újszövetség lényegét írják a vér tintájával, de én most már bizonyosan tudom. Mennyivel másként olvasom most, mint akkor! Mennyire másként látom! Mintha hályog hullt volna le szememről, vagy az ég felhői húzódtak volna szét, hogy a mennyországba tekinthessek. Megnyílt a szívem, és lángolt, ami eddig nem történt.

„Szeretteim — *írja Szent Péter* —, ne lepődjetek meg azokon az égő fájdalmakon, amelyek megpróbáltatásul értek benneteket. Inkább örüljetek, hogy részetek lehetett Krisztus szenvedéseiben, hogy dicsősége megnyílvánulása napján majd ujjongva örülhessetek. Bodogok vagytok, hogy Krisztus nevéért gyötörnek benneteket, mert a dicsőség Lelke, vagyis az Isten Lelke lebeg felettetek. Ha mint keresztényeknek kell szenvednetek, ne szégyelljétek, hanem szenvedéstekkel dicsőítsétek meg az Istent!''

Erre az istendicséretre már a következő éjszaka alkalom adódott. Ám készülve mentem, fegyverbe öltözve! Dávidként Isten nevével a Góliátok ellen.

Földre pofoztak. Mintha dög lennék, félájultra rugdostak. Szent Cecília jutott eszembe. Talán azért, mert úgy feküdtem ott, mint ő, ahogyan Maderna csodás márványszobrával megörökítette: hátrafordított fejjel, nyakán halálos sebével? Hozzá hasonlóan egyik kezem három ujját én is kinyitottam, jelezve vele: a háromszemélyű egy Istenért szenvedek. Másik kezemen pedig a mutatóujjamat, hogy halálommal is valljam: A három isteni személy közül az egyik Jézusban emberré lett, s én ezért a Jézusért reszketek. És tudod, mit, édesanyám? Ezt a mutatóujjamat taposták megkülönböztető élvezettel azok, „akik nem tudják, hogy mit cselekszenek".

Fájdalmamban felnyögtem. A kín a legszebb imádság szavait szakította ki belőlem: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben..." Rám ordítottak: „Ne ezt mondd, hanem: ‚Imádkozzál érettünk most és halálunk óráján!' Hiszen halálodon vagy! Még nem tudnád? Vajon kiszabadíthat-e kezünkből Isten vagy Mária? Nem! Csak a halál!"

Nem a halál, hanem talán az ájulás szabadított meg azoktól, „akik nem tudják, hogy mit cselekednek". Anyám, Édesanyám, a fájdalom olyan nagy lehet, hogy mindenre rákényszerítheti az embert. Ha nem ájulok el, talán magam is megtagadtam volna, amit eddig vallottam. Úgy, mint az, akiről régi rabtársaim beszéltek. Nagy istenhivőnek mutatta magát. De ugyanakkor nagy testű és nagy étkű is volt. Ebédosztásnál a parancsnok rászólt: „Te nem kapsz, mert nagyon kövér vagy!" Így tett másnap, így tett harmadnap. Negyedik nap az éhségtől lábán már alig álló emberünktől kérdezte: „Mondd csak, hiszel-e még Istenben?" A rab leütötte fejét, és nem felelt. Csajkájába nem is kapott semmit. Mikor jó pár nap múlva újra megkérdezték azt suttogta: „Nem." Ám az őr rárivallt: „Ne suttogj, hanem hangosan kiáltsd, hogy mindenki hallhassa: ‚Nincs Isten! Nincs Isten!'" Mire a rab nyakán kidagadó erekkel kiáltotta: „Nincs Isten! Nincs Isten!" Erre púpozva telítették csajkáját.

Zárkámban az a nővér tisztogatta, kötözgette sebeimet, aki a Péter-sorokat nyomta a markomba. „Emlékszel Szent Cecília officiumára? — kérdezte. — Róla minden évben eldaloltuk: ‚Szenvedő teste orgonáján énekelte: Legyen testem szeplőtelen, Jézust ezzel dicsőítem!' Teste Isten orgonája volt, miként mindazoké, akik Jézusért szenvednek."

Édesanyám, utána elgondolkodtam. Eddig rabhárfának tudtam magam. Ámde, úgy látszik, orgonának is kell lennem. Nemcsak halk hárfának, hanem a szenvedés hangos orgonájának is, melyet nemcsak kézzel lehet ütögetni, hanem pedálját lábakkal is taposni.

Pár nap múlva a földön el kellett terülnöm, mintha medvebőr lennék. A két kifeszített karomat tapodó lábakkal a padlóhoz sze-

gezték. Felhajtott lábamat lócához kötözték. Majd gumibotokkal talpaimnak estek. Azoknak a talpaknak, amelyeket te, Édesanyám, babakoromban rózsapirosra csókolgattál; melynek táncai neked oly sok örömet, nekem pedig annyi csodálót szereztek. Most valódi orgonának éreztem magam. Minden ütés fekete billentyűt vésett ki húsomból. Ezek a taposó lábak, ezek a gumiujjak csak fekete billentyűt ismernek mind a pedálon, mind a játszóasztalon. Azt hiszik, hogy csak ezeken lehet kiverni a pokol siralmait... Tévednek! Isten a fekete billentyűkön is a fehérek hangját hozza ki. Azt a dallamot és éneket, amit fent a szüzek és vértanúk énekelnek: Hozsanna Istennek!

Mikor másodszor botozták talpamat, eszembe jutott vitéz Darabont tüzér főhadnagy, akit az oroszok a helyőrségi kórház idegbeteg osztályának zárkájába csuktak. Megdöbbentem. Miért éppen ő jut eszembe, és miért éppen most? Talpamat verik, mintha pöröly lenne, s közben a főhadnagy úgy áll előttem, mintha könyörögne. Úgy, mint amikor arra kért, menjek el nővéréhez, hozzam el revolverét, hogy ezzel kiszabadíthassa magát, mert ő semmivel sem bűnösebb, mint én. Elmondta, hogyan képzelné kitörését. Megremegtem. Nemet intettem. Láttam felcsillanó szomorú szemében: gyávának tart és megvet. Pedig te, Édesanyám, tudod, hogy nem vagyok gyáva. Nem a magam életéért reszkettem, hanem másokét féltettem. Mi lesz, ha szökésében őt lövik le? Hátha így még életben marad. Mi lesz a nővérekkel? Hogyan állnak rajtuk is bosszút?...

Közben megtudtam, hogy halálra ítélték. Édesanyám, tudod, mi az: ártatlanul halálba menni? Ha kivégzik, én vagyok az oka! Megmenthettem volna, és nem tettem!! Talán ma, éppen most végzik ki, mert nem teljesítettem utolsó kívánságát, mert nem használtam megmentésére azt a lábat, amit most gyötörnek... Ezért vereti Isten talpamat? Orgonája vagyok, vagy kivágandó haszontalan fája? El tudod képzelni, hogyan gyötörte lányod lelkét egy magyar katonának ártatlan halála? „Anyám! Anyám! — sikongtam. — Értem halt meg, miattam halt meg!" Akik nem tudják, hogy mit cselekednek, azt hitték, a kín szólaltatott meg. A fájdalom lázában sikongok. Igen, de attól, amit lelkiismeretem korbácsa okozott. Mi mást tehettem volna kínom enyhítésére, minthogy talpverésemet felajánlom vitéz Darabontért. Ha meghalt, legyen mártírhalála szeretett hazája üdvére. Ha pedig még élne, maradjon élve, hazája és Isten dicsőségére. És tudod, mit? Ettől kezdve többé nem éreztem semmi fájdalmat. Többé jaj nem hagyta el ajkamat. Szívemben daloltam, mint Cecília, és Isten dalát búgtam, mint az ő orgonája.

Hidd el, itt nemcsak egyedül zengek. A börtön Isten hangversenyterme, melyet megtölt kisebb-nagyobb hangszerek ezre. Isten a

zeneszerző. Ő a karmester. Ő a játékos! És intésére felzeng a mennyei kórus!...

Mivel nem bírtam lábamra állni, őreim vonszoltak be zárkámba. Gondolod, hogy aztán ott ismét sírtam és zokogtam? Nem! Most már nem! Ha mégis könnyeztem, csak azért, mert boldog voltam. Boldog, mert Isten hárfája, orgonája lehettem. És mert már tudtam, hogy ez a hárfa, ez az orgona nem szól hiában! Ezért, Édesanyám, ne sírd te se a fájdalmak könnyét, hanem dalold velem a Keresztrefeszített diadalénekét: „Beteljesedett!" Lányod a hárfája és orgonája lett! És kérd velem együtt Máriát, hogy ne haljon meg bitóval az, aki még fegyver által is élni akart.

Anyám, Édesanyám, hidd el, ülünk mi még együtt. És majd egymás fülébe súgjuk azt a titkot, hogy nemesért, Istenért, hazáért szenvedni jelenthet boldogságot!

Addig is naponként csókol hárfád, orgonád:

szerető lányod

Pacsirta a börtön ablakán

A balta zúg, a sas rikolthat.
Virága hull a körtefának.
Kik szerettek, sosem halottak,
Kötöm csokrát a legendának...
Látod, kedves, így kidalollak,
Mi tavaszt hoztunk a világnak.
(Börtönben írt rabvers)

A kisfogházi büntető magánzárkámból egyszer a halálraítéltekkel vittek sétálni. Ez sem volt mindennapi. De még inkább az, hogy az egyik halálraítélt hozzám huzakodhatott.

— Megadja László vagyok a 25-ös halálzárkából! — mutatkozott be. Mindjárt ezzel a különös kérdéssel fordult hozzám: Tudsz-e olyan szent vértanúról — ha nem is lett volna szent, de erőszakos halállal végezte életét —, aki énekelve ment a halálba? A Bibliából tudom, hogy Sidrákék a befűtött kemencéjükben énekeltek.

Ugyancsak meghökkentett ez a kérdés. Miért érdeklik egy halálraítéltet azok, akik énekelve mentek a halálukba? Talán bedilizett, s ez a mániája? Nem ritkaság köztük, hogy a nagy idegpróbában összeomlik lelkük.

Párat zavartan köhécseltem:

— Megvallom, hirtelen csak az első keresztények jutnak eszembe. Ők meghalni a Kyrie, eleison! (Uram, irgalmazz!) éneklésével vonultak be a cirkuszba a vadállatok elé. A japán Boldog Freites Luciról tudom, hogy keresztjét magasra emelvén, keresztény himnuszokat énekelve vezette mártír társait a kivégzés helyére, ahol máglya várt rá. A máglyán is énekelt. A spanyol Szent B. Blasquez Péter vértanú és társai keresztre kötözve, zsoltárokat zengedezve fogadták a halálos lándzsadöfést. Szent Ferencünk is énekelve halt meg. Ám igaz, nem kivégzéssel, hanem természetes halállal. De hát minden ember halálraítélt léte első pillanatától. Így éli életét, így

várja halálát. A 141. zsoltárt énekelte, amely minden rabnak szívbéli éneke és imája. Mikor Szent Ferenc e szavakhoz ért: „Uram, vezess ki börtönömből — a test börtönéből —, és akkor hálát adok nevednek!" — kiadta lelkét. Már itt, börtönéletemben hallottam, hogy a halálraítélt Hrabák Ignác még siralomkamrájában is dúdolgatott. Szerette utánozni a hangszereket, mert nagyon jól tudta. Mire Varga Tibor és Király Bandi rabtársai táncoltak a zárkájuk közepén. Azt is mesélik, hogy Csepi Jenő utolsó éjszakáján vicceket mesélt őreinek, aztán fütyült. Fütyülve ment az akasztófájához is. Ismertem egy ferences atyát, Király Kelement, akit az oroszok „kémkedésért" halállal fenyegettek. Elhatározta, hogy Te Deumot énekelve megy a bitófájához vagy a kivégző osztaga alé. De nem került erre sor. Nem végezték ki. Azt is hallottam, hogy Dobay József főhadnagy az „Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned és meghalnod kell" szavalásával, helyesebben imádkozásával halt meg. Így ő sem énekelte, csak mondta. A huszonkét éves Rajkai Gáborról mondják, hogy utolsó estéjén hangosan szavalta siralomzárkájában Villon: Az akasztott ember balladája című versét. De hogy bárki énekelt volna pontosan kivégzésekor, ilyet nem hallottam. Egyébként miért kérdezed?

— Nagy a háttere ennek. Ha megengeded és kívánod, röviden elmondom. Ha ugyan ilyen belső élményt el lehet mondani. Különösen röviden.

— Érdekel, hogyne érdekelne! Hálás leszek érte.

— Fiatalabb koromban, ha nem is voltam hitetlen, nem sokat törődtem Jézussal és Evangéliumával. Ám mi történt? Egyik nyári kora reggel kirándultam a hegyekbe. Célom a Harmat-forrás. Gyönyörűen sütött a nap. A madarak versenyt énekeltek velem. Mindig szerettem énekelni, mert dicsértek hangomért, meg magam is gyönyörködtem benne. Különösen szerettem erdőben, hegyeken, ahol a bércek és völgyek visszhangozták. Úgy éreztem, hogy életem egyik legszebb napját gyalogolom. Izzadtam, és boldog voltam. A célforráshoz völgybe kellett leereszkednem. Hatalmas tölgyek és bükkök borultak árnyékukkal fölé. Páfrányok és erdei virágok illatozták körül. Szomjúság gyötört. Alig vártam, hogy meríthessek hűs, üdítő, friss vizéből. Mégsem merítettem, mert egy nagy, vastag könyv tárta ki lapjait a forrás szélén. Gondoltam, bizonnyal valaki megelőzött. Ide jött olvasni: csöndben és háborítatlanságban. Talán közeledésem megzavarta. Odább lépett. Nem akar emberrel találkozni. Térdepelve nyugtalanul néztem körül. Senkit sem láttam. Ekkor lehajoltam, és szinte lopva tekintettem a kitárt lapokba. Szemem piros ceruzával aláhúzott soron akadt meg. Lélegzetet visszafojtva olvastam:

„Jézus fennhangon hirdette,
AKI SZOMJAZIK, JÖJJÖN HOZZÁM,
és igyék!"

Képes Biblia volt nem szórul szóra írt szöveggel. Jézus a Siloe forrásánál állt, s kiáltott, amint Jeruzsálem papjai amfóráikkal vizet merítettek, és ünnepélyes menetben vitték a templomba, hogy ott az égő áldozati oltár lábához öntsék. Béka ugrott a forrás elfolyó vizébe. Ez felébresztett merengésemből. Talán jön vissza a Biblia gazdája? Érdekes, Jézusnak erre a mondására nem emlékeztem. Mily különösen hangzik igazi forrás mellett. Ha még melléje szomjas is az ember, miként én most.

„Aki szomjazik, jöjjön hozzám, és igyék!" Ugyan, ki felejthette itt ezt a könyvet? Futkározva kerestem a környező fák és bokrok között, mintha kötelességem lenne feledékenységére figyelmeztetnem. És az elhagyott Bibliáját a kezébe nyomnom. Csalódottan visszamentem, és ismét ránéztem a nyitott lapra, mely tüttyedt a reggeli harmattól. Harmatos? Akkor nem most hagyhatta itt valaki. Talán már tegnap vagy tegnapelőtt. Véletlenül? Szándékosan? A pirossal aláhúzott sorokkal megtalálójának akart valamit mondani? Ha tudnám, sokat adnék érte! Újra elolvastam az egyre bűvösebb szavakat, amelyek így folytatódtak:

„Aki hisz bennem,
annak belsejéből az Írás szava szerint
élő víz forrása fakad!"

Hát persze, hogy persze! Jézus nem ilyen előttem levő forrásvízre gondolt, hanem tanítása vizére. Aki hisz benne, olyan lesz, mint ez a forrás: ÉLTETŐ! Másokat éltető! Akarja, hogy tanuljunk tőle, hogy éljünk! Higgyünk benne. Nos, ha ez a kívánsága, üssük fel találomra, mint sokan teszik a Bibliával. Nézzük meg, mit mond nekem Jézus. Nekem! A szent könyvbe belehajtottam, és olvastam:

„SZENT énekeket zengedezve,
Jézus kiment az Olajfák hegyére."

Elég! Mintha szíven vágtak volna. A könyvet visszahajtottam eredeti helyére. Elég! „Jézus énekelve ment meghalni!" — suttogtam magamban, és éreztem, hogy nem a külső, hanem a belső meleg újra izzadsággal önti el arcomat. Nekem mondja: „Énekelve ment a halálba"? Miért éppen nekem? Miért éppen ezt? Csak nincs közel a halálom? Erőszakos halálom? Fiatal vagyok. Bűntelen! Miért állíthatja hát elém a bitófát? Eh! — suttogtam. Morogtam. „BOLONDSÁG! Babona. Ilyet elhinni: belehajtok egy könyvbe, s amit olvasok, nekem szól, pontosan nekem. Senki másnak! Bolond babona!... Nem szégyellem? Reszketek... Jézusnak más dolga sincs, minthogy éppen nekem lapozgasson a Bibliában!" Lehajoltam a forráshoz,

hogy vizet merítsek, mert elviselhetetlen hőség gyötört. Ám ahogy belenézek a forrás szellő fodrozta kristálytiszta vizébe, csaknem megszédültem, mert mintha Jézus arcát láttam volna gyönge fűszálként hajladozni a forrásvíz tükrén át. Hosszú haja álomszerűen lengett. Szája mozgott, mintha mondaná: „Aki szomjazik, igyék belőlem!" Homlokomhoz kapva felugrottam. Nem tudtam, mi van velem. Mi zavart meg ennyire? Nem szoktam én képzelődni! Íme, már hallucinálok. Már látomásom van... Hogy megzavart ez a Biblia. Minden idegem táncolt... Ott hagyva a könyvet, úgy futottam haza, mintha üldöznének. Családom ámult, hogy máris otthon vagyok, holott estére szándékoztam visszatérni. Gondolták, talán valamit otthon hagytam. De hogy semmit se kerestem, faggattak: Mi történt, mi baj, hogy visszatértem? De egy szót sem tudtak kihúzni belőlem. Nevetségesnek tartottam bármit is elmondani. Kinevetnének: Biblia, látomás! Csak azt látták, hogy egész nap forgatom a házi szent könyvet, és még este is magammal vittem az ágyba. Összenéztek. Ilyet régen láttak. Azért olvastam a Bibliát, hogy igyam a forrásból? Megvallom, nem. Kíváncsiság és megnyugodni akarás űzött. Az elsőt nem értem el. Nem elégültem meg. Inkább egyre kíváncsibb lettem. A megnyugvásról meg szó sem lehetett. Csak később tudtam meg, hogy a Szentírás nem a kíváncsiak álmoskönyve, se nyugtató pirula azok számára, akik azt nem imádságos lélekkel, nem Isten akaratát, tanítását keresve veszik kezükbe. A Biblia nem bölcs emberek szava és tanítása, hanem Istennek rejtett, kódolva írt útmutatása és tanítása, de csak azoknak, akik mindezt *önmaguk* számára keresik. Nem azért keresik, hogy másokra ráhúzzák, ráolvassák, hanem hogy magukra alkalmazzák.

— Reggel úgy futottam vissza a forráshoz, mintha én hagytam volna ott azt a titokzatos könyvet. Föltétlen látni akartam, elvitte-e már gazdája? És tudni, megpróbálni, ha még egyszer belefordítanék, milyen szövegre akadnék? Közben mosolyogtam is magamon: „Miért nem kíséreltem ezt meg az otthoni Bibliával? Miért csak a forrásnál találtál? Hát nem mindegyik Biblia egyformán varázslatos?" De az ember életében vannak kérdések, melyekre nincs válasz. Tudod, mi az, amikor ilyen lelki kényszer megszállja az embert? Nincs az a korbács, mely jobban paskolná. Nincs égetőbb parázs, mely jobban égetné. Nincs kitérés előle. Nincs menekvés tőle. A könyv még ott volt: harmatosan, a nedvességtől petyhüdt ráncos felső lapjaival. A pirossal megjelölt sorok napsütötte csillogó gyémántok:

„AKI SZOMJAZIK, JÖJJÖN HOZZÁM, ÉS IGYÉK!"

Igyék! Érdekes, számomra is érthetetlen, egyszeriben megnyugodtam, amikor a vízbe tekintettem, és nem láttam Jézus délibábos

arcát. Megvallom, mégis kissé sajnáltam, és valami csalódást éreztem. Most jobban megnéztem volna. Úgy, hogy vonásait soha el ne feledjem. De hát ő nem azt mondja, aki hozzám jön, lásson, hanem, hogy igyék. Vagyis vonásait nem a forrás vizében, hanem az Evangéliumban keressem. Onnét igyunk! Nos, ha ezt akarja, tegyük! Azzal a szent meggyőződéssel lapoztam bele a nagy könyvbe, *ha* újra ott akad meg a szemem, mint ahol tegnap, az eset nem véletlen. Nem. Jézus számomra Evangéliuma által üzen. S most ezt az üzenetet imádságos nyugalommal keresem. Ösztönösen keresztet vetettem. Szavak nélkül ahhoz a Lélekhez imádkoztam, akit Jézus e szövegnél jelképesen emleget. Talán nem hiszed el, pedig úgy volt, ismét ugyanoda nyitottam ki:

„Szent énekeket zengedezve,
Jézus kiment az Olajfák hegyére."

Ámultam s magamba roskadtam! Valami titkot tudtam meg. Magam sem tudtam, hogy mit. De az világosnak tűnt előttem, hogy kényszerhalálommal kapcsolatos, mint Jézusé, és hozzá az ő lelkével kell közelítenem. Ekkor *olyan fogadalmat tettem, amit hamarosan meg kell valósítanom.*

— Szent tisztelettel csuktam össze a titokzatos könyvet. Így cselekedtem gyerekkoromban az oltáron levő nagykönyvvel. Megnyugodtam, mint az anyja tejével telített gyermek. Magammal vittem az élő vizek forrását — minden értelemben. Nem hónom alá csapva, mint regénnyel szoktuk. Hanem öreganyás módon, mint imádságos könyvet kézben szorongatva. Nem rohantam, hanem a feltámadt Jézus lépésével haladtam. És a madarakkal együtt új éneket daloltam. Ettől kezdve napi kenyerem lett a Biblia. Élő vizem az Evangélium. És lélegzetem az éneklés. Aztán el is felejtettem a bitófát. Csak akkor jutott az eszembe, amikor martalócaim kezébe kerültem. Amikor kimondották fölöttem halálos ítéletüket. Nem lepődtem meg. Nem sírtam. Irgalomért nem könyörögtem. Hiszen nem mondottak újat! Az ítéletük a nagykönyvben régen megíratott! „Énekelve kell meghalnom!" És hidd el, nem is nehéz annak, aki tudja, hogy *ártatlanul hal meg.* Csak bűnösöknek nehéz a halál! Bűntelennek szinte könnyű! Csaknem öröm, mint Szent Pálnál láthatjuk. Különösen könnyű, ha tudja az ember, hogy *másokért kerül a bitófára*...

Bizonnyal még többet is mondott volna, de a különös sétának vége lett.

Lehajtott fővel kanyarodtunk zárkáinkba. Ő a halálosokéba, amelynek ajtaján ott állt az őröket figyelmeztető tábla: „Halálraítélt. Gyakran ellenőrizendő!" Én meg a magánzárkámba, amelyre

láthatatlan betűkkel írták: „Halálraszánt. Kínozandó!" Ő talán megkönnyebbülve tért vissza. De én titoktól fulladozva.

Hamar este lett. Zadravecz rabpüspök rabimájával feküdtem le, mint mindenkor, ha lelkemre nagyon ránehezedett a rabélet. Ezt az imát a püspök rabszíveinkből írta ki. Azért mint magunkét rabszívvel mondottuk:

— MINDENHATÓ Urunk, ki sújtasz és felemelsz embert és népeket, hallgasd meg könyörgésünket! Te egyetlen, akivel a börtön síri falai között őrizetlenül és zavartalanul beszélhetünk, hajolj le hozzánk, szenvedőkhöz, és enyhítsd gyötrelmeinket! Csordultig a keserű pohár, mit bűneinkért inni adtál. Ó, Urunk, vedd el tőlünk ezt a keserű poharat, és bocsásd meg bűneinket, mert gyarló emberek vagyunk. Adj kegyelmet, hogy erősek legyünk az áldozatra, ha bűntelenek vagyunk, vagy erősek a bűnhődésre, ha bűnösöknek találsz. Szűnjék meg a gyűlölet, és váljék valóra a te igazságod szent igéje, a szeretet. Teremtő Urunk, fordítsd a te jóságos tekintetedet méltatlanul szenvedő hozzátartozóink felé. Enyhítsd szenvedéseit szerető szüleinknek, hűséges hitvesünknek, testvérünknek és árván maradt gyermekeinknek! A te szereteted fénye melegítse árván maradt otthonunkat, és szárítsd fel a könnyeiket! Ámen.

Amikor büntetésemet hivatalos látogatás miatt megszakították, ezzel robbantam be zárkatársaim közé:

— Tudtok valamit Megadja Lászlóról?

— Hogyne tudnánk — felelték kórusban. — Arról van szó, aki a 25-ösben halálos, „a pacsirtáról"? Jól ismerjük. Zárkatársa vitéz Darabont, „Krisztus korbácsa", és Kántor közbűntényes. Mivel Megadjának szép bariton hangja van, adták neki az említett melléknevet. Halálos társai kérésére esténként a zárkaablak elé áll, s úgy énekel. Az egész Kisfogháznak. Pedig nemcsak leendő kötele lóg nyakán, henem feleségének hűtlensége is. Ez az utóbbi jobban fojtogatja, mint a hóhér Bogár akasztottak százaitól zsíros kötele. Fájdalmát növeli, hogy az asszony ávóssal állt össze. Hűtlen feleségéhez kedvelt énekével úgy dalol, mint a párját vesztett madár. Ilyenkor sok rab vele énekel, mert vele többen osztoznak a hitvesi hűtlenség akasztó kötelében.

— Melyik az az ének, melyről szó van? Hátha én is ismerem? Csak egyetlen verset mondjatok belőle.

A zárkaparancsnok vállalkozott rá, mert őt is hasonló végzet sújtotta:

— Gyönyörű szép nyári este volt,
Szerelmesen nézett ránk a hold.
S te sírig tartó szerelmet ígértél,
Most látom csak, hogy szavad mit ér!

— De miért érdeklődöl? Csak nem zártak össze vele? Vagy valami érdekeset hallottál volna róla?

— Együtt sétáltunk. S azt kérdezte: Ismerek-e olyan vértanút, aki énekelve ment a halálba?

— Ezt minden paptól meg szokta kérdezni. Mintha csak arra készülne, hogy ő is énekelve haljon meg. Faggatták már efelől, de csak mosolyog valami különös mosollyal.

— Nekem azt is mondta, hogy ártatlan! Tehát könnyű lesz neki a halál.

— Mi is úgy tudjuk. Kétezer zsidó legyilkolásának kollektív vádjával fogták le. Óvári, Busztin és Székely nevű ávósok irtózatosan megkínozták. A felizgatott tömeg halált követelt fejére. Mégis Jankó Péter tanácsa felmentette. De vérebei nem tágítottak: „Az egyik Megadjának lógnia kell!" Másodszor halálra ítélték. Most várja ítélete végrehajtását.

Kisfogházunk emeleti ablaka alatt annyi volt a reggeli kivégzés, hogy fásult lelkünk lassan nem is érzékelte a bitófák alól kirúgott sámlik zörejét. Úgy tettünk, mintha semmit se hallanánk. Így védtük magunkat és társainkat, nehogy lélekben, idegben idő előtt összeroskadjunk. Szörnyű dolog bitófa árnyékában élni!

Azonban egyik reggel nem szimulálhattunk. Ha akartuk, ha nem, ismét az akasztófa alá kellett állnunk. Mások halálában a magunkét újra és újra átélnünk.

Pár pillanattal a reggeli hét óra előtt nyitott ablakunkon bezendült egy ismert bariton hang, mely az elgyötört test ellenére is harsogott, mint télben havas bércen a vadászkürt.

Megrezzentünk. Összenéztünk. Mindenki ajkán ott parázslott: Megadja énekel, a börtön pacsirtája! Utolsó éneke. Istenhozzádja! Hát erre készült? Mégiscsak ezt jelentette a titokzatos mosoly? Ezt. De azt csak én tudtam, hogy fogadalomteljesítés, és a harmatforrás titka megvalósulva. . . Ó, mily csodálatosan hangzott alulról: „ISTEN, ÁLDD MEG A MAGYART!"

Már a bírói ítélet hirdetése előtt elkezdhette.

Páran közülünk az ablakhoz ugrottak, hogy jobban hallják. Mások magukba roskadtak, mint ilyenkor szoktak. Voltak, akik könnyezni kezdtek, vagy Megadjával zümmögték az akasztófa alatt is a világ legszebb énekét, a magyarok legfönségesebb nemzeti imáját: „Nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel."

Ekkor fejére dobhatták a hóhérkámzsát, hogy elfojtsák áldozatuk hangját, mert már csak sírból jövő tompasággal hallhattuk: „Megbűnhődte már e nép. . ."

A többi hangot belefojtotta a hóhérkötél!

Halálos csend szakadt fenti rabtestvéreire!

Sőt: még lenti ellenségeire is!

Egyikünk felsóhajtott:

— Ilyen halált adj nekem, Istenem!

Zárkafelelősünk halkan zümmögte Megadja kedvelt szerelmes énekét:

— Másé lett a szíved és a lelked,
szerelmet a szíved már nem kér.
Nem tudod, hogy mi az igazi hűség,
nem tudod, hogy egy hű szív mit ér!

Valaki nyögdécselte:

— Elszállt a pacsirtánk. Kinyitották kalitkája ajtaját!

Mire szinte mindnyájan ráfeleltük:

— ÉLJEN EMLÉKE MINDÖRÖKRE KÖZÖTTÜNK!*

*Azóta hasonló eseteket olvashatunk.
Wurmbrandt, aki maga is hosszú évtizedeket töltött román börtönökben, írja egyik könyvében: Valeriu Gafencut 19 éves korában ítélték el a románok. Tizenhárom évig tartó börtönéletének három utolsó évét ágyban töltötte tüdő- és szívbaj miatt. Mikor halálát érezte, kérte zárkatársait, hogy énekeljenek vele. Így halt meg, énekelve!

Ez az én titkom

„Keresztünk mindennapi kenyerünk."
(Rabhit)

„A kommunista jelszavak mindig szépen csengenek, mikor a vörösök egy nemzet leigázásán fáradoznak."
(56-os szabadságharcos ifjú)

A Gyűjtőfogházban a reggeli zárkanyitás helyett úgy törtek ránk smasszeraink, mintha mindnyájunkat akasztófára akarnának hurcolni, vagy legalábbis a halálraítélt rabtársunkat, Földváry Mihályt. Már a kulcs forgatásából tudtuk, hogy hipis lesz, félelmetes zárkamotozás. A kulcs első zörejétől az ajtó kivágódásáig túl rövid az idő. Mégis ezalatt páran megpróbálják eldugni, amit legjobban féltenek.

Pöröly osztályparancsnok robban be elsőnek. Nyomában két morcos képű fogdmeg. Zárkánkban már az is elég nagy riadalmat okozott volna, ha Pöröly csak egyedül jön. Ritkán motozott át zárkát, hogy valami tilosat nem talált volna. Félelmetes szimattal rendelkezett. Ám suttogták: saját dolgait találja meg. Hamarább mozdult keze ütésre, mint szája szólásra. „Szétpörölyözöm a fejed" — volt kedvenc mondása. Ezért nevezték maguk között a rabok csak Pörölynek.

— Mindenki elém! Motozás! — dörögte. — Elvtársak, munkára! Még a repedésekbe is belenézni! Irgalmat nem ismerünk!

Egyedül szerette volna végezni a zárkák motozását is, az egész osztályét, mert igazán őrtársaiban sem bízott meg. Külön elemezhetetlen gyönyört érzett, ha csak egy tűt is talált. Ámde a zárkáknak padlótól a mennyezetig való feltúrásával egyedül sohasem végezhetett volna. Így a szimatolás gyönyörét, rejtőzködő „vadak" elcsípésének örömét másokkal kellett megosztania.

A személyi motozást szerencsésen megúsztuk. Utána a folyosón fal felé fordulva kellett állnunk. A rabélet egyik pokoli örökkévalósága. Még akkor is, ha tudtam, hogy semmi tiltott dolgom nincs. Mégsem lehettem nyugodt, mert motozóink „ott is arattak, ahol senki sem vetett". Aztán velem is előfordult, hogy rabkabátom belsejében zsilettet találtak bevarrva. Ki tudja, mikor és melyik rab rejtette oda? Nekem fogalmam sem volt róla. De hogyan bizonyítsam? Nincs irgalom! Az érte járó büntetést mukk nélkül el kell viselnem. Ezért imádkoztunk és izgultunk „siratófalunknál". Az izgalom szédülete homályosította a koszos falra vetett tekintetünket.

A villámcsapás előtti pillanat az volt, amikor motozás után beszólítottak bennünket a zárkába. Csak egy tekintet a kopókra, máris tudtuk: Van-e zsákmányuk, vagy nincs? Az a ragyogás, amely ilyenkor elöntötte arcukat, minden más fénytől élesen megkülönböztethető. Ennek forrása csak a sötét lélek lehet. Pöröly arcáról nagybetűk neonfényezték: „Nagyvadat ejtettünk!" Uram, irgalmazz annak, akié lesz a tilos dolog! Ilyenkor a magunk csendjében éppen olyan döbbenettel kérdeztük, mint az apostolok az utolsó vacsorán: „Vajon én vagyok-e az, Uram?" És akire rábizonyították, hogy az övé, vagy aki elvállalta a megtalált fattyú apaságát, jobb lett volna, ha meg sem születik, mint Júdás esetében mondotta Jézus.

A várakozás izzó csendjét Pöröly törte meg. Lassan ejtett ki minden szót, hogy a várakozás és betűk tőrei ne csak a húsba hatoljanak, hanem még a csontokat is átdöfjék.

— Egyik szalmazsák alatt találtam valami francot... amit ti... keresztnek neveztek! Kié az?

Mondotta, de Pöröly az állítólag megtalált keresztet nem mutatta.

Egymásra néztünk tamáskodva: Kereszt? Kereszt? Tényleg volt itt valakinek keresztje? Ha igen, ó, nagy ég, kié lehet? Kié lehet? Keereeszt? Ebben az időben még a keresztnek igen nagy értéke volt a vörös börtöntőzsdén. Rejtegetése nagyobb bűnnek számított, mintha valaki ágyút rejtegetett volna szalmazsákja alatt. Féltek tőle? Gyűlölték? Egy bizonyos: félelmetes fegyvernek tekintették a rabok kezében!

Kereszt? Kié lehet?

Csak Tornay Péter arca nem mutatott félelmet, és csak az ő szeme nem járta kutatólag társai arcát. Ötven év körüli székely a csíki hegyekből. Tíz évre ítélték összeesküvésért. Nemrég került zárkánkba, de máris köztiszteletnek és szeretetnek örvendett. Minden tekintetben korrekt, hű rabtársnak mutatkozott. Meggyőződéséből nem csinált titkot. A halál elől sem futott meg, ha elvről

volt szó. Székely kópéságért nem szaladt a szomszédba. Esze, bátorsága mindig helyén. Szokatlan mély hangon és Erdély kék tavainak nyugalmával kérdezte:

— Szabad látnom azt a keresztet?

Pöröly egyből kirobbant:

— Miért akarod látni? Volt kereszted, vagy sem? Vagy ezzel azt akarod jelezni, hogy zárkátokban többeknek lehet keresztje?

— Azért akarom látni, mert csak a szememnek hiszek. Aztán... sohasem tudhatja az ember...

— Mi az, hogy akarom? Mi az, hogy sohasem tudhatja...? Vigyázz a pofádra! Egyébként itt van! Fusson ki a szemed!

Tornay a kis kereszttel az ablak felé fordult. Vizsgálgatta, mintha drága ékszer lenne kezében, s döntenie kellene: valódi vagy hamis. Lélegzet-visszafojtva lestük minden mozdulatát. Mi lesz, ha magára vállalja? Mi lesz, ha nem? Nem könnyebbültünk meg akkor sem, amikor szeme felragyogott, mint annak az evangéliumi embernek, aki kincseket talált. Inkább megijedtünk, mert arca fényleni kezdett, mint Mózesé, amikor jött a hegyről lefelé. És szinte kidomborított mellel, büszkén, boldogan egyenesen Pöröly arcába mondta:

— Ez a kereszt az enyém!

Pöröly ilyen esetekben más válaszhoz volt szokva. Ezért egy pillanatra ez a határozott vállalás megdöbbentette és megzavarta. Tagadást, esküdözést várt. Csak ilyen esetekben lehet igazán nagy zrít rendezni a fegyházban. Csak tagadáskor lehet a rabokat földig verni. Taposni őket, míg a tettes nem jelentkezik: akár az igazi, akár a hamis, vagy míg minden keresztet elő nem adnak. Ehelyett ez a koszos, mint a huszonegyet, egyből kivágja: Enyém a kereszt! Olyan mellel, mintha bankot ütött volna. Elöntötte a düh. Legjobb szeretett volna mindjárt torkának ugrani, s helyben megfojtani:

— Te aljas! Hogyan mertél tilos dolgot magadnál tartani? Sőt: rejtegetni? Szalmazsákod alól húztam ki. És méghozzá keresztet!

— A demokrácia szerint a vallás minden embernek jogadta magánügye. Vallásosnak lenni nem tilos. Nem rejtegettem, hanem leejtettem!

— De te nem vagy ember! Csak rab! Akinek nincsenek jogai, hanem csak kötelességei!

— Eddig ezt nem tudtam, mert az alkotmányunkban más áll.

— Nini, ez a féreg még tanítani és kioktatni merészel bennünket! No, majd hamarosan megtudod, mi a tilos, és mi nem. Mit mond az alkotmány a rabokról, vallásról! Most arra felelj: honnét vetted? Hogyan csempészted be? Kik tudtak róla?

— Ez az én titkom!

— Micsodaaa? Ez az én titkoooom? Te állat, te még nem tudod, hogy itt egyetlen rabnak sem lehet titka? Olyan embert még nem szült anya, akiből titkát ki nem nyomtuk volna. Add ide azt a keresztet!

— Nem adom! Ez a kereszt az enyém!

Pöröly elsápadt, mintha arcul ütötték volna. Halántékát simogatta: álmodik vagy ébren van? Így neki, Pörölynek, egy koszos rab sem mert felelni. Bulldogvicsorra torzult a szája:

— Nem adod?

— Nem! Erre a keresztre én vagyok felszegezve. Gyalázatra adnám magamat is vele. A kereszt testemből van, és testemmé lesz. Ember ezt tőlem el nem rabolhatja!

Pöröly most már valósággal tajtékozott. Régen pofonra rángatódzott karja. Maga sem tudta, miért is nem ütött eddig. Ebből az emberből valami különös erő sugározna ki? Talán tettlegességre is képes lenne? Őrtársai sem tudták megmagyarázni a dolgot. De örültek, hogy nem velük történik mindez. Mily röhej és csúfság éri Pörölyt, ha az esetről az egész börtön tudomást szerez. Tekintélye vesztéséért talán ki is rúgják? Ilyen kutyaszorító jelenetben nem szeretnének főszereplők lenni.

— Emberek, őrülttel laktok együtt? — Ez a kérdés a raboknak szólt. — Őrült ez, őrült! Hogy a keresztre önmaga van feszítve? Hogy testévé teszi a keresztet? Bomlott eszű! Veszett kutya! A vallás őrültje! Legjobb lenne azonnal agyonbunkózni. . . Szeretném én látni, hogy nem adod ide!

Erre Tornay felé ugrott. Ámde ő pár lépést hátraszökkent. És szájába nyomta a keresztjét.

Pöröly utánaugrott, s megragadta mellét:

— Köpd ki azonnal, egyébként szétpörölyözöm a fejed!

Mivel Tornay a nemet csak fejbillentéssel jelezte, az osztályparancsnok úgy vágta arcon, hogy Tornay földre zuhan, ha rabtársai el nem kapják. A megütött egy szóval sem tiltakozott. Nem nyögött. Nem jajgatott. Csak köpött vagy legalábbis valami kifröccsent a szájából, mert a padló porán vérhernyók vonaglottak. Ám a kereszt nem látszott a kifröccsenésben.

Most már mi sem tudtuk: véres való vagy álom, amit látunk. Csak azt éreztük, szédülünk, és gyöngyöznek homlokaink. A többi már pillanatok alatt történt.

Pöröly társaival nekiesett Tornaynak. A két segédhóhér földre rántotta. Lefogták, mint öléskor a disznót. Pöröly Dávidként az áldozata állába markolt. A csontok recsegtek, s lassan az állkapcsok megnyíltak, mint vásárban a lovaké, ha a fogukat akarják megnézni

a kupecek. Azonban a szájban nem találtak semmit, noha még nyelvét is felemelték.

Az őrök talpra rángatták Tornayt, és bambán néztek egymásra. Hová lett a kereszt?

— Add elő a keresztet, mert egyébként nyomban megölünk! — ordította Pöröly, és kezét ütésre emelte.

— Nem adhatom! De már el sem veheti tőlem senki!

— Fiúk, ez az állat lenyelte volna keresztjét? Én ilyet még nem láttam. Azonnal az orvoshoz! Ha kell, disznóként feldaraboljuk! De a keresztnek enyémnek kell lennie! Enyémnek, te féreg! Előttem taposom majd szét! Utána meg téged!

Elviharzottak Tornayval. S mint tornádó, a mi felajzott lelkünket is magukkal vonszolták.

Útközben rabunk az örmény Szent Eustratius katonatisztre gondolt, s hozzá imádkozott. Hozzá, akit a harmadik században kivégeztek, mert katonai gyakorlatozás közben aranykeresztje kivillant ruhája alól. Pörölynek meg azon járt az esze: ha kiveszik hasából a keresztet, a belügyminisztériumnak ajánlani fogja, hogy rabokból kiszedett tárgyakból gyűjteményt állítsanak össze, mint Horthyék alatt tették. Milyen érdekes, az első tárgy kereszt lenne. A régi időkből sok olyan tárgyat őriztek, amelyeket a rabok öngyilkossági szándékkal nyeltek le. De kereszt nincs köztük. Erről is azt állítjuk majd, hogy öngyilkossági szándékkal nyelte le Tornay. Demokráciánk a gyűjteményt kereszttel kezdi. Érdekes. Szimbolikus jelentőségű lesz. Bizonnyal nyilvános dicséretet kap majd az ötletéért...

— Orvos, orvos! Azonnal császármetszést ezen a disznón! — robogtak be a fegyház orvosi „rendelőjébe", ahol raborvosok látták el az úgynevezett egészségügyi szolgálatot.

A vezető idős, ősz bácsi. Rabsága alatt nem először állnak elé ily lehetetlen kívánsággal. Már ismeri ezeket a sintéreket. Nem ugrik mindjárt a disznóölő késért. Szinte még szempillája sem rebbent. Ordasokkal nyugodtan, meggondoltan kell bánni, egyébként az orvost is széttépik. Szinte csak fogai között jegyezte meg:

— Viselős asszonyokon végzünk császármetszést, osztályparancsnok úr. Tisztelettel, ez a rab meg férfinek látszik.

— Mégis viselős! Szemünk előtt nyelt le egy keresztet. Bárhogy, ki kell szedni belőle! Bűnjel! Fellázadt az őrség ellen. Megtagadta az engedelmességet. Vallási propagandát űzött a fegyházban! Gyalázta a demokráciát. Fenyegető magatartást tanúsított velem szemben... A bűnjelnek föltétlen elő kell kerülnie!

— No de osztályparancsnok úr, legyen szabad tisztelettel megjegyeznem, ehhez nem kell császármetszés. Drága dolog az. Ha ez-

zel kezdenénk, szabotálással vádolhatnának bennünket. A demokrácia javainak pazarlásáért bíróság elé kerülhetnénk mindnyájan, ha van olcsóbb megoldás is. Hál' Istennek van. A konyhából szíveskedjék azonnal hozatni jó adag krumplipürét meg pár kilogramm kenyeret. Ezekkel kihozzuk belőle, ha a kereszt akkora is lett legyen, mint a Golgotán a latroké, vagy akár magáé Jézusé. Nem egy kis keresztet, de Horthy kardját is kiszedhetjük így.

Hozták a nagy tál törött krumplit, a sok kenyeret. Tömték vele Tornayt, mintha liba lenne. Ő meg csak nyelt, nyelt, mint egy gúnár. Nem tiltakozott. Nem rázta vissza libakollégáihoz hasonlóan. Rabsága óta még álmában sem jutott ennyi ételhez, mint most. Nagyon ráéhezett erre a tömésre. Arra kérte védszentjét, Eustratiust, hogy ez a tömés legalább két hétig tartson. Mégis egy kicsit szégyellte magát, hogy a várt verés helyett finomságokkal tömik. Valahogyan ez nem illik a kereszthez. De ha Eustratius így látja jónak onnan felülről, legyen, ő már tudja, mi a helyes. Persze, azért sejtette, hogy a végén csak feltálalják a fekete spártai levest is jó bunyózás képében. Azonban akkor már erős lesz, és a feketelevesből akár egy hordónyival is megbirkózik.

Tornayt kórházban tartották. Éjjel-nappal fegyveres őr állt mellette, hogy a kereszt még egyszer el ne tűnhessék, ha megjelenne. Ám a kereszt a sok fazék burgonya segítségével sem akart napvilágra kerülni. Pörölyék feladata nehezebbnek bizonyult, mint Szent Ilona császárnéé, aki háromszáz év múlva akarta Jézus keresztjét megtalálni a Golgotán. Pöröly pörölt is az orvossal.

— Mégiscsak jobb lett volna felvágni. Biztos, ami biztos! Szülni nem bíró anyából ki kell venni a gyereket, ha drága dolog is. Ha belepusztul, annál jobb. Varázsló ez. Nem lehet vele krumplival boldogulni. Lassan olyan kövér lesz, hogy kiállításra vihetjük az imperialistákhoz: „Nézzétek, így néznek ki az éheztetett rabjaink!"

— Megröntgenezzük — felelte szelíden az orvos. — Hátha elakadt valahol. S ha igen, mást csinálunk. A császármetszésre mindig sor jöhet.

A röntgen nem a keresztet, de még nyomát sem mutatta.

Ekkor fordult csak igazán fehérre Pöröly szeme. Kételkedett a gép mindenlátásában. Gyanakodott az öreg orvosra. Talán összejátszik a rabbal, hogy sokáig etethesse, vagy hogy a kereszt ne kerülhessen az istentelenek kezébe. Ezek a bitang fasiszták összefognak.

Amikor az orvos nagy óvatossággal sejtetni engedte, hogy a kereszt nem vasból, fából, hanem valami ehető anyagból készült, Pöröly felháborodott. Kikérte magának ezt az inzultust. Milyen címen nézik őt hülyének? Azért, mert csak két elemije van, s nem doktorátusa? Az élet iskolájából dupla doktorátusa van. Erősítget-

te, hogy határozottan vas volt, vagy valami nehéz műanyagból készült. Tökéletesen emlékszik: csodálkozott, hogy milyen hideg, amikor megtalálta, és kicsi létére mily nehéz.

— Azt megengedem, hogy fa is lehetett. Nehéz fából. Szinte olyannak látszott. De fát sem emészti meg az ember!

— Sohasem tudhatjuk, osztályparancsnok úr. A rabgyomor nem emberi gyomor. Hanem: rabgyomor! Annak a vas is kenyér!

Ezt az egyik fiatalabb raborvos jegyezte meg. De Pöröly magasról leintette:

— Legyen csöndben! Maga itt csak ágytáltartó!

A főorvos négyszemközt beszélt Tornayval, aki nagyon hálás volt neki a hízlaló kúráért. Mégis csak mosolygott, s csupán ennyit mondott: „Ez az én titkom!"

Az öreg orvos tovább nem faggatta. Felelet nélkül is tudta már, miről van szó. Helyette szent cinkossággal megveregette vállát, s még nagyobb tállal rendelt neki a püréből. Sőt: még meg is zsíroztatta, hogy jobban csússzék a kereszt. Titokban pedig jól megsózta és jól megpaprikázta. Tornaynak ilyen lukulluszi lakomában egész életében nem volt része. Meg is fogadta, ha egyszer kiszabadul, házában mindig nagy hordó krumplipüré lesz készen: zsírral, sóval és paprikával fűszerezve.

Tornay vagy három hét múlva került vissza zárkánkba: tömött libaként. Kopasztás helyett sebfoltos képpel. Fütyürészve jött. Kezében kis jódos üveget hozott, kevés gézt és vattát sebei ápolására. Tehát látszott, hogy jól kikészítették. Kövérségét verésnek véltük. Veséjét intézhették el alaposan, gondoltuk. Vagy „elefántbetegséget" szerzett. Sajnáltuk, a kis keresztért nagy árat fizetett. Mivel mosolygott és fütyürészett még akkor is, amikor őre elment, féltünk, elvesztette józan eszét. S tényleg úgy van: ha nem volt, most csendes őrült.

Vallatásunkra, hogy mit csináltak vele, csak ennyit mondott: „Feltámadása után Jézus sohasem beszélt kínzásairól. Soha. Egyetlen szót sem mondott. Csak pár sebét hagyta meg azoknak, akiknek szeme van a látásra, hogy lássanak!" Azonban a többi históriáját szívesen és színesen mesélte. Még a titkát is elárulta. Megsúgta, hogy a keresztje kenyérből készült!

Mindent elhittünk neki, csak a „libatömést" nem. Megesküdtünk volna, hogy kópéskodik velünk. Kövérítő betegségét ezzel akarja eltusolni előlünk. De amikor kabátja ujjából, melléből, nadrágszáraiból kisebb-nagyobb kenyérdarabokat húzott elő „Ez a maradék egy része" megjegyzéssel, elállt szemünk-szánk. Megnyíltak szemeink, mint az emmauszi tanítványoké Jézus kenyértörése után, és elhittük: Tornaynak „mindezeket el kellett szenvednie,

hogy az élet paradicsomába kerülhessen!" Közösen magasztaltuk Istent, hogy keresztet adott a világnak: kenyérből gyúrt keresztet, vagy így: keresztből gyúrt kenyeret.

Ekkor tudtuk meg tőle, hogy gyerekkora óta farigcsál, mert a székelyek vérükben ezzel születnek. Ha ennél több lenne benne másoknál, azt atyjától tanulta. Ő sem volt iskolázott szobrász, de a környéken keresett mester. Már csak azért is, mert egy idő után a világon semmi mást nem faragott, mint feszületet. De ezt Erdély minden fájából. Csak térden állva dolgozott. Tükör előtt. Mindig saját vonásait faragta ki ezer változatban. Ugyanis ezt mondogatta: „Fiam, a Golgota után Jézus már a mi személyünkben van a keresztfán. Általunk, bennünk szenved tovább." Ezért nem faragott pénzért feszületet senkinek. „Jézus nem árusítható még így sem. Egyszer adták el pénzért, Júdás. Kamatja akasztó kötél lett!" Ha valaki rendelt nála, helyesebben, ha megkérte, hogy készítsen neki feszületet, jól megnézte vonásait, és sajátjával keverve alakított ki egy új Jézus-arcot. „Úgy, hogy Jézus benne magára ismerjen!"

— Miért éppen csak keresztet faragott?

— Nagy ennek a sora. 1919 tavaszán Spanyolország egyik kis falujában, Limpiászban történt, hogy misszió alkalmával a főoltár fölött függő, művészi fafaragású feszületen Jézus szeme, szája és arcvonásai a kínhalál különböző fázisait tükrözték vissza. Az esemény hírére a fél világ odafutott. Így az én apám is, aki akkor legényemberként tapodta a csíki hegyeket. A feszület előtt feltűnő sok megtérés, imameghallgatás és csoda történt. Egyik különössége az volt, hogy nem mindenki látta ezeket a csodás testi mozgásokat. Az sem bánta meg zarándoklását, aki nem láthatta a csodát. Aki egyszer szemben állt ezzel a feszülettel, nem felejthette el soha. „Az a művész, fiam, aki ilyen Jézust tudott faragni, szerelmese lehetett a Keresztrefeszítettnek." Ez a tapasztalás, ez a látás megért minden áldozatot.

— Édesapád látta a csodát?

— Erről hiába faggattuk. Mindig kitért a nyílt felelet elől. Azt mondogatta: „Ez az én titkom! Ez az én titkom! Jézus csak annak beszél, aki hallani akarja! Nem kíváncsiskodásból, hanem szerelemből. Csak az látja szenvedő vonásait, aki maga is elfogadja a szenvedést." De ettől kezdve élete lett a Krisztus-faragás. Jézus-arcai egy kicsit mindig a limpiászéi, a sajátjai és a rendelőié voltak. Ezeket oly egységbe tudta övezni, hogy minden Krisztus-arc egyéninek látszott. Apám módját követtem én is. Magam vonásait karcoltam ki a keresztemen, amely most már igazán testem része. Kenyérből készítettem, mert nem volt más anyagom, fához meg szerszámom. És azért is, mert apám azt mondotta: „Keresztény ember számára

kenyérből készül a kereszt, melyet Jézus szenvedéseinek lisztjéből gyúr és kiontott vérével dagaszt. Ezért emészthető meg. Életünk folyamán legtöbbet a kereszt kenyeréből eszünk. Mi lenne velünk, ha keresztünk márványból, vasból, akár aranyból készülne, mint azoknak, akik nem ismerik Jézust? Halálosan megfeküdné gyomrunkat. Az emésztene el bennünket. Így pedig testi-lelki üdvünkre válik."

— Különösnek találom, keresztet faragni a börtönben, ahol keresztek erdejében fulladozunk, botladozunk és saját keresztünk alatt roskadozunk.

Ezt a megjegyzést Földváry Mihályunk, a halálraítélt tette.

— Csakhogy ez a magunkfaragta kereszt nem a botladoztató keresztek erdejébe kerül. Ez a kereszt mankónk lesz hónunk alá, és vándorbotunk a kezünkbe, hogy kálváriás utunkat végig tudjuk járni. Tudod, az úgy van, ha Jézus keresztjére nézünk, a mienk mindjárt könnyebb. Ha keresztjére támaszkodunk, már nem roskadozunk annyira!

Pár nap múlva a halálraítéltünk Tornayhoz ment, és imádságos könyörgéssel nógatta:

— Készíts nekem „olyan" keresztet! Valamivel legyen nagyobb, mint a tied volt!

— Tudod, mily veszélyes keresztet tartani. Ha nálad is megtalálják, először félig agyonvernek, utána meg keresztre feszítenek.

— Nem baj. Kereszttel szeretnék meghalni!

— Nem viheted magaddal, hacsak nem úgy, mint én. Ismert, hogy kivégzés előtt átöltöztetnek. Semmit se rejthetsz ruhádba. Esetem után talán még szádba is belenéznek. Kezedet meg hátrakötözik.

— Testvérem, Péter, csak csináld meg! Többi az én dolgom. Nekem is megvan az én titkom, miképpen vigyem magammal a keresztet. Péterkém, ez az én utolsó kívánságom.

— Legyen! Rajtam ne múljék! Helyedben én sem kérnék mást.

Másnap egész kenyéradagját Tornaynak adta:

— Kérlek, ebből alakítsd ki! Az én kenyeremből! Vonásaimból legyen Jézus arcán!

Tornay nem fogadta el az egész adagot, hanem csak diónyit tört le belőle:

— Elég ennyi. Többit majd azok adják hozzá, akik veled együtt akarnak meghalni. Péter apostol mondotta: „Gyerünk, haljunk meg együtt Jézussal!" Úgy kell lenni, ha Jézus utolsó vacsoráján kenyérben osztotta szét testét, most itt a zárkában visszaadott rabkenyérből állítsuk azt össze.

A következő nap zárás után Tornay behúzódott zárkánk legrejtettebb sarkába, és munkához látott. Először csak masszává gyúrta az összeadott kis kenyérdarabkákat. Majd durva formájában kialakította a keresztfát és rajta a leendő testet. Amikor megszáradt, mindennap tűvel dolgozott rajta. Nem sietett, miként az anya sem siet a szüléssel. Kilenc hónapig dolgozik magzatán minden idegszálával, minden csepp vérével. A legtökéletesebb gyermeket akarja adni a világnak. Tornayn is látszott, hogy vajúdik. Krisztust akarja megszülni. Csak kenyérből ugyan, mégis nehezebb, mintha gyémánttal próbálkoznék, mert ennek a keresztnek agonizáló limpiászi feszületnek kell lennie.

Egész nap cellatársai arcát nézte. Leginkább a halálraítéltét. A legjellegzetesebb vonásokat akarta megörökíteni. Páran mellé ültek. Mindenki nem tehette, nehogy az őrök észrevegyék, hogy tilosat művelnek. De Földváry sohasem hiányozhatott mellőle. Ő pedig munka közben pár szót ejtett éppen azzal kapcsolatban, amit alakított. Inkább magának mondotta, mint hallgatóinak. Lehet, hogy tű-vésőjének beszélt, hogy öntudatosan cizellálja a kenyéranyagot. Amikor a keresztet formálta, szinte látomástól forrósodott az ajka:

— A próféta „féregnek" nevezi a jövendő Fájdalmak Férfiát. Látom, hangyaként ragadja meg keresztjét, mint valami óriás kenyérmorzsát. El nem engedné egy pillanatra. Húzza, vonja az élet mély kerékvágásain keresztül, mintha a világ legértékesebb kincsét zsákmányolná. Szakadásig cipeli föl a Golgota hangyafészkébe. Ott lesz biztonságban és értékelve. Közben a kereszt ekéjével, amint maga után húzza, mély barázdát szánt az emberszívekben. . .

A szögek alakításakor szavaitól szinte saját keze is vérzett:

— „Ha Isten fia vagy, szállj le a keresztről!" Ellenségei, a benne kételkedők ezt vágják arcába a mindenkori világ nevében. „És akkor hiszünk neked!" Annak az ácsnak, aki harminc évig szögekkel is dolgozott, mi lett volna kihúzni három szöget? Ám ő nem tette. Nem akarta megtenni ezt a csodát. Tudta, ha kihúzná szögeit: általa a múltban sem történtek csodák, és a jövőben sem történnek soha! Ő pedig csodatevő akart maradni a világ végéig. Mi ezt sohasem értjük meg. Miként azt sem, miért nem húzza ki a mi szögeinket. Pedig tudhatnánk, sorsunk nem lehet más, mint ami az övé volt. Szögviselők lettünk általa. . . Mi sohasem hisszük el, hogy az élet ára a halál. Hogy az ő utolsó lehelete értékesebb, mint az a csillagmilliárd, amely utolsó éjszakáján a Getszemáni kertben feje felett ragyogott. Ámde az, aki az életet alkotta, a halált tudomásul vette, a csillagokat pedig megteremtette, *tudta ezt.* Ezért a láztól kicserepesedett ajka, szenvedéstől eltorzult szája csak ezt válaszolhatta: „Nem! Nem szállok le a keresztről! A szögek helyükön maradnak!"

Hál' Istennek. Ezek a ki nem húzott szögek szögeznek bennünket Istenhez, Jézushoz...

A szájat Tornay nagyra formálta, hogy a világ általa örökké visszhangozza a történelem legmegdöbbentőbb testamentumát. Szobrászunk valósággal Jézussal együtt kiáltotta:

— „Atyám, bocsád meg nekik, mert nem tudják, mit cselekednek!" Isteni hazugság volt ez? Jámbor ámítás az ég felé? Nagyon is tudják a keresztnél gyűlölködők, hogy mit cselekednek. Kaifás világosan megszövegezte ítéletüket: „Meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát!" Ki hazudik itt? A haldoklók nem szoktak. Senki. Jézus részéről ez nem annyira mentegetés volt, mint inkább könyörgés, nehogy az isteni harag eltörülje az embereket a föld színéről. Jézus világfeloldozása volt ez. És a Mennyei Atya engedte magát Fiától megvesztegetni, hogy ártatlan gyermekek játékáról van csak szó. Fia állítja ezt, az ő szerelmetese... Jézus ezzel a pár szóval mentett meg bennünket, amikor az Atyánk és nekünk kijelentette: „Nem tudjuk, amikor rosszat cselekszünk!"*

Tornay a test sebeit jódjával megpirosította. Így az egész Jézus a vér bíborában tündökölt.

Az elkészült Jézus-arcban mindenki sajátjára ismert. Mégis igaziból Jézusé volt az. Csodálták. Szerették a rabok, és Földvárytól „irigyelték". Mikor Tornay átadta neki, fülébe súgta:

— Mihály, Jézus utolsó szavai ezek voltak: „Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet!" Erre a pár szóra várt a Mennyei Atya. Mert két nagy kezét már ott tartotta a szélesre nyitott szájnál, hogy Fia lelkét puha tenyereibe fogadja... Mihály, puha tenyér vár...

Ettől kezdve gyakran láttuk, hogy Földváry nézi keresztjét. Illetőleg markában szorítja. Járkál vele le és föl, mintha gyakorolná a Golgotára vezető utat, hogy ha sor kerül rá, bírja erővel.

Egyik délelőtt, úgy tizenegy óra tájban, valamelyik őrünk bekiáltott zárkánkba:

— Földváry, jöjjön ki egy pillanatra!

A smasszer hangja sokkal színtelenebben és közömbösebben hangzott, hogy ne legyen szerfölött gyanús. Mindnyájunk szívverése megállt, amikor Mihály felugrott, s az ajtóból visszafordulva, magasra emelt zárt öklével búcsút intett:

— Fiúk! Isten veletek! A viszontlátásra!

Éreztük, ez a viszontlátás már csak az égben lehetséges.

Úgy viharzott ki zárkánkból, mintha szabadulásra hívták volna, és nem halálba.

Öt óra körül az ajtónk nyílásánál figyelőnk jelentette, kivégzésre való előkészület jelei mutatkoznak. Most már nem tudtunk

---

Lásd: Luigi Santucci: Meeting Jesus

másra gondolni, csak Földváryra. Aki bírt, imádkozott. Aki nem, sóhajtozott. Zárkánk is így siralomzárkává alakult. Tényleg, kenyérkeresztje által vele megyünk a halálba. Páran keresték, nem maradt-e itt a keresztje. Nem találták. Ez vigasztalt bennünket szomorúságunkban.

Kora reggeltől mindnyájan az ajtónknál kuporogtunk. A nyílásán át láttuk: sürgés-forgás a folyosón. Nem volt nyitás. Akkor biztos, hogy kivégzés. Hét óra előtt pár pillanattal súgta a figyelőnk:

— Most viszik Földváryt kifelé...

Ajtónk felé nézve meghajtotta a fejét...

Könnyeink csendben peregni kezdtek.

Ablakunk alatt vezetett el útja Golgotájára. Könnygyöngyeinket szórtuk útjára.

Nemsokára hallottuk, mintha Jézus kiáltotta volna:

— Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet!

Hosszú csendünket sóhajtás szakította meg:

— Ugyan nála volt-e a keresztje?

— Hogyan vihette magával titkát? Ha vitte? — motyogta a másik.

A feleletet csak vagy három napra tudtam meg. Amikor fürdésnél zuhanyok paskolták a rabokat, s a meleg víz párája eléggé elködösítette a fürdőt, mellém lopakodott az egyik házimunkás. Ismertem. Ő is engem. Azok közé tartozott, akik akasztásnál segédkeztek és halottakat temettek.

— Cellátokból való volt Földváry, ugye? — kérdezte. — Tudom, hogy pap vagy. Érdekel a sorsa. Megbízom benned, hogy nem beszélsz róla senkinek. Okát nem kell magyaráznom. Mikor Földváryt temetési zsákjába gyömöszöltük, feltűnt, hogy míg egyik kezén az ujjak lazán nyugszanak, a jobbon görcsös szorításba merednek. Ahogy próbálom kifeszíteni, kis feszület esett ki a markából. Remegve néztük. Sok embert elhantoltam már, de ilyen esetem még nem volt. Kereszt akasztott ember kezében!? De nemcsak ez indított meg bennünket, hanem az is, hogy míg a test nem volt véres, a keresztecskén a sebek valósággal frisseknek, eleveneknek látszottak, tapadó véreseknek. Jézus arca pedig teljesen Földváryéhoz hasonlított. Miniatűr munka volt. Nagyon ügyes kezű mester készíthette. De hogyan lehetséges, hogy a halotthoz hasonlított? Temető társammal egymásra néztünk, mintha a másikunk felelni tudna a kérdésre. Én még ilyen Jézus-arcot nem láttam. Zsebembe dugtam. Gondoltam, ezt a feszületet megtartom. Beszédes kereszt ez. Nem vagyok hitetlen. Börtönben Jézusra szükségünk van. Mégis, mikor jeltelen sírját a fogház kerítésénél laposra tapostuk, kivettem a zsebemből, s fejfaként feje fölé szúrtam. Valami belső

hang kényszerített: „Legyen vele sírján az, akit még halálakor is markában szorongatott!" Oly kicsi kereszt volt, hogy a felügyelő őrünk sem vette észre a síron. Talán az a kis éhes veréb sem látja meg, amelyik majd elsőnek száll frissen hantolt sírjára kukacért...

Ő is, én is pillanatig hallgattunk. Lélekben mindketten a titkos jelzésű sírt láttuk. Könny fátyolozta szemem, de ő ezt nem láthatta, mert csurgott rólunk a zuhanyok párolgó vize. Vízködben súgtam neki:

— De látják az égből! Mert onnét nézve a föld legkisebb keresztje is nagyobb, mint az egész világot betöltő fényes napkorong!*

*Nemcsak a mi zárkánkban készítettek kenyérből keresztet — másból is, ha mód adatott rá —, hanem az összes börtönben, még akkor is, ha ez súlyos kockázattal járt. A rabok igyekeztek ilyen keresztekből a halálosak zárkájába juttatni. Ők pedig ajtójuk fölé függesztették. Sokszor még az ávósok fenyegetésére sem vették le. Ilyen esetet ír le Borbély László: *Halálraítélt. Gyakran ellenőrizendő!* című könyvében:

Mikor a Gyűjtőben a Kisfogházból a Csillagszárnyba vitték a halálosakat Szuhár őrmester osztályvezető és Mihalicska segédletével, Bánkuti őrnagy — volt diósgyőri darukezelő, most fegyházigazgató — szeme megakadt ilyen kereszten:

— Mi ez?

— Kereszt! — felelte Temesváry Ede.

— Azt látom. Miből csinálták?

— Kenyérből!

— Tudják azt, hogy ezért fegyelmi büntetés jár? Élelmiszer kizárólag étkezési célokra használható.

— Ha ezért fegyelmi büntetés jár, akkor vállaljuk. Mi úgy érezzük, hogy életünk utolsó napjaiban éppen olyan jogunk van ragaszkodni meggyőződésünkhöz, mint őrnagy úr ragaszkodik a sajátjához. Ha a meggyőződésünkért vállaljuk a halált, akkor *igazán könnyen vállaljuk hitünkért a fegyelmi büntetést.*

— Nos, ha maguknak ez a *vacak* jelent valamit, miattam otthagyhatják.

A kereszt ottmaradt!

Kommunista nagypéntek

„Aki a néptől elveszi a vallást,
az elvesz mindent!"
(Tormay Cecil)

„Döntsétek le oltáraikat!
Szobraikat törjétek össze!
Szent fáikat vágjátok ki!"
(Biblia)

Mi már Vácott sohasem mentünk templomba, Jézus szerint az imádság házába. Se szentmisére, a Golgota vértelen áldozatának megismétlésére. Pedig ha valahol, itt tört fel a megkínzottak lelkéből: „A keresztfához megyek, mert máshol nem lelhetek nyugodalmat lelkemnek." Mikorára odaértünk, a börtönkápolnát már eltüntették.

Ez nem hatott meglepetésként. Már a Gyűjtőben mondtunk könnyes búcsút annak a szent kenyértörésnek, amelyre az első üldözött keresztények életük kockázatával mentek. A börtönkápolnák örökmécseit egymásután kioltották, ajtait, ablakait bezárták. Nem írták ugyan látható betűkkel ajtaikra, mint a kínai kommunisták tették: „Akasszátok fel az Istent!", vagy mint 1919-ben Császár község istentelenjei: „Istenhiány miatt zárva!", mégis minden rab ajtaikon látta: „Száműzték az Istent! Bilincsbe verték fiait!" Minden rab előtt a börtön most lett igazán a hármaskeresztű Golgota: Jézus és rabok rajta.

A börtönkápolnák lerombolásához jelet a budapesti Regnum Marianum-templom — a keresztény Magyarország szimbóluma — lerombolásával adták. Még ha bontották volna. De robbantották! Hajtotta őket a diadal mámora — már ilyet is lehet tenni büntetlenül! —, űzte őket azon égető vágy, hogy minél előbb helyére állíthassák Sztálin istenük gigantikus szobrát. Azt a kolosszust, melynek fejét pár év múlva leszakítja a forrongó tömeg, és a Nemzeti

Múzeum elé vonszol, hogy leköphesse minden általmenő ember. A szent helyeket így tették Dániel próféta látomása szerint „a pusztulás undokságává". A kényszermunkások ezreit dolgoztatták. Huszonöt meghalt a nagy hajszában, hogy élhessen korunk Antikrisztusa.

A Gyűjtőben én csak azt láttam, hogy lapos szekerek viszik a szétvert oltárokat, az alájuk és föléjük hányt megcsonkított, összetördelt szent szobrokat. Látásukra meghűlt bennem a vér. Megesküdtem volna, hogy a megcsonkított szobrok égre emelt kezei mozognak, szájuk pedig hangosan kiáltja a Titkos jelenések mártírjainak oltár alóli imáját: „Urunk, te szent, igaz! Meddig vársz még az ítélettel? Mikor állsz bosszút vérünkért?" Szerettem volna hozzájuk ugrani. Görcsösen vonagló számat fülükre szorítani, s beléjük súgni a titokzatos égi feleletet: „Legyetek egy kis ideig még türelemmel, míg teljessé nem lesz társaitok és testvéreitek száma, akiket szintén megölnek, akárcsak titeket." Megszédülten néztem kísérő őrömre, Mihalicskára, erre a hóhérok hóhérjára: talán ő is hallja a mártírjajokat? Hogyan is gondolhattam én ekkor ilyet? Hiszen a hóhérok a mártírjaik hangjára süketek! Dühösen nézett rám. Bokán rúgott:

— Menj tovább! Mit bámulsz? Lesütöd a szemed, az anyád... mert különben kinyomom, és a kocsi szemétjei közé hajítom!"*

Ebben a pillanatban Mihalicskában az ammonita Nachast láttam, aki ostrom alá fogta a gileádi Jábest. Az ostromlottak békét kértek tőle. Benne vagyok, üzente vissza, „csak azzal a feltétellel, ha mindegyiketeknek kinyomhatom a szemét". „Ezek ők, gondoltam, Mihalicskáék és hóhérbandája: szemnyomók, ország-, világvakítók! Csak azokkal tudnak békében élni, akik békéjükért süketekké, vakokká, némákká és bénákká nyomoríttatják magukat, azaz tehetetlen rabszolgákká."

A „szemét" tetején a nagy oltárfeszület. Jézus feje letörve, s egyik karjának hóna alá csúszva haldokolva lihegett, mint a limpiászi feszületen. „Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekednek!" Ezt a hangtalanul beszélő, szenvedő szájt soha el nem felejthetem...

Ahogy Mihalicska rúgásától előrebuktam, fátyolos lett a szemem, és égő, mint a fölöttem tűzben forgó nap. „Nem tudják, hogy mit cselekednek?" Jézussal és azzal a kereszttel, amelyről Krizosztom Szent János ezt írta: „A kereszt az Atya akarata, a Fiú kitüntetése, a Lélek öröme, az angyalok ékessége, a HÍVEK ERŐSSÉGE, MÁRTÍROK DICSŐSÉGE."

*A volt rabok között Mihalicskáról az a hír járja, hogy az 56-os szabadságharc alatt volt rabjai felismerték, agyonverték, s kinyomták gonosz kancsal szemét.

— Ó, fejetlen Jézusom — szakadt ki lelkemből —, dicsőség nekünk kereszted? Add, hogy az legyen, s ne járom, ne szégyenfa, ne kolonc, melyet szívesen elvetnénk...

A lapos szekér látása után megindult a suttogás a kápolnánk eltüntetésének mikéntjéről. Tudtuk, hogy hóhéraink gonoszok, de nem gondoltuk, hogy ennyire istentelenek. Botránkoztunk. Háborogtunk. De féltünk is, hátha csak azért mesélnek ilyen hátborzongatókat éppen a bennfentesek, hogy provokáljanak bennünket: tegyünk olyan kijelentéseket, amelyekkel aztán elemészthetnek. „Ne szólj, szám, nem fáj fejem!" „A szív fájdalma meg túl mélyre van ásva, nehogy a gonosz szem meglássa."

Az utolsó szentmiséről szóló hírek igazaknak bizonyultak. Később nekem vitéz Darabont Ferenc a következőképpen mondotta el:

— Az utolsó szentmisét karácsony szent ünnepén tartottuk. Hogyan felejthetném el ezt a napot, hiszen ezen a misén lettem katolikus! Boldog volt az a börtönrészleg, amelyik ezen a szentmisén részt vehetett. Már csak egymás látása is örömet jelentett. Minden rabból egymás iránti megdöbbentő szomorúság, részvét meleg szeretete áradt. Elfeledtük az előző napok karácsonyi csomagosztó kegyetlenségét. Egy órácskára elfeledtük, hogyan szaggattatta le Mihalicska Czigány József volt magas rangú csendőr rab osztályírnokával az ezüst szalagokkal díszített picurka csomagokról a fehér égi csillagdíszeket. Hogyan dobatta ki a csomagocskákból a kis zöld fenyőágacskákat. Hogyan szóratta ki a képeket, a színes gyertyácskákat. Mily kéjjel kobozta el a jobb falatokat, amit szeretteink éhező szájuktól vontak el, csakhogy nekünk általuk karácsony lehessen. Egy pillanatra még azt is elfeledtük, hogy az egyik öreg rab a kidobott fenyőgallyas kép után kapott. Mire Mihalicska revolvert rántott, s rálőtt a kép után könnyező rabra. Megdöbbentünk. Ilyen karácsonyi éneket még nem hallottunk: revolver torkával énekelnek a pokol angyalai! A szeretet csomagját a gyűlölet pisztolydala kíséri! Karácsony! Karácsony! Mennyből az angyal... békesség... Ó, micsoda téboly, a pokol karácsonya!... Még az a szerencse, hogy a golyó célt tévesztett. Nem a fenyőgallyért nyúló öreg rabba talált, hanem a falba fúródott. De onnét visszapattant, és mindnyájunk szívébe fészkelte magát... Szomorúságunkat növelte, hogy az öreg nemcsak nem kapott csomagjából semmit, hanem büntetésből még magánzárkába is zárták, hogy ha lehet, még kegyetlenebbé tegyék karácsonyát. Hogyan érezheti magát az, akit karácsony szent ünnepén akasztanak fel? Úgy, mint a mi szegény rabunk büntető zárkájában? Szóval elfeledtünk minden nyomorúságot, amikor az első karácsonyi ének felzendült: „Krisztus Jézus született." A mise, a pap szava gyógyír, olaj

volt nyomorúságainkra. A mise végén elemi erővel zúgott fel ajkunkon: „Nagyasszonyunk, hazánk reménye! Bús nemzeted zokogva esd!" Hiába tiltakoztak az őrök. Hiába kattogtatták fegyvereiket rabtartóink, és vicsorgatta fogát Mihalicska, befejezésül úgy sírtuk el a Himnuszt, mint még soha. Ez, ez volt egy igazi karácsony éji angyalkórus éneke. Egy halálra kínzott nemzet benne jajongta el minden fájdalmát, s az igazi, krisztusi béke utáni görcsös zokogását... Hátha még tudtuk volna, hogy ez az utolsó mise és Himnusz a magyar börtönvilágban?! Másnap, Szent István vértanú ünnepén láttam zárkám ablakából, hogyan gyalázzák meg tegnap még karácsonyi templomunkat. Hogyan szórnak ki belőle mindent: törve-zúzva, aminek legkisebb köze is van a templom jellegéhez. Ösztönösen éreztük: valami új éra következik számunkra. Valami egészen más, amihez már Krisztus szellemének semmi köze, sőt: annak teljesen ellenkezője...

A gyűjtőfogházi templomrombolás rémdrámáját csak akkor hittem el, amikor Vácott a kórházban elmesélte egy szemtanú, hogyan gyalázták meg és tüntették el a váci börtön kápolnáját, hogyan tették Isten házát a latrok barlangjává, a rabok Kálváriájává, ahol munkával és ezer gyötréssel naponként feszítették őket a keresztre Krisztusuk mellé.

Egyik borús reggel váratlan meglepetéssel válogatott rabokat hajtottak le a kápolnába. Csak a legbennfentesebb háziak sejtették a miértet. A rabok kérdőleg néztek egymásra: Hétköznap s melléje nagypénteken lenne mise? Csak vasárnap volt eddig, de azt is rég abbahagyták. Újrakezdenék? Miért éppen őket hozták le? Milyen szempontból válogatták őket össze az egész fegyházból? Túl sok a csöves! S miért ez a sok őr? Mily görcsösen markolják géppisztolyaikat, és mily idegesen gyűrik gumibotjaikat! Hogy forog a szemük! Miért kapkodják fejeiket? Tömegverés lesz? Kivégzés? Tömegmészárlás? Tudtak arról, hogy a mindenkori zsarnokok szeretik áldozataikat templomban kivégezni, mint például a bibliai kaldeusok, akik Izrael legjobbjait szentélyük falai között hányták kardélre. Szeretik a vérengzést ünnepnapon. Dózsa Attilát is nagypénteken ölték meg az ávósok! Jézust is! Brrrr!

Az ávósok mögött ugrándozott Belák, az ávósból lebukott gyilkos rabborbély, főbesúgó, embersintér, akasztófatisztító gyűlölt alak, akinél undokabban még nem beszélt ember a nagyanyjáról. Közben összevigyorgott egy cigányképű rablógyilkos csövessel, akiről az hírlett, hogy a börtönben is a régi mesterségét végzi az ávósok segédletével. Olykor nagy faládához szaladtak, melyek mellett ásók, kapák, fűrészek, csákányok, balták sorakoztak... Ez a két hóhér takarítaná majd el testüket ezekben a ládákban?...

Ez a pár várakozó perc valósággal a getszemáni éjszaka lett a rabok számára. Nincs borzalmasabb, mint a a képzelet éjszakája! Talán páran meg is őrültek volna, vagy az elviselhetetlen bizonytalanságban felordítanak, ha nagy, fényes kísérettel nem vonul be Lehota János százados, a fegyintézet parancsnoka. Voltak páran, akik magukban a rabok közül így köszöntötték: „Caesar, morituri te salutant!" Valóban börtöncézár volt, minden rabnak örök réme. Érzéketlen szikla. Inkább állat, mint ember. Abból is a sakálfajhoz tartozó. Moszkva legjelesebb tömeghóhéra.

Utána feszengett dr. Ádám ávós őrnagy, a hírhedt koreai hős orvos, illetőleg Lehota segédhóhéra, akinek egy rabélet nem több a szúnyogénál! „Csapd agyon! Volt, nincs! Ha lehet, többet egy csapásra!" Őt követte Mocsári ávós törzsőrmester. Van-e rab, aki e nevet nem ismeri? Azok közé tartozott, akinek neve a rabok „bosszúlistáján" szerepelt. Utánuk csörtetett gorillahimbálódzásával a félelmetes Gólem, Kárpáti-Krausz volt birkózóbajnok, most ávós, aki Debrecenben keresztrefeszített egy csendőrt, és Mindszentyt a testlélek összeroskadásáig ütlegelte. A paprabok egyszerűen az ávósok Sauljának, héber mészárosnak nevezték maguk között. Mert miként névadója feldarabolt pár ökröt, és szétküldte az egész országba hírnökei által kiáltván: „Így járnak azok, akik nem akaratom szerint cselekednek!", így látta ezt a Gólemet minden rab: szájában emberi kar, kezében levágott combok, lábával emberi koponyákat rugdosva kiáltja: „Így járnak, akik nem akaratunk szerint cselekednek!" Még sokan nyomultak utánuk befelé, mikor Lehota káromkodástól eltorzult száját szólásra nyitotta:

— Demokráciánk már annyira megszilárdult a dicső orosz hadsereg támogatásával, hős pártunk vezetésével és bölcs Rákosi Mátyásunk irányításával, hogy bátrabb lépéseket tehetünk előre. Ezt a lépést azért is megtehetjük, mert közben pártunk ügybuzgólkodása folytán annyira felvilágosodtak az emberek, hogy belátják: Istenre, templomra nincs többé szükség! Budapesten egyet szinte a népharag és utálat dinamitja tüntetett el a föld színéről. Azt akarja a felvilágosult nép, hogy a Regnum Marianumból Regnum Stalinum legyen! Máriáé helyett legyen Sztálin országa! (Ávósok és csövesek verték tenyerüket.) Ezért a butító, népámító sötétség eme váci tömjénbűzös barlangjának is el kell tűnnie. Elég volt a zsarnok istenuralomból. Jöjjön a humánus, emberi országlás! Az előbbi zsarnokság volt, s csak a papoknak használt. Utóbbi népuralom lesz, mely a szegény munkásnak terít asztalt. Olyan asztalt, hogy úgy meghíznak, mint a papok az istenuralomból! (A csövesek rekedtre ordították magukat: „Éljen a proletárdiktatúra!")

Erre a nagy éljenzésre a mellettem levő meglökött:

— Hallod? Olyanok ezek, mint az öregapám lova. Csak meg kell nekik zörgetni a kocsioldalt, máris vidáman húznak!

Nem mondotta most el, milyen is volt az a ló, de én tudtam, sokszor elmesélte. Ha domb aljához ért, megállt még azzal a terhével is, melyet futva felránthatott volna a tetőre. S nem indult, míg terhéből le nem pakoltak, akármit is csináltak vele. Öregapja azonban rájött, nem kell lerakni semmit, elég ha egy durunggal jól megcsörgeti a kocsi oldalait. Erre a ló nemcsak megindult, de nyargalt terhével, mintha legalább a fele súlytól megszabadult volna. Még nyihogott is közben, hogy milyen könnyű ez a kocsi. Élvezet vele hegyet mászni!

A nagy éljenzés után századosunk folytatta:

— Isten, ha van, maradjon az égben! Legyen az az övé! Nyugton hagyjuk: „Volt, nincs, fene bánja!" — mondja egyik nótánk is. De a föld legyen a miénk! Ide többé ne üsse be az orrát, mert visszabunkózzuk. Reméljük, hogy a börtön titeket is megtanított arra, hogy Istentől nem várhattok semmit. Még a gerinctelen szolgái, a papok sem! Istenük rájuk nótázza: „Voltak, nincsenek, fene bánja! Dögök. Semmirevaló szolgák!" Ő mindig magára hagyta a többi embert is, különösen a szenvedőt. Ha mégis jelentkezett, korbácsát suhogtatta hátukon: „Bűnösök! Bűnösök! Ezt érdemlitek!" Fiának és imádóinak is csak keresztet tudott ácsolni. Elég volt a keresztből! Jöjjön a sarló—kalapács uralma! Minden munkás álmainak álma!

Most tapsoltak csak igazán a csövesek, a gyilkosok, betörők és mackósok! Annál kirívóbban csendben állt és hallgatott a többi rab.

— Nektek jutott az a megtisztelő feladat, hogy ezt a latrok barlangját, hogy Jézus szavaival éljek, eltüntessétek, és helyébe termelő gyárat létesítsetek. Gyárat, hol nem imát mormolnak az éhes szájak, hanem fehér cipót teremtenek a zakatoló kerekek, a dolgozó munkáskezek. Nézzétek Krisztust ott az oltár felett, mily ijedten lapul, hallgat; tudja, hogy neki végleg befellegzett. Ő az, aki itt akadályozza a cipógyár indítását. Belák, szakítsd le onnét! INDUL A GYÁR! MUNKÁSOK, ELŐRE! ELŐRE!

A cigányképű a sekrestyébe vágtatott. Mocsári utána. Belák macskaügyességgel ugrott az oltárra. Egy rántással úgy szakította le a keresztet, hogy az egyik letört kar messze gurult. A rabok megbűvölten nézték, miként ugrik hármat az oltár hármas lépcsőjén. Úgy, mint valamikor Szent Pál levágott feje. Ám a források nem a lépcsőknél fakadtak, hanem a rabok szemében.

Indul a gyár! Indul a könnyár!

Belákot Mocsári segítette le az oltárról, aki magasra tartotta a megcsonkított keresztet, mintha a mátraverebélyi Szentkútra igyekvő búcsúsok előtt vinné.

— Indul a gyár! — kiáltották az ávósok, és tapsoltak.

A rabok mellükre ejtették fejüket:

— Uram, irgalmazz! Mi lesz itt? A gyár kerekei minket is eltaposnak?

— Baranyay — kiáltotta Mocsári —, milyen ünnep van ma?

A tudós öreg szerzetes, akit Mindszentyvel kapcsolatban ítéltek el, s akit szinte mindenkinél jobban gyötörtek, alig hallható hangon felelte:

— A kereszténveknek nagypéntek. Nagypéntek, osztályvezető úr!

— Mit énekel nagypénteken a papotok, amikor a keresztet felmutatja?

— Ecce, lignum crucis! Háromszor: Íme, a kereszt üdvösséges jele!

— Téved, Baranyay. Ámbár azt mondják, hogy maga mindent tud, maga mégsem tud semmit. Ma nem keresztény nagypéntek van, hanem *kommunista nagypéntek!* És nem ezt éneklik a mi papjaink, amit mondott. Gyere csak be, Zsiga!

Erre a sekrestyéből a cigányképű méltóságoskodott befelé vörösbe öltözve mint pap. Kehely helyett összehajtott vélumot hozott kezében. Belák mellé lépett, s kitárta az arany-ezüsttel kivarrt vélumot, melyre a sarló-kalapács volt festve a vörös csillag fényében. Gunyoros hangon a katolikusok nagypénteki dallamát utánozva énekelte:

— Ecce, signum lucis! Íme, a fény jele! Venite, adoremus! Jöjjetek, imádjuk!

Belák oltár elé vetette a keresztet. Ráugrott. Az nagy roppanással kettétörött.* Majd távolabbról áhítatos magatartással térdet hajtva sokszor a sarló-kalapács fénylő vélumához közeledett. Azt átvette, felakasztotta a kereszt helyére, a cigánypap pedig belekez-

*Ennek láttán és hallatán papi ember is önként kérdezi, hogyan engedheti meg büntetlenül az Isten? Bibliában keres rá feleletet. S ott meg is találja. Türelem, az Isten malmai lassan járnak. A silói Éli pap két fia az Úr áldozatát semmibe vette, az oltárt és szolgálatát megszentségtelenítette. Pap apjuk ezt elnézte nekik. Ezért az Úr ezt mondotta Élinek: „Aki engem tisztel, azt én is megtiszteltetésben részesítem, aki azonban megvet, azt megszégyenülés éri. Levágom karodat. Házad egész népe elhullik. Két fiad ugyanazon a napon meghal!" Így történt! És Belákkal?

Az 56-os szabadságharc alatt Budapest valamelyik hídja alatt meggyilkolva találtak rá. Levágott fejét egyik karja alá nyomták. Így mondják maguk között a volt rabok.

dett a kommunista nagypéntek vörös miséjébe. Bohócosan utánozta a papok mozdulatait. Közben Istent, Jézust, Máriát és szenteket gúnyolta s gyalázatosan káromolta.

Indul a gyár! Indul a gyár? Melyik gyár? A termelő gyár? Nem. A lélekromboló. Országunkat gyilkoló! Mindnyájunkat végveszélybe taszító. Jaj annak az országnak, amelyik így indul fehér cipót termelni! Ebből nem lehet kenyér, csak kő. Az a kő, mely Jézus sírjáról gördült le valamikor hét pecsétjével. Sírzáró kő, melyből aligha lehet feltámadás!

Ilyen gondolatok emésztették Baranyayék lelkét, míg az a cigány közben az oltárnál majmoskodott és káromkodott. Mély fájdalmuk oly vastag függönyt húzott szemeik elé, hogy nem is látták, mi történik. De egyszer a hangjára felfigyeltek, mert oly hangosan kiáltott:

— Íme, a nép gyilkosainak kenyere! Jöjjetek! Vegyétek és egyétek!

Papi pózban tartotta kezében az oltárszekrényből kivett áldoztató kelyhet, s egyik szentostyát magasra tartva újra kiáltotta:

— Íme, a nép gyilkosainak kenyere! Jöjjetek! Vegyétek és egyétek!

Döbbenetes csend.

Senki sem mozdult. Még Belák sem! Csak Zsiga hadonászott vásári kikiáltóként jobbra-balra:

— Tessék, tessék! Jöjjetek! Vegyétek! Egyétek! Ez az én testem!

Egy vadgalamb vágódott a kápolna ablakának. Mindenki odanézett. A cigány keze is megmerevedett.

Valaki a tisztek közül felüvöltött:

— Zsiga, azt a kenyeret munkáskéz gyúrta! Ne add a fasiszta ebeknek! Fald be magad!

Zsiga vigyorra fintorította száját:

— Nem eszem, kérem alássan. Nem eszem, mert ez meg van mérgezve, azért ajánlgattam a fasiszta uraknak. Patkánynak való ez, nem embernek!

Ekkor Baranyay megmozdult, hogy odamegy. De az őr visszataszította. Az előbbi meg kiáltotta:

— Akkor a szemétbe vele!

Lerohantak a nagy deszkaládákhoz. Zsiga szemétként szórta egyikbe a legszentebbet, Belák meg szerszámokból hajított rájuk.

Valóban a szemétbe szórták azt, aki úgy szerette az embert, hogy magát a kenyér színe alá rejtette! Falat kenyerünk akart lenni, hogy mi éljünk! Ezzel oly csodát tett, amit az emberiség nagyrésze máig sem tudott elhinni! Olyan szeretet még Istenben sem lehet,

hogy vállalja a betlehemi istállónál is rondább emberi gyomrot, a szemetesládát, a hitetlen s gonosz emberek eltipró talpát... Nem. Nem lehet! Ez észbontó szeretet! Ilyen fokban ez még Istenben sem lehet! „És ha mégis megvan? És ha mégis megvan?" — mondotta ennek a nagypénteknek estéjén Baranyay egyik kételkedő rabtársának. „Mondd meg, mondd meg, ha mégis úgy van, mit kellene tennünk?" „Nem, nem tudom! De azt gondolom, hogy térden állva kellene járnunk utcáinkat!"

A politikai rabok szédültükből még fel sem ocsúdtak, Belák bandája már nekiesett az oltárnak. Szaggatták terítőit. Lehányták gyertyatartóit. A csupasz oltárra Gólem mérte első csapásait. Pozdorjává kell verni azt az oltárt, amely előtt annyi zokogó rab térdelt, amelytől mindig megenyhülve kelt fel, ha előtte keresztje földre is nyomta... Nincs már a rabnak keresztfája, amely mankójául szolgálhatna. Nincs már égi kenyere sem, mellyel pótolta a földi hiányát, hogy rabsága hosszú útján bírja az életfogytos gyaloglást...

Valaki deszkával nekivágott az örökmécsnek! Ezer darabra szakadt ez az oltárszív. Olaja kiontott vérként csorgott a padlóra.

— Fasiszták, munkára, megindult a gyár! — kiáltotta a börtönparancsnok Lehota. — Elővenni a baltát, felemelni a csákányt, és holnap már fehér cipót kaptok...

Kifelé menet undorral rúgta lábával a törmeléket.

Mikor őreink látták, hogy nem veszünk részt a rombolásban, s egyik-másikunk a szemetesláda körül botladozik — amely fölött most angyalok adorálhatnak —, felzavartak bennünket zárkáinkba.

Míg futottunk az udvaron át, ólmos eső csapkodta szomorú arcunkat.

Soha ily fáradtan még nem tértünk vissza.

Mégsem aladtunk. Lélekben angyaltársak lettünk az egyik szemetesládánál...

Pár nap múlva Belák és bandája nagy titokban élelemért, cigarettáért a láda Legszentebbjét árulta. Különösen a papoknak kínálta: „Csak egy-két cigarettát kérek darabjáért!"

A papok pedig örömmel vették a kommunista nagypéntek kiszórt kenyerét, és ették, hogy Jézus a kövekből épült templom helyett a lelkek templomában lakhassék...*

*Ez a történet kissé lehetetlen? Ha igen, hogyan hihető a következő? Richard Wurmbrandt írja egyik könyvében, aki papként maga is szinte évtizedet töltött el a román kommunisták börtöneiben hitéért. „A romániai Pitesti börtönben *húsvét ünnepén* az őreim az egyik nagyobb zárka rabját lepedőbe öltöztették, hogy majd ő lesz a Jézus. Szappanból nagy nemiszervet csináltak neki, s keresztként a nyakába akasztották. Ezzel a ‚kereszttel' kellett a zárkában körbejárnia, mint aki terhével

megy fel a Golgotára. Közben őreink bottal verték. Rabtársainak pedig hajlonganiok kellett előtte és ‚keresztjét' megcsókolniok, mondván: ‚Hódolok előtted, fönség!' Aki ezt nem tette, órákig kínozták."

Látott-e a világ eddig ily ördögi színjátékokat?

Talán még a pokol sem!

Újra visszatérünk

„Ha ellenünk akárki is támad,
Söpörje el a népharag!"
(Kommunista induló)

„Mint férget, tipord el ellenségeinket!"
(Sztálin)

„Egyetlen szempillantás alatt
ezer magyar évet törülünk el!"
(Jászi Oszkár)

I

1918 októbere óta az egész ország — így Eger is — nagy nyugtalanságban élt, mert a „szocilisták rugdalták" az országot, és az „őrült" Károlyi Mihály gróf tiporta elgondolásukba a népet.

Nyugtalansággal keltek, nyugtalansággal feküdtek az emberek. Ebben jártak, ebbe öltöztek. Ez volt ételük, ez volt italuk. „Uralmuk alatt elpiszkolódtak az utcák, elaljasodtak az erkölcsök, kihalt a szívekből a szeretet gyöngyvirága, a szellem elsorvadt, a lélek elványult, irodalom és művészet illatát vérszag fertőzte meg."

Ha Egerben nem történt semmi rémisztő, akkor máshonnét hallottak borzasztó dolgokat. Később a Lenin-fiúkról suttogtak. Korvin Ottó bandájának rémtetteiről beszéltek. Szamuely kegyetlenségei miatt ébredtek fel álmaikból. A főhóhér Cserni nevét ki sem merték ejteni. A halálvonatokat pedig csak tűzokádó sárkányoknak tudták elképzelni. Terror. Terror! Terror!!! „Akasztófákat fogunk termelni!" — üvöltötte Vas Soma.

A népet kirabolták. Éheztették. Élelemért sorban állók közé lövettek: „Golyó a gyomrukba!" Vérrel és ganéjjal mocskolták be

az oltárokat. Templomban imádkozók „Uram, irgalmazz"-ába bekiáltották a terrorlegények: „Ne irgalmazz!" Pesti fiatal zsidó gyerekek járták a falvakat, vallásellenes propagandát folytattak, az ifjúságot pedig hivatalosan erkölcstelenségre tanították az iskolákban. Gyilkosoknak megnyitották a börtönök ajtait. Ugyanakkor az ártatlanok ezreit tették lakat alá, vagy hurcolták internáló táborokba. „Be a vörös hadseregbe!" — ordították a hatalmas plakátok. Először csalogatták őket. Még Fedák Sári is felült Szamuely verbuváló kocsijára, és csókot ígért annak, aki belép a vörös hadseregbe.* Mikor erre sem mentek, lasszóval fogták az embereket. A vörös hadsereg lett az ország legnagyobb börtöne... A vallást nyilvánosan gyalázták. Gyakorlatát akadályozták. Törvényeket lábbal tiporták... Kezük alatt az ország hamarosan siralomvölggyé változott. Így már csak egy éneket ismertek: a temetési Circumdederuntot. Ezt zokogták naponként saját nyitott sírjuk előtt. Ez lett a nemzet himnusza! „Körülvettek a halál gyötrelmei!"

Az úgynevezett októberi őszirózsás forradalom óta remegett alattuk a föld. De 1919. március 21-től, amikor az istentelen Kun Béla pribékjeivel az országra rákényszerítette a vörös kommunizmust, már tűzhányóként morgott, dübörgött, hánykolódott, mintha mindent és mindenkit el akarna nyelni.

Május végére Eger is a nyugtalanság fészke lett. Nem annyira a nép akaratából, hanem inkább a kommunisták arcátlan kihívásaiból. Egyik ilyen orr alá görényező tettük volt, hogy Dobó István a piacon levő hatalmas bronzszobrának kinyújtott kardjára vörös zászlót köttetett a direktórium. Fejére pedig vöröscsillagos bolseviki katonasapkát tétetett. Nagy girland felírásokon pedig ezt rakatta ki:

Lengesd, lengesd a zászlót, hős Dobónk!
Mert már vörös a magyar lobogónk!

A Dobó körüli egri nők Katicájukkal együtt másik nagy feliratot szorongattak az ellenségre dobandó köveik helyett:

Éljen a proletárdiktatúra!

Mivel a talapzaton még maradt hely, oda meg ezt íratták:

Világ proletárjai, egyesüljetek!

---

*Ezért a hősi magatartásáért, a vörösök melletti lelkes kiállásáért, sok elszórt katonacsókjáért Fedák Sárinak 1945-ben Rákosiék hálásak is lettek. A múltbeli reakciós magatartásáért bevágták a börtönükbe. Hiába mondotta nekik: „Legtöbbetek még nem is élt, amikor én már kommunista voltam, amikor vörös sapkával a fejemen jártam Budapest utcáit — ha nem Szamuely kocsiján ültem —, akkor a ti vörös ifjúságtok húzta hintómat, szórtam a piros szegfűt rátok, lengettem vörös lobogókat, és ordítottam! Be a vörös hadseregbe! És mégis ti vádoltok reakcióval?" Ám hiába. Börtönben hagyták. Ott vakult meg arra a szemére, amelyik az őszirózsás forradalomban épen maradt!

A nép különösebben nem háborgott e gyalázatosságok miatt, hiszen ezekkel a felirásokkal ragasztották tele az egész várost, még a templom ajtait sem kímélve. De az már szíven ütötte őket, hogy Dobót kisajátították maguknak. Belülről fortyogtak, mint a város közepén levő meleg vizük forrása, s messze elkerülték a Dobó-emlékművet.

Így a következő napok eseményei nem az elnyomottakat riasztották meg, hanem azokat, akik a vörös nyeregben ültek. Ugyanis egyik reggelre eltűnt a kard alatti írás, és helyette megjelent szinte egy tetemrehívás:

Ne lengesd, ne lengesd a zászlót, hős Dobónk!
Mert magyar vérbe mártották a bitorlók!

A vörös tanács először dúlt-fúlt. Majd lecsillapodott, mert valamelyikük azt mondotta: „Diákcsíny. Frocliznak az úrfattyúk! A diák uraknak el kell venni a kedvüket ilyen marhaságoktól!" Mégis levették az új felirást. A régit meg nem merték visszatenni.

A nép felfigyelt, s vidulni kezdett: „Lám, így is lehet harcolni ellenük?"

Talán a direktórium hamar el is felejti ezt a tüsszentető diáktubákot, ha másnap reggel nem szaladt volna a városőr, s nem jelenti kékre vált arccal: „Éjjel Dobó Katica felirása is megváltozott. Így mázolták át:

Éljen a proletár diktaturha!
Turha jár neked, kié a munka!"

Ezt már nem lehetett diák úrfattyúk fricskájának venni. Ellenforradalom előszelét szimatolták benne. „Veszélyben a forradalmunk!" — ismételték Kunfi Zsigmond népjóléti miniszterük harci riadóját. — Ellenforradalmárok lázítják a munkásokat ellenünk. Mintha a prolinak köpedék járna bérként! Vagyis mintha kizsákmányolnánk őket, mint régen tették vérszívó gazdáik. Nem proli vagyok magam is? Nem prolik vagyunk itt mindnyájan? Hát ez nem tűrhető. . . Mit tegyünk?"

Azonban nemcsak düh rázta őket, hanem félelem is. De ezt nem merték egymás előtt bevallani. Ámbár érezték, hogy térdük összeverődik, és hátukra pióca került valahonnét.

Az emberek már nem kerülgették a szobrot. Sőt: arra vették útjukat. Látni akarták: tényleg azt írták oda, amit suttognak? Az öreg őrön csak nevettek. Biztosra vették, hogy előbb-utóbb a harmadik felírást is megváltoztatja az a láthatatlan szellem. Próbálták kitalálni, hogyan hangzik majd. Sutyiban egymás között faragták alája a hiányzó sorokat.

Két-három napig semmi sem történt. Hanem a negyedik reggel eltűnt az öreg őr, és csak pár üres pálinkás butykos maradt a helyén.

A hiányzó sorok pedig nemcsak ott voltak, nemcsak ragyogtak a talapzaton, hanem valósággal villámokat szórtak, mert így hanzottak:

Világ proletárjai, egyesüljetek!
És utána *akasztófára menjetek!*

A meggyötört nép hónapok óta nem mulatott olyan jól, mint most. Ki lehet ez a szívük szerinti hős költő? Aranyban fürdetnék, és Dobó István helyére állítanák, ha az ismeretlenség homályából elébük lépne.

Nem így a vörös direktórium! „Többé nem lehet mese! Senki sem hozakodhat elő úri huncutsággal. Ellenforradalom fortyog itt alattunk, s elnyeléssel fenyeget mindnyájunkat! Mily bátor! Mily szemtelen! Láthatatlan öklével láthatóan arcunkba vág, mint Botond Bizánc érckapujára."

Számukra ez a pár sor a bibliai Baltazár király titkos felirása lett, melyet Dániel próféta nélkül is kiolvashattak: „Megmérettél! Könnyűnek találtattál! Elvettettél!" Uralmuk csak pünkösdi királyság lett volna? És ilyen véggel: *akasztófával?* Elváltozott az arcuk, mint az imént említett királyé. Csípőiknek ina elernyedt, és térdeik egymáshoz verődtek, jobban, mint bármikor. Pedig még tegnap a pesti népbiztosokkal ezt ordították az utcán: „Tigrisként harcolunk! Vagy győzünk, vagy meghalunk!"

Mindnyájuk gondolatát és érzelmeit fejezte ki Szepesi András, a mostani úgynevezett polgármester, helyesebben a direktórium elnöke — akit nemrég még így ismertek az emberek: az örökrészeg, naplopó pincér —, amikor a direktóriumban felállt, s így szólt:

— A sötétben bujkáló ellenforradalmárok kidugták szőrös burzsuj pofájukat bűzös odúikból, mert a csehek északról, a románok meg délről készülnek ellenünk. No de elintézzük őket! A ránk törő csürhéket kisöpörjük országunkból. Ezeket meg bent agyonverjük. Igazad van, Vas Soma: Akasztófát termelünk! Mégpedig az érsek kertészetében!

Alighogy leült, a városőr lépett asztalához, amelyre letett egy ütött-kopott, régi, zsíros katonasapkát, és jelentette, hogy az eredeti eltűnt Dobó fejéről, s ezt találta helyette.

Elképedtek. Hát ennek a kihívásnak sohasem lesz vége? Vérszemet kap a nép, ha senkit se vonnak felelőssegre. Minden tanácstag az asztalhoz lépett. Úgy forgatták a sapkát, mint a Kossuth által elrejtett Szent Koronát, amikor megtalálták: eredeti, az igazi?

Kié lehet? Kié?

Legnagyobb szakértelemmel az úgynevezett rendőrkapitány elvtárs forgatta, mert ő csak ért hozzá, hiszen pár héttel ezelőtt még bűnöző, csavargó bádogossegéd volt. Hamarosan fel is fedezett

benne két nagybetűt. Valaki tintaceruzával írta bele: M. G. A titokzatos betűk ellenforradalmi szemmel néztek vissza, mint akik semmi áron el nem árulják titkukat.

— Feltétlen tiszté lehet — jelentette ki a csalhatatlanság nagy mellével a kapitány elvtárs. — Tehát: volt katonák összeesküvésben! Azonnal jelenteni kell Pestnek. Segítséget kérni, míg nem késő! Jött!

Érkezésükre a nép mosolya fájdalomra torzult, és szívük verése akadozott. Teherautókon érkeztek a bőrkabátos, kézigránátos, félelmetes Lenin-fiúk. Magukkal hozták Fáber Oszkár hitehagyott katolikus papot, a volt piarista szerzetest is mint szakértőt, mert azt jelentették nekik, a papság is nyakig benne van az ellenforradalmi megmozdulásban. Az aljas feliratok is bizonnyal tőlük származnak. Kriston Endre segédpüspök nem véletlenül költő. Fáber Oszkár ravasz, kegyetlen, vérszopó hírben állott. Két kézzel szórta, herdálta és osztotta az egyházi vagyont. Teljes szívvel szolgálta a proletárdiktatúrát, mint pesti paptársa, Hock János.

Azonnal munkához láttak. Válogatás nélkül oly bőségben szedték össze az embereket, mintha emberfogó hálójukat a haldús Balatonban húzták volna. Elfogták a régi polgármestert. Eltüntették az alispánt. Ütöttek-vertek, akit csak elértek. Még az öreg érseket, Szmrecsányi Lajost sem kímélték. Megalázták. Megpofozták. Mindenkiből az összesküvést akarták kinyomni és a cinkosok neveit kipréselni. De valahogyan az igazi bűnös nem akart kézre kerülni.

A rendőrkapitány elvtárs az ügyből presztizskérdést csinált magának. Be akarta bizonyítani, hogy jó volt az első szimatja, mikor katonában jelölte meg a bűnöst. És be akarta bizonyítani, tud ő annyit, mint a pesti elvtársak. Éjjel-nappal a katonák névsorát búj ta. Mikor egyszer a szeme elé került MÉSZÖLY GÉZA őrnagy neve, maga is belesápadt, mert ilyen zseniális eredetiséget nem hitt magában. Felugrott. Szobájában le-fel szaladgált. Heuréka, heuréka, kiáltotta volna, ha tud görögül, illetőleg, ha egyáltalán iskolába járt volna. Rögtön küldte a Lenin-fiúkat az őrnagy elfogatására. Maga pedig rohant a direktóriumba, hogy jelentse felfedezését.

Még Fáber Oszkár is bámulta a bádogossegéd eszét és szerencséjét, mert biztosra vette, hogy Budapesttől hamarosan előléptetést kap érte. De még inkább csodálta a pincér Szepesi. Nemcsak nagy kézrázással gratulált neki, hanem még meg is ölelte, meg is csókolta, mint aki megszabadította őket a rájuk leselkedő akasztófától.

Természetesen az őrnagy tagadta a vádakat. Hangoztatta, nem lehet ellene perdöntő érv a két betű, hiszen ezer más embernek neve rejtőzhet alatta. Az írás sem az ő kezétől származik. A sapka sem fejére való. Hogy ő ezekben a napokban nem is tartózkodott Egerben. Ezt felesége és mások is bizonyíthatják... De hiába volt minden. Leninék tanítása szerint dolgoztak: „Először lövünk, utána tárgyalunk!" Valakinek bűnösnek kell lennie. S ha nincs jobb, az őrnagy nagyon is megfelelő.

Pár nap múlva az Egri Hírlap már nagybetűkkel hozta:

Megvan a katonai összeesküvés vezére! Volt őrnagy.
Vádjait ugyan tagadta, de a tények rábizonyítottak!
Megtalált katonasapkájába bele volt írva: Mészöly Géza!
Bátor volt a fegyvertelenek ellen szövetkezni, de gyáva meghalni!
Golyót kap! És vele pusztul minden cinkostársa!

Elrettentésül a kivégzéshez kicsődítették az egész várost. Még a barátok közül is kikényszerítettek egyet, Fehér Péter atyát, hogy civilben ott legyen a nép között. Ő nem bánta, hogy mennie kell. Hátha segítségére lehet a halálraítéltnek. Valamikor még a legnagyobb gyilkostól sem tagadták meg a papot! De most?

Az őrnagyot derekára kötött vörös szalaggal az érsek személyes kertjének falához vonszolták, közvetlen a nagytemplon tőszomszédságába. Azért, hogy az érsek is leckét vegyen a gyilkos golyók ropogásától? Sokan, hogy mindent lássanak, a templom tűzoltó erkélyéről néztek alá. Szemben a kivezényelt dohánygyári munkásokkal figyeltették a kivégzést. Közvetlen az őrnagy elé állították feleségét.

A vörös Lenin-fiúk gunyorosan hajlongtak áldozatuk előtt. Vigyázzba vágták magukat, s mint őrnagynak leadták jelentésüket:

— Őrnagy elvtárs, *MÉSZÖLY GÉZA* kivégzéséhez kész az osztag!

Aztán kutyakorbáccsal verték.

A korbácsolást az első sorban álló viselős asszony nem bírta nézni. Felkiáltott:

— Ártatlan! Ne bántsátok!

A kivégző osztag egyik tagja úgy vágta mellbe, hogy az asszony összerogyott, s megszülte gyermekét. Gyermekével együtt összemarkolták az emberek, s bevitték a toronyőr lakásába.

A vezető tiszt megkérdezte az őrnagyot:

— Mi az utolsó kívánságod, te ellenforradalmár?

Nos, olyan feleletet kaptak, mintha korbácsból pattant volna ki:

— Ilyen gazemberektől semmit se kérek!

— Nézd, te bitang, ezek a gazemberek még kérés nélkül is ad-

nak — válaszolta a tiszt dühtől vérpiros arccal. Saját szájából kivette a szivart, s égő végével az őrnagy fogai közé döfte. A többiek meg leköpték.

— Vesszen az ellenforradalmár! — ordították.

— Elvtársak! — kiáltotta a vezető tiszt. — Így vesszenek a proletárdiktatúra ellenségei! Fiúk, készen?

A terrorbanda lövésre emelte fegyverét.

Az őrnagy felkiáltott:

— Úristen, légy irgalmas a magyar néphez!

Fehér Péter atya előreugrott:

— Őrnagy úr! — harsogta, s magasra emelte kezét, mellyel a feloldozás keresztjét húzta meg a levegőben.

Az őrnagy keresztvetésre emelné kezét, de elhangzott:

— Tűz!

És a mártír Mészöly Géza holtan rogyott a kerítés árkába. . .

A kihajtott nép szeméhez emelte zsebkendőjét. Bennük könnyezett az egész ország.

A vezénylő tiszt elkapta Péter atya gallérját:

— Vigyázz, te briganti, mert te is a falhoz kerülsz!

— Minek kényszerítettek ide, ha nem azért, hogy tegyem a papi kötelességemet?

A nép morgott. Az őrnagy felesége férje felett zokogott. Fönt a toronyőr tutulta a negyedet. Közelben csengetett a mentő, szállította a leütött anyát a kórházba. A templom lélekharangja megkondult: búsan, szomorún, mintha az egész országot siratná. . .

Másnap az érsek tiltakozott a kivégzés ellen: „Ártatlanul kiontott vér nem használhat a proletárdiktatúrának sem!" Nagyon zokon vették tőle Szepesiék, mert felemelt hangja vészharangként kongott a város felett. A direktórium tagjai öklüket rázták az érseki palota felé:

— Ennek az embernek még nem volt elég, amit kapott. Megkapja válaszunkat! Bizonnyal nem fogja iktatni. Arcátlan fellépése biztos jele, hogy az őrnagy bandájába tartozott.

— Ezt bizonyítja a barát tegnapi viselkedése is! — csapott az asztalra a rendőrkapitány elvtárs, aki a kivégzés óta úgy érezte, hogy ő az a Mózes, aki a Sínai-hegyről lejött, s két aranyló fényszarv díszíti homlokát.

— És mit bizonyít az a menyecske, aki tegnap egész kosárnyi virággal borította el a kivégzés helyét, meg egy ölnyi gyertyával? — kérdezte meglehetős keserűséggel az elnök Szepesi elvtárs. — Elfutott. Városőrünk nem tudta elcsípni. Futtában szemtelenül még vissza is kiáltott: „Hé, te vörös szalagos! Isten ellen vétettetek! Átok a fejeteken! A síron pedig a város virága!"

— Hallottátok, elvtársak? Istent emlegette. Tehát ellenségünk mind, aki vallásos. Papok a felbujtók. Olyan biztos, miként a nevem Szepesi András. És ha ő lett volna az első vagy utolsó. De már egész virágdomb borítja azt a véres helyet. Értitek, virág, amely időzített bomba, ha mártírsírt takar! Igen, bomba! Mely azoknak szól, akik mártírvért ontottak. Kapitány elvtárs, elhordani onnét azokat a virágokat, azokat a virágbombákat! Őrséget tartani a helynél! Nem szabad senkit közelébe engedni, míg el nem felejtik. Mindig kinyílhat az a sír, amelyben olyan fekszik, akit nem akarnak felejteni... Itt az esetről szóló jelentés és rendelkezésem.

Valami írást nyújtott a megnevezettnek olyan eleganciával, mint Salome nyújthatta anyjának tálcán a pusztába kiáltó János levágott fejét.

A hosszú tanácskozás vége az lett, hogy a város népét összedoboltatták a Dobó-szobros piactérre, és Szepesi elvtárs a tanácsház erkélyéről kihirdette:

— AUGUSZTUS MÁSODIKÁN megölünk minden papot, szerzetest és apácát, hacsak ötezer ember nem kéri életbenmaradásukat aláírásával!

Augusztus másodika!

Amikor ez a gyilkos dátum elhangzott, mintha hallani lehetett volna, hogy tüzes bélyegzőként sisteregve égeti be magát az emberek agyvelejébe. Augusztus másodika! És vele az a félelmetes gyanú, hogy nemcsak a papok, hanem mások is hóhérkézre kerülnek. Mészöly nem volt pap, mégis golyót kapott!

Augusztus másodika!

A hirdetés rövid volt, de annál fenyegetőbb. A nép szó nélkül vette tudomásul ezt a hallatlan fenyegetést, de nem tett nélkül. A város harmadik rendiei — ferencesek — ívekkel jártak házról házra, hogy a szükséges aláírásokat összegyűjtsék. Még zsidó is akadt, aki aláírta. De amit nappal összeszedtek, éjjel a direktórium eltüntette. S mivel az aláírásgyűjtést kellemetlenségek ellenére sem akarták abbahagyni, egyik éjjel mindnyájukat összefogdosták azzal az ürüggyel, hogy a papok kincseit rejtegetik. Ám amikor se rábeszéléssel, se fenyegetéssel, se veréssel nem lehetett őket rávenni, hogy a munkájukat abbahagyják, s nem tudták belőlük kipréselni az állítólagos papi kincseket, sőt: még azt is állhatatosan vallották, hogy őket se pap, se apáca nem biztatta a névgyűjtésre, hamarosan hazaengedték mindnyájukat. Pár nap múlva már újra benyújtották a kívánt mennyiséget, noha annak hasznában nem reménykedtek. Ezért a kiszemelt áldozatok megmentésére mást eszeltek ki.*

*Lásd A sarló—kalapács bilincseiben a 75. oldalt!

Biztatták a halálra ítélteket, hogy éjjelre házukban keressenek menedéket. Ugyanis leginkább éjjel vitték el azokat, akikre fájt a foguk. Így éjszakára szinte kiürültek a paplakok és zárdák. Nem volt ez kockázatmentes. De a hívek azt mondották: „Papjainkkal élünk vagy halunk!"

Fehér Péter atya nem tartozott az éjjeli szálláskeresők közé. Nemcsak azért, mert félelmet nem ismert, mert neki Krisztusért meghalni nyereség, hanem mert tervei voltak, melyeket végre kellett hajtania. S ezt nem tehette máskor, csak éjszaka. No meg azt sem szerette volna, hogy bárki éjszaka könnyedén kirabolhassa a zárdát.

Ezeken a csendes, magányos éjszakákon lejárt a templomukkal határos nagy borospincéjükbe. A pincét a templomfal választotta el a kriptától. Erről a kriptáról alig tudott valaki, mert lejárója nem volt se a templomból, se kívülről. Ha valaki nagyon figyelte, találhatott a kerti oldalán kis szellőzőnyílásokat s valami befalazott ajtórészt. De látszott rajta, hogy emberemlékezet óta nem lehetett kibontva. Nos, ebbe a kriptába akart Péter atya titkos bejárót készíteni.

Kiemelte a sarokban levő hordót. Mélyen leásott a földbe, s hosszú napok után sikerült áttörnie a templomfalat. Maga is nagyon meglepődött, amikor először lépett a kriptába. Nagy, tágas helyiség. Kétoldalt lezárt vagy nyitott sírüregek. Egyik-másikban egybehordott koponyák és különböző csontok. A levegő nehéz és dohos. A legnagyobb sírüreget kitisztította, s úgy készítette el, ha valaki belebújik, maga után húzhassa a zárókövet, s így teljesen olyan legyen, mint a többi lezárt, befalazott sírüreg. A portáról és másik két helyről csengőt vezetett le, mellyel majd jelet adhat annak, aki a kriptába rejtőzködve tartózkodik, hogy legyen ideje elbújni az előkészített sírkamrába, ha keresnék. A fal-, földtörmelékeket felhordta a kertbe, és szétszórta. Ajtót tett a levezető nyílás fölé. Eltakarva a pince homokjával, ráhelyezte a kis hordót.

Krétával a boroshordókra a szentek neveit írta, mégpedig a mártírokét évszámaikkal. Nagy üvegben ecetet vitt le, s ezzel különösen azt a helyet locsolgatta, amely a kriptába vezetett. Netán kutyával jönnének a rendőrök, az ecet zavarja szimatjukat. Konzervételeket szedett össze. Meleg takarókat. Gyertyát, gyufát, mécsest, amelyekre a kriptában szükség lehet. Aztán várta a fejleményeket.

Nem sokáig kellett várnia.

Egyik délelőtt egész banda Lenin-fiú dűlt be a zárda ajtaján, amikor Péter atya ajtót nyitott nekik. Részegek voltak. Mindegyik kezében kancsó, tele borral. A szomszéd kanonoki házból jöhettek.

Vezérük Fáber Oszkár, a hitehagyott szerzetes. Ütött-kopott ruhában s csapzott hajjal. Vörös nyakkendője köldökét verte. Megragadta Péter atya kámzsáját:

— Barát elvtárs, házkutatást jöttünk tartani. Minden élőlényt hajts az ebédlőbe! Hamarosan ott leszünk mi is.

Később egymást támogatva beténferegtek az összegyűlt szerzetesek elé. Fáber beszédbe kezdett:

— Pax et Bonum! Barát elvtársak! A szabadulást hozom nektek. Az éj elmúlt. A sötétségnek vége, mert felkelt a vörös nap. Vessétek hát le a sötétség cselekedeteit, és öltözzetek a világosság ruhájába, miként Pálotok mondja. Halljad, Izrael, kiáltom Mózesetekkel: Nincs más isten, mint a vörös isten! A *NÉP!* A proli nép! Őt szolgáljátok, miként én teszem, s velem együtt minden igazhitű!

Pihenésként vagy káromlásához erőként húzott a boroskancsójából. Majd folytatta:

— Vessétek le ezt az ördöggúnyát! Nem szégyellitek magatokat? Se férfiak, se nők nem vagytok!

— Hergeltek ezek. Herék! Kappanok! — röhögték részeg társai.

— Béliál öszvérei, ébredjetek! Ha Pálotok szerint erkölcstelen nőnek férfiruhát viselni, mennyivel erkölcstelenebb férfinak nőként öltözködni. Megszabadítalak benneteket erkölcstelenségetektől!

Hozzájuk lépett. Lehúzta róluk a kámzsát, s a padlóra vetette. Közben a hóhérbandája egymást ölelgetve, kancsóikkal koccintgatva, padlódobbantások közepette bömbölte:

Nem leszek én barát. Nem leszek én barát!
Eladom a, eladom a reverendát.
Eladom a vaskos imakönyvecskémet,
Ölelem és csókolom a menyecskéket!

Forintos Lőrinc házfőnök atya megremegett, amikor Fáber lehúzta kámzsáját, és rátaposott. Beöltöztetése jutott eszébe. Ifjan mily boldogan vette magára Szent Ferenc darócruháját. A beöltöztető atya azt mondotta: „Ez az angyalok köntöse!" Házfőnöke ezt már így fogalmazta: „A mártírszentek arany dalmatikája!" Ő maga később Szent Ferenc ajkáról ezt olvasta: „Krisztus keresztje! Ha kiterjesztjük, kereszthez hasonlít, és hordozása olykor keresztsúlyú lehet! Fiaim, soha le ne vessétek!" És, íme, a most ettől akarják megfosztani. . . Könny csordult ki szeméből.

Míg Fáber visszatért előbbi helyére, a szerzetesek felvették a megtaposott ruhadarabot, és a szokott csókkal visszatették nyakukba. Gondolataikat és érzelmeiket a bátor Péter atya tolmácsolta:

— A ruhával együtt az ember nem veti le a fogadalmát is. Az Istennek tett eskü nem kabát vagy nadrág, amelyet naponként húz-

hatok le magamról. Vagy ha tetszik, sarokba vághatom, mint a szennyest vagy mint ami már nem divatos!

— Mit böfögsz, te barát? — morogta vissza Fáber. — Vajon ruha teszi-e a szerzetest? Ez a ruha béklyó, bilincs minden tekintetben rajtatok, de különösen lábatoknak. Nem léphettek miatta férfiasan. Ityegtek-fityegtek, botladoztok benne, mintha asszonyok lennétek. Férfiak legyetek! Hozunk nektek Luther Katinkákat s Dobó Katicákat. Látjátok, nekem már van!

— Nem is egy! — vihogták egyre vidulóbb társai.

— A nőket ízleljétek az Úr édessége helyett, s meglátjátok, mézédességben felülmúlják őt.

A szerzetesek mit szólhattak volna ehhez a káromkodáshoz? Egyik-másikuk fülére szorította tenyerét, hogy ne hallja.

— Mit féltek a kommunizmustól és annak szabadságától? Nem voltak-e kommunisták az első keresztények? A tizennyolcadik században nem Morelly és Mably francia papok hirdették-e legnagyobb hévvel? Erre felelj, te nagyszájú Péter!

— Az ősegyház kommunizmusa önkéntes volt, mint a mi szerzetesi kommunizmusunk, aztán szórványos és rövid, amellett csak helyi jellegű. Ezért már az ősegyház kiközösítette a kisázsiai apostoli testvérek, a manicheusok és az észak-afrikai circumcelliók bandáját. Ami pedig a két említett papot illeti: aposztaták voltak!

Fáber népbiztos meghökkent. Mintha mellbe vágták volna. Szinte kapkodta a levegőt:

— Úgy, úgy! Ezek is aposztaták voltak. Ez azt jelentené, mindazoknak aposztatáknak kell lenniök, akik a kommunizmust akarják? Nos, akkor nektek is annak kell lennetek. Ha nem önként, akkor erőszakkal. Vegyétek tudomásul, hogy ezután a direktórium akarata lesz a regulátok. Konstitúciótok pedig Marx és Lenin tanításai. S ezért fejével felel a főnökötök. Kit mondottatok eddig annak?

Forintos atya jelentkezett, a szív és érzelmek embere. Szép, nagy szál ember. Piros arcú, mintha mindig rózsák között járna. Szelídsége szótlanná és félénkké tette.

— Térdelj le! — ordított rá a népbiztos. — Fejeddel verd a padlót, mert eddig úrként gőgösködtél alattvalóid felett. Ennek vége. Ettől a pillanattól kezdve utolsó vagy elvtársaid között. Oldd le a kordádat! Add ide!

A kézhez kapott kordát belemártotta bikavérrel telt kancsójába. Mikor kihúzta és kicsavarta, mintha véres lett volna, véres, Lőrinc atya vérétől.

— Gerárd elvtárs, lépj elő!

Ez a felszólítás a legegyszerűbb kertész, mindenes testvérnek szólt, aki Boróka testvér szívét és lelkét zárta magába; akinek sohase volt más vágya, mint Isten áldozatos szolgálata.

Fáber a vörös kordát a testvér oldalára kötötte:

— Figyeljetek! Mától kezdve itt Gerárd testvér lesz a direktórium. Ő a mi szeretett fiunk. Őt hallgassátok! Ez a kötél lesz hatalmának jele és eszköze. Ő nekünk engedelmeskedik. Ti meg neki. Gerárd elvtárs, aki nem engedelmeskedik, ezzel a vörös kötéllel húzd fel az első oltárra!

A többiek közé visszatérve, Gerárd testvér térdre vetette magát házfőnöke előtt:

— Nekem csak egy szabályom van, a Szent Ferenc által adott regula. És én azt akarom, hogy nekem mindenkor legyen főnököm, akinek úgy akarok szolgálni mint uramnak!

Fáber kirobbant. Ez tökéletes felsülés számára. Remélte, hogy diktátort ültethet benne a szerzetesközösség nyakára, s, íme, kisült: gerinctelen, puhány szolga.

— Akkor a vörös kötelet tedd a nyakadba! Járomhúzó baromnak születtél, vagy azzá tettek. Azzá nyomorítottak a szerzetben. Hát maradj az! Mindig a nyakadon legyen, ha jövünk, figyelmeztetésül neked és összes öszvér társaidnak, hogy már csak egy szög kell, és máris lógtok. Egyébként azért jöttünk, hogy a direktóriumra feleskessünk benneteket.

— Nem tehetjük! Isten ellenségeinek nem tehetünk esküt.

Fáber népbiztos elsápadt. Sok szerzetesházban járt már. A parancsot mindenütt végre tudta hajtani. De ezeknél szinte egyet sem. Dühös szemmel nézett Péter atyára, mert ő ellenkezett. Kígyószi-szegéssel felelte:

— Te, Péter, azt hiszed, hogy belőlem a kakas szól, melyre neked meg kell tagadnod a direktóriumot? Ez árulás! Ez lázadás! Péter, nem tudsz a statáriumról? Árulónak, lázadónak kötél jár! Te meg ezt már másodszor teszed! Biztosítlak, hogy a harmadik után nem kapsz kegyelmet. Lehet, hogy a második után sem. Hiszen a direktórium nem felejti a kivégzésnél tanúsított magatartásodat sem. Fiúk, gyerünk! Kérdezzük meg a direktóriumot, mit tegyünk?

A Lenin-fiúk felkapták kancsóikat. Fáber megfogta a Gerárd testvér nyakán levő vörös kordát, s baromként húzta maga után. Egymásba kapaszkodva, dülöngélve mentek kifelé, fújva divatos indulójukat: „Fel, fel, ti rabjai a földnek. . .”

Amikor maguk után becsapták a zárdaajtót, a szerzetesek szótlanul a templomba indultak. Oroszlánbarlangban voltak eddig. Ámde Isten kiszabadította őket. Szent Ferenc oltára elé térdeltek.

Hálaadó imára tárták karjukat. A Lenin-fiúk ekkor robogtak el szekereiken a templom előtt, indulójukat kopogták a szent falak: „Ha a múltat végképp eltörüljük. . .”

Ezt a szöveget nyomta vissza a szerzetesek hangja, mert Péter atya énekelni kezdte, a többiek meg vele:

— Óh, Szent Ferenc! Vigyázzon ránk szemed sugára,
Miként a pásztor csendes nyájra. . .

Úgy zengték, mint az első keresztények Krisztust dicsőítő himnuszukat Néró cirkuszában. Átmentek a tűzkeresztségen. Más emberekké lettek. Most már jöhet akár augusztus másodika is.

Gerárd testvért csak harmadnap látták újra. Alig tudtak neki helyet szorítani. Ugyanis közben a kommunisták a szerzeteseket nagyobb szobákba egybezsúfolták, a zárda celláit pedig megtöltötték kommunista családokkal. Így ami ezután következett, már alig volt szerzetesi életnek nevezhető. Éjjel-nappal kiabáltak az új lakók. Káromkodtak, visongtak, verekedtek. Éjjel részeg nők verték Péter atya ajtaját, és ocsmány szavakat zúdítottak rá. Loptak, törtek, zúztak, amit csak lehetett.

A ferenceseknek Kriston Endre segédpüspök csaknem mindennapos vendégük volt. Szeretett velük elbeszélgetni, náluk misézni és egyszerű étkezésükben résztvenni. Igaz, őt is szerették a szerzetesek, miként szerette a hivő nép is. Mészöly kivégzése óta éjjeleit is a szerzeteseknél töltötte, mert egyre több pap eltűnéséről értesült. Ezeket mind éjjel hurcolták el. Ám, hogy a zárdát megtöltötték ellenséges érzületűekkel, már nem látszott tanácsosnak továbbra is igénybe venni éjjeli szolgálataikat. Engedett a hívek unszolásának. Náluk vett éjjelre szállást. Mindennap másnál.

Azonban újabb rendelet jelent meg az újságokban és a plakátokon: „Akinél éjjel idegen tartózkodik, vagy vendég, s nem jelenti a rendőrségnél, statáriális bíróság elé kerül! Golyó vagy kötél!” A püspök előtt eddig sem volt titok, hogy szállásadóit másnap elhurcolták, beidézték vagy megfenyegették. Ezután már nem teheti ki őket a bitófa veszedelmének még akkor sem, ha ők ezt vállalnák. Így hát más megoldást keresve, egyik esőre készülő délutánon becsengetett Péter atyához.

— Püspök atya, a zárdacellák még mindig nem biztosabbak, mint amikor elhagyta őket. Sőt. Már az atyák sem tartózkodnak éjjel itthon. Gyakran még nappal sem. Felsőbb elöljáróságunk parancsolta. Magam is olvastam a plakátot. Hihetetlen! Egymás árulóinak kellene lennünk. Hóhércimboráknak. Ilyen terrort még nem látott a világ. Ezután mit fognak csinálni testvéreim, nem tudom. Püspök atya, ha nyomorúságos hely is megfelelne, helyesebben, ha a legnyomorúságosabb, azzal szolgálhatnék. Előre gon-

doltam a végső szükségre. Készültem rá. A templom alatti kriptáról lenne szó. Kész az üldözöttek befogadására. Lejárata a borospincéből.

— A nyomorúságos helyzetben a nyomorúságosabb is jó. Ezekben leszünk Mesterünkhöz hasonlók, amikor nincs hely, hová fejünket lehajtsuk. Ámde, Péter, mondd, nem lenne jobb, ha nem bújkálnék? Nem árulás ez? Nem gyöngeség? Nem lenne inkább kötelességünk otthon maradni, és az elfogatásunkra küldött poroszlónak Jézussal felelni: Én vagyok, akit kerestek! Itt vagyok! Vigyetek!

— Semmi esetre sem, püspök atyám! Nem halott püspökre van szükségünk, mondja a nép is, hanem élőre. Mert írva van: „Megverem a pásztort, és elszéled a nyáj!" Jézus is elrejtőzött ellenségei elől, *míg el nem jött az ő órája.* Péter nem ugyanezt tette börtönéből való csodálatos kiszabadulása után? Úgy eltűnt, hogy még ma sem tudjuk bizonyosan, hová menekült. Pált nem kosárral engedték le a város falán, hogy ellenségei el ne foghassák? Püspök atya, aki időt nyer, életet nyer. Apollinár atya a hatvani hóstyán Pókéknál cselédkedik. Mint ilyent, már meg is pofozták. Szolán atya oly malaclopós gallérú egyetemistává vedlett, hogy még édesanyja se ismerne rá. „Legyetek okosak, mint a kígyók!" — tanácsolta Jézus az ilyen esetekre.

— Kriston Endre püspök a következő éjszakát már a kriptában töltötte. Rejtekhelyéről még az atyák sem tudtak. A titok birtoklása mindig felelősséget jelent, sokszor nagy teher, olykor halál. Reggelenként fellopakodott, misézett, és észrevétlen élte szűkre szabott papi életét.

A kripták éjjelei kemények voltak számára. Nehézzé nem az örök lehetőség, talán most jönnek érte, s majd diadallal viszik ki rejtekhelyéről tette; sem a halottaktól való félelem, miért félne azoktól, akikért naponként imádkozik és készül közéjük, hanem a hely különlegessége, magányossága és halotti csendje. Ezek az éjszakák szokatlan súllyal feküdtek lelkére: gyúrták, formálták az örök élet számára. Koponyák árnyékában, egyetlen gyertya picurka fényénél a földi és a sírontúli élet értékei megváltoznak. Gyémánt lesz a homokból. Hamu lesz az aranyból.

Itt úgy tudott imádkozni népéért, hazájáért, Egyházáért, mint Mózes Refidim dombján Józsue harcosaiért. Ámbár a föld gyomrában térdelt, mégis a vár kálváriájának magaslatán állt, kiterjesztett kezében az imádság csodatevő istenbotját szorongatva:

— Uram, miért engeded így szenvedni népedet? — sóhajtotta Salamon királlyal. — Ha vétkezett, érte már eleget szenvedett. Fordítsd felé ragyogó orcád! Ha ellenségeid ellen harcol, hallgasd meg

imáját... Tartsd nyitva szemed szenvedéseire, s hozzon kezed gyógyírt sebeire...

Reggelenként úgy lépett ki templomsírjából, mint aki éjjel Dániel próféta erősítő angyalával találkozott.

Nemsokára Fáber ismét megjelent bandájával a barátoknál. A püspök már rejtekhelyén olvasgatta Savonarola börtönben írt Miserere zsoltárát. Péter atya pedig ledűlni készült. A pribékek szinte besöpörték az ajtó mögötti kis folyosóra. A bal oldali falon hatalmas feszület függött. A haramiák egyike megtorpant előtte:

— Miért van itt ez a szőrös muki? Azért, hogy az embereket rémítse?

Kirántotta revolverét, s belelőtt Jézus jobb karjába.

Péter atya a második lövést már megakadályozta:

— Ember! Mit csinálsz? Vigyázz! A kereszt visszalő! Ha nem most, akkor utóbb. És az ő lövése biztosan talál!

A krisztusgyalázó társai nevettek:

— Mivel lőne vissza? Nincs fegyvere. Keze meg le van szegezve!*

— Ha nem akarjátok, hogy szitává lőjük, tüntessétek el ezt a keresztet minél előbb! Én mondom és parancsolom, Fáber Oszkár népbiztos. Egyébként házkutatás. Add elő az itt rejtőzködő Kriston Endrét, ha nem akarsz úgy járni, mint az imént Krisztusod, illetőleg, ha nem akarod, hogy helyette magunkkal vigyünk!

Péter atya az első rémülettől még fel sem ocsúdott, máris taglót érzett a fején, mivel most határozottan a püspökért jöttek. — Uramisten, mit tegyek!?

Ám ez a szédület csak egy pillanatig tartott. Összeszedte magát, és erőszakolt bátorsággal a vezér-Júdás elé fordult:

— Vajon én vagyok-e a főnök, hogy tudjam, ki van a házunkban és hol? Kérdezd meg Lőrinc atyát vagy Gerárd testvért!

— Elé velük!

— A városban vannak. Még nem jöttek vissza.

— Tudunk az ilyen járkálásukról is. Sötétben bujkálók! Rossz a lelkiismeretük? A statárium előbb-utóbb haza kényszeríti őket. Vagy a kezünkbe. De lehet, hogy az akasztófára. Véget vetünk ennek a bujócska játéknak. Mi más ez, mint lázítás! „Emberek, lássátok, üldöznek bennünket a vörösök!" Mondd, Péter, ki a fene bánt titeket? Egyébként nem várhatunk. Fiúk, előre!

---

*Két év múltán az egri újságok közölték, hogy ezt a Krisztusra lövőt beszállították az irgalmasok kórházába. Jobb karjába lövést kapott. De már későn vitték kórházba vérmérgezésével. Le kellett vágni bűnös kezét. A kórházban ő maga mesélte el esetét. Tragédiáját a leírt vörös esztelenségének tartotta. „A kereszt visszalőtt. A leszegezett kéz visszalőtt!" — ismételgette a sose késő bánat hangján.

Zúdultak befelé, mint a gátját szakított Tisza a síkságra. De nem a zárdába, hanem egyenesen a pincébe. A nagy igyekezetben Péter atya alig tudta megnyomni a portánál levő figyelmeztető csengőt.

Szakértelemmel kopogtatták ugyan a falakat és hordókat, de látszott rajtuk, inkább a bor érdekli őket, meg a hordók felírása, melyet betűzgetve olvasgattak: „Szent Péter 1904. Szent Lőrinc 1910." Azt tudták vagy legalább sejtették, hogy a számok a borok évszámai lehetnek, de a szentek neveivel nem boldogultak. Mit akarnak ezekkel a huncut barátok?

— Ez mind mártírnév, Péter elvtárs. Miért éppen ezek a nevek lettek a hordókra írva? — kérdezte az aposztata.

— Ha kóstolgatjuk tartalmukat, vértanúságukra akarunk gondolni, hogy erőt nyerhessünk, ha netán miránk is sorsuk várna.

A banda nevetett. Egymásra vihogtak. Fáber megveregette Péter atya vállát:

— Nem rossz. Tagadhatatlan nem rossz módszer a mártíromságra így készülni. E hordók közelében szinte kedvet kap az ember a mártíromságra. Nekem a vágyam már meg is van hozzá. Lehet, hogy a legényeimnek is.

— Mi a vértanúság örök szomjúságától gyötörtetünk! — felelték a hóhérlegények, és poharak után matattak.

— Efféle szomjúság nélkül is ma ezt elérheti mindenki. A sors kiszámíthatatlan. A putnoki mozdony kereke nemcsak fel, hanem le is fordul! Egyébként itt vannak a poharak. Kinek melyik hordóból lopózzak?

Fehér Péter készségesen töltögette a poharakat kívánság szerint. Sőt: biztatta őket, ízleljék Isten adományát, mert míg ezzel foglalatoskodnak, nem keresik a püspököt. Aztán meg el is felejthetik. Ittak is, mint a kefekötők. A hangulat gyorsan emelkedett. Mókáztak, s nagy szaporán egymás vértanúságára koccintottak.

— Fiúk, hogyan is mondta Göre Gábor Durbincs sógornak? — mafláskodta az egyik legény, s dülöngélve máris énekelte:

— Ha bor volna a tengör, nem röttögne az embör.

Mentül jobban merülne, antul jobban örülne!

Az egész banda nekilódult a nótának. De Fáber leintette őket:

— Bírós éneket nem dalolhatunk. Az urak népnyúzói voltak. Inkább a másikat. Mit is énekeltünk a minap?

Nehezen jött nyelvére, mert már ő is inkább féllábon állt, mint kettőn. Ha nem is az első, de a második strófára ráakadtak:

A barátok, a barátok fapapucsban járnak.
Kipi-kopi, kip-kop, in nomine Patris,
Reverenda alatt palinkát visz.

Tetszett nekik. Puskatussal jól lehetett rá verni a taktust a hordók oldalán. Csak egyikük nem nótázott. Sorba járta a hordókat. Beléjük szagolt. Alájuk nézett. Így akadt rá a nagy ecetes demizsonra. Az üvegnek már nem volt fonata, így látszott, hogy az ecet csábítón aranylik benne.

— Mi ez, barát elvtárs?

— Hát mi lehetne egy pincei üvegben? Tedd vissza, ahol volt. Túl erős ez már nektek. Inkább a könnyebb borokat igyátok! Kinek töltsek?

— Azt már nem! — dobbantott közéjük Fáber. — Csak nem gondolod, hogy ettől a pár pohártól megrészegedtünk? Edzettek vagyunk mi ebben, kiskomám! János-áldást ebből iszunk. Tölts!

Péter atya ímmel-ámmal töltötte meg ecetjével a poharakat. Gondolta: tréfának jó lesz. Az első kortynál majd kiköpik. Aztán röhögve elmennek, hogy ezt a trükköt másokon kipróbálják. Ám egy sem köpte ki. Csak hápogtak, fuldokoltak, köhögtek. Szégyellték volna bevallani, hogy tényleg túl erős már ez nekik.

— Gyerekek — hebegte Fáber —, életemben még én ilyen erőset nem ittam.

A többiek is ezt mondták volna, ha nem nyomja el őket a köhögés.

— Holnap is jövünk! Ezzel kezdjük!

— Népbiztos elvtárs, ha akkor még lesz belőle. Ebben a városban sokan állnak a vértanúság előtt, s mind idejár erősítőért. Meg hát mindenki itt keresi Kriston püspököt is, és azokat, akiket máshol nem találnak. Azt hiszik, hogy valamelyik nagy hordónk fenekén lapul.

— Azt már nem! Ide csak mi jöhetünk! Ez papi szektor! A szerzetházakat nekem osztották ki. Őrt állítok a zárda elé.

— Ez nem lenne szükséges. Sokba kerülne a direktóriumnak. Elég, ha pár soros írást kapok, amely megtiltja másoknak a belépést.

Fáber nagy nehezen lekarmolta a kívánt sorokat:

— Péter elvtárs, éjjelre vinnénk magunknak egy kis tütüt, egy kis kóstoltatót. Mondjuk, azzal a kis hordóval, ott a sarokban. Szepesi elvtárs is szereti a jó borocskákat.

— Ennek semmi akadálya — felelte Péter atya, és máris kiemelte a kis hordót. Súlya alatt a lába nyoma eléggé ott maradt a titkos lejárat feletti homokban. Fáber kém szeme észrevette:

— Miért ilyen puha itt a homok?

Fehér Péter egy pillanatra meghökkent. Szerencse, hogy rossz világítás volt a pincében, s így a kopók nem láthatták elsápadását. Mi is lenne, ha most rájönnének a titkos lejáratra?... Összeszedte magát, s hideg közönyösséggel felelte:

— Tegnap gereblyéztem el. Sok a patkányunk. A pincének pedig rendesnek kell lennie, különösen, ha tudjuk, hogy vendégek jönnek.

Fáber azonban nem az atya feleletét hallgatta, hanem a kis hordó fenekét nézte, mert azon szabályos nyomtatott betűkkel írt versszerű felírást talált:

Bármint dicsérd, csak víz a víz!
Nincs benne tűz, nincs benne íz!
S ha versed mégis lángban ég,
Régmúlt idők emléke még!

— Nem értem. Bár elég jól hangzik. — Közben a Dobó-szobor verseire gondolt. — Suttogták, hogy Kriston versel. Nem hittem. Az utolsó sorok valahogyan homályosak.

— Mikor püspökké szentelték, olyan pap vitte neki a borajándékot, aki valamikor jó ivó hírnévnek örvendett. De ekkor már tartózkodott a bortól, absztinens lett. Csak vizet ivott, s annak egészséges voltát dicsérte nagy garral. A püspök ezzel a verssel köszönte meg az ajándékot. Nekünk adta a kis hordót. Ráírtuk versét, mert ami igaz, az a barátéknál is igaz.

— Az igazság mindenhol igazság, különösen ha borról szól, mert: a víz csak víz, nincs benne tűz, nincs benne íz... Fiúk, öleljétek magatokhoz ezt a kis hordót, mintha Kristont vinnénk. Már csak felírása miatt is kitűnő lesz éjszakára vendégeinknek.

Csendben mentek volna kifelé, ha nem kínozza őket a köhögés, krákogás.

— Te — nyögte egyikük —, nem mérgeztek meg bennünket ezek a barátok?

— Komám, én ilyen mérgezést mindennap elviselnék!

Ahogy megcsapta őket a friss levegő, rókázni kezdtek. Mégsem ők könnyebbültek meg, hanem Péter atya. Ez a nap is elmúlt. Ám megússza-e a holnapot? Örök félelemben élni rosszabb, mint kelepcében vergődni. Püspökének leadta a feloldó csengőjelzést. Kriston alig bírt kimászni levegőtlen sírjából. Szédelgett, tántorgott, amikor próbált lábra állni, mert nem könnyű ám élőhalottnak lenni.

Június végén Kriston püspök utoljára jött el éjjeli rejtekhelyére. Búcsúzásként és magyarázatként a direktórium ákombákom betűivel írt levelét mutatta Péter atyának:

Püspök Elvtárs!

Több napja keressük lakásán, de nem találtuk.

Tudatjuk, hogy nagyobb mennyiségű élelmiszert találtunk elrejtve. Városunknak kevés. Szegényeknek segítség lenne. Jönne segítségünkre kiosztásában? Megbeszélésünk a direktóriumban délelőtt tíz órakor.

Szepesi, a direktórium elnöke.

— Az érsek úr azt tanácsolta, ne menjek el. Tőrbe csalnak! Észrevétlen akarnak eltüntetni. De én azt hiszem, mennem kell. *Ha ez az én órám,* készen állok! Mily szégyen lenne, ha a hírlapjukban megírnák, hogy a szegények segélyezésében nem akarok segédkezni.

— Püspök atyám, mielőtt elindulna eléggé kockázatos útján, hadd mondjak el valamit. Nem jelentőség nélküli. Reggel egy falusi ember azt súgta nekem, hogy Füzesabonyban az állomáson a frontokról visszaözönlő vörös katonák vagonjain mésszel felmázolva látta: „Halál Kun Bélára! Halál Kun Bélára!" Még mást is. Isten könyörülő szeme talán már közeledik felénk?

II.

Tíz óra körül Szepesiék nagy bajuszú volt hajdút siettettek a barátok elé, mert a fiákerek ott tartózkodtak. A hajdú, utasítása szerint, csukott batárt választott. Gazdája harminc év körüli tagbaszakadt legényember, Orosz Márton. Legjellemzőbb vonásának hetykére vágott bajusza mutatkozott. Nem először beszéltek egymással.

— Márton, a várba kellene egy fuvar.

— Örömmel. Jó lovam van. De a várba csak duplájáért. Mert ez annyi, mintha batáromat az Eged tetejére kellene felhúzatnom ki tudja, hányszoros teherrel.

— Ne okoskodj, Márton! Direktóriumi tagokat vinnél. Ez ma kitüntetés!

— De nem nekem. Azokat meg különösen nem viszem kevesebbért. És azt hiszem, hogy más sem. Most ők az urak. Van miből fizetniök.

— Azt akarod, hogy elkommunizálják lovadat, kocsidat? Nem egy nagymellűvel tették már meg. Még a pótkerekeket is elvitték tőle. Meg hát, Márton, püspök is lenne a taligádon.

— Azt ingyen is elviszem.

— Ne bomolj, testvér! Szádon is legyen zabla, ne csak lovadon!

Míg a megyeházára mentek, Orosz fejcsóválva morfondírozott magában: „Ez a hajdú is ‚retek' ember! Mint annyian mások. Tavaszi retek: kívülről piros, belülről fehér!" Megvetésében nagyon sercentett az aszfaltra. Lennének ők még jégcsap retkek meg téli retkek is. . .

Kriston Endre püspök Péter atya áldásával egyenesen a megyeházára ment. Már várták. Szepesi eléje lépett, kézszorítással üdvözölte:

— Püspök elvtárs, örülünk, hogy eljött. Bemutatom Fáber Oszkár népbiztost, akit már bizonnyal ismer legalább híréből, és kiváló rendőrkapitányunkat. Úgy gondoltuk, hogy mielőtt a kiosztás módozatáról tárgyalnánk, megnézzük az élelem mennyiségét és hogy miből áll. Mindjárt itt lesz a kocsi, és indulhatunk.

A vármegyeházának Fadrusz Jánostól vasból kovácsolt kapuja Orosznak most is éppen olyan gyönyörű volt, mint máskor, a régi jó időkben. De nyikorgása most egészen másként hangzott, mikor a direktórium tagjai tágra nyitották. Mintha valami óriás fogát vicsorgatná haragjában. Gráf-malom őrlő kerekei hangzanak így, ha kavics kerül búzájuk közé. Orosz Márton ismerte Szepesit már pincérkedése alatt. Feleségéről még rokonságot is emlegettek a rosszmájúak. Pedig csak névrokonságról lehet szó. A rendőrkapitányról tudott. Éppen oly rossz rendőrnek tartotta, mint lakatosnak. Fáber? Haj, az áldóját! Már a kutyák is megugatják, ha gyalog merészel utcán járni. Az emberek egyszerűen halálbagolynak nevezik. Kriston püspököt a legényegyletből ismeri. Ahogy ránézett, máris kalapot emelt neki. A püspök ismerősként köszönt vissza.

Fáber, a halálbagoly ült be elsőnek. Utána a püspököt invitálta befelé. Ekkor egy fiatal anya ért oda gyermekével. S mint Egerben szokás, letérdelt a püspök elé, és áldását kérte mindkettőjükre. A püspök kérdően nézett Szepesire. A volt pincér keresztet intett lábával, hogy csak áldja meg, ámbár a düh fojtogatta, hogy ilyen hókuszpókuszokhoz kell engedélyt adnia. Ám a feltűnést mindenáron el kellett kerülniök. Mikor az anya a kapott áldás után gyűrűt csókolt, a püspök föléje hajolt, és fülébe súgta:

— Lányom, talán életem utolsó áldása ez!

A rendőrkapitány mindjárt odahajtotta fejét. De csak ennyit hallhatott: „áldásom". Gondolta, valami újabb babonás szóval toldotta meg áldását. Az anya tágra nyílt szemmel nézett püspökére. Csak akkor kelt fel, amikor a kapitány elvtárs durván meglökte:

— Eridj innét a pokolba!

A püspök után még Szepesi furakodott be a batárba. A kapitánynak már csak a bakon maradt hely. Orosz morogva osztotta meg vele az ülést:

— A kocsit majd tolhatjuk felfelé a várba. Annyian vagyunk. Nem Szamuely autója ez!

Pár percig a batárban az a csendesség nehezedett mindegyikükre, mely azokat a katonákat fojtogathatta, akik a Getszemáni kertből Jézust kísérték Kaifáshoz az elfogatása után. Szepesiéket gyalázatuk fojtogatta, a püspököt pedig bizonytalan sorsa. Egyik sem talált megfelelő szót vagy témát.

Feszültségében Kriston Endre kinézett a batár ablakán, hátha kint megtalálja a kínos helyzet kulcsát. Óriás plakáton akadt meg a szeme. Éjjel csirizelték a falra. Nagy, szőrös vöröskatona hasadásig tátott szájjal ordította rajta: „Vöröskatonák, előre!" A püspök mosolyogni szeretett volna, mert Péterre gondolt, aki csak az imént mondotta, hogyan özönlenek vissza a frontokról azok, akik ezzel indultak: „Vagy győzünk, vagy meghalunk!" És a halált most Kun Bélának szállítják. Előre azt az irányt jelentené, amerre ezek a meszelt vagonok robognak?

De nem mosolygott. A vöröskatona mellett másik plakát is hangoskodott öklömnyi betűkkel: „Statárium azokra, akik a nemzetiszín lobogót használják vagy rejtve tartják! Golyó vagy kötél! Csak vörös vagy fekete zászlót tarthatnak a polgártársak!" Kriston Endre már sírni szeretett volna. Íme, a nemzeti zászló osztozik sorsukban. Üldözött lett, bujkáló, rejtőzködő és statáriummal sújtott, mint minden magyar. Nagyon fájlalta, hogy nem hozott magával belőle egy darabot.

Fáber törte meg a fullasztó csendet, régi múltjából élve huhogni kezdett:

— A várba megyünk, püspök úr. A kazamatákban rejtették el az értékes élelmet. Lám, most megfordult a világ helyzete. Az ősegyház életében Szent Lőrinc a szegényeket tartotta kincseinek. A legértékesebb kincseinek, amelyek „el nem lophatók, el nem fogynak, könnyen megtalálhatók". Most meg a proletárdiktatúra vallja ezt. Az ő szolgálatukra áll minden. Az új időt meg kellene értenie az Egyháznak is. Az urak szolgálata helyett azokat kellene szolgálnia, akiket Jézus szolgált s akikről azt mondotta: „Mindig lesznek közöttetek!" De ez a *MINDIG* csak *EDDIGRE* szól, ha mindnyájan kommunisták leszünk, és a szegények lesznek újra kincseink.

— Népbiztos úr, ne feledje, az idézett szavakat Jézus annak az áruló Júdásnak mondotta, aki éppen a szegények pénzét lopta.

— Püspök úr, csak nem akar ez célzás lenni?

— Biztos úr, nem vagyok vadász. Nem tudok célozni.

— De lőni igen! Püspök úr, elfogadom a kihívást. Hiszen a proletárdiktatúra nem békét jött hozni a földre, hanem „kardot, tüzet", széthúzást, miként Jézus. „Szembeállítja a leányt anyjával, a fiút az apjával!" Szembekerültem én is az Egyházammal, mint Jézus a mózesi zsinagógával. Ha az neki nem volt szégyen, miért lenne nekem? Hiszen a proletárdiktatúra fia lettem. Az igazságé, mely „nem felbontani jött a törvényeket, hanem beteljesíteni!" Beteljesíteni, hogy most tényleg boldogok lehessenek azok, akiket Jézus a hegyen a legistenibb és legemberibb pillanatában boldogoknak

mondott: *A SZEGÉNYEK.* De eddig nem lehettek azok késői utódai miatt...

Ki tudja, Fáber meddig háborgott volna, s mennyi propagandaszennyet önt a püspökre, ha a batár zökkenése nem jelzi, hogy megérkeztek. A vár csaknem pár lépésre van a megyeházától. Aki kuvikoló halálbagolyként ült be, most a másik ajtón tüzet okádó vörös sárkányként lépett ki.

A vár belső kapuja előtt álltak. A püspök Oroszhoz lépett. Zsebében pénz után kotorászott, hogy fuvarját kifizesse. Ám a polgármester tiltakozott:

— Püspök elvtárs a mi vendégünk. A népbiztos elvtárs ezt majd elintézi.

De ő mégis kezet nyújtott fuvarosának. Közben súgta neki:

— Márton, jegyezd meg: *IDE HOZTÁL!*

A rendőrkapitány előre sietett. A püspök és Szepesi pár pillanatig megálltak a bástyamaradvány kapu előtt, s a rajta levő felírást úgy olvasták, mintha most látnák életükben először. Fáber tettetett nyájassággal nyújtotta Orosznak a viteldíjat:

— Öregfiú! Legyen ma jó napod! Oly fuvardíjat adok, amilyet még nem kaptál soha. — Ezzel Orosz markába gyömöszölt három fehér, mezítelen emberű, sarló—kalapácsos tizes papírpénzt.

Orosz hol a pénzt, hol Fábert nézte.

— Talán nem vagy vele megelégedve?

— Különös, harminc! Ezt nézem, hogy harminc, holott négyet hoztam batáromon. Miért éppen harminc? Ez is harminc, mint Júdás vérdíja! De nem ezüstben, hanem semmit érő rongy papírban.

— Bolond ember! Tudod, hogy mit beszélsz? Tudod, hogy kivel beszélsz? Részeg vagy már délelőtt? Nem árulás díja ez, hanem püspökszállításé!

— Még rosszabb. Én nem vagyok Júdás! Tényleg a püspökért kaptam?

— Csakis! Minket ingyen kell fuvaroznod! Lovad, kocsid nem a proletárdiktatúráé?

— Eddig azt mondották, hogy a szegénynek adnak, és semmit se vesznek el tőle. Csak nem vagyok burzsuj egyetlen gebémmel? De még így szegényen is a püspököt ingyen szállítom. Titeket meg aranyért sem!

Orosz a püspök után nézett azzal a nézéssel, mellyel Jézusra nézhettek azok az asszonyok, akik kísérték fel a Kálváriára... Pár lépést tett balra, mintha Fáber kitörő dühét akarná kikerülni. A várfal szédítő mélysége ereszkedett le lábai előtt. Összegyűrte a három papírpénzt, s undorral a mélységbe vágta:

— Úgy érzem, hogy vér díja volt! — morogta Fábernek, s farkasszemet nézett vele.

— Eredj a fenébe, te ostoba paraszt! Ne ingerelj, mert megöllek. Vesd magad a pénzed után, ha nincs köteled. Te lásd, mit tettél, mit mondtál. Ezért meglakolsz.

Zsebében ceruza után kapkodott, hogy felírja a kocsis nevét. De Orosz felugrott bakjára, s nagy csörtetéssel eltűnt Fáber gyilkos szeme elől a külső nagykapu mögött.

A népbiztos indulatos lendülettel lódult a püspök után. Jobbról-balról közrefogták áldozatukat. Jobbról kezdődött a szervita keresztút. Előttük a Kálvária magaslott. Balról park kísérte őket, a régi tiszti kaszinókert. Szinte sétálgatva mentek a kaszárnya felé, és mintha mindhárman elfeledték volna a batárban eleresztett vihart.

A püspök elmélázva nézett a Kálvária három keresztjére:

— Elgondolkodtató, hogy ott is hárman vannak, mint mi itt.

— Úgy gondolja, püspök úr elvtárs: mármint Jézus és két oldalán a latrok? — A népbiztos kérdezte ezt, s érződött hangján: a szunyókálni látszó előbbi parázs éledezőben.

— Milyen vicces, Kriston elvtárs — lépett közbe a polgármester. — Elnézést kérek, hogy én így szólítom. De nekem így közvetlenebb. Vicces, amikor latorsággal tisztel meg bennünket. De viszonzásként ki kell jelentenem: Ma az „igazak" a „latrok". A „latrok" pedig az „igazak". Így van, népbiztos elvtárs?

Fáber nem felelt a kérdésre, hanem egyre jobban saját gondolataiba lovalta magát:

— Az a rühös paraszt az imént Júdást emlegette. Most meg a latrokat sorakoztatják. Már csak Kaifás és Pilátus hiányzik, hogy felzúgjon a tömeg: „Keresztre vele! Méltó a halálra!" Micsoda lázas, beteg agyak termékei ezek? De ha így lenne is, azzal mégsem vádolhat bennünket senki, amivel Jézus vádolta nagycsütörtök éjszakai sétatársait: „Mint latorra, úgy jöttetek rám dorongokkal." Püspök úr, drága pénzen, batárral húzattuk fel Kálváriájára. Azért mondom így, mert tudtommal a vár Kálváriáját a papok építtették.

— XVI. Lajos francia királyt díszhintón vitték a vesztőhelyre, mégis fejét vették! — felelte a püspök színtelenül.

— Ez is tromf. Mert Mária Antoinette királynét már csak kétkerekű kordén szállították ugyanoda — fricskázott vissza Fáber.

— Mégsem fizetett kevesebbet, mint férje, mert az ő fejét is levették.

— Látja, mégis ezek a vérontó francia proletárok még papot is adtak a királyné mellé.

— Igen, de késői utódai már nem így. Vagy Mészölyt pap kísérte kivégző osztaga elé? Velem s a királynéval mintha kivételt

tettek volna. De ő is csak olyan papot kapott, aki nem szolgáltathatta ki a szentségeket. Ilyen papot minden forradalom ismer. És Hock Jánosokat ingyen ad: akinek kell. A királynénak nem kellett.

— Figyelmeztetem, ne éljen vissza püspöki méltóságával! Amit mondott, már nem célzás, hanem taglózás. Megvan a módunk, hogy visszataglózzunk. Sztálin nem hiába mondta: „Mint férget, tiporjátok el ellenségeiteket!" Püspök úr taglózza munkatársait. Nem a szegények miatt találkoztunk?

— Nem, Fáber Oszkár népbiztos úr. Nem! Téved, ha azt hiszi, hogy kelepcébe csalhatott. Jézus háromszor jelezte előre nagypéntekjét. Én is megéreztem ezt. Amikor levelüket megkaptam, ezt mondottam: Menjünk fel a direktóriumba, „beteljesedjenek, amik megírattak: hitetlenek által kigúnyolás, leköpés, megverés. . ." Eljöttem. Attól a pillanattól kezdve, hogy itt leszálltam a batárról, tudtam, tudtam, hogy ez a hely számomra többé nem Dobó, hanem Keresztelő János Macherusz vára. Szava csak vasrácsán keresztül jutott el a pusztába.

— Hamis próféták is lehetnek. És félrevezető előérzések. Reméljük, hogy mindenre döntő választ adhatunk hamarosan.

Ezt már a polgármester hangsúlyozta, amint átlépték a várkaszárnya kapuját.

A kapu nagy csattanással zárult be mögöttük.

Szinte lesben állva itt várt rájuk a rendőrkapitány. Intésére Szepesivel megragadták a püspököt, s durva rángatással betuszkolták a kaszárnya börtönébe.

— Végre itt vagy a megillető helyeden! — lihegte Szepesi, s úgy állt előtte, mintha Pilátusa lenne. A hajlongó pincérből kibújt a diktátor. A bárányból egyszerre farkas lett. Gyűlölet izzott szürke szemében.

— Túljártunk az eszeden! — vetette ki mellét a kopó elvtárs. — Célunkat elértük. Észrevétlen tüntettünk el a nép közül. Vedd tudomásul: le vagy tartóztatva! Rab vagy! Fogoly vagy! Tusz vagy! Akit a proletárdiktatúra eljegyzett a halállal. Te vagy az *első*. Utánad jön majd az egész bandád. Hallottál augusztus másodikáról?

— Lehet, hogy tévedtek, mikor azt hiszitek, sikerült észrevétlen cselekednetek. Jézust is titokban fogták el. Mégis már másnap az egész város Kaifás és Pilátus háza előtt tolongott. Abban meg föltétlen nem az igazság útján jártok, ha azt állítjátok, hogy én vagyok az *ELSŐ*. Poroszló uraim, tavasz egyik éjjelén nem hurcoltátok-e el kalap és kabát nélkül Szmrecsányi érseket, s nem vertétek-e cafattá? Nagyböjtben a ferencesek szószékén nem lőttetek-e dr. Hetényi

Gyulára, s nem űztétek-e őrületbe? A Fő utca végén levő elemi iskolából hogyan és hová tűnt el az egyik irgalmas nővér?

Mivel Kriston elhallgatott, Fáber szólalt meg gúnyos biztatással:

— Az egész siralmatok csak ennyi? Jeremiás prófétáé hosszabb volt.

— Ha többet is akartok, sajnos, többel is szolgálhatok. Nem ordítottátok-e már októberben: „Ártalmatlanná kell tenni azt a jezsuita csuhás Banghát!" Nem ítéltétek-e már akkor halálra? Hol van most? A „megfulladtak" listáján? Kabán nem korbácsolta-e meg Szamuelytek a segédlelkészt? Mikes János gróf szombathelyi püspököt nem tüntettétek-e el már régen? Pehm Józsefet háromszor is elfogtátok. Internáltátok. Sőt: még a vármegyéjéből is kitoloncoltattátok, megtiltva, hogy szószékre lépjen. Letartóztattátok Kincses István kőszegi apátplébánost is. Jászkarajenőn nem lőttétek-e agyon Kósa József és Hornyik Károly paptestvéreimet? Foglyotok volt Heisz Mátyás lékai esperes is. Szentendrén meggyilkoltátok Kucsera Ferenc plébánost, és bedobtátok a Dunába. Nem hurcoltátok-e el Maurer Guidó ciszter szuperiort? Bödön községben nem lőttetek-e agyon hét földmívest, mert védeni merték papjukat, s megakadályozták templomuk kifosztását? Kalocsán figyelmeztetésül és megfélemlítésül nem a jezsuita rendház ablakai alatt végeztétek ki a parasztokat? Szamuely és bandája nem az érsek palotájában mosták véres kezüket tisztára tivornyájuk előtt? Császár községben felakasztottátok Wohlmuth Ferenc plebánost. S utána nem ti akasztottátok ki a templom ajtajára: „Istenhiány miatt zárva!"

— Elég a Jeremiás siralmakból! — vágta el Szepesi a püspök szavait. — Unjuk! Tudunk mi ennél többet is. Nekünk ez nem szégyen, hanem dicsőség. Poloskát, tetvet kiirtani sohasem volt szégyen vagy gyalázat. Te is az vagy. Így hát tudod, milyen sors vár rád.

— Tudom. Ebből eddig sem csináltam titkot. Csak azt nem tudom, milyen bűnt követtem el. Mivel vádoltok, hogy a poloskák közé soroltatok?

— Majd megtudod! — kakaskodott a rendőrpribék. — Majd felelősségre vonunk összeesküvésedért! A nép lázításáért! Verseidért! Ellenforradalmároskodásodért! Bujdosásaidért! Az állami törvények meg nem tartásaiért és a többi. De a halálhoz már az is elég, hogy pap vagy, hogy püspök vagy, hogy a nép bolondul utánad. Túlontúl is elég egy halálért.

— Tudom, ez elvégeztetett. Nem féltek az ártatlanul kiontott vértől?

Mind a három hóhér félelmetes kacajba robbant. Alig bírták kinyögni, amit akartak. Fáber kezdte:

— Nem félünk, mert Vágó népbiztos elvtársunk azt mondotta: „*NE FÉLJETEK A VÉRTŐL!* Vér nélkül nem lehet dolgozni! Vér nélkül nincs terror! Terror nélkül nem lehet diktatúra!"

— Nem félünk! — verte mellét Szepesi. — Kun Bélánk megparancsolta: „A terror alkalmazásánál senkit sem szabad kímélni, hanem fölkötni!"

— Nem félünk, mert zászlónkra Kun Béla ezt íratta: „Dögölj, apám! Dögölj, anyám! Dögölj, nővérem!" S ebben benne van minden ellenségünk. Legelsősorban ti, papok. Aki a proletariátus ellen emeli kezét, az saját halálos ítéletét írta alá. Az ítélet végrehajtása a mi feladatunk! — mondotta, akit rendőrkapitány elvtársnak neveztek Egerben, s úgy vágta arcul áldozatát, hogy a püspök menten a falnak esett. Szepesi gyakorlott mozdulattal visszarántotta, s akkorát ütött rajta, hogy az áldozat a másik oldalra zuhant... Földre esve rugdalták. Felállítva métáztak vele, mint rongylabdáikkal a páston az egri gyerekek.

Záporozó ütéseik közben a püspöknek bérmálkozása jutott eszébe. Ott kapta élete első arculütését a püspöktől szelíd figyelmeztetésként, ha valamikor hitéért szenvednie kellene, készen legyen annak elviselésére. Íme, itt van az, amire életében készült. *Az ő órája!* Fájdalmaktól kivert nyögése nem hóhérai irgalmáért esdekelt, hanem az erősség Lelkéhez szállt, kérve a Szentlelket, hogy a bérmálkozáskor ígért kegyelmét most ossza bőségesen. Annyit, amennyi elégséges a szenvedés elviselésére.

Mikor a hóhérok ebbe a testi munkába belefáradtak, pihenésként a testi pofozás helyett a lelket kezdték bunyózni. „A lelket kell megtörni, letörni, mert az az erősebb fél! — tanulták pártiskoláikban. — Míg a lélek él, a test bírja a kancsukát!" Szepesi indította el a lélekbunkózást, papagájként rikácsolva betanult propagandaanyagát:

— Az Egyház a tőkés, kapitalista államokban a csendőrség, rendőrség kiegészítő része. Az a hivatásuk, hogy a dolgozó népet erőszakkal és lelki maszlaggal a kizsákmányolók uralma alatt tartsák. Fel kell világosítani a népet, és e hármas zsarnokság alól felszabadítani. Ez nekünk sikerülni fog, mert Lenin szerint: „Legrászedhetőbb nép a hivő nép, amely csaknem mindent bevesz, amit vallásos kifejezésekbe burkolnak." Mi ezt tesszük.

— Kimondjuk nyíltan — vette át a kapitány a lélek ostorozását —, célunk az Egyház teljes megsemmisítése. A fejekkel kezdjük. Ha a fejek a fűrészporos kosárba gurultak, a testért már jöhet a taliga. Sajnos, a katolikus egyház olyan, mint a sárkány: sok feje van! Egyike vagy te is, Kriston Endre. A te nyakadra már rátétetett a hóhér bárdja. A bakó tuskója előtt megmondjuk világosan:

A dolgozó társadalmon kívül állók vagytok. Egyenlők a gondozott elmebetegekkel. A szökésben levő halálraítéltekkel.

A püspök, nehogy összeroskadjon — nem ezektől az üres fecsegésektől és fenyegető szavaktól, hanem az elszenvedett testi bántalmaktól —, belekapaszkodott abba a falba erősített láncba, amelyyel a rabokat szokták megbilincselni. Úgy látszik, mindhármuknak ki volt osztva a szöveg, amelyet betanultak. Ha elmondották óvodás versecskéjüket, megállt a gépezet. Mivel a két első elhallgatott, Fáber lépett a porondra:

— Püspök méltósága, nem „kegyelemre" van szüksége a népnek, hanem kenyérre, melyből jóllakhat. Nem a „malaszt" hiányzik nekik, hanem a malac, mellyel végre megtömhetik üres böndőjüket! Nem a szent „paska" szükséges, hanem a „pástra" vágynak, amelyen legeltethetnék állataikat. Nem az ég hiányzik nekik, hanem a föld, melyet a papok elraboltak tőlük.

Fáber pöffeszkedve düllesztette ki mellét. Társaitól tapsot várt mesterien összeállított vádjaiért. Szerette volna indulójukat dúdolni: „Semmik vagyunk, és minden leszünk!" Micsoda kéjes érzés: így gyomrozhat egy püspököt, s az még csak vissza sem pökhet.

Ám tévedett. A püspök ugyan alig állt a lábán, mégsem hagyta szó nélkül az aposztata vádjait:

— Hamar elfeledte, Fáber úr, hogy két évvel ezelőtt Prohászka püspök hirdette meg elsőnek — Kunfi Zsigmond és Jászi Oszkár előtt — a földosztást olyan erővel, amelybe akkor beleremegett az egész ország. Nem ő mondotta-e: Végleges meg nem értése lenne a nemzeti érdeknek, ha nem juttatnánk földet azoknak, akiknek nincs! Hogy a nemzet igazi ereje nem az értékpapírok és bankok, hanem a nép és annak munkái! Népbiztos úr, kérdem, ki állította le Károlyi földosztását — igaz, ő is csak azt osztotta, ami már nem volt az övé! —, és kik vették vissza a már kiosztottakat: püspökök vagy Kun Béla kommunistái? Bizony, a kommunisták! Mégsem kommunista társait becsmérli, hanem immár másodszor a volt Egyházát gyalázza, mintha csak neki lett volna birtoka ebben az országban. Uram, demagógia ez, s nem érvelés, nem az igazság!

— Ez demagógia? — kiáltotta Szepesi, és teljes erejével falnak lökte a püspököt.

Mivel se rugdosással, se locsolással nem bírták lábra állítani, diadalmas lihegéssel elhagyták áldozatukat.

Amikor nagy dörrenéssel becsapódott utánuk az ajtó, a börtönodú sötét sarkában megmozdult egy embernek látszó alak. Hosszú fehér szakálla, mélyen beesett szeme ijesztően fehérlett. A bőrbe búját kéksebes csontváz inkább ténfergett, mint ment a másik

sarokban lévő ájult testhez. Ölébe fektette az összevert fejet. Sóhajtásaival igyekezett életre kelteni, mint Ráchel a megölt fiait.

A reggeli szürkület így találta őket. Mikor a püspök végre felébredt, nem tudta, hol van, s hogyan került ide. Hosszú órák kellettek, míg vissza tudott emlékezni a történtekre, s ráismert rabtársában egyik legkedvesebb hívére, a kongreganista és most hitvalló volt postatisztviselőre, Málnási Edére.

Meghatódottan hallgatta rabtársa történetét, akit az őrnagy kivégzése után azonnal elfogtak és idehurcoltak. Vele való bűnrészességgel vádolták s vádolják a mai napig, megtoldva még ezer mással. Minden eszközzel próbálták megtörni testi-lelki erejét. Különösen azzal, hogy a naponként egyszer adott löttyét — amit az őr levesnek csúfolt —, forrón hozták be neki, és tenyerébe tálalták. Markából kellett volna a forró levest kiszürcsölnie. Keze-szája sebesre égett. Mivel legtöbbször nem bírta a forróságát, földre csurgott az étel. Ő pedig az éhhalállal vívódott.

— Éhen halatnak. Sebbe öltöztetnek. Étkezés egyszer van naponta, de verés minden adandó alkalommal.

A püspök megborzongott. Nem bírta elhinni, hogy az ember embertársával ily pokolian gonosz tudjon lenni. De a következő napokon láthatta, hogyan etetik halállal rabtársát, és saját bőrén is tapasztalhatta, miképpen adagolják naponként a verést. Ebben osztoztak. Szörnyű volt. A kutya megszokhatja a verést, de az ember soha! Soha! Sőt: minél többször verik, annál jobban fáj az ütés.

Mégis a püspöknek nem a korbács volt legnagyobb fájdalma, hanem az, hogy ételét nem oszthatta meg társával. Neki csajkában hozták. Őre előtt kellett lelöttyentenie. Mást pedig nem adtak, hogy valamit eldughatott volna Málnási számára. Nincs elviselhetetlenebb, mint látni, miként hal meg éhen egy ember. Kínjában a püspök sokszor felsóhajtott:

— Uramisten, miért teremtetted úgy az embert, hogy ennie kelljen? Miért nem teremtetted legalább úgy, hogy az éhségtől ne szenvedjen?!

Egyik nap az őrük rámutatott börtönablakuk vasrácsára:

— Látod azt a keresztvasat? Róla mindig az jusson eszedbe, hogy egyszer felakasztanak.

— Barátom, engem nem akaszthatnak fel!

— Nem? Azért, mert püspök voltál? Garantálom: éppen ezért!!

— Mégis azt mondom: engem nem akaszthatnak fel! Éspedig azért nem, mert akit Jézusért visznek a bitófára, azt igaziból keresztre feszítik. Ilyeneknek minden akasztófa: keresztfa! A dicsőség fája!

— Hahahahaha! „Ojjé, a ligetben jó. . .!" Ha nektek kívánatosabb és dicsőbb a kereszten meghalni, mint bitófán, hát csak legyen részed benne! Püspök úr, a vallás ópiumából nagyon sokat szívtál. Elvesztetted józan eszedet. Hahahahaha! Ojjé, a ligetben nagyszerű! — énekelte vidáman, s táncos mozdulatokkal kisuttyant az ajtón.

Nem volt elég a saját szenvedésük. Mások szenvedéseiben is részt kellett venniök. Börtönzárkák lehettek közelben. Talán alattuk is. Sokszor hallottak tompa jajgatást, ütések duhogását és káromkodások foszlányait. Ezek mindig idegre verő ostorként suhintottak. Különösen éjszaka, ha napi adagjukon túl voltak.

Ilyenkor Málnási úgy feküdt bűzös szalmáján, mintha keresztjén nyugodna, s Vele kiáltaná utolsó szavait. Ajka nem mondott semmit. De kifordult szemének fehérsége valami távoli látomásra szegeződött.

A püspök elővette kis finom lapú Bibliáját, amit kispapkora óta mindig zsebében hordott. Nem motozták meg. Nem vették el. Lekuporodott kormosan égő mécseskéjük mellé, s halkan Málnási fülébe olvasta a 21. zsoltárt:

— Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?
Mind, aki lát, gúnyt űz belőlem,
elhúzza száját, és csóválja fejét:
„Az Úrban bízott! Hát mentse meg őt!"
Szívem szétfolyt bensőmben.
Torkom kiszáradt, mint cserép.
Nyelvem ínyemhez tapadt,
megszámlálhatom minden csontomat.
Összekötözték lábamat-kezemet,
és a halál porába fektettek engemet!
Istenem, Istenem! Szabadítsd meg lelkemet!

A próféta ezeket a szavakat a Keresztrefeszítettről írta s mindazokról, akik a Fájdalmak Férfiával felhágnak a Kálváriájukra.

Olvasás végére a kifordult szem fehérsége mindig eltűnt. Az arc vonásai kisimultak. A test remegése megszűnt. És a meggyötört arcon, a csupa seb testen a feltámadt Jézus fényessége ragyogott. . . Málnási elaludt.

A püspök is végigszenvedett már jó pár hetet, de megtörni még mindig nem bírták. Nem engedett. Ám tudta, hogy az emberi erő véges. Ha nem is lesz áruló, de kezeikbe eshet. Egyre jobban félt a következő napoktól.

Az aratás hősége belopakodott odúikba is. Fullasztó forróságával elviselhetetlenné fűtötte a nappalt. Éjjelre pedig kiégetett sze-

mükből minden álmosságot. Mintha ők is aratnák kínjaik búzatengerét.

Eszelősként álmodoztak az éjjel áldó hűvösségéről, a balzsamszárnyú szellőről, a csillagtisztította friss levegőről. Pokluk egyszerre mennyországgá változnék, erősítgették egymásnak, ha csak egy pillanatra is a kinti éjszaka tündérkarjaiba vethetnék magukat. Nem volt a földnek olyan kincse, melyet jobban óhajtottak volna, mint egy hűs éjszakát s benne álomtalan alvást.

A júliusi esthajnalcsillag már jó magasra kapaszkodott, amikor a püspököt két őr kivezette zárkájából. Az ajtó előtt semmit se mondtak neki. Fagyasztó némaságban kezét hátul összekötözték, s durva lódítással indulásra billentették.

Egy csillaghulló pillanatra felizzott lelkében a gondolat:

— Kivégezni visznek!

De már el is tűnt a fekete ég lebukó horizontján. Hogyan is élhetett volna benne ez a gyilkos gomba, amikor a friss levegőtől fulladozott, a hűs esti szellő pedig a szerelmesek ujjával cirógatta, fölötte meg a hold ragyogott oly fényességgel, amellyel májusban milliókat ejt bűvöletébe?

— Uram, ha most halhatok meg, áldalak érte. Mily varázslatos lehet nappalod, ha már éjszakád is ily tündéri? Szédít a boldogság, ha rágondolok: felhőtlen égen a ragyogó nap, és gallyacskán éneklő madár! Ó, mily szép az élet! Uram, te alkottad ily igézőnek! Mégis csodálkozol, hogy az ember nem kíván meghalni? Miért alkottad ilyen varázslatosnak, ha nem örök lakásunknak szántad?

A kaszárnya kapuján át a keresztút előtt futó útra zablázták kötelével. Későn volt. Sötét is lett volna, ha a hold ezüst fátyolát nem teríti a vár pázsitjára. Senkit sem látott. Csak a Kálvária alatti vasrácskapu kezdett előtte egyre határozottabb árnyával kidomborodni. Feléje irányították.

A kapu mögött Dobó István fekvő szobra nézett rá márványba merevedett halott vonásaival. Pár ember várt rájuk. Kezükben kormosan égő mécs. Mozdulatuk hóhéros, kiszámított. Befagyasztott szótlanságuk szívre terpeszkedő. A kazamata mélyéről jövő huzat kialvással fenyegette a gyönge mécseket, mintha emberek lelke után kapkodna. A püspök megremegett:

— A fényes mennyországot a sötét Hádesztől csak ez a vaskapu választaná el? Egyik lábunk mindig a küszöbön állna? A pokol nem lehet annak az Istennek a találmánya, aki a mennyországot megálmodta. Bárkié lehet, csak az övé nem! Talán az emberé? Az ember teremti és tartja fenn kioldhatatlan gonoszságával?

Kezdte figyelni, gyorsabban ver-e a szíve, mint eddig. A test gyöngesége mutatkozna remegésében? Ahogyan mélyebbre mentek

az alagútban, agya, érzékszervei egyre nyugtalanabbul működtek. Az árnyak megnőttek, s a mécsesek imbolygó fényétől szörnyekként ugráltak a falakon. A hangok megerősödtek. A színek ismeretlen keverékben szinte vízként folytak. Az őrök lihegései jajkiáltásokként hangzottak... A püspök ilyen állapotban lépett be egy nagy, széles folyosóba. Lába a földbe gyökerezett.

Maga sem tudta, miért — bizonnyal a szemét égető látványtól —, a bibliai Drágon pogány isten templomára gondolt halálraszánt emberáldozataival. Őrei pár pillanatig állni hagyták: hadd fogja fel teljességgel, amit lát. Falhoz láncolt férfiak, nők sorakoztak előtte gyér megvilágításban. Öregek, fiatalok. Lábuk dagadt, vastag, mint Sámson ledöntött oszlopa. Soványak, meggyötörtek, mint a hajdani ólomkamrák áldozatai. Sok mindenre gondolt a püspök, de arra soha, hogy ily halállal fejezi be földi életét. Mintha Róma Palatinus dombján állna, és nézné Néró emberfáklyáit... Ő maga köztük az egyik...

Lassú cammogással léptették el a gerendákra szögezett emberdenevérek előtt. Egészen a várkút lenti bejáratáig. Innét visszafelé rángatták. Ennyi ólmot sohasem cipelt lelkében, mint most.

Mélységes fájdalmából az egyik leláncolt kiáltása ébresztette fel:

— Püspök atyám, még egyszer áldj meg! Ez bizonnyal eredményesebb lesz, mint a másik.

A püspök nem akart hinni a fülének. Bizonnyal hallucinál. Szemét rávetette az áldást kérőre. A vármegyeház előtti anyát vélte benne látni... Riadtan emelte áldásra megkötözött jobbját, de őrei visszarántották:

— Csendesedj! Majd ha köztük leszel!

Kezét bilincsben tarthatták, de száját meg nem akadályozhatták, hogy a szenvedő felé ne kiáltsa teljes erejével:

— Benedicat te, te! Benedicat vos, benedic, bene... omnipotens Deus...

Nincs a világnak olyan bazilikája, mely hangosabban visszhangozta volna: Áldás rád és mindnyájatokra!

Őrei dögként rángatták a felszínre. Rúgásokkal futásra hajkurászták. Fuldokolva zuhant be odújába. Málnási mellé terült bűzös szalmájára.

Mikor valamelyest lecsillapodott, kérdő szemmel mondotta:

— Talán kint rosszabbodik a helyzet a vörösök számára. Ágyúdörgés lehet, amit egyre többször hallunk, s nem messzi mennydörgés. Kint tisztábban lehet hallani. Gyorsabban pattognak, mint az ég. Talán mégiscsak igaz: jönnek az oláhok?! Megsétáltattak. Sőt: meg is futtattak. Erősödj, Edém, erősödj! Hogy te is megláthasd

azt, amit én az imént: Az arany felhőszőnyegen guruló tündöklő holdat...

Aztán szűnni nem akaró könnyezésben tört ki. Ebben Málnási társult hozzá. Istenem, melyik rab nem könnyezne, ha az arany felhőszőnyegen guruló tündöklő holdra gondol?

Sőt: pár napig teljesen megnémult. Nem tudta felejteni Drágon templomát... Nem tudta felejteni a másodszor áldást kérő asszonyt...

Mintha az őrök a püspök „időváltozásáról" tett megfigyelését igazolni akarták volna, csendesebben jöttek be. Elmaradt a verés. Málnásinak is már csajkában hozták be a kis löttyét. Nem kellett az őrök előtt lefetyelniök. Bent hagyták az edényt, csak később vitték ki. A kinti gyanús durranások pedig egyre szaporodtak. Vitamininjekciók voltak ezek számukra, de nem elég erősek.

Egyik nap kaptak ebből is. Véletlenül, de kaptak. Amint a püspök az őr eltávozása után felemelte csajkáját, kis papírszelet hullott az ölébe. Csajkája aljáról eshetett le. Újságdarabnak látszott. Újság, papír, amit fogságuk óta nem láttak! A püspök felkapta, s villámgyorsan a kis Bibliájába dugta. Pedig reszketett az izgalomtól, hogy megnézze: mi lehet rá írva? Első hírnökfecske száműzetésükben! Mégsem tette, hanem csajkáját emelte ajkához. Szerencséje. Ebben a pillanatban robbant vissza az őr. Nagy ijedelemmel forgatta szemét rájuk, a földre s minden elképzelhetőre.

— Nem találtak valamit? Itt kellett elejtenem!

— Mit? — kérdezte Málnási. És ők is kutatólag nézték a földet.

— Ha nem adjátok elő, megöllek benneteket!

Túrták a szalmát, söpörték a földet. Az őr megnézte a talpaikat. Emelgette csajkáikat. De hiába. Amit keresett, nem találta. Nagy dühösen kiviharzott.

A püspök csak este, zárás után merte elővenni és elolvasni. Semmi más nem volt ráírva, csak ez: „*A HELYZET KOMOLYSÁGA MIATT AZ ÜNNEPÉLY ELMARAD!*" Csak ez. Csak ez volt ráírva. De ez számukra több volt, mint ezer „ez". Nem akartak hinni a szemüknek. Többször elolvasták. Fejtegették. Magyarázták: mit jelenthetnek ezek a titokzatos szavak, melyek hét pecséttel zártak. Jönnének az oláhok? Az őr nem akarta, hogy megtudják? Neki ez rossz hír, nekik jó?... Fogságuk óta ez az első alkalom, hogy együtt örülhettek. Egy pillanatra még Málnásiban is felvillant a remény sugara:

— Ha én nem is, de te, püspök atya, még kiszabadulhatsz.

A püspök összerágta a kis papírt, és lenyelte. Az izgalomtól pedig éjjel nem tudtak aludni.

Ám mégis úgy látszott, hogy Málnásinak már ez a hír sem hasz-

nál. Testét kékségek, fekélyes kiütések, gennyes sebek borították. Hangja alig hallhatóra fakult. Szemét csak nagy nehézséggel bírta kinyitni. Köhögött. Hol hideg rázta, hol meg lázban égett. Nem ment az ivás. Nem sikerült az evés. Mindehhez jött a nagyobbik baj, a lelki. Ilyen állapotban ugyanis a lélek elsenyved. A láztól sebes, cserepes ajak nehezen nyílik imára. A kínoktól kiégetett szív nehezen tartja a hit éltető olaját.

Július végének egyik reggelén Málnási lihegte:

— Püspök atyám, mintha valaki egyre többször, egyre hangosabban s egyre megejtőbben suttogná: „Málnási, minden csak véletlenül történik. Ne ámítsd magad! Nincs semmi más, csak az, amit szemünkkel látunk. Lelkünk eltűnik a kémény füstjével. Málnási, mondd csak, ki jött vissza túlról, hogy megmondja, mi történik lelkünkkel a halál után? Nem látod: eget, földet segítségül hívod, és senki sem siet segítségedre? Málnási, megtagadott az ég. Semmit sem akar rólad tudni a föld. Málnási, mese, mese, szép mese minden! Öregasszonyok meséje! Egyetlen a való: elveszel a fekete semmiségben!"

— Edém, testvérem, egész életed harc volt. Most a halál árnyékában mégsem tudnád, hogyan kell harcolni? Nem ismered fel bujkáló ellenségedet a sugdosásban? A Sátán ütött rajtad. Vedd elő az imádság fegyverét, hogy a hit kegyelmét megőrizhesd. . . Edém, ez a sötétség éjszakája. A kísértés Getszemáni éjjele. A börtönében Savonarola is volt ilyen állapotban. Miként mindazok, akik halálukban Jézushoz hasonlítanak. Savonarola győzött, mert imádkozott. Edém, mondd velem az ő börtönimádságának utolsó szavait, és melléd áll ismét Jézus. „Uram, ha ellenségem egész haddal is venne körül, a szívem nem akar mást ismerni és másban bízni, mint benned, mert te vagy az én menedékem, és te vezetsz örök célom felé. Ámen."

— Püspök atyám, valamikor én is tudtam imádkozni. Még másokért is. Egyik mátraverebélyi búcsún minden imámat a bűnösök megtéréséért ajánlottam fel. De most? Magamért se tudok. Vizetlen forrássá száradt a szívem, és széttört korsóvá a lelkem. Még széltől hajtott kereplő sem tudok már lenni.

— Edém, az imának sok fajtája van. A leghathatósabbak egyike a *szenvedés imája.* Nem kell mást tennünk, mint szenvedésünket örökégő áldozatként felajánlani Istennek. A szív imája ez! Ezt végezd most éjjel-nappal! Tudva, tudatlanul. Ezt ajánld fel a bűnösökért! Ez ment meg téged és az egész világot. Ezért imádjuk Jézust is, „mert szent keresztje által megváltotta a világot!"

III.

Orosz Márton nem tudta felejteni püspökét. A várba szállítása óta nem látta. Sokan azt suttogják, hogy lefogták. Talán már meg is ölték. Annyi gyilkosság híre kering most szerteszét. Nyugtalansága egyre növekedett. És augusztus második is itt járt már a szomszédban. Ki tudja bizonyítani és kinek, hogy a kért aláírást benyújtották. Ha a vörösök tényleg el akarják pusztítani a papokat? Mindennap újabb papgyilkolásról hall az ember.

No de ha lefogták, hol őrzik? Ha megölték, hol temették el? Ezekről még csak sugdosás sem járja. A várban lenne, ahová szállította? Utolsó szavai („Márton, jegyezd meg, ide hoztál!") ezt jelentenék, hogy ott tartanák rabságban?

Elhatározta, kinyomozza a püspök hollétét akár él, akár hal!

Kocsijával egyik délelőtt felkapaszkodott a várba. A kapuőrhöz ment:

— Ide hívtak. A püspökért jöttem. Jelentsd, hogy megérkezett a batár!

Az őr nevetett. Hasát fogva nevetett:

— Kit akarsz fuvarozni? A püspököt? Hát azt aligha. Nagyon becsaphatott valaki. Pedig tudtommal nem április elseje van, hanem július vége. A püspökért ide csak halottas kocsival jöhetsz. Naponként részletekben adagolják neki a halált. Jó ember, eredj az utadra, míg szépen vagy. Ne keverd magad a nagyurak dolgába! És pofa be, mert mellé kerülhetsz!

— Nem oda Buda! Elvtárs! A telefonhívás innét jött! A dupla fuvart valakinek meg kell fizetnie, ha viszek püspököt, ha nem. Nem olcsó mulatság batárral felkaptatni a várba. Eredj, hozd ki a díjam!

— Elvtárs, fordulj csak meg!

Orosz megfordult, az őr pedig jól ülepen billentette:

— Ezt mi fizetjük! — röhögte. — A hiányzó részt meg vedd fel az érsektől!

Orosz nem kötekedett tovább. Éppen eleget megtudott, amiért több rúgást is szívesen elviselt volna. Inkább adta az ijedtet, s oly élénken kocogott le a várból, hogy az őr mulathatott rajta.

A Maklári úton egyenesen hazazörgött az Agyagos utcai házába. Felesége, Mária nagyon csodálkozott, hogy már itthon van, holott nem este, de még dél sincs. Azonban egyszerre színesedni kezdett előtte a világ, mikor férjétől megtudta, miről van szó.

— No és, mit érsz vele, hogy tudod, hol van a püspök?

— Először megtudtam, hogy él. Másodszor, hogy még mindig kínozzák. Harmadszor, hogy halálra szánták. Negyedszer, hogy nekem be kell hozzá jutnom. Csak még azt nem tudom: hogyan.

Máriát nagyon talpraesett menyecskének ismerték az utcabeliek. Feje gyorsabban kapcsolt, mint az uráé. Bátorságát illetően pedig anyaoroszlán hírében állt. A püspökért meg kész volt mindenre.

— Kockázatos vállalkozás! De nem lehetetlen. Márton, kurázsidtól s ügyességedtől függ, no meg Isten segedelmétől. Itt van mellettünk Krupa Erzsikének a férje. Úgy vagyunk velük, mintha testvéreink lennének. Rendőr férje éppen most beteg. Beteg? Isten tudja, mi baja. Mintha nem ízlenék neki szolgálatba menni. Elkéred felírásos városőr szalagját. Igazolványát is. Kissé átmintázom az arcodat. Megfelelően öltözködöl, s máris mehetsz a püspökhöz. Először csak megtudni, mi a helyzet. Utána pedig meglátjuk, mit tehetünk.

Ismertek egy megbízható ügyvédet. Vele hamis igazolást írattak, melynek értelmében Orosz a direktórium megbízásából jár el.

A fogda őre unottan kérdezte:

— Mit akar?

— A főpasinak kiadni a napi adagot — válaszolta hanyagul Márton a fogda felé intve és írásait mutatva.

— Rendicsek, elvtárs. Csak mérd az adagot púpozva, ha így szól a parancsod. Mostanában nekünk kesztyűt húzatnak a kezünkre, ha hozzányúlunk. Mintha a börtönben nebántsvirággá nőnének a rabok.

— Csak bízd rám, elvtárs. Nem egyszer vagyok hivatalos kiküldetésben. Írásom szerint cselekszem. Amit egyik kezemmel ütök, a másikkal elsimítom. Tudok én adni úgy is, hogy maradjon is. Egyébként ma nem annyira vernem kell, hanem megállapítanom: kihúzzák-e augusztus másodikáig?

Az őr nevetett. Márton pedig besurrant a sötét, dohos börtönbe.

Alighogy belépett, kemény paraszttenyerével irtózatosat csapott a csizmája szárára. Aztán másodikat. Majd harmadikat.

A püspök azt gondolta, hogy álmodik. Vagy bolond az őr, hogy csizmáját püföli az ő arcuk helyett? Még inkább elcsodálkozott, amikor a megkergült rendőr odasúgta neki:

— Püspök atya, én vagyok Orosz Márton, Szepesi Marika férje! Én hoztam fel a batáromon a várba. Segíthetnék valamiben?

Aztán hangosan szidta a püspököt és a másik öreg csavargót, fenyegetve őket a közeledő nagy leszámolással.

A püspök ráismert Oroszra még a homályos zárkában is.

— Fiam, Márton, az Isten angyala vagy! Ő küldött. Rabtársam halálán van. Kötözésre, orvosságra lenne szüksége, hátha még segíthetnénk rajta. Vagy legalább fájdalmait enyhíthetnénk.

Orosz papírt, ceruzát rántott elő zsebéből, és a püspöknek nyújtotta:

— Gyorsan írja le, hogyan gondolja mindezt?

S míg a püspök írt, Málnásihoz lépett, hogy jobban láthassa ezt az élőhalottat. Hogyan néz ki. Mire van szüksége. Sok sebétől, bűzétől, a rajta lebzselő legyektől nagyon megborzongott. Sorsát reménytelennek látta.

A püspök írását becsúsztatta a zsebébe. Kopogott az őrnek, hogy nyisson ajtót. Szinte szédülten lépett ki a világosságra.

— No, élnek még, vagy halnak? — kérdezte az őr.

— A püspök még sokat kibírna, de a másik már inkább halott, mint élő. Nem hiszem, hogy a piacon végzi életét, hacsak nem segítenek rajta. Talán kötéssel, kenőccsel nyújtható lenne az élete. Most sietek, mert a direktórium várja a jelentésemet. Valószínűleg holnap is jövök.

Orosz szinte szaladt hazáig. A járókelők gyorsan utat adtak neki. Azt hitték, valami ellenforradalmár nyomában vágtat. Egyszer mégis megtorpant. Az egyik ablakból egy kisgyerek, közvetlen az orra előtt, kinyújtott egy kis nemzetiszín zászlót, s lobogtatta. Megtorpant. Hónapok óta nem látott magyar lobogót. S ezt most egy kisgyerek az orra előtt lobogtatja. Tehát a nép már huzogatná elő az eldugott szent lobogókat? Úristen, lehetséges ez? Szerette volna elkapni a kisgyereket zászlajával együtt, és összecsókolni. De a kisfiú, amikor személyében meglátta a rendőrt, gyorsan visszarántotta zászlaját, és maga is eltűnt. A gyerek el. De a zászló Orosz szívében maradt, s azzal rohant tovább.

Felesége nem akart hinni a szemének, amikor férje a püspök levelét mutatta. Sebesen olvasta, mintha saját életéről lenne szó benne. Megtudták belőle, hogy a püspök a szürke nénikéktől orvosságot, kötést akar. Szeretné, ha ápolónőként Marika jönne, és bekötözné Málnásit. A levél végén székükre roskadtak.

— Marikám, hogyan csináljuk ezt?

— Úgy, ahogyan le van írva. A főnöknő megad mindent, amire szükségünk van. Jól ismer. Én meg tudok kötözni, sebet kezelni. Dolgoztam náluk.

— Marikám, nem félsz? Rajtaveszthetünk. Melléjük vághatnak.

— Ugyan, nem vagyok-e Dobó Katica ivadéka? Nem vagyok-e egri nő? Féltem-e az őrnagy sírjára virágot vinni még akkor is, amikor a városőr csaknem elcsípett? Féltem aláírásokat gyűjteni

még a verés után is? Te ismét rendőrnek öltözöl. Én meg proli szolgálólányt alakítok magamból. Kis kosárkában felvihetünk mindent.

A megfelelő írások minden nehézség nélkül a börtön elé segítették őket. Az őr csodálkozott:

— Hát ez a szívemszottya mit akar? Ő is be szándékozik menni? Mi a fenének ilyen öregek és betegek közé? Inkább maradjon kint velem!

— Tudod, ez a szívemszottya egy volt szürke nénike nővér. Persze, már lehajította régi gúnyáját. Jelenleg férjre halászik. Nem vethetné rád hálóját?

— Sajnos, nem, mert nekem már van feleségem.

— Kár. Nagyon életrevaló teremtés. Ezért is választotta ki őt a direktórium. A direktórium nem akarja, hogy az a szakállas második előtt meghaljon. Az is olyan papféle, mint a másik, csak civilben. Szeretnék, ha ő is a piacon végezné életét. Be kell hát egy kicsit kötni, hogy az élet ki ne szökhessék belőle az akasztófáig. A másikkal is kíméletesebben kell bánni ugyanabból a célból. Elvtárs, itt vannak az írások.

— Rendicsek. Csak a kosarat mutassátok, mi van benne. Elnézést!

Beletúrt a tégelyek, kötőszerek közé:

— Egész patika. Ennyi kenés és kötés után még a hóhér sem bír majd vele.

Széles lendülettel benyomta őket a hullakamrába, s nagy zajjal rájuk zárta az ajtót.

Amint Oroszék beléptek, a püspök a nyakukba borult:

— Marikám, Márton! Térdig járunk a csodákban!

Mindnyájan csöndesen könnyeztek.

Marika gyertyát gyújtott. Aztán elkezdte Málnási rendbe hozását. Márton segített neki. Desztillált vízzel, jóddal kitisztították a sebeket. Ha valamelyikre kenőcs kellett, nem sajnálták. A nagyobb sebeket és sérüléseket gézzel, vattával bekötözték. Marika megfésülte a haját. Kitisztította hosszú, zsíros, piszkos szakállát.

A beteg mindezt hangtalanul fogadta. Mintha nem is tudta volna, hogy mi történik vele. Mégis, mikor Marikáék befejezték ráfaeli munkájukat, Málnási megszólalt:

— Köszönöm, angyalom! Készen vagyok az örökkévalóságra!

Marika leoldotta kendőjét, és arcára terítette, hogy ne marhassák a legyek. A püspököt is bekötözték, ahol szükségesnek látszott. Közben Málnási úgy elszenderedett, mint az a gyermek, akit anyja sok sírás után karjába vett.

— Mit tehetnénk még, püspök atya? — kérdezte Márton, mielőtt az odúból kiléptek volna. — Nem szabadíthatnánk-e ki? Két nap, és augusztus második!

— Kedves Márton, semmit. Végtelen hála azért, amit tettetek. Bizzunk Istenben! Nagy az ő hatalma. Segítsége akkor van legközelebb, amikor legmesszebbnek látszik. Mindenben legyen meg az ő akarata. Még a halálban is.

— Püspök atya, kitartani! — lelkesített Marika. — Mintha a sír előtt állna már az az angyal, aki a zárókövet elhengeríti sírunkról!

— És ha a mi kezünkre szükség lesz, hogy a sír kinyíljon, nem fog hiányozni. Ugrásra készen áll az egész város. Kész a cselekvésre. Tegnap beszéltem egy andornoki emberrel. Azt állította, hogy saját szemével látott olyan röpcédulákat, melyeket Horthy Miklós szóratott le repülőiről a Dunántúlon. Ez volt ráírva: „Jövünk! Készüljetek!" Tehát készen állunk, mert Horthy, Gömbös és Zadravecz darutollas serege is készen áll, hogy Budapestre bevonuljon.

Márton szavai után kilebbentek az odúból. S ekkor erős, távoli dörrenés rázta meg a nyári szárazságtól eltikkadt faleveleket. Pillanatra az őrrel együtt megmerevedtek. Figyeltek. Jól hallották? Felhőnek még messze sincs nyoma, nemhogy közeledő viharnak. Az őr magához rántotta Mártont:

— Az lett volna, amivel az ellenforradalmárok ijesztgetnek? Mit tudsz?

— Idejövet találkoztunk egy emberrel, aki most jött Füzesabonyból. Azt mondta, hogy a románok napokkal előbb átlépték a Tiszát, s nagy léptekkel közelednek. Ott az ágyúkat már egészen jól lehet hallani.

— Mi lesz velünk, elvtárs? Azt ígérték, hogy darabokra vágnak!

— Hm. Miért álltál be a vöröshadseregbe? Hóhérnak?

— A kenyér hajtott soraikba. Semmi más!

— A kenyér sohasem tehet bennünket ártatlanok hóhérává. Az ilyen már nem kenyér, hanem vér! S ebbe a vérbe az ember előbbutóbb belepusztul. Sajnos, erre én is csak most jöttem rá, amikor hallottam, hogy Horthy darutollas serege megindult Budapest felé. Szórják a röpcédulát: „A megváltás órája közeledik!" Állítólag Károlyi Mihály már meglógott. Több millió osztrák és magyar pénzzel a csehek csípték el a határon. Tehát a nagyok már lógnak. Mentik irhájukat. Ha lehetséges, nekünk sem kell szándékosan a kelepcében maradnunk... Tavaszi retkek voltunk? Itt az ideje, hogy jégcsap retekké váljunk! Fekete téli retek sem lenne rossz, ha...

— Mit tegyek?

— Legalább azt, hogy kicsit óvatosabban bánj a rabjaiddal! Ne engedd őket bántani másoktól sem! Egyébként mindnyájan

Isten kezében vagyunk. De a rabok a tiédben is! A tied pedig a rabokéban is.

Orosz szalutált, és siettek a várból lefelé.

Az őr utánuk bámult olyan nézéssel, amilyennel még senki után és soha!...

Hát még hogyan bámult volna, ha tudja, hogy Budapesten a kormány már lemondott; a tanácsrendszernek vége. Ha tudja, hogy a kelenföldi állomáson a szalonszerelvény kész, berakva 200 millió aranyértékű vagyon, és már ugrándoznak rá a véres kezű hóhérok, diktátorok, nehogy lemaradjanak a Bécsbe menekülő vonatról! Hogyan bámult volna az őr, ha tudja, hogy Rónai (Rosenthal) Zoltán már bejelentette a munkástanácsnak, hogy a „vöröshadsereget tönkreverték!"; hogy Kun Béla* és ifjú népbiztosa, Rákosi (Róth) Mátyás már sírva búcsút vettek vörös uralmuktól, és zokogásukban csak azt tudták hebegni: „Most elmegyünk, de újra visszatérünk!" Hátha még azt is tudta volna, hogy el is mentek, és itt hagytak 527 meggyilkolt magyart, ezreket börtönben, internálótáborokban; itt hagytak egy darabokra szabdalt országot és nyomorba taszított népet! És őt, aki hóhérkezük volt...

De nem tudta. Ám érezte, hogy baj van a vörös lobogóval! Halálos baj lehet a proletárdiktatúrával. Elég hangosan zengték már ezt a román ágyúk! Benne volt a levegőben. Ott izzott, mint kánikulai hőségben a közeledő vihar. És abban, hogy nem jön, aki felváltaná... Nyakkendője helyett kötél szorítását érezte a nyakán...

Hazafelé Márton megjegyezte:

— Észrevetted, hogy alig visel már katona vörös virágot, kommunista jelet? Mi ez? Nyárközepén virághullás? Vörös szegfű sorvadás? Hogyan? Hiszen Jászi Oszkár azt hirdette: „Egyetlen szempillantás alatt ezer magyar évet törülünk el!" Másoknak ásták volna a sírt, s maguk zuhantak bele?

— Márton, mintha hajnalodnék! Nekik a nap lemenőben. Nekünk felkelőben!

Másnap vasárnapra virradt a reggel. Mivel Málnási még eddig sem mozdult meg, a püspök leemelte arcáról Marika kendőjét. Rabtársa a halottak opálos üvegszemével nézett rá... A kendőt szemfedőként visszaterítette. Mellé térdelt, és kérte: segítő szívvel felülről tekintsen szenvedő népére!

Többször megzörgette az ajtót, hogy jelentse Málnási halálát. Egyszer sem jelentkezett senki. Mintha őrei eltűntek volna, vagy még most is aludnának.

---

*Kun Bélát Sztálin Oroszországban mint az ellenség ügynökét lefogatta, és 1939-ben kivégeztette.

Déltájban már az odúban is jól lehetett hallani a távoli ágyúdörgést. De ő még mindig azt hitte, hogy vihar készül, mert fullasztó volt a benti hőség.

Közben lent a város megmozdult. Forrni kezdett, mint ősszel az egri bikavér: egyre félelmetesebb embertajtékot dobva ki az utcákra. Vöröskatonák, vörös városőrök lövöldöztek a semmibe. Félelmüket palástolták velük, és futásukat barikádozták. Már menekültek. Kocsikkal vadul rohangáltak, s látszott rajtuk: nem tudják, merre van még számukra nyitva út. Az utcákon már tépdesik a diktatúra utált plakátjait. A piacon sihederek szaggatták le Dobó kardjáról a vörös zászlót, a városházáról pedig a girlandokat.

Három órakor több román gránát robbant a város felett. Megremegtette nemcsak az épületeket, templomtornyokat, hanem a megkínzott emberszíveket is. A város peremén felderítő román járőrök pufogtattak a menekülő vörösök kocsijai után. Mindenfelé hullámzó tömeg kiáltozta:

— *VÉGE A KOMMUNIZMUSNAK! VÉGE A DIKTATÚRÁNAK! Vesszenek a vörösök! Vesszenek a gyilkosok!*

Bajtársával Orosz Márton elsőnek termett az utcán. Teljes erejével kiáltotta Marikájával:

— Emberek! Gyertek, szabadítsuk ki a rabokat, a püspököt!

Marika előzőleg beugrott Erzsikéjéhez:

— Siess! Megyünk a rabokat kiszabadítani!

A tömeg hatalmas folyóvá dagadt, és süketítő vízesésként dörögte:

— Vége a diktátorságnak! Vége a kommunizmusnak!

A vár alatti patikánál dűlt a tömeg a Kanonoksorról és a piac felől. Péter atya legelöl templomi zászlóval. Sokak kezében virág, nemzetiszín lobogó. A vár nagy kapujánál, mint a Duna Vaskapunál, az emberfolyam összeszorult. Úgy látszott, hogy sohasem tud áttörni rajta. Még ömlött befelé a tömeg, mikor Mártonék, Péterék már elérték a börtön ajtaját.

Őr sehol. A kemény ajtók zárva. Zörgésükre a püspök gyenge hangja visszhangozta:

— Mi az, fiam?

Márton visszakiáltotta:

— Vége a kommunizmusnak! Vége a diktatúrának!

Fülüket a süket ajtóra hajtva, válaszra figyeltek, mely szomorúan hangzott:

— Málnási halott! A Kálvária alatt is vannak rabok! Lejárás hozzájuk a Sötétkapun át.

— Emberek — kiáltotta Orosz a tömegnek —, törjétek be a Sötétkaput! Ott is vannak rabok. Siessetek, hozzatok fel koporsót és halottaskocsit! Vigyétek a lovamat!

Koporsós és temetkezési vállalkozó a várkapu sarkánál volt. Tulajdonosát, Szakács urat, úgy ismerték a városban, mint a legjámborabb és legtevékenyebb ferences harmadikrendit, aki naponként ministrál a barátoknál. Örömmel adta legszebb koporsóját, kocsiját, sőt: a kommunistáktól meghagyott egyetlen lovát is. Láttára a börtöntől távolabb szorult tömeg azt hitte, hogy a püspöknek viszik.

— Meghalt. Megölték a gonoszok! — suttogták, és zsebkendőt nyomtak szemükre. — Majd meglakolnak érte. Istentelenek!

Közben Oroszék gerendákkal döngették a püspök ajtaját. Péterék meg a többi ajtókat, mert hamar rájöttek, hogy ezekben senyvesztik az alispánt és Track Géza polgármestert sok mással együtt. Végre az ajtók beszakadtak. Az emberek üdvrivalgása dűlt be a börtönodúkba. Vállukon hozták ki az élve találtakat. Szinte egyikükre sem lehetett ráismerni. A püspök, mintha derékba törték volna, csak görnyedten bírt állni. Orosz batárjába ültették őket szüntelen éljenzés közepette.

Marikáék Málnásit koporsóba helyezték, majd a kocsira. A közeliek virágot szórtak koporsójára. Amint a mártír halottal elindult a gyászkocsi, az út két szélén letérdeltek, s oly mélyen hajtották le fejüket, mintha ők lennének halálának okai.

Megdördült a vár kis mozsárágyúja. Megkondult a várfal harangocskája. Sírását, örömét egymás után vették át tőle a város templomainak harangjai, és soha nem hallott zengéssel csengték-bongták a *FELSZABADULÁST!*

Elöl a mártír halott. Utána az életben maradt rabok. Előttük tömeg. Utánuk emberáradat. Így indultak lefelé a várból a nagytemplom kriptájába. Elöl Péter atya kibontott húsvéti zászlajával. A diadalmas Krisztus-képet magasra emelte, és messze hangzó hangján énekelni kezdte:

— *FELTÁMADT KRISZTUS E NAPON!*

A néptenger átvette, s egetverő zengéssel folytatta:

— Hála legyen az Istennek!

Így vonult a tömeg a Kanonoksoron egyre duzzadva, és szüntelen ismételve:

— Feltámadt, feltámadt. . .

A megyeházánál az a nagybajuszos hajdú, aki Mártont fuvarba hívta, nagy koronás címerrel szaladt ki. A vörösök verték le a megyeházáról. Felkapaszkodott vele a batár tetejére. Erősen tartva címert, vele együtt maradt.

A ferencesek templomában csodaszépen zengett Rákóczi harangja.

— Úgy szól — súgta Marika Erzsikének —, mintha Rákóczi is közöttünk lenne!

Lent a kriptában, amint kinyitották az egyik sírüreget, hogy oda tegyék a mártír testet, összehajtott, elrejtett magyar zászló borult ki belőle. A püspök szétbontotta, és a mártír koporsóját vele letakarta:

— Mártír testvéremet teszem a sírba, akinek mérhetetlen s tengernyi volt a kínja. Ő nem érhette meg e földi feltámadást, de kiérdemelte számunkra. Edém, te a haza és Egyházunk mártírja vagy, körül dicsfényezve Mészöly őrnaggyal, Kósa Józseffel, Hornyik Károllyal, Kucserával és ki tudja még, hány száz mártírral! Málnási Ede, legyetek fent örök szószólói e nagyon sokat szenvedett hazának!

Innét a templomba vonultak. Szmrecsányi érsek intonálta a Te Deumot. Ámde a nép nem Szent Ambrus hálaénekét kezdte, hanem belezendített a Himnuszba.

Statárium alatt állt eddig ő is, mint zászló testvére és a népe. Most mind a három bongta, zengte:

— Isten, áldd meg a magyart!

Mivel az érsek azt gondolta, talán a nép nem értette a hangját, s azért nem énekelte a Te Deumot, újra intonálta.

De a nép másodszor is a Himnuszt kezdte. Az ország legszebb imádságát eget ostromlón énekelte.

Ezen a napon a Himnusz lett a magyar nép vérrel szentelt Te Deuma.

Ezt a Te Deumot az emberek ajkáról átvették a harangok, és országszerte zengték-bongták órákon át:

*— ISTEN, ÁLDD MEG A MAGYAR HAZÁT!**

---

*Rákosi Mátyás huszonöt év múlva Moszkvából visszajött mint az ország bosszúálló Sátánja. Soha az országban annyi vér nem folyt, annyi embert nem öltek meg, mint az ő vörös zsarnoki uralma alatt. Ám a nép haragja orosz szuronyokra támaszkodó hóhértrónját ledöntötte. Újra menekülnie kellett, mint jó huszonöt évvel ezelőtt. De most már nem merte ígérni: „Újra visszatérünk!" Mégis visszalopakodott *hamvaiban.* Nagy titokban a Farkasréti temető kolumbáriumának márványlapocskája mögé rejtették, nehogy a nép meggyalázza. Azonban Rajk gyermeke s ellenségei kifeszítették a zárókövet, összetörték az urnát, hamvait pedig szétszórták. Hadd tapossa porában a nép így azt a Rákosit, aki úgy tapodott nemzetünkön, mint előtte senki más. A rombolás nyomai állítólag látszanának a visszaállított kolumbáriumon.

KÉPES FÜGGELÉK

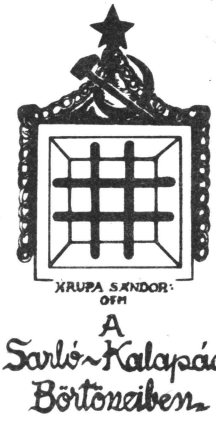

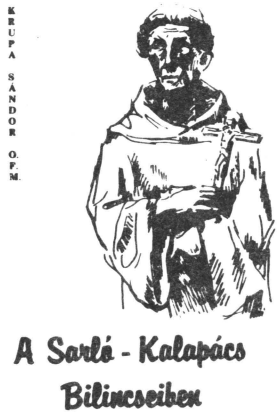

A „sarló—kalapácsos" könyvek új gondolatsorokat indítottak el, s régi fájó érzelmeket keltettek újra az olvasókban. Vakító világosság, felejthetetlen megrázó élmény, mélyről felszakadt elhatározás lettek sokak számára. Amit eddig sejtettek, bizonyosság lett. Az pedig, amit bizonyosan tudtak, igazsággá ötvöződött. A vörös angyalról lehullt a fehér tollazat, s mezítelenül állt előttük teljes gonoszságában a sötét sátáni zsarnokság. A kommunista országutak reflektoraiként szerepeltek, hogy teljes bizonyossággal mutassák: Eż az út az emberiség végpusztulásába vezet! Erőforrásokká is váltak az immár csüggedők számára. Hitgyújtókként működtek a már-már kételkedőkben, hogy egyszer Isten segítségével az ember szántóekét kovácsol a vörös sarló—kalapácsból. . .

Mindezekről századak levelei adtak jelt. Sokan versben nyilatkoztak. Mások képekben — vagy más módon — közölték a könyvekkel kapcsolatos reflexióikat. S mindezzel azt akarták jelezni: Nem vagyok egyedül a kommunizmus elleni, életre-halálra szóló küzdelemben.

Ezekből nyújtok itt néhány szemelvényt.

ÁLMAINK ÁLMA, SARLÓ—KALAPÁCSTIPRÓ MÁRIA!

KÜZDJ VELÜNK!

Olvasónk A sarló—kalapács börtöneiben című könyvem (162. oldal) ihletése után alkotta meg az „Álmaink álma: Máriá''-ját a sarló—kalapácstipró Magyarok Nagyasszonyát.

Egy volt rab Ady szavaival és a beküldött képpel emlékszik vissza börtönnyomorúságára:

„Összeomlott bennem minden,
Nincs többé út, sötét itt bent.
Körülötte recseg-ropog
Halvány az arc, halál kopog?"
(K. S.)

„Könyvei olvasásával megismertem azt a Ferencet, ‚akiről angyaloknak kellene énekelni'. Újra- és újraolvasásával ferences lettem. Egykor kordájával oldalomon szeretnék meghalni. Assisi Ferenc a mi Marxunk."

(S. M.)

„Jaj neked, Jeruzsálem, jaj neked, Moszkva! Mert megölöd a prófétákat, és megkövezed, akik hozzád küldettek. Így rátok száll minden igaz vér, mely a földön kiontatott. Kő kövön nem marad bennetek. Ti meg ne féljetek azoktól, akik a testet megölik! Aki bennem hisz, ha meg is ölik, élni fog! Ti, csontok, halljátok! Éltető leheletet adok belétek! Megnyitom sírjaitokat. És kihozlak benneteket."

(T. K.)

„Kedves Atya, könyveiből újra megtanultam Radnay Viktor ‚Intelmét'. Mellékelem. Bár minden olvasójával az történne, ami velem!" (O. J.)

INTELEM

Magyarok! Az a jó Isten áldjon benneteket!
Mikor veszitek elő a józan eszeteket?
Mikor látjátok be, hogy ez így nem mehet tovább,
hogy egymásba vájjátok a viszály méregfogát,
s bántó közönnyel nézitek a tenger könnyeket,
miket honmaradt véreink zokogva ejtenek?

Mikor nyílik szét testvéri fogásra az ököl,
mely azokat sújtja, kiket otthon rabsors gyötör?
A testvéri ökölcsapás nemcsak fáj, de öl is,
olyan az, mint sebzett szívben a mérgezett tövis.
Ne akarjatok a saját sírásótok lenni.
Próbáljatok váll váll mellett, kéz a kézben menni!

Nem tudjátok, hogy hazánkban rabláncok csörögnek,
hogy immár napfény se jut a drága magyar rögnek?
És ti ilyenkor egymásnak bitófát ácsoltok,
a fajtátok csuklójára béklyót kovácsoltok?
Nem volna jobb, nem volna szebb csak egyet akarni,
egy cél felé menetelni, egymásra takarni?

Ne legyetek süketek, és ne legyetek vakok!
Az üdvöset kövessétek, jóra hallgassatok!
Hordozzátok szívetekben fajtánk szeretetét,
s űzzétek el magatoktól azt, ki ellene vét!
Konkolyhintőt ne tűrjetek soraitok között,
mert a Sátán lapul benne honfiálarc mögött.

Ne bízzátok magatokat idegen istápra,
annak véres verejték, sok csalódás az ára.
Semmi keresnivalótok idegen portákon,
nektek ott a helyetek: a Duna—Tisza tájon,
az Alföld termő rónáin, a Kárpátok ormán,
és szemetek rajta legyen István koronáján!

Soha nem volt a magyarnak ilyen gyászos sorsa,
népünket vihar még soha így szét nem sodorta.
Otthon rabéletet élünk, börtönöket töltünk,
itt künn egymás felé öklöt rázunk, nyelvet öltünk.
Mit gondoltok, hová jutunk, mi a végállomás?
Népünk temetője, honnan nincsen feltámadás.

Magyarok! Az a jó Isten áldjon benneteket!
Ne gödröt ássatok! Magas hegyet emeljetek!
Hegyet... testvéri szívekből, hol szálfák teremnek!
Szabad hazának viharában edzett templomfát,
hol a béke himnusza zeng új századokon át.

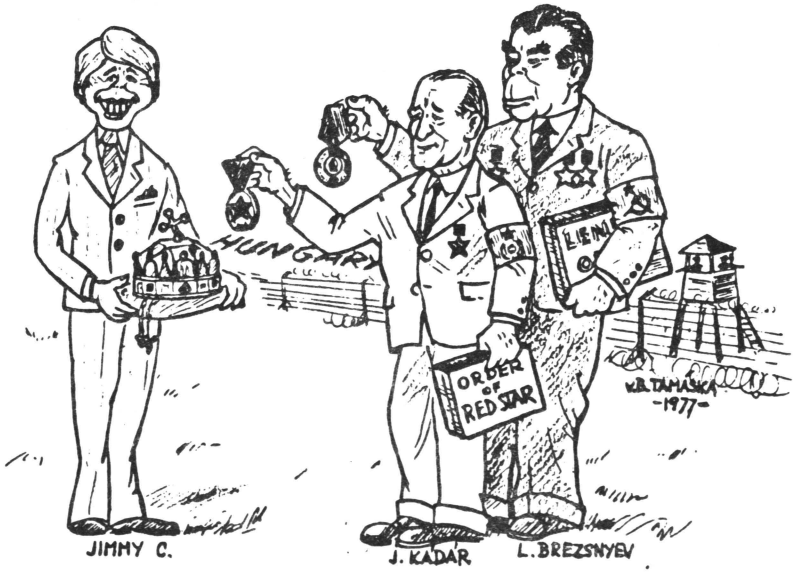

„A magyar tragédiát most koronázza meg a ‚fehér csillág', hogy végre a vörös sarló—kalapács arany dicsfényt kapjon. Korunk Bach-kopói örvendeznek. Hogyne örvendeznének, hiszen koronát zsebre

vághatni nem mindennapi öröm, különösen nem az úgynevezett ellenségtől. De a Szent Korona volt már máskor is rablók kezeiben. Ám sohasem hozott rájuk áldást, hanem csak átkot. Most sem lehet ez másként. István királyunk nem istenteleneknek kérte Szilveszter pápától, és őrzését sem marxistákra bízta, hanem a Magyarok Nagyasszonyára! A rajz eredeti. Börtöntársam készítette. Beküldtük Carter elnöknek is. De ő csak mosolygott azzal az országokat eladó ürességével." (D. F.)

A SARLÓ—KALAPÁCS BILINCSEIBEN

Megrendül a lelkem, ha könyvét olvasom:
annyi mártírt termő földi bántalom,
annyi jó magyarnak sajgó szenvedése,
akikről jól tudjuk: „NEM HALTAK MEG MÉGSE!"

Annyi véren váltott ÉGI KEGYELEM,
hogy élhetünk kint is KÉTSZÁZEZEREN
túl a Kárpátokon s túl a tengeren:
Örök hírvivőnek mint „gyászmagyarok"...
Akiknek legtöbbje már ÉLŐHALOTT!...
Ugyan lehet ennél megrendítőbb élmény?

Minden magyar sorvad lelkének a mélyén,
hogyha arra gondol: „Itt felejtett Isten!
Szabadságharcunknak soha vége nincsen,
s én teljesítem-e földi küldetésem?"

Mert aki feladta lelkében a harcot:
Lelkében e világ sohse ölt ÚJ ARCOT
emberibbet, szebbet, Istennek tetszőbbet,
S mulasztási bűneink is egykor megbűnhődnek!

gidófalvi és kovásznai
dr. Keovér János

MAGYAR CSENDŐR

„A könyveiben szereplő és nem szereplő csendőrök emlékére, akiknek szenvedniök vagy meghalniok kellett, mert hazájukat szolgálták, a kommunizmust pedig nem óhajtották. Emléküket meggyalázta a hazugság. De él az igazság, ,és a csendőrnév megint szép lesz, méltó régi hírnevéhez!'"
(Jegenyés Pál csendőr főtörzsőrmester)

LEVÉLTÖREDÉKEK

„A két ,sarló—kalapács', melyeknek nyelvét és stílusát Krúdy Gyuláéhoz hasonlítanám, letehetetlen olvasmány volt számomra. Részben a börtönélet leírása miatt, de még inkább annak a kézzelfogható realizációjáért, hogy a katolikus hit és vallás abszolút magassabbrendű, és ezáltal összeférhetetlen a pokoli rendszerrel."
(Z. S.)

„Könyvei olvasásánál úgy éreztem, édestestvéremre akadtam. Elolvasása után pedig már tudtam, hogy atyámra találtam. Hálás vagyok érzelmeinek kibontásáért; hitének megvallásáért; s olykori emberi gyöngeségeinek elismeréséért. Erősít, hogy tud szomorkodni, és hogy vannak magnifikátos pillanatai. Ember! Atya! Testvér!"
(B. K.)

„Kálvinista létemre nagyon megrendülve olvastam A sarló—kalapács bilincseibent. Engedje meg, hogy megjegyzést fűzzek a könyv 169. oldalán a Leprafolt Egyházunkon? című fejezethez, mely sértő minden, nem a katolikus egyházhoz tartozó személyre. ,Hogy az eretnekek voltak a koruk kommunistái, mindent elpusztítással fenyegető anarchistái.' Ezek súlyos vádak, s ezekkel nem lehet egyetérteni. Miért kommunista az, aki ugyanazt az Istent imádja egyszerűbb keretek között?" (B. Cs.)

„A ,bilincseket' nemcsak elolvastam, hanem gyakran még ma is kezembe veszem elmélkedésre. Börtönélményei örökre intő figyelmeztetések mindannyiunk számára, hogy még az ,emberarcu' kommunizmusnak sem szabad hinnünk. Sohasem felejtem el a könyvnek utolsó szavait: ,Csak Isten győzhet véglegesen!'" (V. E.)

„A ,sarló—kalapács' könyveket olvasva az igazság fényében láthatjuk a legborzalmasabb magyar múltat. De sorai által a remény kék hajnalcsillaga is felszökik a magyar égre." (O. J.)

„A nyilasokat túlságosan védi. Bűnözőkből szentet varázsol. Ugyanakkor egyeseket túlságosan vádol, ha burkoltan is. Tudjuk, kikre gondol! Őrt állunk! Vigyázunk. Jelszavunk: ,Soha többé!'." (W. M.)

„A sarló—kalapács bilincseiben letehetetlen könyv. Témája tragikusan érdekfeszítő; magyarsága, stílusa, elbeszélő készsége kiváló. Egy ültömben szeretném végigolvasni, csak nagy akaraterővel csukom be este, hogy mint ,csemege', maradjon másnapra is." (Z. S.)

Sok benne a papi ,puhaság'. Takarja a bűnöket, és védelmezi azok elkövetőit. Galambokat eresztget, amikor karvalyokat kellene kibocsátania. Megbocsátásról beszél, amikor halálos ítéleteket kellene hoznia. Nem tárja fel perdöntően, hogy az igazi bűnösök nem az akasztottak, hanem az akasztók! *A világ elé kell tárnia a mezítelen igazságot, ha a félvilág bele is pusztul, mert* az igazság mindenekfelett!" *(D. F.)*

„Amikor ezt az emberi szenvedéssorozatot elolvastam, önkéntelenül is testvéremnek érzem, hiszen az én testvérem, aki ott halt meg, szintén Sándor. Páter erejét mélységesen csodálom, hogy abból a sátáni pokolból kikerülve, még harcolni tud valamiért... Tulajdonképpen mi értelme van az életnek? Mi az az eszme, amiért élni érdemes, amit követni kell, és aminek követéséért nem jár bosszú vagy megtorlás?" (K. B.)

Így áll előttem — gyarló ceruzámtól felvázolva — a Rab-áve (A sarló—kalapács börtöneiben a 156. oldalon csodás fejezetének AIRÁM ÉVÁ-ja. Szerettem volna úgy lerajzolni, mint szerzője szóval, atya meg tolmácsolásával. De ehhez, úgy látszik, rabnak kellett volna lennem! (H. K. T.)

„Könyve nem egyszer szememet megtöltötte könnyel. A kommunista börtönélet a dantei infernónál is kegyetlenebb. Az ezeréves haza legtragikusabb leírására vállalkozott. Sikerrel. Így könyve történelem. Korfestés. Hitvallás. Könyvét a közelmúlt és jelen legmegrázóbb valóságainak eseményeiből, százezrek szenvedéséből, de még inkább a mártírok glóriás lelkéből rakta össze a szemtanú és együttszenvedő szerző hitelességével." (O. J.)

Valaki így szerette volna a harmadik könyvem címlapját látni. Azért rajzolta így, mert „hazánk még ma is keresztre van feszítve". (K. H. T.)

„Két fogalmat hiányoltam a könyvben: a ‚bosszút' és a ‚kiutat'. Az istentelenség ijesztővé válik. Kényszerhelyzet keletkezik, és inkább félelemből, mint kívánságból: az egek felé fordul az érdeklődés. A történeteket olvasván úrrá lesz az emberen a tanácstalanság. Azt követően még a félelem is. Ez árnyoldalként tűnik fel." (R. J.)

„Ma már én is azt állítom, hogy őrült, aki harcol valami nemesebb célért, hiszen minden jó elbukik, csak a gonosz diadalmaskodik! Hogy lángol a vörös, izzón perzsel, a fehér csak ködlik, s jégszekrényben hever! Mi alszunk? Szundít az Isten? Közben a Sátán robog: gyújt, izgtat, lelkesít s új világot alapít itt lent." (K. L.)

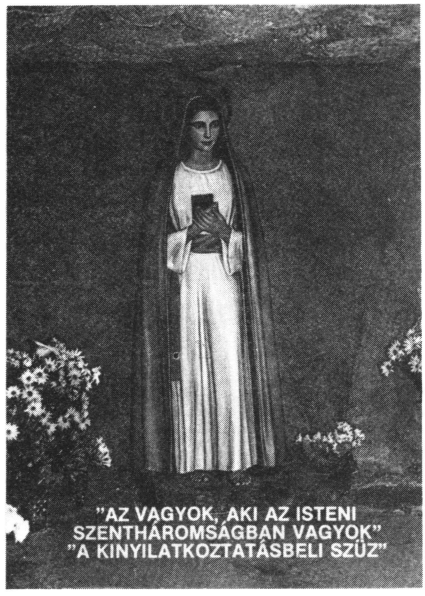

I M A

KINYILATKOZTATÁSBELI SZENT SZÜZHÖZ

Kinyilatkoztatásbeli Szent Szűz, ki a Szentháromság Egyisten dicsőségében lakozol, s akit a legteljesebb Szentháromság örök isteni terveiben különös szereppel és méltósággal tüntetett ki, alázatosan kérünk, fordítsd reánk irgalmas szemedet. Ó hatalmas Szószólónk Istennél, aki a hitetlenek, lanyhák és bűnösök megtérítésére a barlangnak hajdan bűnszennyezett földjével számtalan csodát művelsz, esdd le Szent Fiadtól, Jézus Krisztustól mindnyájunk számára az istenhit, jó erkölcs, a felebaráti szeretet, béke, testi egészség és igazságos társadalmi élet áldását, hogy mindenben és mindenkor Isten dicsőségére, embertársaink javára és saját lelkünk üdvére élhessünk.

Kérj isteni Fiadtól földi országának, az Anyaszentegyháznak zavartalan, hasznos időket a lelkek megszentelésében; egységet a hitben, hogy példás élettel minden keresztény hívő Isten nagyobb dicsőségét és az egész emberiség természetfeletti javát szolgálja. Ó Szent Szűz, akinek üdvtörténeti szerepe az ősevangéliumi kezdettől az isteni kinyilatkoztatásban mindvégig nyilvánvaló, végy bennünket oltalmadba, hogy minden kísértést legyőzve, tiszteleted és égi közbenjárásod által egykor a mennyei hazában is élvezhessük a kinyilatkoztatott igazságok erejét és szépségét. Amen

„Hálás köszönet a Kinyilatkoztatásbeli Szent Szűz képéért, és az imádságért. Már tudom fejből, illetve szívből. Állandó imádságom lett." (Prof. T. K.)

„Mindennap családommal együtt közösen végezzük az imát a Kinyilatkoztatásbeli Szűzhöz, hogy minél előbb tegye lábát a sarló—kalapácsra. Bár megérnénk azt az időt, hogy a sátánfej másodszor roppan a szent lábak alatt!" (G. F.) A kép és ima történetét lásd A sarló—kalapács börtöneiben a 156. oldalon!

共匪強迫人民勞役

„Így történt Kínában is! Hirdették: ,Vége a proletár szolgaságának! Szabadság!' De a nép a vörösök uralma alatt: a rabszolgák rabszolgája! Csak uraiknak jár a szabadság! Az a szabadság, hogy mindent és mindenkit láncra verhetnek. Míg az isteni népnek csak az a szabadság jutott, hogy egy szűkös fatányérka rizsért halálra dolgozhatja magát: Az urakért!" (P. J. — Kínából küldötték).

„Az Andrássy út rémes árnya kíséri a szenvedő magyarok ezreit. Eltűntek a gyönyörű, hangtalan út szép palotái, és megmaradtak az emberszívek égnek meredő bánatai. Ó, Andrássy út 60., mit tettél? Mit tettél?? Ártatlanok Ábel-vérével kiket etettél??? Miért suhogott Mindszentyék hátán korbácsod? Azért, hogy megalázd, sárba tipord Magyarországot. . .? Káin gyilkos vörös bélyege égesse homlokod! A sarló—kalapács legyen végzetes bánatod!" (H. J.)

ISTEN TENYERÉN.

ÉLETEM OTT VAN
ISTEN TENYERÉN
AZÉRT NEM FÉLEK ÉN,
BÁRMI FÁJ NEKEM:
MOSOLYOG A SZEMEM.
SZÁZ JAJSZÓ KÖZÖTT IS
BIZOM VAKON,
HITEM FEL NEM ADOM!
RÁMTÖRHET VADUL
EZER BAJ VESZÉLY:
ISTEN IGY SZÓL: NE FÉLJ!
MIÉRT IS MITŐL IS
FÉLHETNÉK ÉN:
AZ ISTEN TENYERÉN!?

„Minden olvasó érzi, hogy a vörös tenger szörnyű viharában élünk. De azt is tudja: Isten tenyerében van a tenger, meg mi is! Miért féljünk hát?" (O. P.)

SÁNDOR LAJOSSY

LIDIKE

Details from the Hungarian Uprising 1956.

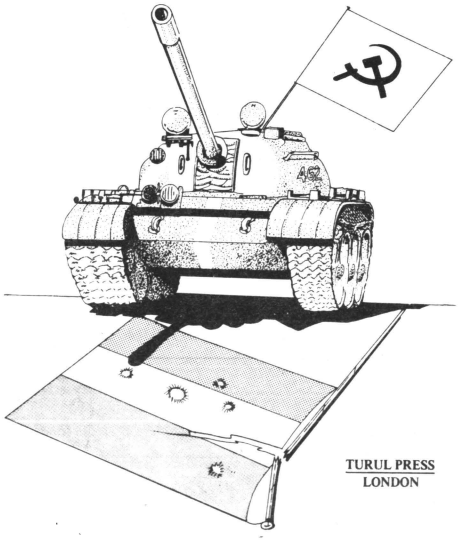

TURUL PRESS
LONDON

„ELLENÁLLNI!

Ezt mutattam be én is Lidikémben! Pár hétig olyan volt a magyar, mint soha, még egységében is! Maroknyi nép tizenkét szovjet hadosztály ellen vívta szabadságharcát, köztük nyolc páncélos hadosztály. Csak kétszázezer vörös tudott bennünket legyűrni. Háromezer vértanúnk lett halottban, tizenötezer sebesültben. Kétszázezernek kellett menekülnie nyugatra. De ezért a győzelemért a zsarnoknak nagy árat kellett fizetnie. Kétezer katonáját sírban, száz tankját, illetve harcikocsiját pedig ócskavasnak itt kellett hagynia!... Kossuth Lajos Amerikában az 1848-as forradalmunk után ezt mondotta: ‚Nem győztünk, de harcoltunk! Nem döntöttük meg a zsarnok uralmát, de menetét feltartóztattuk. Nem mentettük meg országunkat, de megvédtük azt. És ha majd egyszer megírják történelmünket, nyugodtan állíthatjuk: ELLENÁLLTUNK!' (Lajossy Sándor)

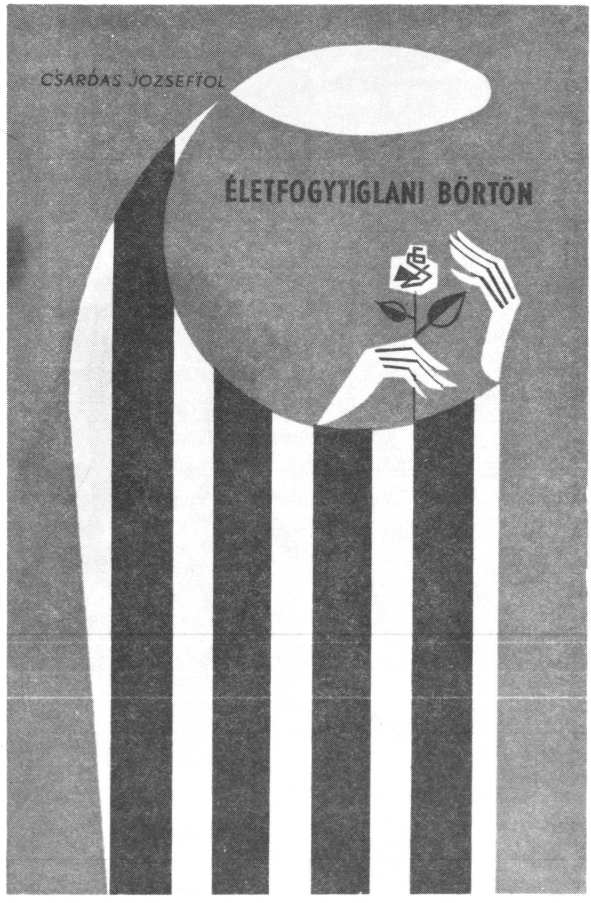

ELLENÁLLTUNK, bizonyítja ezt az *Életfogytiglani börtön* című könyv is, melynek szereplői elnyomóink ellen vették fel a harcot. *„Latartóztatások és internálások ezreire nem volt törvényes alap. Kiagyalt perek voltak ezek, előregyártott elemekkel, kiosztott szerepekkel és kivezényelt publikummal, amelyek azonban véres és drámai ítéletekkel végződtek. Polgári politikusok, kommunista funkcionáriusok, magas egyházi méltóságú emberek kerültek bíróság elé. Kulákok ellen, gazdasági szabotálók ellen, kémek, diverzánsok, ‚antiszociális elemek' ellen hoztak ítéleteket, amelyek minden normális perrendtartásból gúnyt űztek. A terror, amely ezekben az években mindennapos velejárója volt a kommunista pártpolitikájának, szinte egyedülálló Magyarország történetében!"* (Nógrádi Sándor, a vörös néphadsereg legfőbb politikai tisztje)

„Így láttam a két könyvét. Ilyen az országunk, ilyen az egész világ, ahol a sarló—kalapács zsarnokoskodik. Úgy van, mint költőjük mondja: ‚Akasztat és akasztat!', kiegészítve azzal, hogy akit nem visznek hóhérkötélre vagy nem állítanak puskacső elé, valamilyen módon legalább bilincsbe verik. Atya, mikor lesz vége ennek a világőrületnek? Mert egyszer vége kell, hogy legyen!"

„Kedves Rabtestvérem!

Végre olvashattam első könyvedet! Olvastam? Nem! Habzsoltam olthatatlan szomjúsággal, hogy minden sora lelkembe égjen kitörülhetetlenül! A könyv olvasását már stílusa is kívánatossá teszi. Tömör, színes, világos, eleven, mint Gárdonyié, amit ha egyszer elolvas az ember, soha többé el nem felejt. Az események epikus leírása egyszerre csak felizzik és drámaivá forrósodik, majd költői szárnyalású óda bűvöl el.

Holott írásművészeted nagynevű írókkal versenyezhet, mégsem ez a könyved legnagyobb értéke. Hanem az igazság döbbenetesen igaz feltárása! *Én mint börtöntársad, szeretném az egész világ fülébe harsogni, hogy minden szavad igaz! Azokban semmi túlzás nincs! Az eseményeket hűségesen tükrözöd, bármennyire hihetetlennek tűnjenek is azok. Eddig sohasem olvastam művet, amely oly kegyetlen hűséggel ragaszkodnék az igazsághoz, mint a tiéd! Minden szava igaz! Így van! Ez a kommunizmus! Velejében embertelen és zsarnok! Akkor is ez, ha az egész világ mást hazudik! Ha millióknak beszedhetetlen ez a valóság!*

A könyved valóban nem más, mint egy fájdalmas felkiáltás a világ lelkiismeretéhez, hogy annyi ferdítés és ködösítés után végre felismerje az igazságot. Hiszem, hogy ez a hatalmas jajkiáltás nem hangzott el hiába. Ma talán még kevesen, később mind többen meg fogják azt hallani, végül különböző nyelveken betölti a világot, visszhangzani fog mindenfelé, és lesöpri a lelkekről azt a bűvöletet, ami még most a hazugság művészetével fogva tartja. Azért ennek a műnek nemcsak jelene van, hanem főleg jövője, s ez a jövő ma még beláthatatlan. Ez a könyv egy jobb kor eljövetelének indítórakétája lehet, s ha célba ért, igazságának vakító fénye az egész világ fölött tündököl.

Számomra A sarló—kalapács bilincseiben egész életre szóló, semmi mással össze nem hasonlítható élmény! És elindított bennem oly kínzó fájdalmat, mely mar, éget, míg a többi, börtönvilágról szóló könyveidet el nem olvashatom. Ebben eddig is a zsarnokság mindenüvé elérő vörös keze akadályozott meg! Ám az igazságért az ember óceánnyi akadályokat is vállal. Az igazság több az életnél!!

Kedves Rabtestvérem, szenvedő milliók nevében köszönöm neked ezt a könyvet. Áldjon meg érte az én Istenem mindennap! Ölel, csókol a Te sírig hű barátod és rabtestvéred:

Iván."

A sarló—kalapácstipró Máriához

A létező legszebb virágok
csak halvány másai
tündöklő szépségednek,
Virágok Virága, Szűz Anya!
Hajolj országodra,
oldozd bilincseit
népek mártírjának,
a vérző magyarnak!

Sarló—kalapácstipró Mária, segíts!

(T. K.)

A nagy sikerű sarló—kalapácsos könyvek szerzőjének, Krupa Sándor ferences atyának arcképe, melyet egyik lelkes olvasója rajzolt. A múlt szenvedései és a jövőben való bizalom ötvöződik a szerző arcán. Az elszántság s a hit, mely erőt ad könyvei megírásához.

A sarló—kalapács áldozatai szerzőnk *harmadik* műve megjelenési sorrendben. A többitől független, mégis kiegészítő. Ebben számszerűleg összegezi, mennyi lehetett a bolsevizmus áldozata Magyarországon és az egész világon. Rabinterjúk, -levelek, -önvallomások formájában életszerűen bemutatja: előtte, sőt: utána mit kellett szenvedniök azoknak, akik a zsarnokság áldozatai lettek. Majd izgalmas börtönélményeket dolgoz fel irodalmi formában, hogy a rabélet minél színesebben álljon előttünk. Ezzel egyben ösztökélni is szeretné nagy íróinkat, hogy tollukra méltó témát e rabéletből válasszanak. Majd Eger tükrében történelmi érzékkel és a személyes élmény forróságával elénk varázsolja a már sokaktól nem ismert első kommunizmust is. Függelékként szemelvényeket mutat be, olvasói miként reagáltak eddigi könyveire: levélben, rajzban, versben stb. Végül névmutatójában felsorolja mindazok neveit, akik a *három könyvében* szerepelnek.

Mivel a szerző maga is hosszú éveket töltött Rákosiék vörös börtöneiben, a börtönélet minden mozzanatának ábrázolásában történethű és átélő.

Ára fűzve: 9,00 dollár
kötve: 12,00 dollár

A sarló—kalapács bilincseiben a szerző *első* könyve. 360 oldalon át felejthetetlen színekkel és eseményekkel mutatja be a Rákosi-rendszer kommunista börtöneinek minden szenvedését: az első kihallgatástól, tárgyalásokon, szabaduláson át a hontalanságig. Emberi tragédiák játszódnak le előttünk. Sőt: ország- is világtragédia! A bitófa árnyéka ráborul gyarlóságokra és felmagasztosult erényekre. Papi szeme és szíve megláttat vele mindent, s gyógyírt keres a sebekre, és megoldást a lélekölő problémákra. A Vér sötétsége mellett mindig betör az Ég fényessége is. Ha a kommunizmusról és börtöneiről soha semmit se olvastunk volna, csak ezt a könyvet, akkor is velejéig ismerjük mindkettőt. Bírálói nemhiába nevezték történelmi dokumentumnak és magyar Gulágnak.

Ára: 10,50 dollár

A sarló—kalapács börtöneiben Krupa atya *második* műve. Az elsőtől nem marad el értékeiben, hanem fokozottabban mutatkozik. Ámbár önálló könyvként olvasható, mégis a kettő kiegészíti egymást. A másodikat az érti meg jobban, s az értékeli, aki az elsőt is olvasta. Ebben már nem a börtönélet részleteit ecseteli, hanem az *egyéni áldozatokat* mutatja be felejthetetlen vonásokkal. Felbecsülhetetlen értéke e könyvnek, hogy nemzetünknek azokat a legnagyobbjait meri tűzbe, vérbe, dicsfénybe és igazságba merített tollára venni, akiknek nevét eddig sokan még említeni is alig merészelték. Tolla után úgy állnak előttünk nagyságuk fényében, mint hazánk és az egész emberiség *ragyogó vértanúi.* Könyvében meglepő színes élmények leírását találjuk. Egyik-másika felejthetetlen. Miként az is, hogy van bátorsága az igazságtalanságokat hangoztatni és méltányos rehabilitálást követelni! Függelékként két nagyszerű fejezetet mutat be abból a könyvéből, amit a börtönben írt papír és ceruza nélkül csak úgy fejben. Egyik fejezetben pedig ízelítőt kapunk az 56-os szabadságharcról: melyben az emberi erők mellett a titkos égi erők is működtek. Ez a 220 oldalas nagyszerű könyv — a magyar Gulág II. — névmutatóval záródik.

Ára: 7,50 dollár

A sarló—kalapácsos sárkány torkában lenne Krupa atya *negyedik* könyve. Kiadásra kész. Arról szól, hogy a kínai kommunisták miként pusztították el azt a missziót Kínában, amit *magyar ferencesek és irgalmas nővérek* annyi áldozattal indítottak el és oly szép eredményekkel kecsegtetett. Ez a könyv annak az igazolása is lenne, hogy a kommunizmus a világon mindenhol egyforma: kegyetlen, zsarnok, szabadság- és vallásüldöző. Nem is lehet ez másként, mert magatartásuk Marx—Lenin—Sztálin elveire épült. Megdöbbentő az az egyöntetűség, amellyel az egész világon cselekednek, ahol hatalomra jutnak.

Földünk beleremeg, ha egyszer a sárkányos Vörös-Kína a nem kommunista világ zsarnokságba vetésére megindul. Ez lesz Góg és Magóg évezredek óta hirdetett harca!

Krupa Sándor könyvei megrendelhetők:
Box 250
DeWitt, Michigan 48820 USA

„Kedves Kolumbán atya!

Tamás Alajos karnagy, zeneszerző testvérünket, ezrek aranyos Lojzi bácsiját, a kistarcsai internálótáborban halálragyötört rabtársunkat maradandó sorokkal örökítetted meg első könyvedben, A sarló—kalapács bilincseiben. Így halálában is lobogó vulkánként áll előttünk. De lángjából egy, talán a legjellegzetesebb kianyzik, a „Ha dől Isten Háza!" csodálatos verse és szerzeménye! Izzó ferencessége, hazafisága, istenszeretete felejthetetlen varázzsal csendül ki belőle. Csodálom, hogy börtönhitvallását és kínban fogant imáját nem említetted meg. Pedig ércszobrának mindenkor csak ez lehetne a háttere, mert mindnyájunknak szívlángját forrasztotta össze benne!

Szabadulása után második este együtt szorongtunk vele szobájában. Gyönge volt. Szinte még ülésében is támogatni kellett. De beszélt. Mintha nekünk sírból kiáltaná fel Kistarcsa pokoli szenvedéseit. Mi meg hallgattuk szájig nyújtott füllel, mintha haldokló apánk utolsó vallomását figyelnénk. Féltünk, nehogy egy hang, egy betü, egy szó elvesszék.

Egyszer a kimerüléstől megállt. Maga is révülten nézte szokatlan magasra emelkedő és mélyre süllyedő nagyon beteg csak csont mellét. A néma csendet Ferencünk törte meg:

— Mondd csak, Alajos, az infernóban nem írtál zenét? Vagy a pokolban nincs zeneszerzés, versírás?

Hirtelen felemelte fejét, mintha mély álomból ébredt volna. De szemében a már jól ismert tűz lobogott és a zeneszerző varázsa izzott.

— De igen! Nem is egyet! Ferikém, tűzzel is lehet kottákat rajzolni, meg vérrel, s nemcsak tintával! A szenvedés nagy zeneszerző. S legtöbbször nem mozarti befejezetlen rekviemeket, Savonarolás Misereréket vagy Dávidos mélységből kiáltó zsoltárokat, hanem himnuszokat, Te Deumokat és égnyitó fohászokat ír. Ferikém, hozd a furulyádat! György, te meg a hegedűdet! Bemutatom nektek börtönszülöttemet, a szívemből lelkendezettet, az egész világ égre kiáltását.

— Egyik éjjeli kihallgatásomkor ezt dörögték fülembe hóhéraim: Minden ellenállás hiábavaló! Maestro, győzünk! Felettetek és az egész világ felett. Sőt: még az ég felett is! Te ez nem akarod megérteni? Elhinni? Te, aki volt haza fia vagy, volt rend ragja, és hamarosan a volt egyház elfelejtett gyereke?!... Majd elhiszed, Maestro! Úgy halljuk, nagy mestere vagy a zenének, valósággal tojod az aranytojás fejű kottákat. Nos erről írj egy négytételes rekviemet. Érted, rekviemet, mely egyben az Isten halálát is siratja Jeremiás siralmával...

— A szöveget megadták. Könnyű volt latin, magyar versbe önteni. Dallama meg már a homlokomon billentyűzött visszamenet a zárkámba.

Ráhajolt zongorájára, melyet annyira szeretett. Megölelte. Aztán bevezetőül leütött pár lágy umbriai akkordot. Mintha szellemet idézne. A legszentebbet. A legnagyobbat. A dallam kérő, könyörgő, majd egyre dübörgőbb. Egy félvilág jajkiáltása lesz belőle, a legmélyebbről törő...

Izzadságcseppek pörögtek le homlokáról, amikor elsuttogta a dallam szövegét. Behúzatta a függönyt. Bezáratta a spalettákat.

— Feri, játsszatok velem együtt! Gyerekek, ti meg énekeljetek! Ez legyen az első közös imádságunk és énekünk Kistarcsa után. Számomra meg az utolsó is. Síromnál ezt énekeljétek! Máshol a „feltámadásig", amíg lehet!

Először bizonytalanul znegett a világbörtön imája. Aztán egyre dübörgőbben a rabvilág éneke.

Csatolom a saját kezű írásos kottáját és szövegét. Kérlek, tedd első könyvedbe, mint Alajos atya szemfedőjét. S ha rágondolsz, dúdold el! Bizonnyal veled dúdolja ott fen.

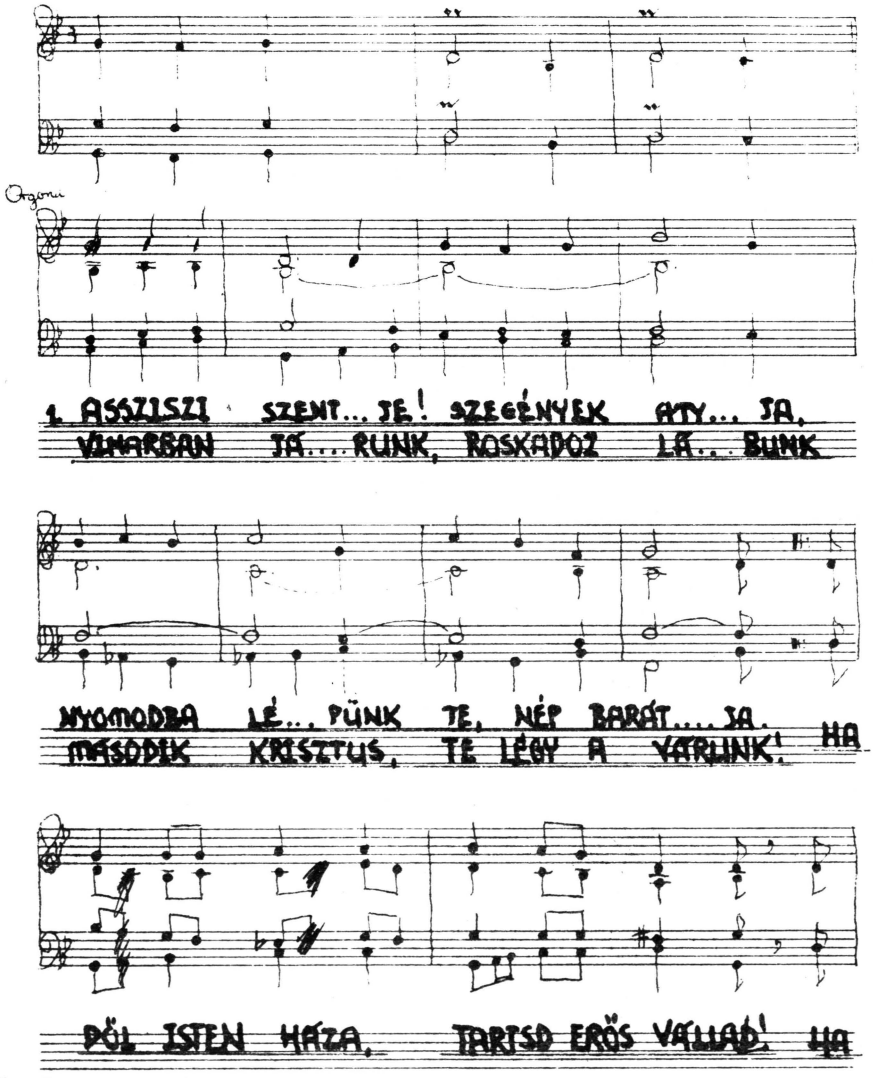

27. Dalolva jártad az élet utját, tündöklő köntöst sohasem hordtál
Napfényes lelked egekbe szárnyalt, ha hegedültél két száraz ággal: ha dől Isten háza...

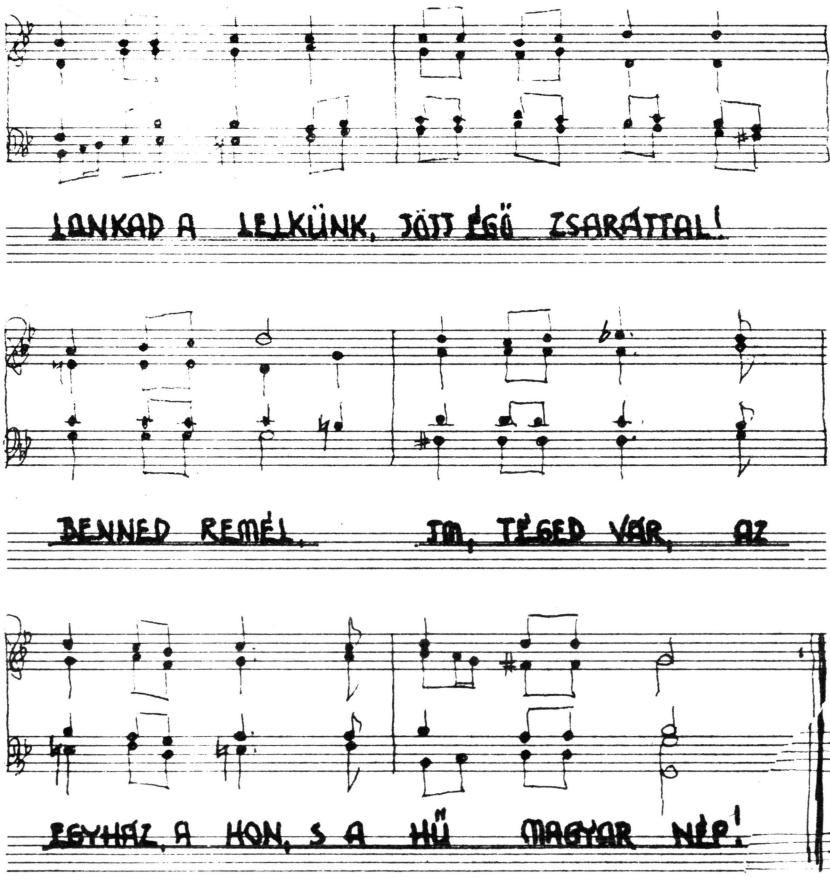

2] Galoba ...tad az élet útját
Sanaskiló kontost soha ...
Hadd...
Ha hegy...
...

3] Verna hegyéről szeráfként ...
...
A Halál könnyű ...
Hadd...
Ha dől

3./ Verna hegyéről szeráfként szállsz le.- Farkasból bárány immár sok ember.-A halál nővért zsoltárral várod,-mindhárom rendre áldásod osztod: Ha dől...

Másnap reggel csendes misén orgonált. Nem énekelt az ő szép, mély, búgó hangján. Ehhez még nem volt ereje. Csak játszotta a „négytételes rekviemet". De ezer változatban. Ám mi, akik hallottuk, csendben énekeltük szívünkben helyette, hiszen ez az ének mindnyájunké:

HA DŐL ISTEN HÁZA, tartsd erős vállad!
Ha lankad a lelkünk, jöjj égő zsaráttal!
Benned remél, ím, Téged vár, az Egyház,
A Hon s a hű magyar Nép!"

(V. V. Detroit)

Névmutató

Az alábbi névmutató a szerző három könyvében előforduló nevekről és azok lelőhelyeiről nyújt áttekintést. A számok előtt levő **A** betű A sarló—kalapács bilincseiben, a **B** A sarló—kalapács börtöneiben, a **C** A sarló—kalapács áldozatai című könyvekre vonatkozik.

Ábel C225
Ábrahám C74
Aczél Leó B77
Ádám C96, 125, 126, 128
dr. Ádám ávós orvos C160
Ady Endre A282, 296; C95, 213
Alapi Gyula B87; C43, 44, 45, 115, 116, 117, 118, 119, 121
Ambrózy Pál B204
Amin, Idi C18
Andrus, C. Burton B42, 43, 44, 121
Apor Vilmos C131
Arany János C95
Árbócz János C56
Ardai Tibor A193
Árpád C25, 57
Asztalos János A29, 161; B40

dr. Balassa Bálint C56
Balogh páter B117
Baltazár király C169
Bangha Béla B154; C190
Bánkuti Ferenc B77, 82; C12, 29, 155
dr. Baranyay Jusztin B63; C79, 80, 81, 82, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 162, 163, 164
Baráth Benedek A345
Bárdossy László B22, 126; C60
Bartók Egyed A82
Bata József C58
Bauer, Albert C89
IV. Béla C24
Belák C159, 161, 162, 163, 164
Béliál C175
Belucky A345
Benjámin C115
Benois, Jean-Marie B164
Beran A236
Berengár C25
Berkes Szervác C345
gr. Bethlen István C120
Bogár Ferenc B29, 41, 138; C13, 140
Boldog Freites Luci C135
Borbély László C48, 155
Borsy György A352
Botond C169
Brezsnyev, L. I. B146
dr. Budinszky László B129; C33
Bugyi Sándor C56
Busztin ávós C141

Carter, Jimmy B162; C22, 218
Churchill, Winston A239; B7

Cirenei Simon C80
Claudius C91
Cornacchiola, Bruno B156
Cuesta, Tomy C18
Csagoly Tibor C42
Csárdás József B130; C123, 227
Csepi Jenő C136
Cserkúti Rudolf C56
Cserni B21; C166
Csontos Oszkár A344
Csút Gábor A59, 64
Czigány József C158
Czvetkovics Lajos A226, 294

Dániel próféta C157, 169, 180
Dante, Alighieri C79
vitéz Darabont Ferenc C133, 140, 158
Dávid C86, 118, 119, 129, 130, 131, 146, 235
Deák Gyula A56, 61, 64
Décsi Gyula B78
Dews C89
Dinnyés József C56
Dobay József C136
Dobó István C25, 167, 168, 169, 183, 189, 205
Dobó Katica C167, 168, 176, 201
Dózsa Attila C159
Drágon C196, 197
Dugonics Titusz C25
Duncan, Ivan C24
Dzerzsinszkij C95

dr. Eckhardt Tibor C120
dr. Egry C115
Einstein, Albert C71
Éli C162
Endrédy Barnabás C56
Erdős Apollinár A76, 77, 345; C179
Éva C96, 125, 126, 128

Fáber Oszkár C170, 175, 176, 177, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192
Faddy Ottmár A21, 27, 31, 209, 321, 344
Fadrusz János C185
Fájdalomfi A208, 338
Farkas B86
Farkas (Frenk) György C54
Farkas Jozafát A344
Farszky Szalvátor A344
Fedák Sári C167
Fehér Péter A74; C171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 205, 206
Fehérváry István C13, 53, 56
Fekete Mihály C53
Feketehalmy Ferenc B41
dr. Ferenc Sándor C13
Ferency László C56
Ferenczy Ipoly A346
Fery Oszkár C57
Fiala Ferenc A187; B87; C13, 60
Flavius, Josephus C89
Flórián Tibor B187
Fodor András A276
Forintos Lőrinc C175, 176, 180
Földváry Mihály C143, 151, 152, 153, 154
Fülöp esztergomi érsek C26
Fülöp Péter A192, 197, 200, 230, 233, 245
Füzér Julián A342, 353

Gaál Csaba B40
Gábor Andor A348
Gábor főangyal C125
Gafencu, Valeriu C142
Galicz Töhötöm A344
Gallicus (Mikes Imre) B87, 197; C59
Gárdonyi Géza C108, 109, 229
Géczi Mihály C52

Gedeon C118, 120, 122
Genovéva A208
Gerárd testvér C176, 177, 178, 180
Gerő Ernő B86
Gimes Miklós B141
Glücksmann, André B164
Góg C234
Góliát C86, 118, 119, 129, 131
Gömbös Gyula C68, 69, 120, 203
Gönczy Márton C56
Göndör Ferenc C64
Görgey Vince B129; C33
Göring, Hermann B43, 44
Graziani C23
Greenville György B137; C60
Gubicza Tamás A341
Gunszt Ede A345
Gyárfás Győző A192, 233, 344
Gyertyánfi Kornél C59, 60, 65

Hajas István C51, 58
Hajnácskőy László C56
Havas Emil C64
Heisenberg, Werner C72
Heisz Mátyás C190
dr. Hetényi Gyula C189
Himler Márton C60, 74
Hitler, Adolf C18, 30, 59, 68, 69, 85
Hock János C69, 170, 189
Hóman Bálint C60
Hornyik Károly C190, 207
Horthy Miklós C13, 33, 67, 68, 69, 70, 96, 147, 148, 203
id. Horváth Ferenc C56
Hrabók Ignác C136
Hruscsov, Ny. Sz. C13
Hunfy C66, 67, 72, 74

Ilosvay csendőr özvegye C52
Imrédy Béla C60
Inczédy Gusztáv C56
Istóczy Győző C69, 70

Jábes C157
Jámbor főhadnagy C81, 88
Jankó Péter B26; C141
II. János Pál pápa C23
Jány Gusztáv B36
Jastrov, Robert C72
Jászfalussy Károly C111
Jászi Oszkár C166, 192, 204
Jegenyés Pál C58, 219
Jeremiás próféta C190, 235
Jézus Krisztus C20, 23, 40, 41, 47, 54, 62, 68, 69, 70, 74, 75, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 101, 106, 107, 113, 119, 124, 125, 126, 132, 136, 137, 138, 140, 144, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 158, 159, 160, 163, 164, 174, 175, 178, 179, 180, 185, 186, 187, 188, 189, 193, 194, 198, 206, 223
Jónás próféta C16, 46
József főherceg C69
Józsue C179
Júdás C17, 99, 100, 144, 150, 180, 186, 187, 188
Juhász András A57, 64, 65, 66

Kádár János B142
Kaffka tábornok C52
Kaifás C119, 153, 185, 188, 189
Kákonyi Asztrik A353
Kakuk Kornél A345
Kalmár Özséb A344
Kardics népbírósági elnök C52
Károlyi Bernát (Tya Lo-li) A76, 344; B122, 123, 203
Károlyi Mihály C13, 56, 166, 192, 203
Kárpáti-Krausz C57, 160

Katona Jenő B108
Kecsei András A64, 66
Kelsos C89
dr. Kemény Gábor B128; C33
Képíró László C56
Kerekes Béla B127
Kerényi Grácia C103, 104
Keresztes fogházparancsnok C34
Keresztes István C56
Kiácz C34
Kilián Csaba A352
Kincses István C190
Kincses Rufin B156
Király András C136
Király Kelemen A11, 163, 248, 331, 345; B76, 79; C136
Kiss Aladár C56
Kiss Szaléz A57, 67, 237, 344; B75
dr. Koevér János C218
Kolbe, Maximilian A236; C25
Kolos ávós C37
Kolosváry-Borcsa Mihály B8, 11; C33
Kolumbus C84
Koncz Zoltán A61, 65, 66
Koósa Antal C104
Kopácsi Sándor C52, 53
Korom István C56
Kórondi C31
Korvin Ottó A83; C166
Kósa József C190, 207
Kossuth Lajos C25, 69, 70, 169, 226
Kotta Imre C95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105
Kovács Attila C64
Kovács Béla B116, 117, 198
Kovács Benő A345
Kovács Imre B24
Kovács Kristóf A344
Kovarcz Emil B29; C67
König A342
Könyves Lajos B87
Körösztös Krizosztom A344
Kővágó József B88, 198
Krajcsi János C55
Krausz József A56
Kreiter Ignác A64
Krejcsi Ferenc A64
Kriston Endre B124; C120, 170, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 190, 191
Kriszten Rafael A227, 233
Krúdy Gyula C219
Krupa Erzsébet C200, 205, 207
Kucsera Ferenc C190, 207
Kun Béla A83; B104; C57, 93, 111, 124, 184, 186, 191, 192, 204
Kun páter A237; B25; C70
Kunder Antal C60
Kunfi Zsigmond C168, 192
Kürthy Sándor C56

Labancz Medárd B122
Láday István C56
XVI. Lajos C188
Lajossy Sándor C226
László Dezső B126
Lázár C103
Lehota János C160, 164
Lenin, V. I. A335; C13, 19, 22, 95, 100, 166, 169, 171, 174, 176, 177, 178, 191, 233
Lentulus, Gnaeius Cornelius C90
Ley, Robert B121
Lévi, Henry B164
Loaten, Basil B160
Lőrincz B66
Lucius C90
Lukács Pelbárt A344
Luptovics Kolos A30

Mably C176
Magóg C234
Majoros István C56

Majsai Mór A344
Maléter Pál B141
Málnási Ede C194, 195, 196, 197, 198, 201, 202, 204, 205, 206, 207
dr. Málnási Ödön B122, 123, 128; C68
Mao Ce-tung C13, 19
Maréchal József A202
Mária C25, 33, 34, 46, 93, 125, 126, 132, 134, 160, 163, 212, 230
Maria Antoinette C188
Marosszéky Zoltán A19
Marschalkó Lajos C13
Marx, Karl C19, 23, 113, 176, 214, 233
Máté Sándor C56
Mattock, Bill C62
Matus Efrém A345
Maurer Guidó C190
McCarthy, John C17
Medgyi csendőr őrmester C52
Medveczky Medárd A106
Megadja László C35, 135, 140, 141, 142
Megyeri Antal C111
Meisz Egon C52
Mengele B137
Méray Tibor C15, 16, 53
Mészöly Géza C170, 171, 172, 173, 178, 188, 207
Michelangelo C125
Mihalicska A42, 158, 161, 166; C36, 155, 157, 158, 159
Mikes Imre (Gallicus) B87, 197; C59
gr. Mikes János C190
Mikián C118
Mikkai Mihály A56
Mindszenty József A32, 33, 40, 44, 46, 49, 67, 90, 111, 125, 140, 144, 183, 196, 199, 293, 332, 342, 247, 353; B9, 32, 77, 79, 86, 108; C25, 33, 56, 79, 82, 83, 84, 87, 88, 91, 92, 101, 160, 162, 190
Mocsári ávós törzsőrmester C160, 161, 162
Moga B66
Mohamed C91
Moldova György B85
dr. Moody, Raymond C62
Morelly C176
Mózes C20, 108, 118, 145, 172, 175, 179

Nachas C157
dr. Nagy A38
Nagy Ferenc B80, 116, 140
Nagy Imre B141; C15, 16, 53
vitéz Nagy Lajos C56
Nagy Petronius A345
Nagy Vince B107
Nagy Zoltán A142
Néró C23, 89, 91, 178, 196
Nguema, Marcias C18, 23
Nixon, Richard B162; C22
Noé C125
Nógrádi Sándor C15, 227
Non György B141
Nyíri Tamás B160
Nyisztor Zoltán C71
Nyulas István C56

Oláh András C52, 55
Olimpiadisz C26
Olti Vilmos C115, 116, 117, 118, 120
Oltványi Imre B117
Ordass Lajos A196
Oreb C118
Orosz Mihály A73; C184, 185, 187, 188, 189, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206
Óvári ávós C141

Padányi Viktor B145; C13
VI. Pál pápa B161; C25
Pálffy Fidél B125
Pálos Ferenc C113
Paulai C49
Pék Károly C116
dr. Perecz János C15
Péter Gábor B77, 86
Petőfi Sándor C95
Pilátus C89, 90, 188, 189
Pintér Pál C111
XII. Pius pápa A332, 355, 357; B159
ifj. Plinius C89
Pogány András A54
Pogány Ferenc C56
Porphirosz C89
Pöröly osztályparancsnok C143, 144, 145, 146, 147, 148, 149
Prohászka Ottokár C69, 192
Prométheusz C84

Ráchel C193
Rácz József C56
Radnay Viktor C216
Rajk László A68; B85, 87, 141; C15, 207
Rajkai Gábor C136
Rajniss Ferenc B30, 108
Rákóczi Ferenc C25, 47, 207
Rákosi Mátyás A114, 159, 238; B86, 105, 140, 142; C12, 13, 15, 32, 49, 79, 93, 96, 100, 102, 102, 113, 160, 167, 204, 207, 232
Ráth Gedeon B130; C113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122
Ráth József C113, 114, 115, 116, 117, 121, 122
Rátz Jenő B127; C60
Raymond, Aron C79
Rázsó népbírósági elnök C52
Reimar, Samuel C89
Renan C89
Révai József A83
Révész Ferenc C56
Reviczky Gyula B120
Riba Hugó A279
Ribbentrop B43
Riesz B26, 140
Riszman László A56
Rónai András B133
Rónai (Rosenthal) Zoltán C204
Roosevelt, F. D. A238
dr. Róth Sándor C120
Ruff Lajos A43
Ruttkay Arnold C29, 41

Sabatier A343
Salamon, David C24
Salamon király C179
Salome C173
Sámson C196
Santucci, Luigi C153
Sarkadi népbírósági elnök C52, 53, 54
Sashalmi Imre C52
Sauckel B43
Saul király C129
Savonarola C180, 198, 235
Schmidt Mátyás fia C111
Schrantz János C56
Schweitzer, Albert C89
Scaevola, Mucius C120
Semmelweis Ignác C31
Seneca C124
Sidrák C135
Somogyvári Hetény A162, 344
Speer, Albert A207
Strausz Dávid C89
Streicher B43
Suetonius C89
Sulyok Dezső B106, 107, 108, 117, 137

Szabó Miklós C115, 116, 117, 122, 123
Szakács C206
Szakasits Árpád B80
Szalai B86; C31
Szálasi Ferenc B27, 30, 107; C30, 43, 44, 59, 60, 64, 66, 67, 69, 70, 71
Szalay László C52
Szalma pribék C56
Szamuely Tibor A82; B104; C57, 111, 166, 167, 185, 190
Szántó Konrád A344
Széchenyi István C69
Szedleckij, Viktor C21
Székely András C56
Székely ávós C141
Szelepcsényi György A341, 342
Szent Ambrus C207
Szent Antal C45, 46, 50, 110
Szent B. Blasquez Péter C135
Szent Cecília C130, 131, 133
Szent Eustratius C147, 148
Szent Ferenc (Assisi) C61, 135, 136, 175, 177, 178, 214
Szent István C25, 33, 216, 218
Szent István (vértanú) C121, 159
Szent Ilona C148
Szent Jakab (apostol) C89
Szent János C44, 125
Szent János (Keresztelő) C173, 189
Szent János (Krizosztom) C157
Szent József C110
Szent Klára C125
Szent László C25
Szent Lőrinc C181, 186
Szent Margit (Árpád-házi) C25, 26
Szent Pál C24, 89, 91, 139, 161, 175, 179
Szent Paskál C128
Szent Péter C46, 72, 88, 89, 124, 131, 132, 151, 179, 181
Szent Tamás (Aquinói) C109
Szepesi András A74; C169, 170, 172, 173, 182, 183, 184, 185, 187, 189, 190, 191, 192
Szepesi Mária C199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207
Szilágyi József B141
Szima József A56
Szilveszter pápa C218
Szitnyai Zoltán C63
Szmrecsányi Lajos C170, 189, 207
Szolán atya C179
Szolzsenyicin, A. A41, 45, 49, 88, 93, 356; B59, 132
Szombathelyi Ferenc B124; C68
Szőnyi C31
Sztálin, J. V. A238; C13, 19, 34, 97, 100, 119, 156, 160, 166, 189, 204, 233
Sztójay Döme C68
Szuhár őrmester C155
Szviridov B80

Tacitus C89
Takács Zoltánné A65
Tallós Tamás C111, 112
Tamás Alajos A20, 223, 319, 320, 344; C234, 235
Tarcza Aurél A344
Teleki Pál A162
Temesvári Ede C60, 155
vitéz Temesváry Endre C56
Teng Hsziao-ping C18
Tertullián A347
Thun Albin A345
Tildy Zoltán B8, 115, 117; C33
Tito, J. B. C15, 25, 39
Tóbiás C42, 48
Tollas Tibor A71, 139, 161, 207, 215, 241, 271, 272, 277; B133
Tolsztoj, Lev B59
Tormay Cecil C59, 106, 156
Tornay Péter C144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 153

Tóth Kálmán C56
Tóth Sándor C52
Tóth Titusz A345
Töreki C67
Track Géza C206
Trochta A236
Trockij, Lev C11, 19
Tucsek C33
Tury Lajos B63
Turner, Stanfield B159
Tüll Lajos B63, 66, 122
Tűz Tamás B62, 75
Tya Lo-li (Károlyi Bernát) A76, 344; B122, 123, 203

Udvarhelyi Mihály C52
Ugray Gábor C56

Vágó Béla B57; C191
Vajna Gábor C60
Vándor György A356
Varga Béla B116, 117
Varga Tibor C136
Vas Soma C166, 169
dr. Vasary István C32
Vass Zoltán A51, 114
Veér Imre C13, 20, 56, 70
Végvári Vazul A236, 345; B198
Verdi, Giuseppe C144
Veres Géza A344
Veronika C82
Vészi Endre A136
Vezér Ferenc B87
Vid B66
Villon, Francois C136
dr. Virág C116
Volta C84
Vörös János C31
Vukováry Kálmán C56
Wass Albert C44
Weesenmayer, Edmund C30
Weisz Fülöp B21
Wiesenthal, Simon B137
Wohlmuth Ferenc C190
Woods, John B42, 43
Wurmbrandt, Richard C142, 164

Zadravecz István A187, 313, 336, 334; B8, 9; C33, 61, 140, 203
Zakar András A292, 293; B129
Zeb C118
Zrínyi Miklós C25
Zsolt Béla B133

Tartalomjegyzék

Történelmi mérleg 9

A sarló—kalapács áldozatai 11

Rabinterjú — Rablevél — Rabönvallomás 27

Krisztus korbácsa 29
Világbajnok az akasztófa árnyékában 42
Kakastollas csendőrangyalok 51
Festékkeverő vezérkari ezredes 59
A halált választottam 66

Élmények tollon 77

Legyőzve győz 79
A költő 95
Imádkozó mozdony 106
Én vagyok a bűnös 113
Rabhárfa, raborgona 124
Pacsirta a börtön ablakán 135
Ez az én titkom 143
Kommunista nagypéntek 156
Újra visszatérünk 166

Képes függelék 209

Névmutató 241

Tartalomjegyzék 251